

Biblioteca Centrală Universitară
Bucureşti

COTA 84996

Seklet

INVENTAR 352971

PE DRUMURI DE MUNTE

II

RĂZLEȚE ȘI DIVERSE

606

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, DOUĂ-ZECI ȘI ȘASE DE EXEMPLARE, NEPUSE
IN COMERT, NUMEROTATE DELA 1 LA 26.

C. HOGAŞ

PE DRUMURI DE MUNTE

II

RĂZLEȚE ȘI DIVERSE

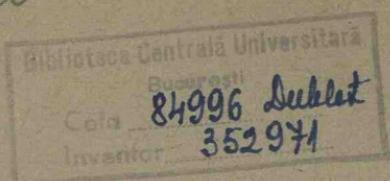
CU O PREFAȚĂ DE
VLADIMIR STREINU

BUCUREȘTI
FUNDATIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
39, Bulevardul Lascăr Catargi, 39

1947

84996
Dublet

B.C.U. Bucureşti

C352971

PREFAȚĂ

Cu volumul de față se încheie retipărirea operei lui Calistrat Hogaș.

Volumul I cuprinde Amintiri dintr-o călătorie și In Munții Neamțului, adică însemnările lui Hogaș de călătorie cele mai cunoscute, urmate de Prefață rămasă postumă și precedate de o Introducere critică, privindu-i opera întreagă. Titlul comun al acestor scrieri dintâi, dat de însuși autor, este Pe Drumuri de Munte, cum a și apărut pe coperta primei ediții (1912). Din cauza unei împrejurări întâmplătoare, a trebuit să primim acelaș titlu ca titlu al ediției întregi, păstrându-l aşa dar și pentru volumul acesta, cu toate că paginile de literatură propriu zis rupestră sunt mult mai puține față de primul volum și chiar față de materialul divers din al doilea. Păstrarea aceluias titlu a fost impusă de o eroare a editurii. Fosta conducere, în timpul căreia s'a tipărit volumul I, în loc de Opere, I, Pe Drumuri de Munte (Amintiri dintr-o Călătorie și In Munții Neamțului), cum era firesc să se cheme primul volum al novei ediții, a dispus să i se zică Pe Drumuri de Munte, I. Această hotărîre nu putea să însemne decât că volumul următor, al doilea și ultimul, se va numi Pe Drumuri de Munte, II. (O eroare de mai mică importanță este de asemenei așezarea dedicăției autorului înaintea Introducerii critice, ca și cum dedicăția «... tuturor foștilor mei elevi...» ar fi fost a editorului și nu a scriitorului editat).

Mai interesant este însă că, în parte, apariția primului volum a stârnit reexaminarea operei lui Hogaș și modificarea sensibilă

*a punctului de vedere inițial. Scriitorul nu se mai înfățișează aproape nimănui ca « sălbatec », ca « primitiv » sau « pagân », în mod exclusiv; firea lui de citadin, de cărturar și mai bine zis de intelectual și literat, a sărit să-i complice talentul și imaginea, sub care e văzut, până la a-l prezenta într-o nouă lumină, poate mai veridică. În adevăr, spre deosebire de critica veche (G. Ibrăileanu, E. Lovinescu etc.), care făcuse din el un fel de ciclop trăitor în vremile moderne, criticii contemporani au mai observat în comportarea lui literară o natură de intelectual identificabilă cu deosebire în mișcarea stilizării primitive, ceea ce mai mult depărtează decât apropie de primitivism, o natură cu alte cuvinte *cam sterilă*, mai mult beletristică și în fond amatoristă.*

Respectând cronologia noului punct de vedere, Introducerea la primul volum (apărută în Revista Fundațiilor Regale, nr. 3, Martie 1941), îi rezuma chipul de scriitor în felul acesta: « ... profesorul creează aspectul particular al scriitorului. Calistrat Hogaș face literatură din contemplația naturii ca un intelectual; niciodată, în descrierile lui, nu-l putem pierde din vedere: spectacolul, care ne refine atenția, nu este numai al locurilor și al oamenilor acelor locuri ce ne sunt prezentate, ci și spectacolul persoanei, pe care o întovărăşim cu lectura noastră în excursiile sale, spectacolul autorului. El este totdeauna prezent în mijlocul celei mai impresionante furtuni, liniști, splendori, între oamenii primitivi ai muntelui, e prezent prin grandilovență, prin aluzii literare, antice și moderne, istorice și geografice, prin asociații cărturărești, citate și reminiscențe de lectură, atât de prezent, încât scriitorul ne apare în primul rând ca profesor « de partea literară », aşa cum sună unul dintre întâile sale ordine de numire. Iubitor al frumosului literaturizat, neurmărand să creeze, ci scriind după anumite canoane ale frazei ca și ale compunerii, Hogaș e un beletrist și în felul lui un plăcut amator, un Odobescu fără erudiția felurită a acestuia, dar cu aceeași concepție și practică amatoristă a literaturii ».

Impresii asemănătoare obține d. Tudor Vianu (Arta Prozatorilor Români, 1941): « Mare iubitor de drumuri îndelungi prin natura cea mai sălbatică, Hogaș aduce în peregrinările lui

sufletui unui civilizat. Hogaș nu aparține naturii»; căt privește umorul săn «această veselie organică, temperamentală, nu este totuși deopotrivă cu-a lui Creangă. La distanța care îi separă, s'a introdus cultura... Hogaș este un Creangă trecut prin cultură», «este un clasicist, un academizant», care folosește de nenumărate ori «reminiscența clasica», iar procedeele lui literare «fac parte din recuzita aceluiaș clasicism academizant», fiind «împrumutate în întregime poeticei clasice»; însăși, e un «autor savant».

Obrazul *cam supt*, de bibliotecar, deși scriitorul era fizicestă foarte robust, se luminează totodată intuiției critice a d-lui G. Călinescu (Istoria Literaturii Române, 1941): Hogaș «e un diletant superior» și «întâi de toate e un profesor, deci un cărturar. Literatura lui e livrescă, fără a fi seacă, pedantă în chip surprinzător de proaspătă»; «paralizat de respect pentru clasci», «toate figurile din Poetică sunt puse la contribuție, dar mai ales se merge la elementul livresc»; opera i se hrănește din «cărturăism», din «erudiție», din «prea multă insistență în referință», iar «gluma miroase a catedră». De reținut din d. G. Călinescu, sunt de asemenei rândurile: «Comparățiile lui se răsucesc ca un sul baroc, dela roata cea mai lată până la inima minusculă din centru. Așa cum sunt acum, aceste isprăvi profesorale rămân cu farmecul lor, dar cine poate ști cătă nori de marmoră berniană se aflau în atelierul scriitorului?».

Combinată cu aspectul profesoral și umanistic, intuiția barocului a fructificat: d-l Serban Cioculescu (Un clasicist baroc: C. Hogaș, Revista Fundațiilor Regale, nr. II, Noemvrie 1944), deși pornit mai mult să răstoarne decât să confirme noul punct de vedere, admite totuși că în Hogaș e un «retor», care «abuzează evident de reminiscențe cărturărești și de procedee ale vechilor canoane clasiciste», «literatura sa, într'o bună măsură, cum remarcă d. Vladimir Streinu (cum au remarcat și dd. Vianu și Călinescu n. n.), e o literatură de profesor», dar «tot atât de lipsită apare... vitalismul lui Hogaș, citadin neadaptabil, cu nostalgia potecilor neumblate și a mărețelor spectacole naturale, care-l îmbie cu o baie de primitivism, răcori-

toare». Însfărșit, referindu-se la concepția despre baroc a lui Eugenio d'Ors (clasic = intelectualist, baroc = vitalist), ajunge la concluzia: «Prin alianța unui temperament barochist cu o cultură clasicistă, Hogaș poate fi considerat un clasicist baroc». În fond, imaginea scriitorului propusă de ceilalți critici, subzistă și în desvoltările d-lui Șerban Cioculescu. Opera lui a fost aşadar profitabil reexaminată.

Dar unele afirmații istorico-literare din Introducerea la primul volum și felul reeditării au fost în schimb mai puțin norocoase. Astfel d. Mihail Sadoveanu (Anii de Ucenicie, 1945), încrăndându-se mai cu temei în bogata sa memorie decât în datele bibliotecii, a putut scrie: «Când s'a hotărît tipărirea în volum, la «Viața Românească», a cărții «Amintiri dintr-o călătorie în munții Neamțului» (titlul exact: Pe Drumuri de Munte, n. n.), tinerii din redacție, între care se afla și Mihai Sevastos, l-au sfătuit pe «cuonu-Calistrat» să lase în sama lor corectura, care e în general dificilă și totdeauna plăcăsitoare.

— Aș! ce-mi vorbiți voi, măi băieți? Cum aș putea face eu una ca asta? Cum să las în sama altora asemenea lucrare? Am să fac eu cu mâna mea corecturile și, dacă-ți găsi vreo greșală, vă îngădui să mi-o bateți în frunte.

— Bine, cucoane Calistrat, au răspuns tinerii; fă dumneata cum crezi că e mai bine.

— Așa am să fac și rămășagul îl ţiu.

Cât a făcut Hogaș corecturile, asudând și cerând perii după perii, am fost încredințat că și câștigă rămășagul. Dar când au fost coalele gata și le-am cercetat cu toții din curiozitate, înainte de a le trece la broșat, dezastru! Lăs că rămăseseră toate erorile plate: «bolovan» în loc de «bolnav» și «bolnavii» pentru «bolovanii»; «Marița» pentru «Marțea»; «pacul dopului» pentru «capul podului»; dar apăruseră, nu se știe în ce chip, niște fantastice vocabule, întru cătiva necuvioioase. Toate într'un număr așa de mare, încât nu era cu putință să se adauge o «erată»; a trebuit distrusă ediția. Nu se poate descrie disperarea lui cuonu-Calistrat. Era așa de prăpădit, încât numai Ibrăileanu l-a putut măngăia, hotărînd retipărirea în condiții demne. S'au luat

toate măsurile ca să nu mai rămâie, într'adevăr, nicio eroare în text. Au puricat paginile și ciocănitorele tinere și cloncanii cei bătrâni. După ce ieșe ediția cea bună, se întâmplă incendiul dela «Viața Românească» și întreg stocul, încă nedifuzat, e mistuit de flăcări».

E vorba, după cum se vede, de cele două ediții, din 1912 și 1914, care, din motive deosebite, n'au putut ajunge, cu numele autorului, până la marele public. Este adevărat. Nenorocul lui Hogaș se afă expus pe larg, cu toate datele necesare, în Introducerea volumului I al ediției noastre. Rezultă însă din amintirile d-lui Mihail Sadoveanu, că ediția din 1912 fiind corectată de autor, «a trebuit distrusă» din cauza numeroaselor și inadmisibilelor greșeli de tipar, iar «ediția bună» din 1914, dacă a ieșit în condiții demne, să ar datora îngrijirii redactorilor Vieții Românești. Adevărul este că Hogaș nu s'a amestecat în corecțura primei ediții, cerând să îngrijească însă personal și exclusiv de ediția a doua. D. Sadoveanu scapă din vedere în amintirile sale că, odată cu ediția din 1912, s'a tipărit în aceeași imprimerie și teza de doctorat a lui Ibrăileanu, Opera literară a d-lui A. Vlăhuță, care de asemenei, a trebuit să fie distrusă din cauza numeroaselor greșeli de tipar. Fiind adevărat că neatenția la corecțură pentru opera lui Hogaș a fost a însuși autorului, cui i-ar reveni răspunderea pentru studiul lui Ibrăileanu? E sigur dar că o imprejurare comună și necunoscută încă, în niciun caz dorința lui Hogaș de a-și corecta singur volumul, a hotărât soarta primei ediții. Pe de altă parte tot atât de sigură este supravegherea de către autor și numai de el, a corecturilor pentru ediția «bună», cum îi spune d. Sadoveanu. Mai cu grijă de corecturi, nu-l făcuse pe Hogaș «dezastrul» tipografic al primei ediții, ci hotărîrea de a-și prezenta opera la premiul academic Adamachi, în vederea căruia ținea să-și treacă volumul din ortografia revistei ieșene în ortografia Academiei. Faptul e cunoscut de altfel chiar dintr'o notă redațională a Vieții Românești, la rubrica Miscelanea, din nr. 5—6 pe Mai—Iunie 1915 (vd. Introducerea la ed. n. vol. I). Nota fiind din 1915, se înțelege că grijă de corecturi a autorului privește ediția «bună» din 1914 și nu pe aceea

din 1912, de care, cu oricâtă înduioșată prietenie, Hogas nu poate fi făcut răspunzător. Dar în cele din urmă cuestionarea nu este de o însemnatate deosebită. Si dacă totuși am semnalat-o, este pentru că adevărul, mare sau mic, are acelaș drept de a fi restabilit.

Mai interesantă pare să fie însă discuția colaborării Hogas-Ibrăileanu și a nedumeririlor iscate de tipul reeditării. Astfel, privitor la cenzura impusă de G. Ibrăileanu textului inițial, cenzură foarte riguroasă, dacă este să ne luăm după Prefața postumă, în care autorul se plânge că severitatea criticului i-a redus opera dela «cinci volume formidabile» la «singurul și nevoieșul volum de față» (e vorba, firește, de Pe drumuri de Munte, 1912), am afirmat ca încheiere că «în orice caz, chiar cu pasagiile tăiate, opera ar fi fost cu foarte puțin mai voluminoasă». Intemeiam această concluzie pe studiul amănunțit al manuscriselor, de care mă servisem fără să se vadă, precum și pe cercetarea tot atât de amănunțită și tot neărătată, a textelor succesive din revistele Asachi, Arhiva și Viața Românească. Lumea dela noi nu pare obișnuită cu munca de bibliotecă, dacă nu devine publică; și se încrede numai în «aparatul științific» al unei ediții, ceea ce este semn de aspirație la maturitate, dar e și semn de cultură Tânără. Ne mai intemeiam de asemenei concluzia pe cercetarea atentă a prefeței însăși: gluma cu cele «cinci volume formidabile», devenite de altfel peste câteva rânduri (pentru ca intenția de bază să fie mai susținută), «o întreagă bibliotecă», e prezentată de autor, cu evidente scopuri umoristice, ca partea serioasă a prefeței, iar afirmația că, scriind cum a scris, a vrut să reformeze «subiectiv», literatura călătoriilor apucată până la el pe «drumul obiectiv, didactic și aproape geografic», capătă înfățișare de parte glumeată. Sub această complicație umoristică, e lipsedea însă că gluma, care nu trebuia luată în seamă altfel, e în cele «cinci volume formidabile», echivalând apoi, după legea de respirație a pieptosului scriitor, cu o «întreagă bibliotecă», iar lucrul serios e în felul cum concepea el literatura călătoriilor. Dar editorul, care înțelesese să studieze variantele pentru sine, în vederea textului curat, și încercase o ediție «pe credit personal»,

dând cetitorilor numai concluziile acestui studiu, n'a fost crezut; și nici prefața în cheștiune n'a fost crezută mai mult în ceea ce îi constituia fondul, luându-i-se partea de glumă ca plângere adevarată, iar partea serioasă ca glumă.

După amintirile d-lui Sadoveanu însă (amintiri destul de vagi, de îndată ce, împotriva arătărilor noastre, se poate înțelege că însemnările de călătorie au trei variante tipărite în cele trei reviste unde au apărut pe rând. În fapt, jumătate din ele, adică în Munții Neamțului, s'a tipărit numai în Viața Românească și apoi direct în volum. Vd. Introducerea la vol. I) opera lui Hogaș, așa cum o cunoaștem azi, e doar varianta rezultată din «epurația înțeleaptă», la care a supus-o Ibrăileanu. Nici d. Serban Cioculescu, amator cunoscut al confruntării de texte, n'a crezut în total pe editor. Mai științific poate i s'a părut să plece dela o «con vorbire telefonică» cu d. Sadoveanu, «martor redațional al «dramei» lui Hogaș»; pe această cale, i s'a «confirmat temeiul plângerii scriitorului cenzurat de critic», primind totodată indemnul să compare textele succesive din Asachi, Arhiva și Viața Românească. Si criticul s'a conformat (C. Hogaș: Pe Drumuri de Munte, I, Revista Fundațiilor Regale, nr. 9, Sept. 1944). Trebuia să rezulte din această a doua muncă pe aceleași pagini că «proporțiile tăeturilor» impuse de Ibrăileanu, sunt cele arătate în prefața postumă și că, pe de altă parte, amintirile d-lui Sadoveanu, cum însuși declarase într'o imprejurare nouului editor, «nu sufere desmințire». Criticul este însă, după cum se știe, un cercetător obiectiv. Mai întâi ușor sugestionat de amintirile «martorului redațional», pornește la cercetarea din nou a cheștiunii; observă că Hogaș încă de pe când nu i se aplică cenzura lui Ibrăileanu, adică în textele comune ale Amintirilor dintr-o călătorie din Asachi și Arhiva, înlocuise singur unele barbarisme și neologisme («necesarele-trebucioasele», «de ordinar-de obicei», «superioara-stareța»), totuși, surprinzător, «nicări nu se poate constata evoluția scriitorului către un lexic epurat de barbarisme și neologisme»; căt privește textele comune din cele două reviste plus Viața Românească, pe care știm că Ibrăileanu le-a putut controla, d. Cio-

culescu ajunge la «încheierea că circa o treime... a fost sacrificată», că fie și cu această treime raportată ipotetic la opera întreagă (proză literară, conferințe, articole și versuri) «tot nu s-ar atinge proporția (tăeturilor n. n.), indicată de Hogaș» și crezută de d. Sadoveanu, că «Hogaș a exagerat aşadar enorm, plângându-se că ar fi putut publica, după placul lui și necenzurat de Ibrăileanu, cinci volume», «aşa cum se lăsaseră convingi de ieremiadele autorului colaboratorii dela Viața Românească, sau măcar d. Mihail Sadoveanu». Cu alte cuvinte, se confirmă în total concluziile noastre din Introducerea la volumul I, fiind acum limpede că telefonul și amintirile, putând provoca lungi studii suplimentare, nu aduc în cazul cel mai bun, niciun adaus științific. (Procedarea d-lui Șerban Cioculescu a avut însă și un caracter deductiv. Căci nu numai telefonul d-lui Sadoveanu l-a pus pe drumul bibliotecii; prefața postumă cu «plângerea» lui Hogaș, cu «ieremiadele» lui, a jucat de asemenea un rol hotăritor. Dar, după cum s'a văzut, autorul nu se plângea, ci glumea complicat: lectura prefeței, mai atentă, e pe deplin lămuritoare).

Acum mai este o întrebare: cui se datorează tăieturile, atât de câte sunt? Lui Ibrăileanu, lui Hogaș însuși sau amândoror laolaltă? Noi admitem, pe baza manuscriselor studiate, că autorul se corecta uneori și singur; d. Sadoveanu crede încă în condeiul decisiv al lui Ibrăileanu și d. Cioculescu de asemenei, primul servindu-se de memoria sa, al doilea de texte tipărite. Iată însă că aceste texte, în chiar citatele d-lui Șerban Cioculescu, arată că Hogaș nu era un talent impetuos, că expresia lui în forma dintâi nu creștea dela sine ca un stufăriș, ce urma să fie tuns mai târziu de altcineva. În Amintiri dintr-o călătorie, pasajul cu călugărița-Meduză (părul-șerpi, nasul-plisc, buzele — «una la cer, alta la pământ» și «două raghile de dinți») avea o formă foarte desvoltată (cam 30 de rânduri de tipar) în Asachi, numai desvoltată (fără cam 10 rânduri) în Arhiva și redusă la ceea ce se cunoaște din volum (cam cu încă 10 rânduri) în Viața Românească. Cum Ibrăileanu intervene numai în părțile republicate din Arhiva în Viața Românească, reducția din Asachi

la Arhiva, când autorul nici nu cunoștea încă pe critic, este a lui Hogaș, cum observasem din manuscrise. Cu toate acestea, confirmarea concluziei că scriitorul manifestase și el dorința de a se exprima mai neaoș (ceea ce concordă cu orientarea lui preporanistă. Vd. Introducerea și conferințele adăugate la acest volum) și că el însuși își revedea critic scrierea (ceea ce se poate vedea din manuscrise și coincide, atât cu grijă de «stil», evidentă în orice fel cât și cu lungul proces de împlinire și maturizare scriitoricească, întrerupt de atâtea ori. Vd. Introducerea), nu e formulată. Fără să fi exclus sau să excludem acum sfatul, sugestia și nici intervenția directă a altcuiua, colaborarea Hogaș-Ibrăileanu, cum i s-a zis pe bază de tradiție orală și amintiri, rămâne așadar o poveste istorico-literară cam prea înflorită pentru critic și tot atât de prea serioasă pentru scriitor. După ce ediția noastră își va fi împlinit rostul ei de largă circulație, vom satisface poate cândva setea unora de «variante», chiar dacă vor fi, după cum noi le știm, nesemnificative pentru compunerea internă a scriitorului; vom lăsa atunci sacruл «aparat științific» să devină aparent și, susținând vizibil concluziile vechi, să suplimească pentru toți creditul, neobținut de ediția căreia, fără să fie simplă, i-am zis «simplicissimă». Evident, n'am înțeles niciodată și nici nu vom înțelege vreodata, patima piliturii nesemnificative a variantelor, studiul textelor părându-ni-se însă totdeauna util în stabilirea unui text curat și practicându-l. Această știință măruntă se satisface prin rezultate practice și clare, «gratuitatea» ei devenind curioasă. Sperăm că oricât de Tânără ne-ar fi cultura, ea cuprinde totuși câteva capete de oameni, care nu sunt anulate de extaz în fața «documentației», care nu documentează, în fața viciului erudiției, cu alte cuvinte. Știm bine că d. Șerban Cioculescu, în mod efectiv, contribue la maturizarea culturii românești. De aceea, cu atât mai mult, n'am înțeles foarte bine la d-sa încercarea de a da o serie de variante, studiul său suplimentar confirmând însă încheierile noastre; și n'am înțeles deloc dorința, cu miez de imputare, ca în ediția discutată să se fi ales dintre «fragmentele suprimate... numai acelea care înlesnesc într'un fel întregirea fizionomiei lui Hogaș»,

deoarece trăsăturile noii, pe care le descoperă d-sa sunt « tendința anticlericală», « verva savantă », « atitudinea laică », « oroaarea constrângerii monahice și nereverența religioasă », « mitul omului primitiv și cultul naturii », adică identitatea morală stabilită în Introducerea volumului I și în critica mai veche.

Volumul II al acestei ediții, apărut acum, se numește în subtitlu Răzlețe și Diverse. L-am numit astfel, fiindcă nicio parte dintre căte îl compun, nu aparține propriu zis, însemnărilor de călătorie. Abia dacă La Pângărați, Părintele Iovinadie, Cucoana Marieta și Simplă amintire au câteva atingeri cu acest fel de literatură; în cea mai mare parte, volumul conține « amintiri » din copilăria tecuceană, amintirile studentului dela Iași, amintirile maturității nemțene, unele politice tot din Piatra, dar toate organizându-se mai strâns decât amintirile de călătorie, încadrând figuri de provincie moldovenească de altădată și aspirând fie la rotunzimea nuvelistică, fie la povestirea din ce în ce mai gen Creangă. Poate că Amintiri ar fi fost subtitlul cel mai potrivit, dacă autorul însuși, socotindu-și opera principală încheiată, n-ar fi zis unora Amintiri răzlețe (Gheorghe Panu), sau pur și simplu Răzlețe (La Călugărie). Ne-am oprit aşadar la subtitlul folosit de Hogaș însuși, făcându-l să cuprindă restul cam eteroclit al operei, de unde și celalt subtitlu Diverse pentru «adaos».

Materialul volumului II strânge la un loc tot ce a mai tipărit scriitorul însuși pe lângă însemnările de călătorie din volumul I, tot ce s'a tipărit după moartea lui, precum și ceea ce, nefiind încă tipărit, am mai putut scoate din manuscrise; volum deci de « răzlețe », postume și inedite. Dintre, aşa zicând, antumele lui Hogaș (Cuconu Ionita Hrisanti, Cucoana Marieta, Părintele Iovinadie, Gheorghe Panu și La Pângărați) numai La Pângărați, deși cu totul remarcabilă ca satiră a vieții călugărești, a rămas să se tipărească abia acum întâia oară în volum; calitatea satirică și deosebita ei putere de evocare, face inexplicabilă rezerva editorilor anteriori, cari au lăsat-o până azi neculeasă din paginile Vieții Românești (nr. 5, Mai 1911), unde a publicat-o autorul. (Celealte au reapărut din aceeași revistă, fie despărțite în volumasele unei colecții populare — « Că-

minul», 1916 — și, împreună, în volumul «Cărții Românești» Cuconu Ioniță Hrisanti, 1937). Și tot pentru prima dată în volum apar cele trei conferințe din «adaos». Postume sunt numai La Călugărie (Revista Fundațiilor Regale, nr. 6, Iunie 1941) și Mustețile și Politica (Preocupări Literare, nr. 10—11, Sept.—Oct. 1942). Despre inedite (Simplă amintire, Amintiri din copilărie, Document omenesc, Noroc fără minte, Fragment din La Pângărați, «Moldovenisme» și Cultura în Moldova, trebuie să spunem că, extrăgându-le din manuscrise, le-am recunoscut ca nepublicate, deși una se cheamă Document omenesc după rubrica «Documente omenești» a marii reviste ieșene, unde urma probabil să apară, dar unde n' am dat peste ea, iar alta și anume «Moldovenisme», se termină cu promisiunea «Asta în alt număr», ceea ce o arată ca manuscris publicat, dar n' am descoperit revista unde a putut apărea. (Restul indicațiilor bibliografice, privind volumul de față, se găsesc în Introducerea la vol. I).

Ultimele scrieri ale lui Calistrat Hogaș evocă date și aspecte din biografia sa; dintre date, anul nașterii e cea mai însemnată, iar dintre aspectele biografice mediul familial din casa Protopopului Gheorghe și a Protopopoaiei Mărivara și atmosfera de provincie patriarhală a Tecuciului, a Iașului și a Pietrei, cu chiolhanuri, cu pozne și sindrofi, sunt cele mai seducătoare. Dar totodată ultimele lui scrieri arată și evoluția atât de înceată la acest scriitor către expresia mai deslipită de canoanele stilistice quintilianești, mai puțin confectionată, mai directă și de aceea mai liberă și mai firească. Amintirile studențești din La Călugărie și Amintiri din copilărie, par scrise chiar în anul morții, 1917. În cuprinsul drimelor, despre Curierul de Iassi al lui Balassan, ni se vorbește astfel: «...bătrânul «Curier» de acum jumătate de veac...». Adăugând 50 de ani la 1868—1869, anii de studenție ai scriitorului, căpătăm data de 1918—1919. Dar Hogaș moare în 1917, ceea ce însemnează că expresia «acum jumătate de veac» a fost preferată de autor ca mai literară față de indicația precisa «acum 48 sau 49 de ani». Aceleasi amintiri studențești conțin, între alte indicații biografice, o arătare indirectă a datei de naștere.

D-ra Sidonia Hogaș (Tataia — amintiri din viața lui Calistrat Hogaș, 1940), cu privire la această dată, afirmă: « ... în anul 1849, în ziua de 19 April, gemen cu o fată, Lucia, în viață încă, s'a născut Calistrat Hogaș cel de mai târziu ». Dar în contra datei propusă de d-ra Hogaș, avem statul personal al profesorului, în care anul nașterii e 1847, avem actul de naștere al surorii gemene din 1852 și mai avem o indicație, tot a d-rei Hogaș, în cuvintele: « După actul de naștere și de botez nr. 4.921 din 1865, dela Mitropolia Moldovei și Sucevei, ar fi născut în 1848 ». Care este atunci anul nașterii lui Calistrat Hogaș? Noi ne-am opriit asupra lui 1848, fiindcă se găsește, potrivit afirmației oricât de confuze de mai sus, într'un act oficial neinfluențat de vreun interes al scriitorului. Aceeași dată de altminteri rezultă și din « amintirile de student ». În « vara anului 1868 », scriitorul e dus de tatăl său la Mitropolie, în fața lui Calinic Miclescu și, cu învoiearea acestuia, e lăsat aci, unde i se dă locuință pe tot timpul cât va urma învățăturile în Universitate; pentru brană, studentul dă lecții particulare în oraș, întâi unui elev de cl. III-a gimnazială, poreclit mai târziu « Budușcă » și care nu e altul decât, după cum se mai știe încă, viitorul P. V. Grigoriu, nepot al lui Edgar Quinet și traducător de versuri la Convorbiri literare. Dar apoi dă tot un fel de lecții unui Tânăr Karl, cam de seama sa, neidentificabil azi. Acest Karl apare însă după o serie întreagă de întâmplări dela lecțiile cu « Budușcă », întâmplări care au trebuit să-i mânânce studentului ceva timp, așa că într'un fel putem ști că al doilea elev este din 1869. Față de micul Budușcă, acesta era un elev sui-generis, destul de înaintat ca vîrstă și destul de înapoiat ca învățătură. Ne interesează însă numai vîrstă lui. Mamă-sa, la întrebarea studentului, îi mărturisește cu oarecare codire de situația lui de subnormal ca fiind de « vre-o optusprezece ani... ». « Optusprezece ani! exclamă Hogaș, va să zică numai cu trei ani mai mic decât mine: atunci am putea lega chiar prietenie amândoi ». Că mama acestui Karl declarase vîrstă adeverată sau nu a feciorului ei, e altă chestiune. Fapt este că dacă noul elev ar fi avut atunci optusprezece ani, Hogaș ar fi avut numai cu trei mai mult decât el, fiind de douăzeci

și unu de ani în 1869. Socoteala e deci limpede: scăzându-i-se vârsta, studentul de atunci era născut la 1848.

Însărcit, La Călugărie mai interesează, împreună cu altele din acest volum, exclusiv literar. Ultimele scrieri ale lui Hogaș, spre deosebire de însemnările călătorului, sunt foarte apropiate de felul marelui Creangă. Afinitatea lor scriitoricească a fost menționată deseori. Nouă ni s'a părut că, între ceea ce e mai cunoscut din opera fiecărui, sunt mai multe deosebiri decât asemănări. În deosebi cărturăismul lui Hogaș și inclinarea lui descriptivă (inclinare orășenească, absentă în literatura poporului și a lui Creangă), ne-au împiedecat să resimțim plăcerea pe care o înlesnesc din plin Amintirile din copilărie ale humuleșteanului. Fie că La Călugărie, fiind scrisă Tânărul în apusul vieții, când autorul își va fi dat seama de ușoara artificialitate a formulei sale literare de tinerețe, e mai liberă de atitudinea autorului cărturar (procesul acesta de, să-i zicem, deculturalizare a stilului, este evident chiar dela Amintiri dintr-o Călătorie la În Munții Neamțului), fie pentru alte motive, scrierea pare ieșită în adevăr din ea mai caracteristică dispoziție a unui alt Creangă. Și nu e atât vorba de anticlericalismul bucătii, trăsătură totuși puternică, poate mai puternică decât la Creangă însuși, cât de gratuitatea efectelor de umor, acea stare continuă de bază euforic, care în însemnările lui de călător abia se întrevede printre reminiscențele de lectură și glumele de bibliotecă sau catedră. În același timp, stilul însuși e mai spontan. În acest sens, Hogaș se liberează cu totul de fraza croită după un patron stilistic, după tiparul și recomandațiile Poeticei, mai cu seamă în puținele pagini de Amintiri din copilărie. Inversiunea, metonimia, apostrofa, prosopopeea și toate celelalte figuri ale gramaticei stilului sau stilisticei, au făcut loc nu numai scrisului simplu și direct, dar chiar scrisului nescriptive, adică stilului oral, pe care îl determină asociația liberă, starea sufletească de moment, spontaneitatea amintirii și nu modelul cărturăresc. «La urma urmei, își începe el amintirile din copilărie în tonul lui Creangă, tot e mai bine să scrii despre ale tale decât despre ale altora; căci dacă, mai cu seamă, ai condei cinstit, apoi, în loc de o dată îți trăești viața

de două ori; și tot e mai bine să ţi-o trăești de două ori decât odată. Căci viața asta oricât ar fi ea de amărîtă și de sbuciumată, dar tot se cheamă că te-ai încălzit la lumina soarelui, te-ai răcorit în suflarea vântului, te-ai răsfățat în verdeafa și în florile primăverilor... » etc., etc.

Volumul acesta, pe lângă ineditele și postumele pe care le adaugă la cele câteva antume mai puțin cunoscute decât însemnările de călătorie, pe lângă lămuririle biografice pe care le poate da și de asemenei pe lângă însemnatatea de a conține La Pângărați și La Călugărie, adică cele mai frumoase amintiri mai scurte ale lui Hogaș, interesează aşadar cel puțin în aceeași măsură prin părăsirea totală, în unele bucăți, a exprimării curbe și largi, a impletiturilor de efect și a spiritului de om învățat. Termenii acestei evoluții începe sunt propuși cetitorului de întreaga sa operă și chiar numai de volumul II, în care amintirile cuprinse arată singure cărei perioade stilistice, din cele două, aparțin.

VLADIMIR STREINU

LA PÂNGĂRAȚI

— Ei, cum ţi se pare Nectarie? mă întrebă Grigoriță, tovarășul meu de drum, pe când scoboram dealul Biserinicilor, spre Viișoara.

— Cum să mi se pară?... Un om de toată isprava, da' nu 'nțeleg, ce minte la dânsul să se călugărească? Un om în puterea vârstei, frumos în puterea cuvântului, voinic, fără nici un beteșug și, mai presus de toate, cu o fire aşa de veselă și de deschisă, nu pricepe cum de i-a trăsnit prin gând să-și pue capul sub comanac?

— Ei, cum!!... Dragostea bre, dragostea, pârdalnica de dragoste, mâncă-o-ar cainii!... răsunse Grigoriță cu ciudă, oarecum și cu paron.

— Cum dragostea?...

— Cum!... Iac' aşa; or fi vre-o zece ani, a 'ndrăgit o fată frumoasă din Huși, și-au jurat credință veșnică unul altuia, fata a murit, el s'a ținut de cuvânt și s'a călugărit.

— Da?.. Ei bine, atunci, măi Grigoriță, eu sunt de părere ca toți cei ce juriesc credință veșnică fetelor, să rămână stingheri; căci, mai la urmă, numai aşa, cred eu, că pot ajunge să facă ei niște borșuri cu fasole și cu sfecle aşa de minunate... Nu, zău, ia spune drept, măi Grigoriță, mai mâncat-ai tu de când ești un borș aşa de strășnic ca cel făcut de părintele Nectarie Lușcanu?

— Mă miram eu, să nu-ți dai în petec, răsunse el indignat.

— Si iată pentru ce nădăjduesc, aşa dar, continuai eu, trecând peste indignarea lui, să măncă și la tine foarte curând cel mai teribil borș cu fasole de pe fața pământului, deoarece, pe cât am aflat, prea juri, și tu, credință nestramată celor garduri cu zăbrele de prin cea Precistă.

Grigoriță se uită furios la mine, se înroși până'n vârful urechilor, dădu să zică ceva și nu zise nimic.

Când ajunserăm de vale, stăturăm un minut să ne gândim.

— Știi ce una, măi Grigoriță? zisei eu; tot mai este până în seară; hai să mergem încaltea și la Pângărați; mâñem acolo peste noapte și, mâni pe la o vreme, săntem înapoi la Piatra.

— Să mergem, da' drept ți-oi spune, când mă gândesc să dau ochi cu Stratonic, mai, mai, că mi se taie pofta de Pângărați.

— Am auzit și eu, ce-i drept, că Stratonic, egumenul dela Pângărați, e un călugăr sgârcit și hursuz; dar, mai la urmă, ce avem noi cu sgârcenia, hursuzlucul și cu toată mutra lui popa Stratonic? Eu vreau să văd Pângărații și-atâta tot.

— Atunci să mergem; da' de lom găsi pe Vavila în toane bune, apoi să știi că trei zile nu ne mai urnim din Pângărați.

— Da' ce mâncare-i Vavila tău, măi Grigoriță?

— Vavila-i cămărașul mănăstirii, el învârtește toate și pe Stratonic pe deasupra. Când se mânie Vavila, Stratonic oricât îi el de hursuz și de amarnic, tace chitic și nici nu crâcnește; și-l duce Vavila de nas pe Stratonic, cum îi trăsnește lui prin cap.

— Trebuie să fie un drac la mijloc, măi Grigoriță, că nu prea se lasă ei, călugării, aşa de lesne, să fie duși de nas de oricine.

— Apoi, dă... spun gurile rele, că mama lui Vavila era o femeie al dracului de frumoasă și de sprâncenată, pe când Stratonic era Tânăr... mai știi..? Oricum, însă, vorba ta, un drac trebuie să fie la mijloc.

— Dacă-i vorba pe aşijderea, măi Grigoriță, apoi să ştii că trei zile și trei nopți nu ne mai urnim din Pângărați; și apoi vorba ceea, nici acasă nu-i de coasă.

Tăiarăm peste podul dela Viișoara, cotirăm la dreapta și apucărăm drumul mare ce duce spre Pângărați, și deacolo mai departe, printre munți, până la Prisăcani, la granița ungurească.

Soarele de-abea scăpătase după amiază și căldura unei arzătoare zile de Cuptor era în toiul ei; un vânt, însă, ușor, ce veșnic suflă dinspre apus și umple cu răcoare văile largi ale Bistriței, precumpănea arșița ucigătoare a aerului înflăcărat și ne dădea putință de a merge, sprinteni încă și scutîți de sudoare, prin noianul de foc al văzduhului aprins. De după perdeaua înaltă de brazi, Bisericanii, pe care îi părăsise, se iaveau pe dreapta în răstimpuri privirilor noastre, cu turnurile lor scânteietoare de lumină și cu cingătoarea lor puternică de ziduri albe; pe stânga, largul văii gêmea sub belșugul greu al sămănăturilor, ce se legănau în valuri verzi, înflorite sau aurii, sub suflarea domoală a vântului de vară; mai departe, zarea înaltă era închisă de coamele neclintite ale munților negurii din miaza-zi. Drumul neted și larg se desfășura înaintea noastră gălbui și lung, iar pe alocurea, câte un picior de munte mai îndrăsneț îi dădea parcă un ghiont, îl frâangea în două, și drumul murea în desîșul negru-verde a doi munți parcă împreună. Dela o vreme, însuși vântul fu biruit de arșița covârșitoare a zilei, și adierea lui răcoroasă se schimbă într'o răsuflare de flacări ce părea că izvorăște necurmat pe gâturile de văi largi ale munților învăpăiați. Tăiarăm la dreapta prin huceaguri și, la o cotitură mai largă, unde Bistrița, obosită oarecum de iuteala mersului ei și adunată în genune, se odihnește o clipă pe o așezătură mai revărsată a patului său, intrărăm în apă. Plute lungi de dulapi noi lunecau mai iute decât apa, la răstimpuri rare, în preajma noastră, iar bărbatul cărmaci și nevasta dălcăuș, însipți, parcă, în plută pe picioare vânjoase, stăteau drept și neclinîți, cu mâinile încleștate pe

boldul cărmei, gata să tragă când la «câmp», când la «pădure», spre a se împotrivi ademenirii apelor viclene, care-i tărau spre vaduri primejdioase... și mânați de repejunea șivoiului rădeau în goană cu chipurile lor incremenite pânza deasă a pădurilor, și apoi se mistuiau la vale și fără urmă, cu plută cu tot, pe luciul depărtat al apelor.

Eșirăm din apă și ne urmarăm drumul.

Dela o vreme Pângărații începură a se zări pe sprâncena pleșuvă și înaltă a unui deal de pe dreapta, și, dacă turnurile bisericii nu și-ar fi rădicat în aer crucile lor scânteitoare, ai fi luat această mănăstire drept unul din acele castele medievale zidite la locuri tari spre întâmpinarea restriștelor de tot soiul a vremurilor de atunci. Atât de înalt, de puternic și de neclintit e brâul de ziduri, ce încinge locașul sfânt al lui Vodă Lăpușneanu.

Când soarele sta să apună, cotirăm la dreapta pe drumul de țară, ce duce spre Pângărați, și nu scăpătase încă după piscurile păduroase ale munților Străjii, când, obosită de drum și colbăiti, intrărăm în lăuntrul mănăstirii prin poarta înaltă de stejar ferecat, sprijinită pe puternice țățâni de fier și deschisă în toată largimea celor două laturi uriașe ale sale.

Eu vedeam Pângărații pentru întâia oară; tovarășul meu, însă, îi cunoștea bine, și cu atât mai bine îi cunoștea, cu cât mai toate mănăstirile mari sunt croite, aproape, pe același plan de gospodărie; iar Grigoriță, care, în copilaria lui, fusese crescut la mănăstirea Vorona sub privigherea di-chiului Ghenadie, înaintaș, mai târziu, în egumenie lui Nicușita, la mănăstirea Bistrița, urma, deci, să cunoască și el, din teorie cel puțin, cotloanele multe și mărunte ale Pângăraților. Astfel nu fui de loc mirat când, sub cărmuirea lui, mă trezii deadreptul la arhondaric. Sala întinsă și pustie, în care intrărăm deocamdată, răsună a sec sub pașii noștri; ușile cafenii ale încăperilor se însiruiau posomorîte și înaltăiate în privazurile de păreți albi ale amânduror laturilor intrării largi, și nici o suflare omenească nu se părea că le

însuflarește... Tușirăm puternic fără să avem nevoie și cineva ne răspunse la fel de prin tuspatru unghiuile depărțate ale bagdadiei... Grigoriță era pe punctul de a pleca să caute pe cineva, când o ușă lăturalnică se deschise și cheunarul ei se umplu cu înfățișarea neagră, păroasă și sburlită a unui călugăr înalt și plin de pântece...

— Blagoslovește, părinte Varsanufie, auzii pe tovarășul meu zicând.

— Domnul! răspunse călugărul cu glas răgușit și gros; și, de sub niște sprâncene puternic sburlite și colțuroase, aruncă repede spre mine și pieziș o coadă de ochi întunecată.

Privii lung și mirat pe acest călugăr, care, nitam-nisam, se uita chioriș la mine, și care, de altmintrelea, își îndrepătătea pe deplin numele-i tot aşa de sburlit ca și dânsul, nume ce aducea mai de grabă a un strănutat de capră răpiciugoasă decât a nume omenesc.

— Ce potriveală! exclamai eu în gând, ca răspuns la coada de ochi a părintelui Varsanufie.

Totuși, cu îndemânarea unei vechi obișnuință, călugărul desprinse dela cingătoarea-i îngustă de piele unsuroasă un smoc de chei lustruite și lungi, puse mâna, fără alegere, pe cea trebuitoare, o vârî iute și fără potriveală în broasca unei uși și nici nu se deschise o odae încăpătoare și luminoasă, cu două paturi curat asternute cu saltele de pistă și cu macaturi de cit gros și înflorit; o masă albă de brad, între paturi, două scaune de lemn la cele două capete ale mesei, într'un colț un dulăprior grosolan de stejar, cu lighean de alamă și cu ibric la fel, un prosop aninat într'un cui bătut după ușă, — alcătuiau toată îmbrăcămintea simplă dar îndestulătoare a odăii.

— Și acum, întrebarăm noi, după ce ne puserăm pălăriile pe masă și bețele prin colțuri, cum am face noi, părinte Varsanufie, să vedem pe cuvrioșia sa, părintele egumen? Am voi să căpătăm dela sfinția-sa blagoslovenia pentru masnoaptea asta în mănăstire, fiindcă-i târziu și nu ne putem întoarce la oraș.

— Apoi l'îți găsi d-voastră la stăreție, domnule Grigoriță, dacă n'a fi plecat la târg.

— Da' dacă fi plecat la târg, întrebai eu, amestecându-mă în vorbă, dela cine cerem noi blagoslovenie de casă și masă în mănăstire pentru noaptea asta, părinte Varsanufie?

— Apoi îți găsi d-voastră pe părintele Vavila, răsunse el scurt cu glasu-i răgușit.

Și cu aceeași coadă de ochi piezișă și întunecată mă privi părintele Varsanufie de sub aceleași sprâncene puternic sburlite și înalt colțuroase.

Nici atunci și nici mai târziu n'am putut pricepe dușmanoasa coadă de ochi a părintelui Varsanufie.

Scuturărăm, pe cât cu putință, cu mâinile în loc de peric, colbul de pe noi, dădurăm de două-trei ori cu apă răce pe față, trecurăm prin păr, în loc de pieptene, toate cele zece degete resfrate ale amânduror mâinilor noastre, și ne găsirăm, astfel, în starea cea mai potrivită spre a ne înfățișa înaintea prea cuviosiei sale părintelui Stratonic, starețul mănăstirii.

Grigoriță al meu, pe lângă toate cotloanele sfintelor locașuri, cunoștea și toate sfintele cotloane ale vieții și regulelor călugărești.

Astfel scoborărăm o scară, urcarăm alta, cotigirăm prin câteva săli singuratece și largi, străbăturăm toată lungimea unui cerdac dela al doilea rând, cotirăm la dreapta prin alt cerdac, ce făcea unghi cu cel întâi, și ajunserăm la stăreție. Un băiețăș frumos, ca de doisprezece ani, îmbrăcat foarte curat și frânășește, ne ești înainte și ne întrebă ce poftim.

— Cuvioșia sa, părintele stareț, a fi acasă? întrebă Grigoriță.

— Acasă, da'ți mai aștepta d-voastră o leacă, până sfârși sfinția sa rugăciunea, răsunse el.

Și, poftindu-ne să stăm până la atunci pe o bancă, ce se afla în cerdac, intră înlăuntru.

— Da' ce rugăciune, măi Grigoriță, la vremea asta? întrebai eu.

— Da' n'auzi că toacă de vecernie? Si starețul, când nu se duce la biserică, își face rugăciunea acasă.

Peste câteva minute, băiețașul ne pofti la părintele stareț.

— Blagoslovește, prea cuvioase, zise Grigoriță cu glas rădicat dar totuși foarte cuviincios, fără a bate în ușă; și ținându-se drept dinaintea intrării, aștepta să-i vină blagoslovenia din lăuntru.

Un mormăit gros ce aducea, totuși, a glas omenesc, străbătu din lăuntru până la noi: era blagoslovenia de intrare.

Intrarăm.

Prea cuviosul Stratonic, răsturnat cam pe-o parte și răzămat pe o pernă de catifea vișinie, stătea în fundul odăii pe un divan larg și îndemănos, îmbrăcat cu adamască roșie împodobită cu flori răsărite și mari de mătasă albastră; dreapta-i atârna molatec în afară de marginea divanului, iar degetele-i scurte, albe și grăsulii rosteau a lene un șirag de metanii lungi cu boabe mari și scumpe de chilimbar limpede și gălbui. Cuviosul Stratonic nu era om ușit, sau, cel puțin, trebuia să fi fost frumos în zilele lui; și dacă firea nu-i dăduse cine-știe-ce statură înaltă și puternică, și dacă traiul tihnit al sfântului său cin îl înzestrase cu un adevărat pântece de egumen, apoi aceasta nu însemna că toate mamele sprâncenate ale tuturor Vavililor nu se vor fi dat roabe ochilor lui negri cu priviri ascuțite, scânteetoare și pline de patimi lumești... Un păr îmbelșugat ce bătea în cărunt îi acoperea capul, iar din privazul la fel al barbei și mustetilor lui stufoase răsărea brusnat fața-i rotundă, rumănă și grăsulie... Cu năpaste să-i fi dat cincizeci de ani.

— Sărutăm dreapta, prea cuvioase, zise Grigoriță de departe, cu o evlavioasă mlădiere de glas potrivită împrejurării; și, cu mers lin de șopârlă și cu încovoiarea de mijloc reglementară, se apropie smerit de divanul prea cuviosiei sale.

— Mulțămesc, răsunse el, fără a se urni de cum stătea răsturnat, și-i întinse, spre sărutare, dosul rotund al mâinii sale albe și grăsulii cu metanii cu tot.

Grigoriță îi sărută mâna.

— Da' dumnealui...? întrebă el cu glas aspru, arătând înspre mine.

— Domnul X, un prieten al meu.

— Domnul X...? A...! Da... Pe dumnealui îl cunosc din nume; îmi spunea cineva despre dumnealui că era cât pe ce să fie pus la închisoare din pricina amestecului într'o daraveră a unor răzeși dela Dorna, care nu-l privea; adevarat'ii tinere?

— Adevărat, prea cuvioase.

— Avea dreptate prefectul, după cum îmi spunea, zise el întinzându-mi spre sărutare același dos de mână grăsulie cu metanii cu tot; avea dreptate... D-voastră, tineretul de azi, cu capul aprins, cum sănțeți, vă amestecați și unde trebuie și unde nu trebuie... Avea dreptate...

— Vedeți, prea cuvioase...

— Și altăceva ce mi'ți mai spune? zise el tăindu-mi vorba; ia sedetă. Veniți dela Piatra?

— Din Piatra am plecat eri; astăzi venim dela Bisericană, răsunse Grigoriță.

— A!... da... Dela Nectarie! Ce mai face el? Tot cu tiutiun iacă și cu țigareta lui cea de chilimbar de optzeci de galbeni își trece el vremea?

Nectarie avea, în adevăr, o astfel de țigareată, cumpărată eftin dela un mezat, la care se vânduse averea unui mare boer scăpatat.

— De treabă om Nectarie, urmă cuviosul Stratonic, păcat numai că nu-i de călugăr, închee el cu răutate, rotind mai repede șiragul metaniilor sale de chilimbar...

Ceva se răsvrăti în mine... O privire însă a lui Grigoriță mă făcu să dau altă întorsătură răspunsului de indignare ce simțeam că-mi stă pe vârful limbii.

— Doamne, prea cuvioase, întămpinai eu, când ați și prea cuvioșia voastră ce minunat borș cu fasole și cu sfecle își pregătește singur pentru masa sa luxoasă părintele Nectarie!... Cu câtă măestrie își croește și își coase tot el singur rasa și antereele sale! Cât de bland și de cuviincios întâm-

pină fără deosebire pe toată lumea ce vizitează Bisericanii! Si, mai pre sus de toate, câte milostenii împarte el pe la nevoiași, fără ca stânga să știe de ce face dreapta sa!...

— Fățănicie, tinere, fățănicie... doar eu îl cunosc de când se juca în durligi pe malul Bahluilui cu băieții de tigan... și uite-l astăzi egumen la Bisericani!... Borș cu fasole!... Ei, tinere, borș cu fasole pe față și curcani fripti pe din dos!... Milostenie! A fi făcând că are de unde!... și apoi cum să nu facă? Câte vădane tinere și câte fete orfane nu sânt pe meleagurile aistea! Si ce ți-a mai dat Nectarie, tinere, la masă, afară de borș cu fasole? mă întreabă Stratonic zâmbind cu ironie.

— Vărzări cu ceapă, prăjite în untdelemn, prea cuvioase, foarte bune și tot de dânsul făcute...

— Si ceva vinișor...?

— Apă răce dela cișmea, deasemenea foarte bună, numai cât lăsată dela D-zeu...

— Te miră că n'a făcut tot el singur și apa... Si de-aici încotro? întrebă el, schimbând vorba și întorcând privirea spre Grigoriță.

— Inapoi la Piatra.

— O să mâneți aici?

— Cu blagoslovenia prea cuvioșiei voastre... miorlăi Grigoriță cu smerenia și ipocrizia cuvenită. Stratonic bătu din palme în semn de chemare și băiețașul cel de doisprezece ani răsări ca din pământ... aşa de lin și de nesimțit deschise el ușa și intrase înlăuntru!

— Ia vezi să deschidă Varsanufie o odaie pentru dumnealor. Si Glicherie să vie încoace, porunci el scurt, gros și posomorît.

— Dacă sănțeți osteneți, urmă el adresându-se cătră noi, puteți merge în odaia d-voastră am dat poruncă să fiți îndestulați cu de toate până mâni dimineață...

Eșirăm.

— Bine, bre, ai înebunit? îmi zise Grigoriță. S'o mâni et călugărul și-o să mâncăm în ia'sară numai pâne cu apă.

— Ia te cărăbănește de-aici cu călugăru' tău cu tot, șopârlă mănăstirească; tu socoți că eu am învățat la dichiul Ghenadie toate fățările călugărești, cum le-ai învățat tu; îmi pare rău, c'a prins de veste la timp și-a schimbat vorba, că i-aș fi tras o soponeală!...

— Mă, tu ești nebun...

— Ia marș de-aici.

Ajunerăm la arhondaric.

Peste câteva minute ne călca și Glicherie din urmă.

Nu știi cum se făcea, dar în această mănăstire toate numele se potriveau cu omul lor. Varsanufie, spre pildă, era hursuz și sburlit; Glicherie în schimb era pur și simplu lipicios... Mierea, untul, zaharul, grăsimea, dulcețile și toate lucrurile unsuroase și dulci, pe care le mânuia el zilnic și de multă vreme, ca arhondar, ce se găsea, împărtășise fiecare dintre ele câte ceva din firea lor întregii înfățișări cleioase a cuviosului Glicherie. Limba, când vorbea, cu greu parcă i se desprindea de cerul gurii, și ai fi zis că nu vorbește, dar că desclere, mai de grabă, piece cuvânt ce pleoșcăia sub truda anevoieasă a deslipirii... Pletele-i negre și cădeau pe piept și-i țășnea în lături barba-i tot lungă și neatinsă de pieptene; iar din privazul ei negru și spăriet, răsarea strâmtă, boțită și bugedă fața cuviosului Glicherie, acoperită de o gălbineală lucioasă, umedă și grasă... Pe piept și pe șolduri, rasa-i oablă de șiac slujise, pe cât se părea, în toate imprejurările, de ștergar mâinilor sale și se schimbase, pe la locurile amintite, într'un soi de teletin cu lustru, scorojit și negru... Comanacul cam pe ceafă și fruntea-i lăsată de izbeliște se sileau să dovedească graba veșnică, în care se găsea cuviosul Glicherie, după trebile multe și fără de răgaz ale însărcinării sale de arhondar; de aceea iute intra, iute eșia și tot iute se mișca în toate părțile... iar când această grabă se mai amesteca și cu belteaua gurii sale, apoi în loc de vorbă te trezeai c'o oală de sarmale ce forfotia și... mai înțelege-te în vorbă după aceea cu cuviosul Glicherie, dacă-ți dădea mâna!...

— Da' d-voastră îți sta la masă acu, ori mai în urmă, desclee el în grabă și cum putu, intrând iute în odaia noastră și înclinându-se ușor cu mânila la piept.

— Când a fi gata, cuvioase, răsunse Grigoriță.

Și cuviosul Glicherie ești tot iute.

— De-o fi, măi Grigoriță, zisei eu după ce se depărta călugărul, și Vavila tău tot de soiul lui Glicherie și al lui Varsanufie, apoi te duci la dracu cu toți Pângărații și cu toți Stratonicii tăi pe deasupra.

— Ei, ai să vezi, Vavila-i altă croială cu totul.

După câteva minute, același Glicherie, trudindu-și limba în gură, ne dău, cu vai nevoie, de veste, că masa era gata.

Merserăm în sofrageria arhondaricului, o sală imensă și pustie, unde, pe capătul unei mese goale și lungi cât drumul la Erusalim, ne așteptau două tacâmuri, pe care deabia le puturăm zări și nimeri sub lumina slabă a unei lumânări de său, aşezată într'un sfeșnic scurt de tinichea murdară. Câteva masline sbârcite și mici pe fundul unei farfurii, un strop de borș cu fasole, pe fundul adânc al unui castron, pe altă farfurie patru ardei copți umeziți cu oțet, pe un talger două chiftele de cartofe, alcătuiau cele patru feluri de bucate ale cinei noastre de seară... iar alătura de fiecare tacâm câte o fălie nu tocmai mare de pâne veche și neagră... Ne aflam în postul Sântămăriei...

— Măi Grigoriță, zisei eu, alungind cu furculița, pe luciul farfuriei, un diavol de maslină mică și uscată, pe care nu-l puteam prinde, măi Grigoriță, să nu te 'mpingă dracu să iezi o maslină ori o lingură de borș mai mult decât mine, că te plesnesc cu lingura 'n cap; înțeles-ai tu?

— Bine, bine, da' ţie dracu ţi-a șoptit să mânii pe Stratonic? I-ai lăudat borșul cu fasole al lui Nectarie, și, iaca, borș cu fasole ţi-a dat; mânâncă, mulțămește-te și tac; ale tale dintru ale tale.

— Așa ţi-i vorba? Apoi bine, măi băete; dacă toate acestea sănt ale mele dintru ale mele atunci te poftesc să nu

te acolisești de nimic; am să mânânc eu tot... Si înăntându-i fălia de pâne de dinainte, o vârui în buzunar.

— Mă, când dracu are să-ți iasă ție nebuniile din cap?

— Părinte Glicherie! Părinte Glicherie!... strigai eu bătând cu furculița într'un pahar, părinte Glicherie...!

Călugărul răsări din întunericul sălii în lumina slabă a luminii de său...

— Bine, cuvioase, noi sântem doi, și sfîntia ta pui numai o fălie de pâne pentru două tacâmuri? Ori poate că aşa-i regula pe la sfîntia voastră?

Călugărul bolborosi ceva neînțeles, se uită cu deamănuțul printre tacâmuri, se uită pe masă, se uită pe sub masă, rădică servetele și căută sub ele, dar fălia de pâne nicăiri; mai bolborosi ceva tot neînțeles, și, plecând, se întoarse cu altă fălie de pâne.

— Ei, ce zici, măi Grigoriță, întrebai eu, după ce se depărta călugărul, tot nebun sănt?

— Tot...

Când ajunserăm la ardei, norocul, care totdeauna mă pândește pe la mese, se înfățișă și el.

Grigoriță, care, potrivit nu știu căror regule de higienă, nu mâncă iute să-l fi picat cu ceară, gustă dintr'un ardei; ardeiul iute para focului... Il puse repede înapoi, suflă în vânt, scutură din degete, ținu apă în gură și, cu vai nevoie, izbuti să ostoiască mușcătura de foc a ardeiului.

— Ce crezi tu, măi Grigoriță, zisei eu, doar tot Stratonic al tău trebue s'o fi pus la cale și astă; mai știi? a fi dat poroncă lui Glicherie să caute ardeii cei mai iuți, numai ca să nu-i putem mâncă...

— Ia slăbește-mă cu prostiile.

— Iaca te slăbesc.

Și trăsei farfurie cu ardei dinaintea mea.

Lucrurile puteau, prea bine, să fie tocmai aşa cum le bănuiam eu; în tot cazul, o singură împrejurare nu intrase în socotelile lui Stratonic, anume, că eu, când e vorba de iute și de acru, sănt cu desăvârșire nebiruit.

Iată pentru ce, cu negrăită plăcere și cu vădită mulțumire, scosei a doua fălie de pâne din buzunar și, cu voluptatea unor senzații numai mie cunoscute, desființai până la coadă și cu semințe cu tot, cei patru ardei de jăratic... Mă înroșisem, nu-i vorbă, cum îi gotca și sudoarea-mi curgea gârlă de pe față, dar, cel puțin, eram în căstig asupra lui Grigoriță cu doi ardei și o fălie de pâne... La Pângăratii lui Stratonic și în postul Sântămăriei, lucrul acesta plătea cât o adevărată izbândă. Și în egoismul ce mă stăpânește de regulă, la drum, îmi păsa foarte puțin că Grigoriță rămăsesese aproape flămând...

— Și acum, scumpul meu, zisei eu răsturnându-mă în cumpănă pe speteaza scaunului, aprinzând o țigară și prefăcându-mă sătul și mulțumit, tu, dacă nu te-ai săturat, mănâncă pe Stratonic făpti...

— Drept să-ți spun, răsunse el cu un soi de adevărată compătimire, de când sănt, dobitoc mai lacom și mai egoist decât tine, n'am văzut...

— Nici eu...

Mă privi c'o adâncă milă și desnădejde, privitoare nu numai la mine, ci la întreaga mizerie și păcătoșie omenească, pe care el se părea c'o vede cu prisosință întrupată, pentru moment, în una și singura mea persoană...

— *Sudentque cadentia sidera somnos...* încheei eu, sculându-mă dela masă.

Cum ajunserăm în odae, Grigoriță iute se dezbrăcă, iute se descălță și iute se trânti în pat, învălindu-se cu oghialul până peste nas; și — cred — că tot aşa de iute și adormi.

Cât despre mine, ardeii mă otrăviseră până'n vârful unghiilor și ceva, parcă, mă furnica prin tot trupul... Nu-mi era somn.

Eșii, deci, să mă preumblu puțin prin cerdacul ce dă spre lăuntrul mănăstirii.

Intreagă firea dormea dusă, în liniștea adâncă a noptii târziilor, iar în tăcerea neturburată de pretutindeni, cel mult dacă pașii mei mai răsunau a sec și rar pe dușumeaua înaltă

a cerdacului aşezat pe deşert... De peste crestele neclinite ale brâului de ziduri adormit pe temeliile sale, de peste coamele țuguiate ale acoperemintelor, ce se prelungneau ascuțite în văzduh, luna plină a începutului de August își trimetea din adâncuri spre lăuntrul întunecos al mănăstirii, lumina slabă și pezișă a razelor sale și, infășurate în taina acestei lumini, străjuiau drept și nemîscate turnurile albe ale bisericii; iar crucile lor, înfiorate de sclipiri domoale, spintecau aerul stăpânit de umbră... Geamurile chiliilor din preajma mea, poleite de lumina astă fără viață, căutau, de prin unghere, hypnotic spre mine cu priviri întraiurea de ochi sticioși, încremenită și morți... Si, spre tainele cerului, se rădićă de pretutindeni susurul tăcerii.

Nu știu când, nu știu cum, dar mă trezii, dela o vreme, jos în ograda mănăstirii, măsurând, cu pași inconștienți de lunatic, jurul bisericii înmormântat în noapte... și, printre nălucirile intrupate de închipuirea mea, eu însuși mă simteam o nălucă, ce fâlfâia, parcă, prin văzduhuri pe aripi ușoare de întuneric.

Intâmplarea îmi îngropă privirea în umbra bolții de intrare a mănăstirii și, de acolo, mai departe într-o spărtură de lumină slabă, ce dădea afară spre deșertul câmpului... Era golul unei porți de deschise plin de bătaia razelor lunii... Eșit dintre ziduri prin porțiță dată înlături și scăpată în largul singurătății, mă lungii într-un cot pe iarbă înaltă și moale, ce tivea amândouă marginile drumului povârnat la vale...

Din răsărit, din miază-noapte, din apus, din miază-zi, de undeva sau de pretutindeni, veneau în răstimpuri și treceau pe fruntea mea ușoare și nevăzute suflări molatice de vânt... Ai fi zis că natura mângâia cu tăinuite și sfioase desmierdări de dragoste față nestrămutatului său amant... De sus, din depărtările cele mai de pe urmă ale adâncului, peste geana neguroasă a hotărălor pământului cumpănea, palidă și neclintită, luna plină a miezului de

noapte, iar din jocul zglobiului al vântului cu ierburile, o lume întreagă de închipuiri înalte și subțiri, într'un dans imens de fantastice mlădieri se infiripa în jurul meu... Din văi și până la mine, străbatea, în murmur domolit de depărțare, zgomotul eternei frământări a Bistriței pe stâncile sale și un vuet nedeslușit și surd umplea văzduhurile cuprinse de nețarmurita fantasmagorie a noptii...

Era târziu și somnul începuse a-mi atârna greu ploapele peste ochi...

Eram, poate, gata să mă întorc în mănăstire sau, poate, că era, cât pe ce, să mă las somnului chiar aşa cum stăteam lungit în iarba înaltă și moale... poate... Nu făcui, însă, nici una, nici alta... Dinspre vale și nu tocmai departe, auzii sau mi se păru că aud glasuri omenești încrucișându-se în vorbă... rădicai capul; două umbre cam la fel urcau în pas de voie drumul la deal sub ocrotirea prietică a razelor de lună; și aş fi luat bucuros pe cele două umbre drept doi călugări întârziati afară din mănăstire, dacă glasul uneia din ele n'ar fi fost cu mult mai subțire și mai mlădios de cât al celeilalte.

N'aș putea spune hotărît ce-mi trecu deocamdată prin minte...

Ori cum însă, cele două umbre, dintre care una mai înaltă, ajunseră drept la mine și se opriră locului...

Mă tupilai în iarba, îmi stăpânii răsuflarea și-mi ascuții auzul...

Crâmpee răzlețe de vorbe fără înțeles, șoapte repezi și scurte mâname de vânt, silabe acum înăbușite, acum uscate și querătoare, izvorîte, parcă, din gâtlejuri aprinse, ajungeau până la mine... Apoi umbra mai înaltă se plecă peste fața celei mai scurte, o îndoie puțin pe spate și cu deasila oarecum, și fețele amândurora rămaseră îndelung prinse una de alta... iar când, printr'o zmucitură sălbatecă se dezlipiră de la olaltă, tăcerea noptii fu ruptă o clipă de zgomotul puternic al unei pătimășe sărutări...

Încă o sărutare... încă un zgomot...

— O idilă de dragoste, cugetai eu...

De cât idila aceasta cu atât era mai vrednică de urmărit, cu cât, în privazul mut al razelor de lună, se zugrăvea, în linii de lumină slabă, chipul svelt al unui călugăr cu comanac și cu rasă cu tot...

— Lasă-mă, părinte Vavila, lasă-mă, se auzi împotrivindu-se fără voință un glas lămurit de femee; lasă-mă...

Și în acest « lasă-mă » de prefăcută împotrivire, simțea că arde înăbușit văpaia imensă și nepotolită a simțurilor aprinse de dorință vinovate...

M'aș fi putut mișca, aş fi putut tuși, m'aș fi putut scula de cum stăteam lungit, aş fi putut, în sfârșit, vădi într'un chip oarecare supărătoarea mea mărturie și aş fi stâns ca prin farmec văpaia ce ardea două suflete omenești...

De ce...?

Încă un sărutat... încă un zgomot... încă o împotrivire...

Cele două umbre tăiară apoi prin iarba înaltă de pe marginea dreaptă a drumului și intrară în pâlcurile de ciritei, ce acopereau coasta dealului mai departe; capetele lor luminate de lună mai răsăriră încă o bucată de vreme în salturi domoale și la răstimpuri deopotrivă peste întunecimea ciriteilor... Apoi, fie că depărtarea le sorbi, fie că întunecimea joasă a ciriteilor le înghiți, că... nu se mai văzu nimic...

Poate că fu aidoma, poate că fu numai o părere, dar un nor îmbrobodi lumina lunei și întunericul de pe pământ își îndoi umbrele sale; suflările molatice de vânt incremeniră, zgomotul depărtat al văilor frământate de vijelia Bistriței amuți, fantasmagoria fără de margini a nopții își mări farmecul său...

Fără să fiu, mă simții, parcă, vinovat de o faptă rea... Ca un vinovat, prin urmare, mă sculai de jos încetisoară și, ca și cum m'aș fi temut să nu mă vadă cineva, mă furîșai iute înălătrul mănăstirii.

Intrai în odaie, unde Grigoriță dormea dus, mă dezbrăcai repede și mă trântii în pat, și, deși eram obosit, somnul totuși veni Tânziu; dormii puțin și visuri deșanțate îmi turburără închipuirea neadormită...

Când ne scularăm a doua zi, soarele era de o sușă pe ceruri.

Ne pregătirăm de plecare.

Un duruit de trăsură cutremură paveauă lăuntrică a mănăstirii, tocmai când eșeam afară din odaie; iar când ajunserăm în cerdac și ne aruncarăm ochii spre poartă, nu zărirăm decât o aşchie de fier, care, poleită de bătaia razelor soarelor, se învârti o clipă scânteind, se șterse repede de muchea albă a zidului boltii de intrare și dispără sub dânsa fulgerând... O căleașcă eșise din mănăstire... iar drumul moale de câmp, amortindu-i duruitul aspru de mai înainte, nu lăsa să ajungă din depărtare până la noi decât tic-tacul legănării sale leneșe pe arcuri mlădioase de otel...

— D'a ce trăsură eșit din mănăstire, părinte Varsanufie? întrebarăm noi pe călugăr, care tocmai ne ajunse din urmă.

— D'apoi părintele egumen a plecat la târg, că azi trebuie să cadă dela Galați chervanele cu băcălii.

— Și are să stee mult la târg?

— D'apoi de unde să știu eu? A sta cât a pofti, că doar mai are și neamuri pe-acolo, da' acu nu-i vorba de asta; părintele Vavila v'a rugat să nu plecați, până nu vi-ți întâlni cu sfintia sa.

— Da' de unde știe, cuvioase, părintele Vavila, că săntem în mănăstire? întrebai eu.

— Apoi i-am spus noi, că doar părintele Vavila trebuie să știe tot ce se petrece în mănăstire, răsunse el hursuz și aruncând spre mine cunoscuta coadă de ochi.

— Bine, cuvioase, du-te sfintia-ta și spune părintelui Vavila că-l aşteptăm în odaie, răsunse Grigoriță.

Călugărul plecă.

— Dar, în sfârșit, nu-mi spusești, mă întrebă Grigoriță, cum mergeam spre odaie, ce-ai făcut as'noapte?... Că te-am simțit când ai ieșit, da' de intors nu mai știu când te-ai întors.

— Ce să fac?... Ia ardeii lui Stratonic al tău m'au otrăvit până în unghii și mi-au tăiat somnul; am eșit afară din mănăstire, m'am lungit în iarba de pe marginea drumului și am sticlit ochii la stele până după miezul nopții; și, dacă vrai să știi chiar tot, apoi află că am avut o aventură galantă; precum vezi, și ardeii lui Stratonic sunt buni la ceva.

— Aventură galantă? exclamă interrogativ Grigoriță pufnind de râs; tu și aventură galantă? doar vr'o capră de-a mănăstirii de și-a fi pus ochiul pe tine; căci, de-al mintrelea, slut cum ești, îmi vine greu să cred în aventurile tale galante.

— Slut, neslut; greu, negreu, atâta-ți spun c'am avut o aventură galantă; și ți-o spun aceasta ca să pocnești tu de ciudă, frumosule!

Intrărăm în odae.

Peste puțin ușa se deschise și părintele Vavila se arăta.

Fără să vrau, întâmplarea de cu noapte se înfățișă minții mele cu toate adausurile, pe care le poate da o închipuire nestrunită ca a mea.

«Ți se va ierta mult, căci ai iubit mult ».

Și fiindcă nici într'un chip nu puteam fi mai aspru decât Mântuitorul, apoi ertai părintelui Vavila toate călcările de noapte ale canoanelor... și cu atât mai mult, cu cât nici nu se putea altfel...

Potrivit de nalt, subțire și mlădios, părintele Vavila era înzestrat dela fire cu toate podoabele unei adevărate frumuseți bărbătești... Părul lui negru și bogat, ce-i eșea pe amândouă tâmpalele în bucle simetrice și ușor ondulate de sub comanac; barba lui tot neagră, care-i marginea frumos și rotund, ca o ramă ușoară de umbră, ovalul desăvârșit al feții sale, peste care albeață mută a crinului

se îngâna cu rumânul sfios dar viu al trandafirului, sprâncenele lui puternice și frumos arcuite, deasupra cărora se rădica fruntea netedă, senină și încărcată, parcă, de visuri, nasul lui drept și statornic, mustața lui fină, ce se silea să umbrească o gură tăiată cu măestrie în mărgean însuflețit, dar mai cu seamă ochii lui negri, adânci și visători, umbrăți de niște gene lungi și mătăsoase...

Să fi avut cu năpaste douăzeci și opt de ani... .

— Așa, mă gândii eu, trebuie să fi fost căpetenia inge-

rilor căzuți din cer sub întâia lui frumuseță dumnezeiască... .

Și numai atunci mi-am tălmăcit eu o mulțime de lucruri, despre a căror pricina n'aveam nici o cuno-

ștință... .

Atunci priceputi eu pentru ce cuconițele tinere și frumoase ale sărgului treceau cu darurile lor pioase pe lângă Sfânta Ana dela Mănăstirea Bistriței și se opreau cu ele tocmai la Pângărați, unde, afară de părintele Vavila, nu mai era nici o altă icoană făcătoare de minuni... . Și... multe alte lucruri am înțeles eu tot atunci... .

— Da' bine, zise călugărul, mergând spre Grigoriță și luându-l pe după gât în chipul cel mai prietenos din lume, bine, domnule Grigoriță, era să pleci fără să dai pe la mine sau, măcar, să-mi trimeti răspuns că ești aici..?

— Apoi, uite, vina este a dumnealui, zise el arătând spre mine și recomandându-mă, vra numai decât să fie de prânz acasă.

— Te rog cuvioase, să mă erți de vorbă proastă, dar Grigoriță al sfintiei-tale spune minciuni; el se grăbește; ci că s'a aprins mahalaua Precistei și vra să fie cât mai iute la fața locului ca s'o stângă... .

— Mă, zise Grigoriță furios, când ai s'o sfârșești cu prostiile?... .

— Indată ce-i sfârși-o tu cu minciunile.

— Bine, bine, domnule Grigoriță, zise călugărul râ-

zând cu haz; bine, lasă mahalaua să arză, că de stâns îi

vreme; până atunci, ia să luăti, mai bine, ceva, că doar nu-ți pleca de aici pe inima goală.

Și eșind în ușă, bătu din palme.

Un frate se înfățișă.

— Ia vezi să vie Ghlicherie încoaace.

Peste două minute Glicherie se înfățișă.

— Da' îngrijit-ai de vr'o dulceață, de vr'o cafea pentru dumnealor, Glicherie? întrebă Vavila cu sprânceana puțin încreștită.

— Ap... ap... poi...

— Am să te trântesc, Glicherie, la post și la canon, ș'am să te învăț eu cum se poartă cu lumea.

— Ap...

— Destul; două cafele cu lapte și un ceaiu pentru mine; vezi să s'aducă aici și iute; să nu lipsească nimic...

Glicherie dispără.

— Sălbateci, domnule, sălbateci, exclamă Vavila indignat; nu poți face din ei oameni nici în ruptul capului și dacă n'ar fi cu ce, calea-valea; dar aşa...

— Părinte Vavila, întrerupsei eu, mustrat oarecum de cuget; degeaba îvinuiesc și-sfântia ta pe bietul arhondar; adevaratul vinovat sănt eu; ia asă, când am fost la părintele egumen, m'a pus dracu și i-am lăudat un borș cu fasole și cu sfecle al lui Nectarie dela Bisericană; și se vede că lauda aceea și altele privitoare tot la Nectarie nu i-au căzut bine părintelui Stratonic...

— N'are afacă, domnule, mă întrerupse el; părintele egumen îi cu egumenia și eu cu gospodăria; trebuie să mă întrebe pe mine; decât, cum vă spun eu, îs sălbateci, domnule, și din călugări greu să faci om.

— Bine, părinte Vavila, observai eu mirat, dar și sfântia ta ești călugăr.

— Nu te teme, domnule, că am și eu cusururile mele călugărești; dar fiindcă mi le cunosc, apoi le mai înăduș și eu pe cât pot și mă silesc să fiu mai mult om decât călugăr.

Uşa se deschise largă în lături și fratele amintit, îndoindu-se sub greutatea unei tablale de bacfong încărcate, intră înăuntru urmat de Glicherie.

Puse tablaua pe masă și, la un semn al părintelui Vavila, amândoi călugării se depărtară.

... O cafea cu lapte, dela care nimic nu lipsea, nici cozonacul, nici untul proaspăt, nici căimacul din belșug și nici chiar « marmelada » de mere domnești; ceaiul, ceva mai smerit, stătea retras la un colț de tabla, în tovărășia unei sticluți cu jamaică și a câtorva pânișoare de post rotunde și mici.

— Și care cusur călugăresc crezi sfinția-ta că-i mai mare întrebai eu, când el începu a sorbi din ceaiu și noi din cafelele cu lapte.

Se uită la mine lung, căutând a pricepe rostul întrebării mele.

— Fățăria, răspunse el zâmbind. Știu la ce te gândești; de cât nu merge altfel; aici trebuie să fii ca țiganul, de legea satului, și, crede-mă, eu postesc de placere nu de evlavie, căci, mai la urmă, n'aș avea de dat socoteală nimănui, și nici D-zeu nu se uită la strachina cuiva; uite, nu s'a mântuit încă bine băcălia din trecut și alte cheivane încărcate sosesc mâni dela Galați; nu înțeleg, prin urmare, în post cel puțin, de ce ar mâncă cineva carne în loc de icre negre?...

— Și ar bea vin vechiu în loc de apă? îl întrerupsei eu.

— Vinul, grâul și « untul de lemn » întâmpină el, dând acestui din urmă cuvânt rostirea, de care numai slujbașii bisericii sănt destoinici, sănt trei lucruri îngăduite de sfinții părinți și dacă toate acestea nu pot lipsi din casa Domnului...

— De ce, adică, ar lipsi din casa omului? terminai eu; ei, aşa fățărie călugărească mai înțeleg și eu, părinte Vavila.

— Astăzi, zise el, trecând peste gluma mea, dăta domnule Grigoriță împreună cu dumnealui, sănăteți oaspeții mei.

— Da'... se încercă Grigoriță să întâmpine.

— Nici un « da », domnule Grigoriță, astăzi sănțeți oaspeții mei; lasă dracului cea Precistă, c'or stânge-o ei alții; cred că pompieri s'or fi găsind ei destui în târg... Si tot odată, pe mine vă rog să mă ertăti, că mă duc să mai regulez câte ceva prin mănăstire; la prânz ne vedem. De aveți nevoie de ceva, porunciți lui Glicherie în locul meu; cred că o să fiți multămiți.

Se sculă și ești.

— Si acum, frumosule Cigisbeu, zisei eu adresându-mă lui Grigoriță, cam câte zile crezi tu că o să suspine gingașa Dulcinee din mahalaua Precistei?

— Mă, tu ești bun de legat și de dus la Golia.

— Asta o știi eu de mult; da' stăi, că n'ai sfârșit-o cu mine, șopârlă mănăstirească; m'ai făcut slut, am să ţi-o plătesc...

— Bine, bine, ai să mi-o plătești, da' vorba-i, ce ne facem noi până la prânz?

— Să eșim, c'apoi om vedea noi ce-om mai face.

Vizitarăm biserică, unde n'avurăm nimic de însemnat; cel mult, dacă ne oprirăm câteva minute la zugrăveala veche, care închipuia pe unul din păreți, familia lui Vodă Lăpușneanu; încolo, nici arhitectură, nici pictură mai deosebită și nici măcar acel aer de vechime, care, în simplitatea lui măreață, dă atâtă farmec bisericilor lui Ștefan.

Străbătutram în lung și'n lat vestitele grădini ale Pângărațiilor, croite și sădite mai din vechi de Neonil și Varnavă, naintași în egumenie lui Stratonic, ba avurăm curajul să ne apropiem chiar de prisaca mănăstirii; ne mulțămirăm însă a privi de departe cum călugărul prisacar trebăluia printre stupi, însotit în toate mișcările lui de un nour de albine; rătăcirăm, apoi, o bucată de vreme prin pădure și, când fu asupra prânzului, o luarăm spre mănăstire.

Masa era așezată în una din odăile arhondaricului, unde ne duse părintele Vavila, pe care-l întâlnirăm așteptându-ne în sală.

— Socoteam căți plecat, domnule Grigoriță, zise el, cum ne așezam la masă; drept să vă spun, mi-ar fi părut rău-

— Da' bine-ți mai cunoști prietenii, cuvioase, mă grăbii să răspund eu înaintea lui Grigoriță; sfinția-ta crezi, poate că Grigoriță e în stare să se lepede cu una cu două de o masă ca aceea, mai ales, pe care a adulmecat-o pentru acum cu nasui lui de șopârlă ... Te înselii amar, cuvioase.

— D'apoi cum rămâne cu Precista?

— Pe dânsul, răsunse Grigoriță roș la fată și mânios, îl știu cel puțin că-i nebun din născare, dar pe sfinția-ta, părinte Vavila, te știam om cu rânduială la cap.

— Așa știam și eu, răsunse călugărul, dar, câte odată, mai dau și eu la pârdalnica cea rânduială, și, la masă mai cu samă, mă mai lipesc și eu pe lângă cei nebuni din născare; ce vrai, domnule Grigoriță? ... mi-i teamă să nu îmbătrânesc prea degrabă.

Glicherie intră, aducând pe o tăbliță rachiu și pâne tăiată în bucătele mici ca nașura.

— Ia mai bine luați câte un păharel de rachiu, zise părintele Vavila, turnându-ne la fiecare.

Era un rachiu de tescovină dumnezesc... Iar când fratele amintit mai sus, diriguit de Glicherie, începu a aduce pe masă, nu te pricepi de unde s'o mai începi: dela ochiuri cu mămăliguță caldă, dela brânză cu smântână, dela brânza de oi cu miros de brad, dela masline lungărețe și tari, zăcute în undelemn adevărat grecesc, ori dela sardale de cutie?... Si chiar de-a fi știut cum s'o începi, dar nu te pricepeai cum s'o urmezi și s'o sfârșești; căci și puii cu smântână și puii fripti, anume pregătiți pentru noi, te ispiteau tot cu atâta putere ca și ihneaua de hribi proaspăti, ca și răsolul de cegă și chiar ca chiftelele de cartofe rumene și ispititoare pregătite tot anume, doar pentru părintele Vavila.

Asupra unui lucru, însă, nu mă puteam dumiri: în loc de vin, nu se afla pe masă decât o garafă mare de cristal plină cu apă răce și limpede.

Și când dădui, după icre negre, să-mi torn un pahar de apă, călugărul mă opri...

— Da'bine, domnule, vrai să te îmbolnăvești? zise el scoțând de sub masă o sticlă de vin negru ca săngele de epure și turnându-mi în pahar.

— Lasă apa, că doar apa nu-i pusă pe masă de băut, adăugă el.

— O!... O!... părinte Vavila, dar astă-i curat fătărie călugărească! Apa pe masă și vinul sub masă!...

— Se înțelege că-i fătărie; doar ţi-am spus că cea mai înaltă virtute călugărească e fătăria... Intră pe ușă cineva străin și neașteptat și vede pe masă coșcogea clondir de vin... Ei bine, nu-ți găsește vină că mănânci, îți găsește vină că bei; iaca d. Grigoriță trebuie să știe... la Vorona nu era tot aşa?

— Bine, șopârla naibii, de ce nu mi-ai spus cum e regula, de era să mă otrăvesc cu apă?...

— Unde dă D-zeu să te ia dracu!... răspunse el scurt, scoțându-și pe farfurie răsol de cegă.

— Da', zisei eu, gustând un pahar, vinul sfintiei-tale, părinte Vavila, cam miroase a mucegai, trebuie să fi ținând minte de mult.

— Cam de pe la șo înainte, cu mult de secularizare.

— Cum? au lăsat Grecii în dar asemenea vin mănăstirii?

— Ți-ai găsit! L-a cumpărat Varnava care-a venit la egumenie după Neonil.

— Apropo de secularizare, după ce văd eu pe masă și sub masă, s'ar părea că secularizarea nu s'a prea abătut pe la Pângărați.

— Ba s'a abătut, de cât Cuza, oricât de mare Domn a fost, avea, însă un cusur; nu se ținea de cuvânt.

— Adică cum?

— Uite cum: Cel din urmă egumen grec al Pângărațiilor, Neonil, era un călugăr mare cât un bivol mănăstiresc, negru, gros și buzat, dar mai cu seamă gras, de umplea cu hoitul lui o căleașcă întreagă cu arcuri de oțel, făcute pentru dânsul anume. Când, cu vizita ce o făcu prin țară

Cuza, după alegerea lui ca Domn, se abătu și pe la Piatra, și se înfățișără după cuviință toate treptele de slujbași și de bresle ale târgului și județului, între care și Neonil în fruntea clerului mănăstiresc. Cuza, cum era el sprinten și iute, cum avea el răspuns pentru toate, după ce stătu de vorbă cu prefectul, cu magisratajii, cu profesorii, cu negustorii, cu boerimea, se întoarse ca în șurub și se opri drept în fața lui Neonil.

— Da' părintele?... întrebă el scurt.

— Părintele Neonil, egumenul dela Pângărată, se grăbi a-l recomanda prefectul.

— A! Părintele Neonil, egumenul dela Pângărată!.. Ei, cum o mai duceți pe acolo, cuviosia voastră?

— Greu, măria ta, greu, răsunse Neonil cu mânila la piept și plecându-și cu smerenie capul.

— Da? zise Cuza, bătându-l peste pântece cu dosul mâñii, lasă, cuvioase, c'am să vă ușurez eu.

Și tot ca în șurub se întoarse iute în altă parte. Și la șezeci și patru l-a ușurat și pe el ca și pe toți ceilalți egumeni greci, decât a lăsat, totuși, mănăstirilor destule averi, ca să poată face și bieții egumeni români pântece tot aşa de mare ca și Neonil; iată cum nu s'a ținut Cuza de cuvânt.

— Ei bine, zisei eu râdicând paharul, să trăiască Cuza, căcări c'a murit, că de s'ar fi ținut el de cuvânt, ce s-ar fi făcut acum șopârla as' de Grigoriță, care de două ceasuri secularizează și de pe masă și de sub masă și tot n'a gătit. Destul, măi Grigoriță, c'ai să faci un pântece cât Neonil, sau cel puțin, are să te afurisească mitropolitul Sofronie, și ai să rămâi câș de mâna dreaptă, ca Teriachiu, cel cu secularizarea dela Neamț.

— Părinte Vavila, întrebă Grigoriță, neluând în samă vorbele mele și despoind foarte metodic de coajă un măr domnesc, aveți capre multe în mănăstire?

— Avem; da' ce-i cu caprele?

— Ia să bagi de seamă sfinția-ta că una din ele și-a pus în gând să-l îndrăgească pe dumnealui; mi-a spus c'asără

a ieșit din mănăstire și-a șezut tologit în iarbă de pe marginea drumului până după mezul nopții; ba că a avut încă și-o aventură galantă; înțelegi sfântia-ta c' o asemenea mutră de dihanie nu putea să insufle sentimente de dragoste decât, doar, unei capre răpciu-goase.

Grigoriță mușcă din o felie de măr și sorbi foarte linștit din paharul cu vin. Călugărul se înroși puțin și se uită pe furiș la mine, fără să răspundă nimic.

Eu rămăsei ca trăsnit.

Totuși îmi ținui cumpătul pe cât putui.

— Ia vezi, părinte Vavila, zisei eu cu cea mai deplină convingere din lume, vezi sfântia-ta pe acest Grigoriță al nostru? Dacă nu va moșteni el împărăția cerului, apoi să știi sfântia-ta că n'o mai moștenește nici un sărac cu duhul; am o ciudă grozavă pe el și, pentru a-l amări, am scornit în folosul meu o aventură galantă până ce și la Pângărați; adevărat este că am eșit asă din mănăstire, că m'am lungit în iarbă, dar în două secunde am adormit ca un bursuc și, de nu mușluiua un câne pe la capul meu, aş fi dormit tun până două zi.

Călugărul se uită țintă la mine, ca și cum ar fi simțit ticluirea minciunii; apoi umplându-ne paharele la toți, închină, și bătându-mă pe umăr vesel și fără ascunsuri:

— Tare mă tem, zise el uitându-mi-se drept în ochi, să nu moștenești d-ta împărăția iadului.

— Nu cumva, poate, nu crezi ce ți-am spus?

— Ba cred; cum să nu cred? Decât ceva, măcar, tot trebuie să fi visat.

— Ei, aşa, de visat!...

— Bine; ne-am înțeles; aşa dar pentru noi amândoi împărăția iadului, pentru d. Grigoriță împărăția cerului; c' zici, d-le Grigoriță?

— Eu zic să vă duceți la dracu amândoi; Balan să v'aleagă ce bâiguiți; se vede că vinul ist negru de Nicorești v'o smintit din tătâni.

— Bine, închee călugărul, desără bem Cotnari.

— Și până desără să știi tu, mă șopârlă, c'am să fac o odă și am să ți-o încinție.

— Acuma odihniți-vă o leacă, zise călugărul; mă duc și eu să mă las puțin; după ce vi-ți scula, mai mergem prin mănăstire, dacă vrați să-i vedeți heiurile.

Eșirăm tustrei, și părintele Vavila ne însoțî până la odaia noastră...

— Mă, întrebă Grigoriță, după ce intrarăm în odaie, în ce limbă vorbeai tu cu Vavila, de nu v'âm înțeles de loc?

— Intr'o limbă, pe care niciodată n'o înțelege un gogoman ca tine; bine, mă, dracu te punea să deschizi vorbă de aventura mea galantă? Cum ți-ai închipuit tu, nenorocițule, că mi s'ar fi putut mie întâmpla aşa ceva tocmai la Pângărați? Și totuși o aventură galantă a fost, dar nu a mea ci a lui Vavila; fără să vreau, am fost martur astă noapte la o întâlnire de dragoste a călugărului; am voit să cârpesc eu minciuna, dar ai văzut că nu s'a prins; acum vezi de mai deschide vorba, ori de a înțelege cumva, că ți-am spus, că, pe crucea mea, de nu te pocnesc în cap cu ce-oi apuca.

Ne culcarăm.

Eu mă sculai mai înainte și mă pusei la masă să scriu.

— Da' ce scrii tu acolo? mă întrebă Grigoriță trezindu-se și văzându-mă că scriu.

— Odă amicului meu Grigoriță.

— Mă, smintitule...

— Nu mă turbura...

Sfârșii și pusei carnetul în buzunar.

— Ia citește-mi-o și mie, zise Grigoriță cum stătea cu fața'n sus și căsca, să văd ce prostie ai scris.

— La masă, scumpul meu, între două pahare de Cotnar.

După vorbă, Vavila veni și ne luă să mergem prin mănăstire.

— Biserica, livezile, prisaca le-am văzut azi dimineață zisei eu; altă ceva dacă ai să ne arăți.

— Atunci, hai să vedeți beciurile mănăstirii.

— Sunt însărcinat din partea lui Grigoriță să-ți spun, părinte Vavila, că vizita aceasta o facem cu cea mai mare plăcere.

— Ia să vie Inochentie c' o lumânare 'ncoace, strigă Vavila cătră un călugăr, care tocmai trecea prin dreptul nostru.

Sosirăm la ușa beciurilor, unde Inochentie ne ajunse din urmă cu lumânarea, o ușă de stejar în două părți, ferecată cu șini groase de fier, cu broască de cetate și cu lăcata la fel; când se deschise înlături una din uși, lumina de-afară nu fu în stare să pătrundă întunericul gârliciului până la fund; trebui, deci, să scoborîm cele treizeci și două de scări, călăuziți de Inochentie, care ținea lumânarea rădicată sus înaintea noastră; ai fi zis că te scobori în fundul pământului; pe la jumătatea scoborîșului începurăm a simți răcoare; iar când ajunserăm la treapta din urmă, frigul ne cuprinse deabinelea.

— Iaca, părinte Vavila, aşa ai să te scobori sfîntia-ta, când a fi și-a fi, în împărăția lui Scaraoschi, împreună cu prietenul ist de porunceală al sfîntiei-tale.

— Primesc, d-le Grigoriță, cu tocmeală, numai, să găsesc acolo, cași aici, raiul la fund.

Cel mult, dacă lumina lui Inochentie biruia până la câțiva pași întunericul adânc din fața noastră; oricum, dar, sub licărire ei, puturăm, totuși, deosebi la dreapta și la stânga ziduri puternice de piatră cioplită, pe care se sprijinea destul de sus bolta la fel a beciurilor.

Cotirăm în o hrubă lăturalnică de pe stânga.

— Aici's vinurile, lămuri părintele Vavila.

Nu merserăm, în adevăr, decât vr'o zece pași și începurăm a zări de o parte și de alta, însărătate frumos la rând, pe căpătâe la o deopotrivă depărtare, poloboace mari de stejar groase în doage de două palmace și strânse temeinic în cercuri late și dese de fier. Pe fiecare poloboc era scris cu boia roșie veleatul și locul de unde plecase vinul: « Odo-

bești 1855 », « Nicorești 1850 », « Chiscu-Corbului 1854 », « Cotnari 1848 »... Numărărăm vr'o cincizeci de poloboace tot cu vin vechi de via vestită. După ce eșirăm din departamentul poloboacelor, intrărăm în acel al gară-filor: în firizi lungi și adânci, lăsate înadins în ziduri, una deasupra alteia, sute și mii de butelci negre astupate cu dopuri și ceruite, stăteau cuminti la sir și cu gâturile țapene una lângă alta și una după alta; iar deasupra firizii, tot cu boia roșie era scris « Nicorești », « Odobești », « Cotnari », « Coasta-Lupii », « Chiscu-Corbului »...

— Iți fi înghețat de frig, zise părintele Vavila, scoțând de prin buzunările rasei și antereului un rac și trei păhăruțe; ia să vă încălziți o leacă; și luând o butelcă de Cotnari, o destupă iute și ne turnă la fiecare; nu sfârșișem de golit paharul, și o căldură plăcută ne și învioră până în vîrful ungheilor; încă un pahar, și butelca își dădu suflul.

Călugărul voi să mai destupe una, dar îi luai racul din mâna.

— Da' ce vrai, cuvioase, zisei eu, ti-ai pus în gând să scoți de-aici pe corcii pe șopârla as' de Grigoriță? Nu uita, mai bine, să poruncești pentru o masă și vr'o două butelci de Cotnari, pe lângă cele câteva de Odobești.

Făcurăm la dreapta în altă hrubă, despărțită de cea întâi tot prin o ușă de stejar ferecată cu șini late de fier.

— Da' ușa asta ce rost are, părinte Vavila, aici în inima pământului? întrebai eu.

— Apoi în hruba asta ținem fructul alb și închidem la mijloc, ca să nu prindă cumva vinurile iz de la brânza de oi.

Străbătutărăm printre două șiruri alcătuite din o sumedenie de putini și fașcuțe, care cu brânză de oi, care cu de vaci, care cu unt; printre străchini smâltuite și mari pline cu smântână; pe sub un sir nesfârșit de beșici și de coșulete de coajă de brad, pline toate cu brânză de oi și spânzurate de cărlige bătute în bolta hrubei, alăturea cu o mul-

time de hârzoabe cu păstrăvi afumați, jamboane, slănini, ghiudemuri și fel de fel de păstrămuri, deasemenea spânzurate pe cârlige...

Cotirăm la dreapta în hruba cu băcălie... Nu te mai pricepeai ce era acolo: burdufuri de capră pline cu undelemnuri grecești; în firizi iarăși anume făcute, sticle tot cu undelemn, numai cât de «paravans» galbănu cum îi chilimbarul și limpede ca lacrima; în altă parte poloboacele cu masline, cu capere, cu sardele, tinichele mari cu icre negre, toate cam pe sfârșite; teancuri de cutii cu sardele și stive de lumânări de spermanțetă «Apollo Kerzen», învălite în hârtie portocalie; damigene cu romuri albe și roșii, galoane mari cu tot soiul de rachiuri, coniacuri, licheroruri, vișinapuri, compoturi, și o mulțime de alte măruntișuri, de nu te mai ducea mintea să le însemni pe toate...

— Bine, cuvioase, da' cu ce-am văzut eu în beciurile sfintiei-tale, începând cu vinurile și sfârșind cu băcăliile, socot că toată suflarea călugărească ar putea-o duce până la doua venire.

— Ar putea-o duce, d-le, și până la a treia venire, dacă n'ar mai fi cele metropolii cu toți slujbașii lor mari și mici și episcopiile deasemenea; dacă n'ar mai fi ispravnici, privighitori, protopopi, primari, ba câte o dată chiar perceptori; și, dacă mai pui pe deasupra pe prietenii și pe lumea care nu se mai curmă pe la sărbători și pe la zile mari, apoi înțelegi bine că un rând nu trebuie să se sfârșească și altul nou să și sosească dela Galați. Vezi dumneata câtă băcălie e aici, afară de cea care se află prin cămări, nu ne ajunge de Sântămăria mare; noroc că mâne sosesc dela Galați chervanele mănăstirii.

— Da' mai dați-o sfintia-voastră prin cea mămăligă cu brânză...

— N'ai grija c'avem noi destulă lume și de-a mămăligii cu brânză; dar nu știu cum, că s'a făcut obicei de vine aici tot lume subțire, nu numai din Piatra, ci și din alte părți, și,

dă, cu te miri-ce nu poți împăca asemenea lume; boeroaicele, mai ales, sănt gingașe de tot la mâncare; și apoi nu vin câte una două, vin câte zece deodata.

— Apoi atunci și greu de tot, părinte Vavila. Să împaci sfântia-ta cu de toate pe zece boeroaice gingașe deodata, și greu... și greu de tot...

Călugărul se uită la mine cu înțeles, zâmbi și nu zise nimic.

Eșirăm din beciurile mănăstirii, ca din niște adevărate catacombe, unde răceala ne supuse tot săngele din față și rămăsesem palizi ca niște morți; cel puțin pe Grigoriță nu-l mai cunoscui, când scăpătarăm la lumină; în loc de cap, avea între umeri o enormă alămăe cu păr și cu ochi, și numai vârful nasului ascuțit și vânăt mai închipuia o mică pată mohorită pe o întindere gălbie...

Părintele Vavila o luă prin mănăstire, iar noi apucărăm spre pădure.

Cătră sară, după ce soarele scăpătă dincolo de dealuri, ne întorserăm și ne duserăm deadreptul în odaia unde masa era aşezată și unde călugărul ne aștepta de câteva minute.

— Iți fi obosiți și flămâンzi, ne zise el, văzându-ne; ia poftiți.

— Flămâńzi ca flămâńzi, dar mai cu samă insetați, cu vi-oase, răspunsei eu, uitându-mă sub masă.

De astă dată erau două vase de tinichea, din care garăfile negre își rădicau gâturile afară din ghiață, ca broaștele din baltă...

Ne aşezărăm la masă și începurăm a lua, care de unde apucărăm... Grigoriță icre negre, eu un păstrăv, călugărul o sardea de cutie...

— De care vin poftiți, întrebă călugărul, scoțând două garăfi de sub masă, Odobești ori Cotnari?

— Cam la grea alegere ne pui, părințele; Cotnariul, de-a fi, mai ales, din viile roznovănești...

— Tocmai de-acolo și vechi de 20 de ani, mă întrerupse călugărul.

— Apoi atunci, de ne-am pune în poară cu el pănă la sfîrșit, ne vâră sub masă; mie toarnă-mi Odobești; Cotnariului am să-i fac cinstă mai la urmă.

Grigoriță întinse paharul foarte grav.

— Mie toarnă-mi, părinte, de care vrai, zise el cu gura plină; alegerea e pentru bicisnici.

Ii turnă lui Cotnari și mie Odobești; și, de oarece în unele privinți călugărul era de socotințile lui Grigoriță, își turnă și lui tot Cotnari.

— Bun!... Iată-mă în minoritate, zisei eu deșertând paharul... Un bicisnic și doi voinici.

Se aduse supă de clapon și, pe urmă, însuși claponul însorit, după alegerea fiecăruia, ori de usturoi, ori de muștar.

Eu mă dădui de partea usturoiului, măcar că era usturoi de toamnă, iute, de-ți sărea căciula 'n podele, când gustai; Grigoriță și călugărul se dădură de partea muștarului.

— Bine, cuvioase, observai eu, înțeleg pe Grigoriță să mănușe muștar, că, dă, cea Precistă, măcar că nu e tocmai mare boeroaică, dar e, totuși, foarte gingășă la nas, și Grigoriță urmează să dea mâni ochii cu dânsa; dar sfintia-ta... drept să-ți spun, nu înțeleg ca, tocmai un călugăr să strice vechile canoane: canonul claponului e să fie mâncat cu usturoi.

— Da' nu-ți spusei c'aici boeroaicele se țin lanț? Uite, mâni e Duminică și trebuie să 'nceapă a curge la călești din toate părțile; ce vrai? să-și pună lumea basmaua la nas, când s'a apropia de mine?

— A!... Când s'a apropia de sfintia-ta... Ia mai umple, cuvioase, ist pahar, că mi-i al dracului de sete; usturoiul trebuie stâns.

— Si muștarul, zise Grigoriță, întinzând și el paharul.

Ne turnă la amândoi, își turnă și lui, și paharele se umpleau și se deșertau cu o iuțeală de necrezut...

Lui Grigoriță i se înroșise nasul și începuse să i se înclee limba ca lui Glicherie.

Călugărului îi sticleau ochii ca doi cărbuni; mie... poate că și mie-mi sticleau ochii, dar nu-i vedeam; simteam, doar, atâta că-mi ard în cap ca jăraticul.

Se aduse friptura, un mușchi de vițel cât toate zilele de lung și împănat cu slănină.

— Stăi, Grigoriță, zisei eu, oprindu-l de a-și scoate pe farfurie; friptura are regulele ei: la friptură se țin discursuri și se închină pahare; prin urmare, n'ai să scoți friptura, până ce nu vei jura pe cinste, că ai să ții un discurs, sau, cel puțin că ai să închini un pahar. N'am zis bine, cu vioase?

— Da, da, da, încuviață călugărul, însotind cam greșit cu capul întreîntă sa încuviațare.

— Mă... mă... da... îngaimă Grigoriță.

— Zi pe cinste.

— Mă... mă... ne... ne... bunule.

— Zi pe cinste.

— Pe... pe... cinste.

Nimeri cu vai nevoie o fălie de friptură și și-o scoase pe farfurie.

— Toarr... nă, po...pă, zise el întinzând paharul.

Călugărul îi umplu paharul.

Dădu să bee.

— Nu, întâi discursul și apoi paharul, zisei eu, oprindu-de a bea.

— Nu, zise el îndărătnicindu-se; ma...ai întâi ooo...da și ap...poi discursul.

— Bine, iată-ți fac plăcerea; da' să știi că de nu ții un discurs, măcar ca Glicherie, apoi să știi că mănânci trânteală; ia sama c'ai jurat pe cinste.

— Ooo...da, ne... ne... bunule, izbuti să zică el, în sfârșit.

Călugărul se tăvălea de râs.

Scosei carnetul și citii:

«Cugetările lui Grigoriță, celui mai bun al meu prieten,
privitoare la un gard de zăbrele din Precista».

Ah!... de câte ori voit-am
Ca să-ți fac vr'un chip, vr'un semn...
Dar atât de lungi și dese
Sânt zăbrelele de lemn!

Cine, naiba, garduri 'nalte
Si zăbrele-a mai scornit?
Nu putea să lese lumea
In islaz nețărmurit?

Peste orișicâte garduri,
Ochii sar, inima sare;
Dar ce faci, când peste ele,
Vrai s'arunci o sărutare?

Cu ochi galeși măsuri gardul,
Peste el să sai îți vine;
Dar nu poți, căci dinlăuntru,
Ne 'ndurat te latr'un câne...

Noaptea vii târziu acasă,
Si 'n somn ai vedenii rele...
Visezi scânduri cu ochi negri,
Câni cu dinjii de zăbrele...

— Ei, ce zici, cuvioase, întrebai eu, punând carnetul în buzunar, ce zici? se potrivește?

— Al dracului, d-le, răsunse călugărul, cercând a-și umplea paharul, al dracului; dar nimerind cam pe buză, vinul curse jumătate pe masă și jumătate în pahar... al dracului... cânele ceala cu zăbrele și cu ochi... Ia dați paharele, închee el întinzând garafa spre mine.

— Toarnă, cuvioase, toarnă; vezi, numai, de nu prea împrăştia vinul, că, doar, Cotnarii nu-s după casă.

— Mă... smin... smin...titule, izbucni Grigoriță deodată; mă... smin... smin...titule, dă... ooo...da 'n... coace.

— Asta nu se poate; cu poșta de mâni, oda merge recomandată tocmai în fundul Precistei la casa cu No...

— Mă... te... ucid...

— Pă' atunci, ia mai bine discursul; nu-i aşa, părinte Vavila?

— Da, da, da, încuviiță călugărul, însotind iar cam greșit cu capul întreita sa încuviițare; ia dă paharul, domnule Grigoriță.

— Poo...pă, te ucid...

Grigoriță, cât era el de lung, de subțire și de slab, dar la chef era mare vârsător de sânge; totuși întinse paharul, dar cam într'o parte; călugărul nu nimeri nici el tocmai drept gura paharului și jumătate din vin curse iar pe masă.

— Apoi, cuvioase, zisei eu cam supărat, cu regula astă eu am să mor de sete; ia adă 'ncoace cea garafă.

Și voii să i-o iau din mâna.

— Asta nu se poate...

Și feri garafa, trăgând-o spre dânsul...

Apoi punând-o pe masă, bătu din palme.

Glicherie se infățișă.

— Inochentie...

Și restul de « să vină 'ncoace » îl înlocui, făcând în aer și cam stâlcit cuvenitul semn de chemare cu arătătorul fără cumpăneală al dreptei sale.

Glicherie ești, și peste câteva minute Inochentie intră.

— Cinci gărfi de Cotnari din dreapta, porunci el scoțând două chei din buzunar și dându-le lui Inochentie; — din dreapta, auzit-ai?

Și Inochentie plecă iute spre îndeplinirea poruncii, înainte, chiar, de a măntui Vavila de făcut cu mâna trebuitoare și molatică cuvenitul semn de arătare spre o dreaptă închipuită.

— Doamne, părinte Vavila, întrebai eu cam cu sfială,
dar de astă prea cuvicioșia sa Stratonic de risipa ce-i faci în
vinurile mănăstirii?...

— Nu-mi pasă, chiar să afle...

Și cu arătătorul dreptei sale șterse larg în aer și cam la
înălțimea nasului semnul de negare, dar numai într'o parte...

— Nu-mi pasă, eu îs cămăraș... el ii... egumen...
n'are treabă...

Grigoriță se muncea și nu nimerea să-și scoată pe farfurie
o bucată de plăcintă de foi cu brânză și smântână, adusă și
pusă pe masă chiar atunci în o tava fierbinte de aramă, curat
frecată și frumos spoită.

— Mă... smin...titule, ia scoate, zise el dându-mi
cuțitul și furculița lui.

Ii umplui farfurie cu o bucată de plăcintă moale și fier-
binte, de, aproape, sfârâia.

— Decât n'ai să mânânci, zisei eu, nedându-i cuțitul și
furculița, păna nu te-i plăti de discurs.

— Da, da, da, întări călugărul, discursul, domnule
Grigoriță, discursul... ai zis pe cinste.

Grigoriță rămase un minut cu capul plecat, ca într'o
adâncă cugetare sau, mai bine zis, într'un soi de piroteală,
apoi, deodată, ca împins, parcă, de o putere nevăzută și
ținându-se strâns de marginea mesei, își desfășură în aer
drept și țapări toată lungimea subțire și slabă a trupului
său...

— O... o...norată... adunare!... popă, te ucid,
mă... smin...titule...

Pauză...

Și rădicând paharul deșert,

— Să... să vă ieă dra...draacul pe-amândoi...

Și tot aşa de repede se trânti pe scaun precum se și sculase.
Discursul se sfârșise.

— Brava, Grigoriță; te declar cel mai mare orator din
univers...

— Da?... ce... crezi tu, smin...titule?...

Inochentie intră cu Cotnariul, puse garăfile pline în ghiață, în locul celor deșerte și eși.

Făcurăm plăcintei cuvenita cinste, în hatârul, mai cu samă, al Cotnariului nou sosit.

— Știi ce una, cuvioase, mă hotărîi eu să zic, golind după plăcintă paharul reglementar.

— Ce? mă întrebă călugărul vrând a-mi umplea din nou paharul; dar nimerind mai degrabă buza, decât gura paharului, vinul curse iarashi pe masă, mai mult de jumătate.

— Fiindcă tocata de polunoșniță, și eu plăcinta am cam sfârșit-o, aş socoti să ne tragem fiecare pe la casele noastre.

— Stăi să... toace de utrine... nu-i aşa, d-le Grigoriță?...

— Să... toaaa...ce, răspunse el mecanicește, fără să știe de ce toacă e vorba, dar, totuși, cu destulă autoritate poruncitoare în glas.

Lucrul devinea îngrijitor.

Cu fel de fel de viclenii, izbutisem, nu-i vorbă, să nu țin tocmai întreg șirul paharelor și scăpasem, prin urmare, mai teafăr până acum decât Grigoriță și călugărul; cu toate vicleniile mele, însă, simțiam cum îmi svâcnesc tâmpalele și-mi vâjie urechile, iar pe Vavila, care stătea la masă în fața mea, mi se părea că deabia îl zăresc la o mare depărtare; și n'aș fi putut spune cu temei, dacă barba lui era roșie sau neagră, dar aş fi putut spune cu încredințare, că nas, cel puțin, n'avea de loc... Cu mare băgare de seamă îmi puteam, totuși, purta limba 'n gură și mintea 'n cap; despre picioare nu știam nimic, deoarece nu mă urnisem de pe scaun.

Glicherie intră cu o farfurie mare încărcată cu fructe, între care zării, mai cu seamă, vestitele cireșe negre dela Pângărați.

Cine nu cunoștea cireșele negre dela Pângărați!... Mari cât nucile cele mici, albăstriei, de negre ce erau, cu peliță groasă, cu carnea tare și roșie ca de naramze, cu sâmburile numai cât linte, de o dulceață parfumată, necunoscută altor fructe, cireșele negre dela Pângărați alcătuiau, la « secundae

mensae», deliciul rar al ospetelor boerești dela oraș, la care, din când în când, Stratonic trimetea cu mare scumpătate câte un coșuleț mic...

— Migdale și alune, nepriceputule, strigă Vavila, făcându-i semn să iasă afară; fleacuri de-aistea pentru duduci și pentru cucoane; înțeles-ai? hai, cât te văd.

Glicherie se și întoarse iute cu migdale și cu alune stricate gata.

Noroc numai, că din cele cinci sticle de Cotnari, nu se bău, cu năpaste, decât, două cel mult; căci cēlalalt, mulțumită măestriei de turnat a călugărului, se vărsase pe masă.

Se auzi tocând de utrenie.

— Ei, cuvioase, mulțamim și mâni cu bine, zisei eu, sculându-mă încet și cu mare chibzuială dela masă, ținându-mă, bine înțeles, și de speteaza scaunului și de marginea mesei.

Grigoriță se uită împrejur, parcări fi căutat sau plănuia ceva; deodată, și cu o iuțeală, de care nu l-aș fi crezut destoinic, față de starea în care se afla, se rădică țăpușă 'n sus și, lung cum era, se răsturnă, deadreptul pe patul ce tocmai era lângă dânsul și, până ce să-mi dau eu samă de strategia lui, îl și auzii horăind...

Călugărul se sculă și el cu cumpăneală și cu băgare de samă și amândoi, eu și el, ne îndreptărăm spre ușă cu chibzuială, el pașind metodic ca un cocostârc pe arătură, eu... D-zeu mai știe cum.

Ne strânserăm fiecare pe la casele noastre. A doua zi, era soarele sus, când mă trezii; și poate nu m'aș fi trezit așa curând, dacă o mare gălăgie, sporită de buimăcela somnului, n'ar fi străbătut de afară până la mine: nu-mi trecuse, parcă, din urechi un huruit de tunet depărtat, și-mi rămăsese în trup, încă, întipărirea celor de pe urmă zguduiri ale patului, cu mine cu tot, ca de pe urma pământului sbumat de cutremur... și strigăte nedeslușite de glasuri omenești, ce se încrucișau din depărtare între ele... Izbituri surde de ceva ce-ar fi căzut de sus și greu pe

pământ, cu zângăniri de multă fierărie, umpleau lăuntrul mănăstirii.

— Chervanele, îmi fulgeră mie prin gând... Iute îmi trăsei ceva pe mine și eșii afară.

Era o priveliște cu adevărat homerică.

Patru cără mocănești, patru chervane, cum se zicea pe atunci, în câte șese boi fiecare, poposiseră colbăite și obosite, parcă, de drum lung, pe paveaua de lespezi late a mănăstirii; aşezate pe roți înalte, cu obezile strânse puternic în șini late de sibir, ai fi zis că gem sub povoara grea și înaltă, pe care de-abia o geuiau între largimea lungă a coșurilor lor; iar peste cuprinsul întreg al chervanelor, erau aruncate țoluri groase și mari de cânepă, cetluite temeinic cu frânghii lungi aduse pe deasupra și prinse cu noduri meșteșugite de carâmbii ușor încovoaiați ai draghinilor. Proțapurile cu juguri de frasin săpate în solzi și cu răștee lucii de fier, căzute chiar atunci de pe gâtul obosit al boilor, zăceau și ele obosite, parcă, pe pământ; păcornițile colbăite atârnau pe sub perinoacele de dinapoi, aninate de osii cu cărlige de fier, iar vărtejele stăteau cùminți în chilna carului, gata parcă să sară jos, să pună umărul și să-l ridice în sus de-o roată... Boi mari de Fălcii, învăliți bine și ciolănoși, umpleau ograda doi câte doi... Cu gâturile în juguri, cu ochii negri rotunzi și mari, cu frunți late și păroase, cu coarne imense și desfăcute larg în lături, târau între dânsii Tânjelele cu cărcea de fier, ce zângăneau cu răsunet înalt pe paveaua de lespezi a mănăstirii; argătime multă cu picioare lungi și arcuite, îmbrăcate în opinci și în itari de lână creți, cu piepturi desfăcute, păroase și pârlite de soare, cu plete lungi și negre, ce cădeau în jos pe umere de sub pălării largi de Brașov, împodobite cu smocuri galbâne de siminoc, foia în toate părțile cu pași greoi și largi printre boi și după treabă...

Iar când boii, cu pași înțelepți și târându-și între dânsii Tânjelele zângănitore, începură a se însira pe sub bolta de eșire tot părechi, părechi, îndemnați de dinapoi de argătime,

larma începu a scădea treptat și cu cea din urmă păreche și cu cel din urmă argat se stânse și cel din urmă zgomot.

. . . . .

Iar prânz, iar Cotnari, iar Odobești, ba chiar și Nicorești; iar părintele Vavila... iar somn...

Inainte de toacă ne trezirăm din nou în zgomot și vânzoleală.

Eșii afară.

Se descărcau chervanele...

Pe corcii și pe brațe multe de argătime vânjoasă se dădeau mărfurile jos din chervane... Apoi, deadura, pe umere, în spate, pe tragle, în tărăboanțe, se îndreptau spre beciuri, spre magazii, spre hambare sau spre cămări; zaharul în poloboace sau în căpătâni; balercuți și damigene cu romuri felurite, saci cu cafele de tot soiul, burdufuri de capră cu untdelemnuri grecești, lăzi cu « paravans » franțuzesc, cu lumânări rusești de ceară albă și galbănă, stive întregi de lumânări de spermanțetă, « Apollo Kerzen » învălite în hârtie portocalie, saci cu orezuri turcești, cu harpacașuri sau cu grisă; cutii mari de tinichea sau de lemn cu halvale de Indirnea sau cu tahâncuri; poloboace cu masline; lădiți înguste și lungărețe cu tot soiul de stafide roșii și negre cu și fără sâmbure; saci cu migdale și cu alune; galoane mari de sticlă albe sau negre cu tot soiul de rachiuri; putini cu sardele și scrumbii în saramură, și... cine-ar mai fi putut prinde cu ochiul și cu mintea ce mai era acolo!...

Și după ce beciurile, magaziile, cămăriile și tainițele mă-năstirii înghițiră cuprinsul întreg al chervanelor, acestea, trase și împinse cu mâni de argătime multă, își luară încet și greiou drumul cătră odaie; iar lăuntrul mănăstirii căzu din nou în liniștea neturburată de mai înainte... Cel mult dacă glasul părintelui Vavila mai răsărea din câte-o parte, dând cele de pe urmă porunci, sau dacă vreo chee se mai răsucea cu scrâsniri ascuțite de fier în vreo broască sau lăcată de cetate...

Nu ne dădusem deslipiți de priveliștea descărcării cher-vanelor și, prin urmare, întârziarăm și nu ne puturăm în-toarce la târg în ziua aceea. Dimineața, însă, a doua zi, după cafeaua cu lapte pentru noi și ceaiul obicinuit pentru părin-tele Vavila, plecarăm, iar părintele Vavila ne însotî până de vale...

— Și unde zici c'ai dormit alaltăieri? mă întrebă Grigoriță, cum scoboram la vale pe drumul strâmt, tivit pe amândouă părțile cu iarba înaltă.

Ia colea, zisei eu arătând spre stânga locul unde, în adevăr, stătusem lungit și unde iarba era încă pologită.

Călugărul se uită și el spre locul arătat de mine, dar se uită și spre dreapta făcând, parcă, o socoteală în mintea lui...

— Și ai dormit bine în iarba? mă întrebă el zâmbind și privindu-mă cu înțeles.

— Tun, cuvioase; și de nu mă trezea un pârdalnic de câne, aş fi dormit până a doua zi, ca un bursuc.

Sosirăm la poalele dealului.

— Apoi să ne vedem cu sănătate și cu voe bună, cuvioase, zisei eu dând mâna cu călugărul.

— Să mergeți sănătoși și mai poftiți.

Noi ne urmarăm drumul înainte, călugărul o luă la deal înapoi.

Iar la prânz ne găsirăm fiecare pe la casele noastre.

LA CĂLUGĂRIE

(AMINTIRI DE STUDENT)

Poate că meșterul care a clădit falnicul templu al creștinătății dela Roma să fi fost foarte priceput; nu e, însă, mai puțin adevărat că cel ce a rădicat la 1843 trufașa Mitropolie din Iași mi-a fost mie cu mult mai mult foarte prielnică; căci dacă, la 39 același veac, bolta monumetului de fală a fericitului întru pomenire Mitropolit Veniamin Costache nu se prăbușea din înălțime, unde s'ar mai fi adăpostit o jumătate de secol după aceea cei mai buni ai mei prieteni guzganii, bufnițele și lilecii? Si dacă în viața mea, am întâlnit doi oameni, împotriva căror să hrănesc o imensă și înverșunată ură, apoi aceștia au fost de sigur, tanțoșul și veșnic neastămpăratul Mihail Cogălniceanu, împreună cu sfântul, blandul, dar hărțagosul Mitropolit Iosif Naniescu... Adică altă treabă mai bună de făcut n'aveau acești doi oameni, decât să răscolească culcușurile bufniților, acățatorile lilecilor și meșteșugitele cotloane de pe sub pământ ale guzganilor meu? Nu era de ajuns, pentru răsfățarea creștineștii fățărnicii a drept credincioșilor închinători smerita bisericuță de alături a Mitropolitului Gavril Calimah? Trebuiau numai decât pentru aceasta monumente faraonice, care să sfredelească bolțile cerestii cu crucile lor aurite, și clopote, sub urletul căroră văzduhurile să geamă și geamurile megieșilor să se spargă sub zguduirea de cutremur a glasului lor? Eu, unul, am

căutat să pătrund cu mintea în adâncul cel mai de pe urmă al tuturor acestor lucruri, dar n' am găsit la fund decât goală și seacă deșertăciune omenească... Șapoi aveam și temeiurile mele puternice pentru toată această răsvrătire lăuntrică a ființei mele întregi...

Tatăl meu, în părinteasca și, poate, și îndreptățita lui grija, ca, adică, feciorul său să nu se aleagă cine știe ce ticălos și blăstămat, pentru a-l feri cu alte cuvinte, de stricăciunile și răutățile ademenitoare și primejdioase ale lumii acesteia, s'a gândit și s'a hotărît să-și încredințeze odorul sub ocrotirea și în sfânta pază a celor ce robi ai păcatului nu s'au făcut și în calea păcătoșilor n'au umblat...

Și nici astăzi nu-mi pot da sama cum de s'a putut face una ca asta... Eu știu atât, că tatăl meu a fost dat afară din slujba de protopop de către Caimacamul Neculai Vorgoride, bărbatul vestitei pe vremuri Cocuța Conachi, pentru că, la 57, stătuse în fruntea unioniștilor tecuceni; și iarăși mai știu că, la 3 Aprilie 66, Mitropolitul de pe vremuri Calinic Miclescu, îmbrăcat în sfintele odădii, după sfaturi pornite din afară, se pusese în fruntea separatiștilor răsvrătiți ai Iașului, care voiau numai decât să înalte ca domn, în locul lui Cuza, pe Nunuță Roznovanu, un soi de *bébé* franțuzesc cu dinții de lapte... Iar când viforosul Alexandru Lahovari strigă către armată: « *Mitraillez-moi cette canaille* » — pe vremea aceea poporul se numea *canaille* — măruntul și slabă nogul cap al bisericii, cu odădii cu tot, se făcu nevăzut și... mai pe urmă, tot în sfintele odădii îmbrăcat, dar aproape mort de frică, fu descoperit în fundul unui poloboc mare din tainițele adânci ale beciurilor lui Anghel Rachieru din Sf. Vineri.

Voi, adică, să se înțeleagă, cu alte cuvinte, că, între tatăl meu, de o parte, și Chiriarhul său, Mitropolitul Calinic Miclescu, de alta, era o prăpăstioasă deosebire de idei și de simțiri. Mai pe urmă, însă, nu știu: ori tatăl meu s'a dat la separatism, ori Calinic Miclescu la unionism, atâtă știu că, într'o bună dimineață de prin vara anului 1868,

îmbrăcat în cele mai curate ale mele străe scorțarii, proaspăt cumpărate din Târgul Cucului în schimbul unui rând de haine vechi și ponosite și al unui adaus, în bani, de doi sorcoveți rusești, m'am înfățișat împreună cu tatăl meu, înaintea Inalt Prea Sfîntitului Mitropolit Calinic Miclescu. În și astăzi minte întrebarea pe care mi-am pus-o în gând, de îndată ce dădui ochi cu dânsul.

— E oare cu puțință, îmi ziceam eu în mine, ca o păscătură de călugăr așa de mărunță, de slabănoagă și de veste să cârmuiască și să poată ține în frâu atâtă amar de preoțime roșie, grasă, groasă și pântecosă, câtă cuprinde toată Moldova întreagă?

Și această întrebare mi-am pus-o cu atât mai mult, cu cât eu, niciodată, nu mi-am putut închipui pe preotul nostru român decât roș, gros, gras și pântecos... Un popă slab e o rușine pentru poporani și dovedește ori sgârcenia ori calicia enoriașilor săi...

Eu să fi fost Mitropolit, popă slab în eparhia mea nu s'ar fi pomenit.

Și cu toate acestea, așa de bicisnic cum era și de slabănoagă, mărunțul cap al bisericii avea însă în toată înfățișarea sa, în privire, în mișcări, în glas un nu știu ce, care te stăpânea și te făcea să stai cu sfială și smerit în fața lui.

De smerit, așa dar, smerit și cu sfială stătui înaintea Mitropolitului; eu, însă, pentru care mâinile mi-au fost întotdeauna un mare bucluc și care n'am prea știut, prin urmare niciodată, cam ce să fac cu dânsele; neștiutor apoi cu desăvârșire al regulilor și al unor așa numite *bune cuviință* călugărești, rămăsei cu policarul drept acătat în cheutoarea dela clapa din dreapta a surtucului meu scorțariu, iar după ce tatăl meu sărută mâna Mitropolitului și dădui să înaintez și eu spre același sfârșit, Mitropolitul îmi apucă înainte, veni drept în fața mea, îmi dădu mâna jos, mă netezi ușor pe obraz și, întinzându-mi spre sărutare mâna lui albă și fină de aristocrat:

— Lasă cea cheutoare în pace, tinere, îmi zise el fără nicio răutate; aşa poți să stai la bal, unde eşti slobod să vâri şi mâna stângă în buzunar; înaintea, însă, a fețelor înalte bisericești, îți poți aşeza mâinile şi ceva mai în cruce la piept. Iacă, protopoape, urmă el îndreptându-se către tatăl meu, cum vă stricaţi voi copiii prin cele şcoli, unde nu se ştie ce-i biserică, nici ce-i crucea, iar pe Dumnezeu îl pun la vot, ca la alegeri, ca să hotărască cu el odată, dacă este ori nu este.

— Dă, Inalt prea sfîntite..., dădu să zică tatăl meu...

— Dă, ne dă, doar Sfîntia-ta văd că ai eşit destul om din şcoala lui Veniamin; adică pe băiatul d-tale nu-l puteai da tot acolo? Ce, vrai numai decât să-ţi iasă feciorul condeieriu, ca să-i sufle vântul prin buzunări?

De data asta mă încredințai pe deplin că Calinic Miclescu nu era de loc psiholog... Eu şi popă!...

Dădui să zic ceva dar mă stăpânii.

— Dar în sfârşit este timp de îndreptare. Iaca, tinere, urmă el, adresându-se mie, am făgăduit tată-to să-ţi dau locuinţă aici, în Mitropolie, pe câtă vreme îți vei urma învățăturile în Universitate; ai să stai peste sală cu Ilarie şi cu Ioachim şi au să-ţi spună ei ce mai ai de făcut şi cum se cuvine să te porţi aici. Aşa, părinte Gheorghe, încheie el întorcându-se spre tatăl meu, când pleci înapoi, acasă?

— Apoi, Inalt prea sfîntite, mâni până 'n ziuă, nădăjduiesc să fiu pe drum.

— Apoi să mergi sănătos şi de băiet să nu ai nicio grija.

Tatăl meu îi sărută mâna, i-o sărutai şi eu şi plecarăm.

— În sfârşit iată-mă-s şi la călugărie, îmi ziceam eu în gând, cum scoboram de vale de palat, spre « Peştele de aur» hanul, unde trăsesese tatăl meu.

Iar a doua zi, dimineaţă, după ce tatăl meu îmi lăsă un galbău de cheltuială şi plecă, îmi încărcai şi eu boclucurile pe o cotiugă şi în câteva minute, schimbai « Peştele de aur» cu Sf. Mitropolie.

În foarte mult să se știe, că calabalâcul meu, afară de oghial, saltea și pernă, strânse toate într'o boccea, și o lădă mai mare de Brașov plină cu cărți și ceva priminele pentru mine și pentru așternut, se mai alcătuia și dintr'o gitară veche cu strunele ei în regulă, de care nu m'aș fi despărțit niciodată, căci spre cea mai mare glorie a mea și lăsând la o parte orice neîndreptățită sfială, în iarăși foarte mult să se știe că eu din firea mea am fost înzestrat cu cele mai mari talente și cele mai alese însușiri: mai înainte de toate eram muzicant; și când zic muzicant înțeleg că pe lângă fel de fel de acorduri fără înțeles, dar totuși duioase și melodice, pe care le scoteam de pe strunele de bas ale ghitarei mele, îmi cântam în întregime un mars, o mazurcă și o horă, dar... le cântam! Apoi, de mic copil, învățasem dela Iftimi, argatul din ograda al tatălui meu, care, mai târziu, a murit sărmanul mușcat de un lup turbat, dela Ion cel lung și ciupit de vârsat, feciorul lui Dănilă, păzitorul viei de peste Bârlad a tatălui meu, învățasem — zic — limbile tuturor dobitoacelor. Dela Iftimi luam lecțiile prin grădina noastră de acasă, iar dela Ion luam la vie, sub vreunul din cei trei plopi uriași, care se zăreau cale de o poștă, când veneai fie din sus dinspre Tigănești, fie din jos dinspre Ivești, ori Drăgănești, fie din răsărit fie din apus, dinspre Matcă sau Nicorești.

Așa dar, mulțămită lui Ion și lui Iftimi, cântam ca cu-coșul, orăcăiam ca broasca, zbieram ca vaca ori ca capra, covițăiam ca purceii, miorlăiam ca mâța și, de-aș fi voit, aş fi stârnit cânii tuturor mahalalelor cu lătratul meu pe toate glasurile... Si când te gândești că n'am lăsat niciodată din aceste daruri la poarta schivniciei mele! Si când te gândești că am intrat la călugărie cu toată firea mea zburdalnică, neastâmpărată și iscoditoare a tot soiul de năzdrăvăni. Si, nu știu, fie din întâmplare, fie din o prevedere inconștientă, că îndosii ghitara mea printre lucrurile din lada de Brașov, aş că nu s'a știut niciodată în Mitropolie, că eu aş avea vreo gitară și că, prin urmare, sub

pielea mea de schivnic, s'ar ascunde vreun muzicant... Si mă bufnește și astăzi râsul, când mă gândesc ce urmări hazlii a avut această stratagemă inconștientă a mea.

Oricum, dar până 'n sara îmi așezai patul în lungul odăii cu capul la singura fereastră din fund, căci, de l-aș fi așezat în lat, apoi, îngustă cum era odaia, de mi-aș fi desfășurat, noaptea prin somn, toată întinderea persoanei mele, apoi aş fi ieșit cu capul prin păretele din stânga în odaia lui Ciudin, Directorul Mitropoliei, iar pe dreapta mi-ar fi răsărit picioarele în ogrădă prin păretele dinspre Vanghele. La capătul despre picioare lada, în față o măsuță mică și veche de brad, lângă măsuță un scaun de lemn, după ușă o cofă cu apă și o mătură, iar într'un cui bătut în păretele despre răsărit o icoană a Maicii Domnului... Mă rog, călugăr nu eram!?

De altfel, celealte probleme ale mele de trai, deși erau puține, erau, însă, destul de grele: cam lungă, cam îngustă, cam umedă, cam întunecoasă, cam cu șoareci, cam cu păianjeni era — nu-i vorbă — odaia mea, dar, de-a puterea-fi, locuință aveam. Galbăul însă pe care tatăl meu mi-l dăduse la plecare, fusese iute desființat în Târgul Cucului, de unde îmi înjghebasem un alt rând de străe sinilii, fără să mă gândesc cătuși de puțin la vorbele, cu care mă despărțisem de tatăl meu.

— Uite, dragul meu, îmi zisește el chiar asupra plecării, tu știi greutățile de-acasă; acum ești mare, știi o mulțime de carte, cauță să-ți agonisești singur cele de trebuință, învață-te a munci, nu te da lenii, fii supus, harnic și ascultător.

Ii sărutai mâna, tatăl meu se sui în trăsură, Vasile Tarola dădu bici cailor și, peste puțin, nu se mai auzi pe paveaua de bolovani a Podului-Roș decât duruitul trăsurii, care se depărta pe stânga, spre dealul Bordii, pe drumul Vasluiului.

Iar eu rămăsesem stâlp în ograda «Peștelui de aur» gata de a intra peste puțin în lume cu un galbău în buzunar și cu un sfat părintesc pe deasupra...

Iar cei vreo doi sorcoveti, ce mai rămăseseră teferi din Târgul Cucului, curând se topiră și ei la locanta lui Borș din Sf. Vineri, măcar că pentru o jumătate de porție de varză cu carne, de cartofe, de chiftele și de alți prăji umpluți și neumpluți, împreună cu pânea *ad-libitum* nu mi se lăua decât douăzeci de parale vechi turcești și deși cu o jumătate de porție și-ar fi putut alina foamea un sat de flămânzi...

Atât numai, că ori de câte ori luam din varză ori din chiftelele lui Borș, se înfățișa la masă și sfatul tatălui meu: « nu te da lenii, învață-te a munci, fii harnic ». Noaptea, prin vis, același lucru; ba câteodată, chiar Vasile Tarola, vezeteul tatălui meu, un țigan lung, uscat, negru și veșnic beat, avea obrăznicia să se aşeze la masă în fața mea, și să-mi dea, prin vis, același sfat... Fui deci silit să nu mă da lenii, să munci și să fii harnic. Săpoi eram aproape și de fundul celor doi sorcoveti rusești ai mei. Potrivit aşa dar, tuturor acestor împrejurări, mă dusei la « Curierul » lui Balasan și publicai la loc de cinste următoarea înștiințare:

« Preparațiuni în particular de limba română, franceză și latină; curs academic inferior și superior, curs primar și pregătire de concurs pentru institutori și institutoare. A se adresa la Direcția Ziarului ».

Și, lucru curios, după publicarea acestei înștiințări, îmi mâncai în pace și neturburat de nimeni și de nimic stogul meu de sarmale la Borș și nici Vasile Tarola nu mai îndrăzni să mi se arate prin vis în fața mea la masă și să-mi amintească sfaturile părintești ale tatălui meu.

Eram liniștit și cu atât mai liniștit, cu cât eram încreștinat, că înștiințarea mea și făcuse ocolul pământului și că, peste puțin, voi fi întins ca o opincă din toate părțile și căutat ca iarba de leac pentru cele atingătoare de breasla mea.

Până atunci socotii, însă, nimerit să iau dela părintele Ilarie sau Ioachim știință de ce mai aveam de făcut și de cum trebuie să mă port în Sf. Mitropolie, după spusa Inalt prea sfîntului.

Prin urmare, înainte de prânz, aşa cam pe după le-turghie, mă înfăţişai la uşa de peste sală a părintelui Ilarie.

— Blagosloveşte, zisei eu cu glas rădicat spre a putea fi auzit din lăuntru.

— Domnul, mi se răspunse tocmai din fundul odăii.
Intrai.

Trebue să deschid aici o mică paranteză: în tot timpul, cât a domnit în biserică Calinic Miclescu, călugăr urât nu s'a pomenit în Mitropolie. Toți călugării, toți preoții și toți ceilalți slujbași ai Sf. Mitropoliei erau oameni frumoși. Calinic Miclescu, înainte de toate, iubea frumosul. Numai un singur papagal verde — Calinic era un mare ornitofil — vorbea urât; cine-l învățase, nu se știe; destul că erau cu-coane din societatea înaltă a Iașului, care nici nu mai îndrăzneau să pună piciorul în ograda Mitropoliei, căci, de le zărea papagalul verde a lui Calinic, apoi se umplea aerul până în depărtare de țipete și de vorbe, cari ar fi făcut să roșească o întreagă cazarmă de husari... Căutaseră ele cu-coanele — nu-i vorbă — să mituească pe vreun servitor ca să dea papagalului să mănânce frunze de petrenjel verde, dar în zadar, căci Calinic îngrijea el singur de papagali, de stigleții, de canarii, de sturzii, de merlele, de privighetorile și de turturelele sale...

Așa dar părintele Ilarie era un călugăr Tânăr și frumos. Cum mă văzu mă pofti pe un scaun de lângă o masă, pe care stătea deschisă o carte: era « Conte de Monte-Cristo » a lui Dumas, de curând tradus în românește. Această împrejurare îmi dete într'o clipă mai multe sfaturi, decât putea să-mi dea părintele Ilarie într'un ceas... Nu trebue să fi grozav de priceput pentru a bănuia mai dinainte ce sfaturi ar putea să-ți dea un călugăr, Tânăr și frumos, care citește « Monte-Cristo », « Muschetarii », « Frații de Arme » și pe Paul de Kock în întregime.

— Ei, cum îi habaru, mă întrebă el, după ce mă așezai pe scaun; cum te împaci cu călugăria, tinere?

— Aşa ş'asa, părinte Ilarie; da'acu nu-i vorba de împăcat; vorba-i că am venit după porunca preasfintitului să primesc dela Sfinția-ta lămurire și învățătură de cum trebuie să mă port și ce trebuie să mai fac pe timpul schivniciei mele în Sf. Mitropolie.

— Și Inalt prea sfintitul te-a trimis la mine pentru asta?

— La Sfinția-ta sau la părintele Ioachim.

— Apoi bine, tinere. Uite, sfaturile nu-s nici multe, nici grele de urmat: ochii sunt dați omului ca să nu vadă, urechile să nu audă și limba să nu vorbească. Pune-ți lăcata pe suflet și pe inimă și nu le deschide decât atunci când ai nevoie de scos din ele ceva pentru sufletul d-tale și nu al altora. Iar Duminicile și sărbătorile să te înfîințezi la biserică, fiindcă Inalt prea sfintitul ține socoteală și dacă lipsești, se supără.

— Numai atât?

— Da 'ce? îți trebuie mai mult?

— Și sara, părinte Ilarie, până la ce ceas pot întârzia în oraș?

— Până la ce ceas vrai. De intri înainte de 10 vîi pe poarta cea mare din uliță; de intri după 10, vîi pe portița cea mică dinspre Vanghele; de eșit, poți ești cu oricine, dar de intrat nu poți intra decât singur.

— Înțeleg.

— Văd că ești ușor de cap; ai să fii bun de călugăr.

— Ba încă cum!

Și după o strângere de mâna între amândoi, mai mult prietenească decât călugărească, eșii.

Un lucru începea să mă îngrijească: eram încredințat, că înștiințarea mea din «Curierul» lui Balasan fusese citită dela Tisa până la Nistru, căci, orice s-ar zice, dar bătrânul «Curier» de acum jumătate de veac plătea căt toate fișurile de acum, iar toți Directorii întregei gazetării de astăzi n'ar fi ajuns nici la umărul prehistoricului Balasan, cel numai de o schioapă de înalt, cu capul în patru muchi și cu niște musteți!...

Și cu toate acestea, nimeni nu dădea semn de viață. De trei zile mâncam la Borș pe datorie, din când în când eram poftit de prietenul meu X fie la prânz, fie la masă, fie și la una și la alta, căci surioara lui cea cam scurtuță, cam cârnuță, cam buzătică, găsea că eu, sub straiele mele scorțarii, aş sămăna cu soarele îmbrăcat în mantia de purpură a Zorilor sale... Si mare lucru să nu fi hrănит mititica pe socoteala mea și ceva planuri mai depărtate de viitor. Mai știi? Se poate, dar dracul nu face mănăstiri. Decât, dacă lucrul stătea așa, pentru ce mai legase și ea prietenie cu franțușca de peste drum, care, cum mă zarea întrând la prietenul meu X numai ce se se infățișa și ea cu pensnelele ei de aur pe nas, neastămpărată ca o zvârlugă și cu româneasca ei stricată, dar care în gura ei avea mai multă drăgălașie și farmec decât toată clasica lui Racine, pe care o vorbea cu ușurință și eleganță femeiei culte.

Și cum lucrurile nu puteau să rămână la nesfârșit în starea asta, grijile începură iar a mă roade; sfaturile părințești a se așeza iarăși cu mine la masă și, prin vis, iarăși a mi se înființa Vasile Tarola, țiganul dela cai al tatălui meu. Totuși, nu răbdai de foame decât o zi și a doua până cam pe înserate: căci la Borș nu mă mai duceam, deoarece creditul meu pășise dincolo de trei sorcoveți rusești; iar mititica surioară a prietenului meu mă dăduse dracului cu straiele mele scorțarii, cu tot, mâniaosă fiind pe mine foc și pară, deoarece, cu o zi mai înainte, făcusem prea multă vorbă cu franțușca de peste drum. Două zile lungi cât două eternități, fui deci silit să fiu eroul flămând al unei tragic comedii... dă, franțușă cu ochelari îmi trebuie?

Așa dar, a doua zi răbdai de foame numai până spre sară, căci dimineață — era într'o luni — așa cam pe la zece, bătu cineva în ușa smerită a chiliei mele.

— Intră.

Ușa se deschise și un domn între două vârste, nici tocmai nalt, nici tocmai scurt, foarte bine, ba chiar luxos împlu privazul strâmt al ușii mele.

— Poftiți, mă rog.

Și-i arătai singurul scaun de lemn de lângă măsuța mea de brad.

— Cu ce prilej am onoarea?...

Musafirul meu aruncă o privire plină de interes asupra întregului cuprins al chiliei mele.

— D-ta ești d-l... întrebă el așezându-se pe scaun.

— Da, eu.

— Am citit un anunț în « Curier ». Dați lectii particolare?

— Intocmai după cum ați citit în anunț.

— Bine. Am un băieț, care aş voi să pregătească cl. III gimnazială în casă. E foarte deștept, dar e cam sprentar și cam lăsător. Ai putea să te însărcinezi d-ta cu pregătirea lui?

— De sigur că da.

— Apoi, uite tinere, la lecție ai să vii spre sară, înainte de masă; după lecție poți lua masa cu noi în toate zilele; ce pretenție în bani ai mai avea pe lângă aceasta?

Hotărît că musafirul meu era tot așa de puțin psiholog ca și Inalt prea sfîntul Mitropolit; căci de-ar fi priceput după înfățișarea mea flămândă, că, pentru o coajă de pâne uscată aş fi dat lectii și de turcește, apoi ar fi putut lăsa la o parte ultima propoziționă a târgului său cu mine.

— Intrucât se atinge de plată, răspunsei eu cu o nobilă dezinteresare, aceasta rămâne la chibzuiala d-voastră. Când dorîți ca să înceapă copilul lecțiile?

— Chiar desără; strada Golia colț cu strada Armeană.

— Bine; desără la șese sunt la d-voastră.

Plecă.

Iar sara punct la șese făceam prima lecție de cl. III-a gimnazială cu elevul meu, un băiețaș ca de 14 ani, năltuț, subțirel, cu față lungăreată, cu nasul puțin coroet, cu buzele cam desvoltate și cu niște ochi mici și plini de viață și de suflet.

Ei bine, n'ar fi bănuit nimeni și n'am bănuit prin urmare nici eu, că sub pielea subțirică a elevului meu de cl. III-a gimnazială, se ascundea viitorul cavaler de mai târziu al « Legiunii de onoare », adică... « Budușcă ».

Pentru ce s'a numit el mai târziu « Budușcă » nu știu, căci, ca școlar al meu își purta numele său patronimic, nume în mare vază pe atunci, destul că în calitatea sa de « Budușcă » și sub pintenul unei fericite înflăcărări poetice, a închinat o strălucită odă poporului franțuzesc, iar poporul franțuzesc i-a răspuns cu « Legiunea de onoare ».

Dar toate aceste lucruri, chiar de le-ași fi prevăzut, pentru mine ar fi rămas tot lucruri de mâna a doua, întru cât pentru mine lucrul cel mai de samă în minutul acela era masa; și aş păcătui împotriva a o mulțime de lucruri cinstite și adevărate, dacă aş tăgădui că așteptările mele au fost cu vîrf și îndesat răsplătite... O masă al căreia sfârșit cu greu ar fi fost de prevăzut și Pico de la Mirandolla, care, după o singură citire, ținea minte o mie de cuvinte chinezesti, cred că n'ar fi fost în stare să spună pe de rost și cu numele lor pe rând, toate felurile de mâncare, câte se strecură pe masa aceea unul după altul. Mâncai într'un chip sălbatic, deși micul « Budușcă », care stătea lângă mine mă trăgea ironic cu coada ochiului și arunca peste masă, spre surorile lui, priviri ghidușe pe sub gene. Dar ce-mi păsa mie de toate acestea! Eu trebuia să-mi răzbun pe cele două zile de post și-mi răzbunai cumplit; eram, cel puțin încredințat de astădată, că până a doua zi pe aceeași vreme, foamea nu va mai îndrăzni să mă calce din urmă.

Iar sara mă întorsei la chilia mea pe portița de din dos, dar nu singur după cum glăsuia tetralogul părintelui Ilarie la porunca sa din urmă, ci cu franțușca de peste drum în suflet...

Pe cât băgai de samă, începeam să fiu și amorezat, căci chelului îi trebuia numai decât și scufie de mărgăritar! Totuși din o scurtă socoteală, potrivită celei mai aristotelice

logici, trăsei încheierea că și franțușca nu putea să rămâne, față de mine, tocmai aşa, cum a rămas femeia lui Lot, după ce s'a uitat înapoi la arderea Sodomei și a Gomorhei, și aceasta pentru singurul cuvânt, că aveam la îndemână niște arme, împotriva căror orice inimă de duducă trebuia să cadă biruită chiar dela întâiul atac... Mai întâi eram june, al doilea eram ceva poet și al treilea aveam două rânduri de străe nouă, unul siniliu și altul scorțariu, fără să mai pun la socoteală pletele mele lungi, pălăria mea cât roata carului și alte însușiri trupești, pe care, dacă nu le moștenisem tocmai dela Apolone sau Adonis, dar, în schimb, nu erau menite nici să desmințească unele păreri englezesti asupra originii speciilor...

Iată-mă-s deci bolnav de dragoste, adică de cea mai cumplită și mai neîndurată boală, din căte au bântuit vreodata sărmâna omenire, începând dela Adam, și o va bântui de sigur până la a doua venire, fără ca nimeni să încerce împotriva ei vreun leac oarecare, după cum s'a încercat și s'a izbutit împotriva ciumei, holerei, dalacului, turbei, jigărăi, gușterului și gutunarului... Si fiindcă buna cuviință cere ca să fii pe cât se poate de ridicul, când zaci de boala asta, apoi mă hotără și eu a nu mă lăsa, în această privință, mai prejos nici decât Romeo, nici decât Abellard, nici decât Leandru; ba luai hotărîrea de a suferi mai cumplit chiar decât junele Werther, și... suferii; iar între operele mele s'ar fi cuvenit să fi scris și una intitulată « Nopțile mele »; și aş fi scris-o, dacă nu mi-ar fi fost oarecum să întunec renumele, cu atâta trudă căpatat, de către un biet naintăș al meu în ale condeiului, și tot din țara englezescă...

Așa dar, eram amorezat după toate regulile; și când zic după toare regulile, înțeleg că toate câte le spun despre unele lucruri unii învățăți, care citesc în stele, sunt curate fleacuri, și sunt curate fleacuri, fiindcă ei niciodată habar n'au avut, pentru A-tot-Puternicul a plăzmuit luna în chip de femeie brusnată, durdulie, sprâncenată și bălae; și n'au priceput prin urmare niciodată că lucrul acesta s'a

regulat aşa, numai pentru ca bieții amorezați să aibă și ei, sărmanii, nopțile lor fără de somn, cui să-și mai de-stăinuască din cele chinuri și dureri ale sufletului lor. O! de câte ori și cu câtă nerăbdare, n'am boldit eu ochii ceasuri întregi la boldul înalt al locuințelor înalte ale Inalt prea sfîntului, de unde luna își făcuse obiceiul să răsară! Iar în timp ce ea păsea tristă și gânditoare peste ograda Mitropoliei deacurmezișul, câte suspinuri durerioase, câte oftări înflăcărate nu-i trimiteam eu de pe pământul meu tocmai în înaltul cerurilor sale... și cu câtă durere nu mă despărțeam eu de dânsa, când se lăsa la vale și se mistuia după acoperământul țuguiet al chiliei părintelui Gherasim cel bătrân și cu parale multe!

Când, însă, luna pleca pentru mai multă vreme spre lumea cealaltă de sub picioarele mele, spre a face acolo slujba ca și aici, apoi atunci lucrul devinea dacă nu trist, dar cel puțin funebru... Atunci mă furișam și intram tiptil în cimitirul cel mic ce împrejmua Mitropolia cea mică, mă aşezam pe o lespede funerară, mă răzămam cu spatele de o cruce și, cu capul între mâni, îmi trimeteam gândul ori la franțușca mea cu ochelari ori mai departe spre lumea umbrelor, în împărăția celor morți, unde găseam ciocă strânși la un loc pe toți naintașii mei întru ale suferinților de dragoste, dela Adam care își primejduse coastele umblând după franțuște și până la Don Chijotte, care pentru Dulcineele sale, se bătea și cu morile de vânt...

Decât nu fu trainic nici acest adăpost al suferințelor mele...

Intr'o noapte — să fi fost aşa pe la cântătorii de-al doilea — un glas în surdină, dar spăriet, al căruia gen nici într'un caz nu putea să fie neutru, mă trezi fără de veste din dureroasa mea încremenire...

— Părinte Ilarie... părinte Ilarie, uite, colo, este cineva... Intorsei iute capul.

Două umbre se optriră locului. Apoi una zise ceva scurt și pe șoptite celeilalte și, intr'o clipă, se mistuiră amândouă în noapte... printre morminte.

Și numai atunci înțelesei pe deplin că ochii sunt dați omului ca să nu vadă, urechile să nu audă și limba să nu vorbească...

Iar a doua zi, desdedimineață, cineva bătu la ușa chiliei mele...

— Intră.

Și părintele Ilarie intră.

Și cum stăteam eu așa, la măsuța mea de scris, fără să-mi dea măcar bună dimineață, părintele Ilarie veni lângă mine, mă împresură foarte prietenește cu stânga pe după gât, cu cotul dreptei se răzămă pe măsuță, mi se uită drept în ochi și rămase așa o clipă fără să zică nimic...

Dar clipa aceea fu deajuns ca să-mi fulgere prin minte planul unei mici dar adevărate isprăvi viitoare de roman, în care trebuia, de astădată, să intre și ghitara mea în joc.

— Știi de ce-ai venit, zisei eu fără a mă urni de cum stăteam și privind și eu pe părintele Ilarie drept în ochi; șezi colo pe pat și să vorbim.

Părintele Ilarie se aşeză pe pat.

— Prind rămășag că ai venit să vezi, dacă n'am uitat și dacă sunt următor poruncilor, pe care trebuie să le păzească toată suflarea schiynicească și monahicească a Sf. Mitropoliei...

— Drept ai grăit.

— Fii pe pace, dormi liniștit și fă-ți în tihna răgaz și slujba Sfinției-tale. Am să-ți fac însă o mărturisire de cea mai mare însemnatate...

— Ce mărturisire?

— Sânt amorezat.

— Cum amorezat?

— Amorezat lulea.

— Atunci ești un prost.

— Prost, neprost, sânt amorezat lulea de o franțușcă cu ochelari.

— Ei și?

— Cum « ei și », sânt amorezat de franțușcă...

— A! te înțeleg... poate vrai să-ți citesc ceva molifte de-ale Sf. Vasile?

— De-ale Sf. Vasile, sau de-ale Sf. Pahomie, nu știu; știu atât că acum nu e vorba de molifte.

— Dar atunci de ce e vorba?

— Vorba e, că mi-ai turburat cu slujba Sfinției-tale extra-bisericească adăpostul suferințelor mele sufletești.

— Ei, și ce vrai? Mă însărcinez eu să-ți găsesc pentru aceasta un alt adăpost mult mai liniștit și mai sigur...

— Și anume?

— Dă-mi voie să te leg burduf și să te duc la Golia cobză pe cheltuiala mea.

— O! Nu; asta nu se poate fiindcă atunci ar urma să nu-mi mai văd niciodată pe franțușca mea cu ochelari.

— Atuncea dar?

— Atuncea dar, uite ce, părinte Ilarie; vezi Sfinția-ta Mitropolia cea mare și pustie?

— Da, o văd.

— Ei bine, din ea m'am hotărît să fac adăpostul suferințelor mele.

— Apoi tot ești bun de legat și de dus la Golia.

— De loc, părinte Ilarie; așteaptă să vezi: noaptea târziu, eu mă furișez și intru tiptil în Mitropolia cea mare și pustie și lucrul acesta îl știi numai Sf. ta. Atâtă încă n'ar fi nimica. În miez de noapte, însă, se vor auzi muzici cântând, broaște orăcăind, oi și capre zbierând, purcei covităind, câni lătrând, în sfârșit o petrecere turbată de duhuri necurate.

— Cum? și ai să vâri acolo purcei, cucoși, câni?...

— De loc, căci la acest sabat infernal singură persoana mea va înfățișa pe toate deosebitele dobitoace ale pământului.

— Ian ascultă, tinere, mi se pare că ești cam...

— Ticnit; te înșeli, un singur cusur am și eu, că sunt mai cuminte decât Sf. ta.

Călugărul se scărpină în barbă și nu zise nimic.

— Și dacă nu sfârșim târgul acum dimineață...

— Atunci?

— Atunci, după prânz, mă duc la Balasan și dau înștiințare că mă mut din Sf. Mitropolie pentru anumite pricini...

— Și, mă rog, pentru ce toate acestea?

— Pentru că, mai târziu, eu nu pot trăi fără să fac din când în când câte o năzbătie; și al doilea, nădăjduesc, cu chipul acesta, să-mi iasă din gând cea franțușcă...

— Bine, dar ai să vâri pe călugări în spărieți.

— Cu atât mai bine; călugării n'au decât să facă o aghiazmă la fața locului, ca să alunge duhurile necurate dintr'însul.

— Și după aghiazmă?

— După aghiazmă în Mitropolia cea mare și pretutindeni liniște, desăvârșită și numai bufnițele, liliecii și guzganii vor ști de suferințele mele.

— O! Sfântă Golie, sfântă Golie! primește-l întru odihnă sufletească și acoperământului și a zidurilor tale!

— Gândește-te la Balasan, părinte Ilarie, și lasă cea Golie în pace!

— Bine. Azi prânzim împreună. La 12 te aştept.

— Cu cea mai mare bucurie și plăcere, părinte Ilarie. Nu mai țineam minte de când nu mâncăsem la prânz. Călugărul ieși.

Iar la 12 punct, mă găseam față 'n față cu părintele Ilarie, la o masă rotundă din mijlocul chiliei sale, încărcată cu tot soiul de mâncări pregătite cu untdelemnuri grecești și străjuite pe dreapta și pe stânga de două clondire mari cu viñ de Chiscul Corbului.

Cu prilejul acesta mă încredințai, că nu uitasem cu desăvârșire cum se mănâncă la prânz.

Iar după ce o scoaserăm la capăt cu întâiul fel de mâncare:

— Ian ascultă, zise el turnându-mi în pahar, nu mai umbla cu fleacuri și vino-ți în simțiri.

— Nu mai departe decât la noapte, broaștele vor orăcăi în Mitropolia cea mare și pustie.

- Bine omule, da, n'ai să înțelegi odată?...
- Și caprele vor zbiera și cainii vor lătra și cucoșii vor trâmbița...
- Ian ascultă...
- Și porcii vor covităi...
- Ei bine, fie, atuncea și aghiazma se va săvârși...
- Ei, aşa mai vii de-acasă părinte Ilarie, zisei eu turându-mi nu știu al mai câtelea pahar. Adică păcătoasa as' de viață nu este ea destul de amară și de posomorită? Șapoi, aşa scurtă, cum a lăsat-o cel de sus, s'o mai petrecem și noi morăcanoși și hurzuji? Uite, îți pune cineva dinainte un blid de mâncare nesărată, guști din el, strâmbi din nas și-l arunci cât colo; crezi adică Sf. ta părinte Ilarie, că vîeața asta plătește mai mult decât un blid de mâncare? Te înșeli. Ii pui dresuri, merge, nu-i pui, arunc-o, și cânilor, că nici ei n'o mănâncă. Râsul și veselia sunt piperul și sarea vieții, și, în același timp, singurele lucruri omenești. Stai Sf. ta și judecă: singurul dobitoc căruia i s'a hărăzit darul de a râde e omul; prin urmare, cel ce nu râde nu se rădică dincolo de treapta necuvântătoarelor cu patru picioare. De omul, care nu râde, ferește-te, căci e om rău. Sunt și oameni care nu râd, dar care rânjesc; de aceia ferește-te iar, căci se asamănă cânilor, care își arată colții, gata să te înhațe...
- Ia, te rog, oprește caii o leacă, mă întrerupse părintele Ilarie; da' când stai d-ta în crucea nopții cu bufnițele, pe unde stai, și franțușca cea cu ochelari îți vânzolește sufletul, ce faci, mă rog, d-ta cu piperul și cu sarea vieții?
- Atunci nu fac nimica, fiindcă atunci n'am nevoie de ele.
- Pentru ce?
- Pentru că atuncea plâng.
- Apoi cum se împacă râsul cu plânsul?
- Foarte bine; mai văzut-ai Sfinția-ta dobitoc care să râdă?

— Nu.

— Da' dobitoc care să plângă văzut-ai?

— Nu; ei și ce-i cu asta?

— Cu asta e aşa: râsul și plânsul sănt două lucruri curat omenești. Și precum cel ce nu râde, tot aşa și cel ce nu plânge, tot dobitoc cu patru picioare rămâne.

— Aice mi se pare că te înseli grozav... da' când dai cu bățul într'un câne și începe a schiolălăi, nu se cheamă că plânge?

— S'o fi chemând, atât numai că tot numai omului ii e învoit să schiolălăească de dragoste.

— Ei bine, da' eu, care râd foarte bucuros întotdeauna, dar nu plâng niciodată, sunt, adică, numai jumătate de om?

— Nu; Sfîntia-ta ești jumătate om și jumătate... călugăr.

Iar după prânz, când mă retrăsei în chilia mea, schimbai filozofia practică a vieții pe curată metafizică; dormii, adică, neîntors până asupra ceasului de lecție cu micul meu Budeșcă.

Sara, iar pe porțița de din dos; atâta numai că intrai grăbit în chilie, scosei cu mare sfîntenie ghitara din lada de Brașov și

Per amica silentia luna

mă furișai și intrai tiptil în Mitropoliea cea mare și pustie. Iar după ce pășii pragul, mă trezii deodată și deadreptul în întunericul cel mai din afară și în fantasmagoria lumii celeilalte...

O clipă stătui în cumpănă, dacă trebuie sau nu să înaintez... Mi se părea că prea de timpuriu pășesc din această pământească și eternă vale a plângerilor spre odihna veșnică și neturburată a ceilalte lumi...

Cum, însă, știam bine, că mulți alții, amorezați tot ca și mine, se scoboriseră la Iad în vremurile mai de demult și se întorsese, totuși, înapoi teferi și sănătoși, apoi înaintai cu chibzuială și, pe pipăite printre dărămăturiile bolții prăbușite, ajunsei tocmai în fundul dinspre răsărit, mă așezai

pe ceva, care trebuia să fi fost tot o sfârâmătură uriasă din bolta dărîmată și, când, de afară, ceasul târziu de polunoșniță își țipă întâia sa notă ascuțită pe toaca de oțel atârnată în sec, din lăuntru ghitara mea îi răspunse grav și sonor, adânc și duios pe nota cea mai profundă și puternică a strunelor sale de bas; și, pe măsură ce toaca țipa de afară, din lăuntru ghitara mea îi răspundeau cu toate cele trei bucăți de concert ale sale deodată, amestecate la un loc cu orăcăitul, cu trâmbițatul, cu lătratul, cu covităitul și alte glasuri ne mai auzite și ne mai închipuite, ale tuturor broaștelor, cucoșilor, cânilor și purceilor universului sau, mai bine zis, îi răspundeau cu o turbată simfonie Wagneriană, care stârni de prin culcușurile, acățătoare și cotloanele lor pe toate bufnițile și pe toți guzganii și lilecii... Si un danț infernal de umbre care îmi sfârâiau pe la nas și sfâșiau ca niște săgeți nevăzute întunericul adânc al sfintelor ruine, se încinse în jurul capului meu... O! Amphiaraus și tu divinule Orpheus, dumnezeescul cânătăreț al neguroasei Tracii, de peste depărtările veacurilor ce au trecut, primiți salutările frătești ale urmașului vostru... Cu sunetul lirei voastre, voi ați inviat stâncile și stâncile s'au suiat unele în spatele celorlalte de au rădicat ziduri înalte de cetăți fabuloase și tot sub divine acorduri de liră pădurile, urșii și veveritele au dăruit hora antică sub razele lunii, eu... am târât cu cântări de gitară într'un cotrodanț turbat pe toate bufnițile, guzganii și lilecii sfintelor ruine... Voi ați jelit o Euridice desculță și fără ochelari, eu am îndumnezeit în accente nepieritoare pe o franțușcă cu ochelari și cu ciuboțele de șevro... De peste depărtările veacurilor ce au trecut încă odată, salutare vouă...

Iar a doua zi, desdedimineață, părintele Ilarie veni să-mi dea de veste că la polunoșniță n'au fost, aproape, niciun călugăr; căci fiecare când ajungea în dreptul intrării din spre apus a Mitropoliei celei mari și pustii, se oprea o clipă, asculta și iute o rupea de fugă înapoi, intra în chilie, zăvora ușa pe dinlăuntru, aprindea candela și, înaintea sfin-

telor icoane, citea cu frică și cutremur sfintele molifte pentru deslegarea duhurilor necurate...

A doua noapte aşa, a treia noapte aşa, până ce lucrurile ajunse la urechile Inalt prea sfîntului...

— Ia vezi, Ilarie, să se slujească acolo o aghiazmă, spune lui Gherasim, și vedeti de sfînti locul; se vede că s'a furișat păcatul în casa Domnului.

Ilarie era urechea dreaptă a Inalt prea sfîntului.

Bine înțeles că Ilarie cu greu se putu stăpâni, totuși, cu evlavie se plecă în fața Inalt prea sfîntului și merse la Gherasim să-i împărtășească porunca plecată de sus.

In ziua aceea prânzii cu părintele Ilarie și, după un clondir de Chiscul-Corbului, găsirăm și unul și altul că viața asta nu e nici tocmai posomorită, nici tocmai hursuză.

— Și, fără glumă, mă întrebă călugărul între două parohare, ai să vii la aghiazmă?

— Cei dintâi și cel mai din frunte nădăjduesc să fiu eu, că doar pentru mine se face sfânta sfestanie; șapoi, înțelegi bine, că, dacă părintele Gherasim nu mă botează bine cu aghiazmă, și nu mă afumă cu tămâe, încep din nou.

— Nu glumești?

— Să fiu... al sfintiei-tale dacă glumesc.

Și, după ce dădurăm de fundul și al clondirului al doilea, trecui iarăși în chilia mea, unde iarăși făcui metafizică curată, până asupra ceasului de lecție cu micul meu Budușcă.

A doua zi, înainte de prânz, părintele Gherasim cu diaconul și cântăreții Mitropoliei, urmat de toată negura călugărească, păși peste același prag, peste care și necuratul pășise de atâtea ori mai înainte și cu rugăciuni izbăvitoare și cu fum de tămâe multă săvârșii sfânta taină a aghiazmei; apoi cu sfestoc de busuioc legat în beteală de aur, stropi cu apă sfîntă în cruce măntuitoare văzduhul celor patru vânturi; și tot cu apă sfîntă și tot în cruce și tot cu fum de tămâe multă alungă pe necuratul de prin toate cotloanele multe și mărunte ale sfintelor ruine... Și, nu știu, fie din greșală, fie înnadins, că părintele Gherasim îmi

turnă în creștet atâta apă sfinită și rece, încât un altul mai bicisnic decât mine ar fi prins, gutunar numai decât.

Oricum, dar nici în noaptea aceea, nici în nopțile următoare diavolul nu se mai arătă.

Și iată cum apa sfinită își mai dovede încă odată puterea să izbăvioare asupra necuratului...

Era însă scris ca schivnicia mea să iee sfârșit și luă. După câteva zile, într-o dimineață, năvăli năpraznic în chilia mea fără nicio ceremonie, o nemăoaică grasă, groasă, naltă, roșie și sprâncenată și cu câteva rânduri de bărbii...

— Mă rog, zisei eu sculându-mă iute de pe scaun, ce poftește doamna?

— D-voastră sunteți d-l?...

— Da, eu.

— Am citit...

— A! da... în «Curier».

— Da...

— Ei și?

— Am un băet, Karl, și aș vrea să-i dați d-voastră lectii.

— Bine doamnă; și ce lectii, anume?

— Apoi să vedeți d-le, Karl a fost bolnav de mititel și a rămas așa că nu poate învăța carte.

— Apoi atunci, mă rog, ce lectii voițи ca să-i dau?

— Iaca, d-le, eu am auzit de d-voastră și m'as mulțumi ca băetul meu să stea cu d-voastră un ceas-două pe zi.

— Și vă rog, doamnă, pentru ce să stea cu mine un ceas-două pe zi?

— Să stea numai așa de vorbă cu d-voastră.

— A! înțeleg; e mare băetul?

— Apoi o fi de vreo optusprezece ani...

— Optusprezece ani! va să zică numai cu trei ani mai mic decât mine; atunci am putea lega chiar prietenie amândoi.

— O! Domnule; e tare hursuz; fugă de oameni, se închide în odaia lui și chiar surorile lui străbat cu mare greutate la dânsul.

- Are odaia lui de o parte?
- Da.
- E răutăcios?
- O! Nu; dimpotrivă; i-s dragi mățele și cânii; se închide în odae cu Fox și cu Ilenuța...
- A! cu Ilenuța?
- Nu, domnule, Fox e câinele lui și Ilenuța e o măță a soru-sa Mina.
- Și?
- Și toată ziua se joacă cu cânele ori cu măța.
- Lucrul acesta, doamnă, e semn bun; cine iubește animalele, nu poate avea natură rea.
- Va să zică ati putea să vă însărcinați cu Karl? uite, eu țin locanta asta mare de peste drum; văș putea da locuință și masă pentru Karl.
- Bine, Doamnă...
- Va să zică ne-am înțeles?
- Încă nu; masa de sară o iau în altă parte, la d-voastră aș putea lua numai cafeaua de dimineață și prânzul; aşa încât pentru prețul mesei de sară, mi-l veți da în bani.
- Și cât credeți?
- Cred că doi galbăni pe lună n'ar fi prea mult.
- Atunci ne-am înțeles; când vă puteți muta?
- Chiar astăzi după prânz.
- Atunci vă aştept și acum mă duc să vă pregătesc odaia d-voastră.
- Și nu mai departe decât după prânz din schivnic cu frica lui Dumnezeu mă trezii îmblânzitor de fiare sălbaticice. Iar despre Karl cu alt prilej.

CUCOANA MARIETA

... Alți oameni, alte timpuri!...

Iată pentruce nu găsi nimeni nici prea mojic, nici prea necuviincios pe Andrei, nepotul Căpitanului Enache, când într’o sară, sosind de pe coclauri la moșul său, Căpitanul, umplu aşa, fără de veste și cum se afla de pe drum, ușa salonului plin de lume, cu persoana sa bărboasă, colbaită, nepieptănată, cu umbra neagră a imensei sale pălării, cu cele două opinci dela picioare nu mai puțin imense și cu înfățișarea de broaște strivite, iar, peste tot și peste toate, ce vestita sa manta, care ar fi putut sta cu cinste și pe umerii de stâncă ai Panaghiei... Cine nu cunoaște pe Andrei, nepotul Căpitanului Enache!...

Cucoanele, mai cu samă, își dădeau ghionturi pe ascuns și vorbeau pe șoptite în de ele, când îl vedea.

— Doamne, dragă, mai văzut-ai tu de când ești, un om aşa de sucit și hursuz ca nepotul ista al căpitanului? Eu, una, drept să-ți spun, nu-l pot suferi...

Și legănându-se în cumpăna pe scaun, își făcea vânt a lene cu evantaiul, uitându-se nehotărît înainte și cam pe sus.

— Eu, Lențo, dacă m’ai crede, nici nu i-am prea luat sama...

Așa de puțin mă intereseză, că nu-ți poți închipui...

Și, odată cu vorba, își întocmea, în oglinda din față, cu degete albe și iuți, un zuluf îndărătnic și negru, ce-i tot cădea în jos pe frunte și nu se astămpăra binișor la locul lui.

Ba, câte odată, se găseau și cucoane mai îndrăznețe, care să-l dojenească în față, cu gând de a-l mai ciopli și a-l mai scoate din hursuzlucul și obișnuita lui mojicie.

— Doamne, domnule Andrei, îi zicea din când în când câte una dintre ele, adică de ce n'ai fi și d-ta om ca și alți oameni?... Nu știi zău, te faci, ori ești din firea d-tale aşa hursuz?...

— Și dacă-s hursuz, cuconiță dragă, adică ce treabă ai mata cu mine numai decât? Ia, te rog, să mă lași în pace cu cusururile mele, după cum te las și eu în pace pe mata cu cusururile matale...

— Să mă crezi, domnule Andrei, răspundea cucoana punându-i ușor și prietenește mâna pe umăr, să mă crezi, că de s-ar găsi cineva, care să-mi spună cusururile în față, eu nu m'ăș supără, cum te superi d-ta; ba, dimpotrivă, m'ăș bucura și i-aș mulțami...

— Eu nici nu mă supăr, nici nu mă bucur și nici nu-ți mulțămesc, răspundea Andrei cu cea mai mare nepăsare; atâta numai pot să-ți spun, că mata, cuconiță dragă, n'ai dat încă peste cineva, care să-ți spună verde, în față, toate cusururile câte le ai, și... slavă Domnului! ești plină de cusururi, ca oaea de curnuță, fie vorba între noi...

— Domnule Andrei, îl întrerupea cucoana retrăgându-și mâna și acoperindu-și gura cu ea, în semn de mirare, domnule Andrei, dar știi că ești cam...

— Obraznic... știi; dar fără vicleșug la vorbă.

— Vicleșug, nevicleșug, ia te rog să-mi spui, cam ce atâtea cusururi ai găsit, adică. d-ta la mine?...

— Mai mult decât la toate cucoanele de pe față pământului... Mai întâi, te superi de adevăr, al doilea, ia, te poftesc, uită-te puțin în cea oglindă...

Și luând-o la braț, cam cu deasila, o ducea dinaintea oglinzii.

— Ia uită-te, urma Andrei arătând cu degetul în oglindă, adică cei doi ochi de colo, care nu știi ai cui ori fi, în loc de a se părea rupti din albastrul cerului, nu puteau

ei să bată, ceva, mai în floarea frunzei de varză? Și în loc de a fi aşa de ucigași și plini de păcate, precum sănt, nu puteau ei să fie nevinovați și blajini, cam aşa, de pildă, cum ar fi doi ochi de capră moartă?... Genele!... pentru ce, mă rog, numai decât, gene aşa de lungi, de mătăsoase și de negre? Nu cumva s'a gândit cel ce ți le-a dat, să îngroape, sub umbra lor stufoasă, sufletele tuturor proștilor, ce s'ar uita în ochii d-tale?...

— Ia, te rog, lasă-mă...

Și, cu o mișcare aproape nesimțită, voia să-și scoată mâna-i mică de sub brațul vânjos a lui Andrei.

— Mă rog... mă rog... încă n'am sfârșit cu cusururile, zicea el strângându-i mai tare sub braț; vezi că te superi?... Și ai atâtea cusururi!... Mai multe, chiar, de căci curnuți are o blană de oaie, care umblă prin pâraloage...

— Domnule Andrei, da' știi că ești?...

— Nesuferit și obraznic... știi... mi-ai mai spus-o odată; totuși ascultă... N'ai putea să-mi spui d-ta, cam ce Soare ți-a fost tată și ce Auroră ți-a fost mamă, de ți-a pus pe cap aşa, fără cumpăt, tot aurul și toată lumina razelor lor?...

— Mă rog mult mai ai?

Și iarăși dădea să scape de sub brațul lui Andrei.

— Să râzi o leacă, o rugă Andrei ținând-o pe loc. Și cucoana, ca sugestionată, râdea...

— Vezi? urma Andrei, numai cât se uită cineva la dințișorii d-tale cei albi și mărunți, și se și simte mușcat de suflet; bine înțeles, că acel cineva n'am fost, nu sănt și nici n'am de gând să fiu vreodată eu...

Cu o mișcare iute și nervoasă lovea ușor peste față pe Andrei cu toată lărgimea deschisă a evantaliului său și, smucindu-și repede mâna-i albă și mică de sub brațul lui, fugea, fără să zică nimic, și se răsturna molatec pe canapeaua din fundul odăii.

Și, lucru de mirare!... mai pe urmă cucoana noastră își schimbă cu totul socotința și nu mai găsea pe Andrei nici obraznic nici hursuz...

Cu cucoanele, însă, bătrâne, care făceau pe tinerele, Andrei era crud și viclean...

• • • • • Căpităneasa de găzădă, cucoana Savastița, mătușă de plop a lui Andrei, o femeie mică, uscătică și nici tocmai urită și nici tocmai bătrână, zmunci lui Andrei pălăria din mâna și mantaua din spate...

— Ce, dracu, Andrei, zise ea dându-le Măriucăi să le ducă încolo, mai de-o parte, ia mai lasă la naiba din cele obiceiuri și apucături ale tale, mai cioplește-te o leacă, măi băiete...

Și Andrei, prințându-și mătușa în brațe, o sărută cu zgromot pe frunte...

— Da' obiceiul și apucătura asta, zise Andrei, privind-o în ochi și fără a-i da, încă, drumul din brațe, ce zici mătușică dragă, s'o las la naiba?

— Fugi, lasă-mă că mă umpli toată de colb, zise ea zmuncindu-se ca o zvârlugă și scăpând din brațele lui Andrei; și-ai găsit s'o scoată cineva cu tine la capăt... Ia, mai bine, du-te și tu și joacă ceva cu cele fete; nu sta degeaba...

Și petrecerea întreruptă pentru o clipă își urmă cursul mai departe: care jucau maus, care preferans, care pichet sau concină, care santase, care lanschenet... În fundul salonului, o clăe de duduci stăteau în cerc pe scaune și jucau ceva.

— Mă rog duducilor, zise Andrei, intrând fără ceremonie și oprindu-se drept în mijlocul lor tanțoș și cu mâinile în buzunare, mă rog, este poruncă dela mătușica, Căpităneasa, să vă jucați toate cu mine.

— Iu!... se auzi tipând ușor una mai sperioasă...

Și câteva din ele dădură să se scoale de pe scaune și să plece.

— Mă rog, mă rog... să nu dezerteze niciuna dela post că am ordin dela Căpitän s'o aduc între spăngi la urma ei, ori de unde a fi...

— Da' ce?... Noi suntem soldați?... protestă glumeț una mai îndrăzneață.

— Răcani, duduca; pân' la soldați mai va.

— Serios?...

— Așa de serios, încât să faci bine, frumoasa mea nedisciplinată, să te scoli de pe scaun și să-mi stai smirnă înaintea superiorului, căci am să-ți dau ceva ordine.

— Trăiți!... zise ea sculându-se iute în picioare și stând dreaptă și țapănă în fața lui Andrei; trăiți, don!...

— Sergent, completă cu glas aspru Andrei.

— Trăiți! don Sergent...

Și rădică soldațește la tâmplă tot latul mânnii, cu palma-i mică și trandafirie spre afară.

— Da' ce faceți voi aice, măi Andrei, întrebă capitanul Enache, care se apropiase nesimțit și privea la isprăvile lui Andrei.

— Trăiți don Căpitän, răsunse el salutând militărește, ia, muștruluesc iste fete...

— Bine, să mi le dai la raport pe cele nedisciplinate; și foarte grav, plecă în altă parte.

Și șmotrul se sfărși cu gajuri, cu «poșta merge», cu «adevăr și minciună», cu prăjituri, cu ciocniri de păhăruțe pline cu vin, cu râs, cu gălăgie și mai la urmă de tot, chiar cu vorbe întepătoare și cu prietenii stricate între duduci...

Și nici nu se putea altfel: Andrei era unul și duducile erau o clae...

— Bine, Andrei, îi zise Căpităneasa acestuia, după ce toată lumea se împrăștie, da' ce făcuși tu Tincuții, de-o eșit fata așa de supărată?...

— Eu? Ce să-i fac?... Nîmic. Ce vrai să-i fac eu cu casa plină de lume?... Ne-am jucat de-a «adevărul și minciuna» și, când mi-o venit mie rândul, i-am spus că-i

urîtă și frumoasă; treaba ei, dac'o luat pe « urîtă » drept adevăr și pe « frumoasă » drept minciună.

— Doamne, Andrei, tare mai ești mojic... Drept răspuns, Andrei o prinse în brațe și o sărută pe frunte.

— Ia astâmpără-te, zise ea, apucându-l cu o mână de ureche și cu cealaltă lovindu-l ușor peste obraz...

Și fiindcă nu se mai zmunci din brațele lui o mai sărută încă odată pe ochi...

— Da, știi, zise ea desfăcându-se în sfârșit din brațele lui Andrei, știi că avem musafiri dela Iași?

— Ce musafiri?

— Pe cucoana Marieta B...

— Cucoana Marieta B?... N'o cunosc.

— Cum n'o cunoști? Cucoana Marieta B... ai mai văzut-o, mi se pare, odată la noi.

— Poate, dar nu-mi aduc aminte; prin urmare n'o cunosc.

— S'a culcat mai de vreme, că era obosită de drum; de aceea n'ai văzut-o 'n ia' sară.

— Să doarmă dumneei sănătoasă și să se scoale și mai sănătoasă; da tu-mi spui lucrul aşa, mătușică dragă, ca și cum cucoana Marieta dumitale m'ar interesa.

— Ia 'n ascultă, Andrei: cucoana Marieta, măcar că-i bătrână, dar cam face pe tinerica și-i cam plac băieții aşa ca tine; și cum te știu eu, tare mă tem să nu faci vreo una de-ale tale; caută și-ți vâră mințile 'n cap, că cu cucoana Marieta o 'mplinești numai decât.

— Eu?

— Ia sama să nu fii mojic...

— Da' curte am voie să-i fac, mititica mea mătușică?

— Numai să nu fii mojic.

— Da' de ți-a plăcea cum m'oi purta, ce-mi dai?

Și plecându-se spre ea, voi s'o sărute.

— Of! tare mai ești obraznic, fugi încolo, zise ea, împingându-l ușor și ferindu-și puțin capul într'o parte.

A doua zi la prânz, Căpitanul Enache sosi dela cafenea vesel că fusese biruitor — se vede — în vr'o luptă de concină sau de santase...

— Savastiță! strigă el dela poartă, Savastiță! ia vezi să pue masa 'n grădină, și mai repede, că mi-i foame.

Și, până ce să se aşeze masa sub nucul cel mare din fundul grădinii largi, Andrei și moș Enache se războiră cu biruință schimbătoare într'o luptă de santase, în care Căpitanul Enache trecea drept mare meșter.

— Buni patruzeci și foral strigă Căpitanul Enache într'un rând, arătând din mâna, fără să dea jos, riga și dama de cupă; am trei, că n'ai prins nicio carte și ești capot...

— Capot, musteciosule erou dela Smârdan. Capot... ei și, adică ce mare treabă? ai trei și pace bună...

— Trei, ca să știi tu, puschiule, cu cine joci.

— Bine, bine; da' Turcilor, peste Dunăre, tot aşa le strigai: « Buni patruzeci și fora »? ori mai zvârleai cărtile din mâna și umpleai cu ele cele tufe?

— Mă, Andrei, am să-ți rup urechile.

— Bine; da' păn' mi-i rupe urechile ia spune-mi, te rog, ce mâncare-i cucoana Marieta, musafirul d-tale dela Iași? mi-a spus mătușica de-o cucoană Marietă...

— Ei, și ce ți-o intrat ție-n cap, numai decât cucoana Marieta? Ce mâncare să fie? Ia o babă nebună și nimic mai mult... îi stup de bani și socoate că cu bani își poate întocmi zbârciturile... o babă nebună, care face pe fetișoara de optusprezece ani.

— Știi că m'am hotărît să-i fac curte?

— Nu mă miră de loc, că doar, tot aşa ai mai făcut tu și cu cucoana Tarsița ș'ai întors capul babei de-o râs targul o lună de zile...

Masa era gata.

Inainte însă, de a se aşeza la masă, Andrei zări pe cineva venind spre nucul din fundul grădinii, unde se aflau, deocamdată, numai el cu Căpitanul.

— Nu cumva aceia-i cucoana Marieta, moșule? îl întrebă el pe Căpitan.

— Ba chiar dumneei, răsunse Căpitanul; uite-o ce sprintenă vine, parcă-i o fetișoară de optusprezece ani...

Și de s'ar fi oprit lucrurile numai la atâta, i s'ar fi putut cânta cu drept cuvânt:

*Floricică de pe ses
Te-am îndrăgit după mers;
Că fi-i mersul legănat
La inimă m'o secat...*

Dar cucoana Marieta avu nefericita idee de a se aprobia și de a saluta, pe Andrei mai cu samă, după acea formulă proprie femeilor din lumea înaltă, în puterea căreia se cere, ca trupul să stea țapăn, când salută și numai capul singur să unduleze molatec și ușor înainte și înapoi; ochii, deși istoviți de bătrânețe, să îmbrace un soi de melancolică și visătoare morbidețe; gura, deși desfiorată, să se contracteze, totuși, într'un imperceptibil zâmbet grațios, încet și totodată protector, zulufii, rău boiți, deși negri-roșii pe deasupra și suri la rădăcină, să se țină totuși, mândri și neclintiți, la treapta lor înaltă de eterică aureolă; iar evantaliul, care singur cunoaște limba tainică a inimii femeiești, să stee nerăbdător și gata de a comite vr'o indiscreție.

Pe cât se putea da cu socoteală, aşa pe deasupra, cucoana Marieta trebuia să fi jucat cotrodanț cu Rușii lui Chisselef, după pacea dela Adrianopol!...

Cum, însă, Andrei era politicos cu toată lumea, când voia și când, mai ales, își croea în minte vr'o poznă, și, deoarece Căpitanul Enache nu-l prezentase, apoi făcu un pas înainte și, cu înclinare reglementară și, totodată cea mai grațioasă din lume:

— Doamna mea, zise el, ertăți, vă rog, oarecare neajunsuri... Căpitanul nostru nu prea cunoaște regulile sub-

țiri ale aristocrației, dați-mi voie, prin urmare, să mă prezint Andrei...

Această intrare în materie plăcu cucoanei Marietei; aşa cel puțin, trebui să socotă el după surâsul grațios, cu care ea-i întinse aristocratica-i mâna, spre a i-o săruta.

Ii sărută mâna.

Păcat numai, că lui Andrei nu-i plăceau parfumurile și cucoana Marieta era aşa de parfumată, până 'n vîrful unghiilor, încât ucise într'o clipă, cu molatecele sale violente de Parma, mirosul rustic și bărbătesc al nucului, sub care se aflau.

Sânt trei lucruri, trei păcate femeiști, s'ar putea zice trei crime capitale, pe care Andrei nu le putuse erta niciodată în viața lui, cucoanelor de tot soiul și anume: sluțenia, bătrânețea și parfumurile... Ei bine, cucoana Marieta se face vinovată în ochii lui Andrei de toate aceste trei crime de înaltă trădare către sexul său; trebuia, deci, pedepsită și... o pedepsi.

— Sânteți dela Iași, domnule, îl întrebă ea cu glas subțire și mlădios, după ce se așeză la masă lângă dumneaei.

— Nu, doamnă, nu sânt dela Iași și, drept vorbind, nici n'aș putea spune lămurit de unde sânt...

— Cum aşa?

— Foarte simplu, doamnă; eu sânt de nicăiri și de pre-tutindeni, ca orice fantastic, care călătorește veșnic și care-și petrece viața numai pe coclauri...

De felul meu, sânt, chipurile, avocat; dar dispunând de mijloace de trai, am legat la gard toate codicile de legi și m'am lăsat soldat pe cursul fanteziei mele; îmi petrec viața călătorind prin lumea întreagă.

— Da? făcu ea cu oarecare măreție aninându-și servetul în gulerașul bluzei... Socoteam că sânteți dela Iași...

Și cu vădită dezamăgire, înfipse furculița într'un picior de pui cu smântână.

Căpitanul boldi la Andrei niște ochi de taur și cât pe ce să zgudue masa și pe toți cei din prejur cu răgetul de leu al râsului său...

Andrei îi făcu semn să se stăpânească și se stăpâni.

— Trebuie să cunoașteți multe limbi, domnule, îl întrebă din nou cucoana Marieta uscându-și grațios și repede, cu șerbetul, roua ce-i lăsase pe buze vinul turnat de Andrei în paharul dumisale.

— De sigur, doamnă, răspunse acesta, afară de limba franceză, noi turistii suntem ținuți să cunoaștem și limbile orientale, altfel n' am putea vizita locurile, unde vechea omenire a lăsat cele mai adânci și mai mărețe urme despre trecutul său; cunosc limba arabă și ceva sanscrită; discifrez cu mare ușurință hieroglifele egiptene și cuneiformele asiaticiene și babiloniene...

Și căpitanul boldi iarăși la dânsul niște ochi de taur, dar se stăpâni.

Mătușica zâmbea și-și căuta de mâncare.

— Va să zică d-voastră ati voiajat mult?... Sunteți un om fericit, domnule.

Și melancolia visătoare, ce o cuprinse, n'o împiedecă totuși de a desface delicat și după toate regulile, cu degete resfrirate și subțiri, o aripă de pui fript...

— Fericit, doamna mea, n' ar fi tocmai cuvântul, care să zugrăvească starea mea sufletească... viața are ascunsuri triste peste care, de multe ori, suntem nevoiți a arunca o haină de sărbătoare, țesută din aur și pietre scumpe... Cât despre voiajat...

O! da!... În această privință aş putea da înainte lui Cristofor Columb, Marco Polo, Vasco de Gama, Bartolomeu, Diaz...

Căpitanul nu mai putu răbdă...

— Da', mă rog, cine-s toți marțafoii aiștea, măi cumnate?...

— Ce te amesteci, moșule, unde nu-ți fierbe oala? Cine-s?... Cine să fie?... Ia niște marțafoi, ca toți mar-

țafoii... Ce mă stingherești, mă rog, dintr'ale mele? Mai bine ia dă cel măr încoace... nu acela... celălalt, c'am să curăț pentru cucoana Marieta... Ce naiba, moșule, te știam că poți câteodată să fii și mai puțin cazon.

— Ha!.. ha!.. ha!.. făcu cucoana Marieta, râzând din toată inima.

Și de-ai fi lăsat la o parte pe Rușii lui Chiselef, ai fi crezut că râde vesel o fetișoară de șeptesprezece ani.

— Știi că ești nostim, domnule? Încheie ea, întorcând spre Andrei capul cu zulufi cu tot și înfășurându-l într'o privire, în care regulamentul organic n'avea nimic a face.

— Semne rele, cugetă el; are să se schimbe vremea...

Oferi cu grăție cucoanei Marietei o fălie de măr curățit în vârful cuțitului.

— Oh!... merci bien!... zise ea, înclinându-și ușor și grățios capul, în semn de mulțumire; și luând delicat cu vârful a două degete fălia de măr, mușcă din ea cu o gingăsie de doisprezece ani.

— O să stați mai multe zile în oraș, domnule, îl întrebă ea privind aiurea și gânditoare.

Căpităneasa își făcu treabă și se sculă iute dela masă, neputându-și stăpâni râsul.

— Depinde, doamnă, răspunse Andrei, turnându-și un pahar de vin; aștept niște scrisori dela o societate de turiști care actualmente se află la Cairo, acele scrisori au să mă hotărască de plec sau de mai rămân.

— Bine, zise ea, bătând repede și nervos cu evantaiul în podul palmei, bine, dar viața aceasta a d-voastră trebuie să fie obosită de tot... ar trebui să mai aveți și zile de odihnă...

— Viața încă nu m'a obosit, doamna mea, zise Andrei, dând alt înțeles vorbelor sale; sănt încă prea Tânăr, pentru aceasta; când însă, e vorba de odihnă, apoi cred că tocmai aceasta m'ar obosi.

— Dați-mi voie să nu vă înțeleg; ceea ce spuneți e un non-sens.

— De loc, scumpa mea doamnă... pentru un om, care, până la vârstă de douăzeci și opt de ani, a străbătut India dela Ceilan la Benares, Arabia dela muntele Sinai până la Meca și Medina; care a dormit pe ruinele Palmirei și ale Balbecului, care a străbătut Egiptul dela gurile Nilului până la Cataracte...

— Apoi pe mine să mă iertați, că am ceva treabă, zise căpitanul sculându-se dela masă; să ne fie de bine, și iertați. Savastița, ia să vii să-mi scoți din lăda cele hârtii.

Andrei rămase singur cu cucoana Marieta sub nuc. Greul începea de aici.

— Și ziceați?...

— Ziceam, doamna mea, că, pentru un om, care, până la asemenea vârstă, a străbătut în lung și în lat jumătate din globul pământesc, odihnă, dacă nu e ceva necunoscut, e, în tot cazul, ceva ridicol.

— Trebuie să fi avut multe aventuri în voiajurile d-tale cele lungi?...

— Aceasta se înțelege dela sine, doamnă; o!... de câte ori n'am fost în primejdie de a fi sfâșiat de lei, mâncat de tigri sau înghițit de vr'un boa-constrictor!... Mă înfiior să acum, când mi-aduc aminte...

— Aveți dreptate!... Întâmplările de felul acesta sănt înspăimântătoare și amintirea lor e dureroasă; dar, de multe ori, sănt răsplătite prin altfel de întâmplări mai puțin grozave și mai puțin înspăimântătoare, a căror amintire e plăcută, zise ea cu înțeles și repede cu evantaliul în podul palmei.

Cucoana Marieta, nerăbdătoare, intră deadreptul în materie.

— A! dacă nu mă înșel, faceți aluziune la aventurile mele galante?...

— Tocmai, zise ea zâmbind și făcându-și vânt cu evantaliul fără să aibă nevoie.

Pericolul era iminent.

— Cât pentru aventuri de soiul acesta, scumpa mea doamnă, zise Andrei cu o prefăcută modestie, n'am prea avut parte.

Mutra mea, ertați-mi expresiunea, m'a apărat sau, mai bine zis, mi-a făcut șotii întotdeauna. O!... câte desamăgiri, câte dureri n'am întâmpinat eu de pe urmele nefericitei mele mutre!...

Întoarse capul și-l privi zâmbind.

— Ha!... ha!... ha... izbucni ea deodată într'un râs din toată inima. Si bătând din palme cu evantaliul cu tot.

— Știi că ești nostim?...

Și cucoana Marieta avea dreptate; Andrei era cam nostim; cel puțin, aceasta era și socotința mai multor cucoane de pe vremuri.

Oricum, dar Andrei, de astădată, începu a se căi...

— Cine dracu, mă puse pe mine — se gândi el — să mă dau drept iubitor de tot soiul de ruine, să știu turcește, să am a face cu lei, cu tigri și cu șerpi, să dorm prin ruine cu șoareci și cu broaștele Balbecului și ale Palmirei, și mai cu samă, să vorbesc rău de natura mea?... Căci femeile, oricât ar fi ele de bătrâne, prind slăbiciune numai decât, pentru orice soi de oameni, fie ei chiar turiști, care se abat din linia comună a celorlalți muritori și care, pe deasupra, mai au și neprețuita însușire de a fi de douăzeci și opt de ani.

Hotărît, pericolul era imminent și trebuia numai decât înlăturat.

— Dar cum? se mai gândi Andrei, să mă scobor eu, în ochii cucoanei Marietei, dela treapta înaltă de turist, la acea de simplu muritor, după cum sănt? Să mă lepăd eu de hieroglifele, de cuneiformele și de piramidele mele?... Să încetez de a mai fi sfâșiat de lei și de tigri sau înghițit cel puțin de vr'un boa-constrictor? Să nu mai dorm eu cu șoareci și broaștele Palmirei și ale Balbecului, numai spre a face pe cucoana Marieta să nu se mai uite aşa de galeș la mine? Cu neputință ... Odată turist, rămân și

pace bună, de-ași ști, chiar, că cucoana Marieta și-ar boi mai strașnic zulufii și s'ar scălda cu' strae cu tot într'o mare de parfumuri... Foarte bine, dar cum să înlătur primejdia?...

— Doamna mea, zise el sculându-se de pe scaun după cea mai desăvârșită regulă de bună cuviință; dați-mi voie să mă retrag; am de expediat o corespondență grabnică pentru Constantinopol; nu lipsesc, totuși de a regreta, că sunt silit, pentru moment, să mă despart de plăcuta d-voastră societate; sper însă, că o să vă mai văd...

Și-i oferi brațul.

Atâtă mai trebuia!...

— Mulțămesc.

Și sculându-se molatic de pe scaun ii luă brațul.

— D-voastră, turiștii, zise ea făcându-și nervos și repede vânt cu evantaliul, sănțeți niște oameni nesuferiți...

— De ce doamna mea? o întrerupse Andrei cu mădierea de glas cea mai sentimentală din lume.

— De ce!...

Și întorcând spre Andrei capul cu zulufi cu tot, îl privi crud.

— Privirea d-voastră, scumpa mea doamnă, mă face să bănuesc, că v'am jignit cu ceva; de e vr'o greșală la mijloc, vă rog să primiți scuzele mele.

— Domnule, să lăsăm greșelile și scuzele la o parte; m'am hotărît să te pedepsesc cu totul pentru altă ceva...

— Să mă pedepsiți?... dar pentru ce anume, scumpa mea doamnă, și în ce chip?...

— Pentru ce, ai să afli mai târziu; în ce chip, însă, o să afli numai decât; mâni sunteți încă aici?

— Cred că da.

— Ei bine, doresc de mult să fac o excursiune prin pădure și încă n'am găsit pe cineva, care să mă acompanieze.

— Cred bine, cugetă Andrei.

— Tot zici d-ta, că odihna te obosește; vei fi aşa de bun să mă îndoiești? Aceasta ar fi pedeapsa.

Idila se ivea la orizont.

— Dacă numai astfel, doamna mea, știți să pedepsiți, apoi atunci îmi pare rău că n' am comis față de d-voastră mai multe greșeli; totuși sănt nerăbdător să-mi cunosc vinovăția.

— Da... da... e o mare vinovăție la mijloc din partea d-tale, am să ți-o spun mai târziu, dacă nu cumva ar fi de prisos...

Și îl privi galiș în ochi și rugător oarecum...

— Dracu mă pusese... își zise Andrei în sine...

— Numai nu uitați, domnule, că eu sănt foarte matinală zise ea, când fu pe punctul de a intra în casă.

Și, depărtându-se puțin din fața lui Andrei, cu o delă sine mișcare și cu un zâmbet din cele mai îngerești, ii întinse până la gură mâna-i parfumată.

— Nu uitați, doamnă, că sănt turist, și că, pentru specia aceasta de oameni, odihna e ceva necunoscut, răsunse el sărutându-i mâna cu o prefăcută căldură.

Se mai uita încă odată înapoi la dânsul; aşa trebuie să se fi uitat Hero la Leandru.

Și dispără în odaea d-sale.

— Ei, ei!... acu i-acu se gândi Andrei, intrând în casă, unde căpitanul stătea lungit pe pat ca o Tânjală, cu fața 'n sus și cu țigara 'n gură.

— Da' bine, mă Andrei, zise el întorcându-se pe o parte și răzămându-se într'un cot, bine mă, minte ai tu să te-apuci de 'ntors capul babei?...

— Mâni, vestitule și musteciosule erou dela Smârdan, eu și cu baba facem o excursiune în pădure.

— Mă Andrei, când, dracu, ai să te mai lași tu de blăstămății?

— Indată ce m'oi retrage la pensie cu gradul de căpitan.

— Ce grad, ce pensie, ce căpitan, spune Andrei? întrebă mătușica Savastița, care intrase tocmai atunci pe ușă și prinse cele din urmă vorbe ale lui Andrei.

— Intreabă-l și tu să-ți spună, zise Căpitanul, întorcându-se cu fața la părete, spre a dormi; hai cărăbăniți-vă de aici, că mi-i somn.

— De ce căpitân, de ce pensie spuneai tu, Andrei; îl întrebă din nou mătușica, când fură amândoi în altă odaie.

— Inchipuești-ți, mătușică dragă, că moș Enache vra numai decât să fiu cuminte și să mă las de blâstămâții!...

— Ei și?...

— Ei și!... Spune tu, dacă asta se poate?

— Da' cum să nu se poată? Uite, asară de pildă, cuminte-ai fost, să mă iei tu pe mine 'n brațe și să mă săruți pe față cu toată lumea? frumos ți-a sezut?

— Fără îndoială că frumos, nu cumva n'am voie să-mi sărut eu mătușele mele când vreau și cum vreau?... Cine ce treabă are cu ele?...

Și împresurând-o cu brațele pe după gât, o sărută pe obraz.

— Șezi binișor... fii cuminte.

— Mâine dimineață, mătușică dragă, plec în pădure cu cucoana Marieta și, fiindcă nu mi-i un fel de mătușică, apoi să dai poruncă lui Gogerău, țiganul tău din ogradă, să se țină de ea și de mine cât colea ca la cincizeci de pași, da nu cumva să ne peardă din vedere; să-și facă treabă prin pădure, cum a ști el și să se țină de noi; da' nu cumva să se dea dus, chiar de l-aș bate; auzit-ai mătușică? că de unde nu, apoi să știi că nu te mai sărut niciodată.

— Of!... ce mare pagubă... Ei fi socotind...

— Așa-i mătușică c'ai să trimiți pe Gogerău?

— Am să-l trimet, răspunse ea scurt; și plecă din odae.

A doua zi, cucoana Marieta fu mai matinală decât Andrei, când acesta intră dimineața în grădină, dumneei îl aştepta sub nuc.

Imbrăcată într'o rochie scurtă în floarea celui mai închis albastru, strânsă pe talie de un colan negru cu paftale de argint în partea de dinainte; cu sânlurile sugestiv împinsă în sus de un corset cu teluri de crișă, cum se purta pe vremuri; cu zulufii tot negri-roșii, dar boiți proaspăt și, de astădată, până la rădăcină; cu câteva șuvițe de păr tot negri-roșii lăsate slobod, pe ceafă, în voea suflărilor molatece

de vânt; cu piciorușul d-sale grăsului strâns în niște pantofiori de marochină neagră cu reflexe aurii; cu un săculeț plin cu nimicuri femeiești pe o mână, cu umbreluță în alta; cu o pălăriuță aproape băiețească pe cap, cucoana Marieta era gata de drum... De-ar fi văzut-o cineva pe la spete, i-ar fi dat cincisprezece ani, vîrstă, pe care, de sigur trebuia s'o fi avut pe timpul Rușilor lui Chiselef. Luară în grabă cafeaua cu lapte și plecară.

— Cunoașteți drumurile prin pădure, domnule, întrebă ea pe Andrei aninându-se cu intimitate de brațul lui stâng.

— Țineți mult să mergeți pe drumuri cunoscute, doamna mea? o întrebă el afectuos; în cazul acesta nu ne potrivim de loc în gusturi.

— O!... Nu... îngăimă ea; decât...

Și îndeplini reticența strângând ușor de braț pe Andrei, cu oarecare îngrijire vecină cu frica.

— Decât?... o întrebă el zâmbind și privind-o pătimăș printre zulufii negri-roșii, de sus în jos.

— Mi-i teamă să nu rătăcim...

— Da?... șopti el pasionat.

Și plecându-se până în dreptul feței sale, o privi arăzător în ochii ei istovită.

Cucoana Marieta se mulțămi să-i răspundă cu o privire de bolnăvicioasă și molatecă voluptate, fără să zică nimic.

— Sânt în viață, doamna mea, urmă Andrei, pe un ton aforistic și meditativ și îndreptându-se de cum stătea plecat, sănt în viață rătăciri de acelea, care prețuiesc mai mult decât drumul cel mai drept la Paradis... Si, mai la urmă, pentru ce, adică Paradisul pământesc ar fi, el, așezat tocmai în văile depărtate ale Casemirului asiatic și nu s'ar găsi, mai de grabă, cu toți îngerii lui, în văile munților acestora?...

Uite, doamnă, eu, care am străbătut în lung și 'n lat mai toată bătrâna Asie, vă mărturisesc, că, niciodată, n'am

fost mai fericit acolo decât aici; și de mi-ar fi permis să spun tot adevărul...

Și îndeplini reticența strângând ușor, cu dreapta, mâna mică și înmănușată a cucoanei Marieta, care răsarea grăsulie și rotundă deasupra încheieturii brațului stâng al lui Andrei.

I se păru că-i răspunde, la această galanterie, cu o strânsoare de braț ușoară, nervoasă și tremurătoare...

— Ce mizerabil sănt!... cugetă el...

Intorcând, însă, înapoi, zări pe Gogerău cu o traistă în gât și cu o săcure pe mâna, că se ținea de dânsii cât colea.

Acesta îi dădu curaj și se hotărî să rămână mizerabil până la sfârșit.

Cotiră la dreapta pe cursul unui pârău.

— Mergem departe? întrebă sfios cucoana Marieta.

— Mergem fără sfârșit, doamna mea, căci adevăratale fericiri nu se pot găsi decât la capătul nesfârșitului...

— Și e departe capătul nesfârșitului d-tale, domnule turist?

Aș fi curioasă să ajung și eu odată până acolo, zise ea cu glas mlădios și buze subțiri, răcorindu-și grațios fața cu evantaliul...

— Depinde, doamnă, după cum merge cineva spre țintă mai repede sau mai încet.

— Da?... să mergem atunci mai repede.

Și se atârnă molatic și greu de brațul lui Andreiu.

— O! O!... cugetă el, dar asta-i chiar repede de tot; cel puțin Gogerău de n'ar merge prea încet...

Întoarse capul și se uită îndărăt.

Gogerău se ținea de dânsii cât colea, ciocnind cu săcurea în câte un copac, din când în când.

— Și pe d-voastră, doamnă, nu vă mișcă de loc pri-veliștea fermecătoare, cu care dimineața îmbracă munții și pădurile?... Eu, unul, care am trăit o mare parte din viața mea la sănul nevinovat al Naturii, am prins o nemărginită dragoste pentru ea...

O rază de soare, o suflare de vânt, un clătinat de frunze, o picătură de rouă, un fir de iarbă mângâet de vânturi usoare, un fluture ce se îmbată de aer și lumină, mă mișcă și au, în sufletul meu, un răsunet de poezie mai dulce, mai curată și mai nevinovată, decât toată literatura poetică la un loc...

— Ați cedit pe Lamartine?

— Apă cu zahăr, doamnă.

— Da?...

— O singură strofă îmi place din tot Lamartinul d-voastră.

*O temps suspend ton vol, et vous, heures propices,
Suspendez votre cours,
Laissez-nous savourer les rapides délices
Des plus beaux de nos jours!...*

Gogerău se ținea de dânsii cât colea, ciocănind cu săcurea prin copaci.

— Mă simt obosită; n' am putea să stăm undeva la umbră? zise cucoana Marieta privind galăș pe Andrei.

Desnodământul fatal se apropiă...

— Cum nu, doamnă?... uite, în umbrișul cel de colo, zise el arătând spre dreapta un loc potrivit pentru odihnă.

Și-i răsărîră în minte chipurile antice ale lui Aeneas și Didona...

Se aşezără la umbră.

— Ai... făcu ea deodată, spărietă.

— Ce e, doamna mea? se grăbi s'o întrebe Andrei, cuprins, el însuși, de o spaimă prefăcută.

— Cineva...

— Doamna mea, zise Andrei cu glas intunecat și plecând cu desnădejde capul, nesfărșitul nu mai are capăt.

— Dar, în sfârșit, n'ai putea să-l întrebî ce caută pe aici?...

— De sigur, doamnă, o să-l întreb și o să caut, chiar vreun mijloc spre a-l depărta.

— Ei! omule... Ei!... prietene!... strigă Andrei cătră Gogerău; ia fă-te 'ncoace.

Și-i făcu semn cu degetul.

Gogerău se apropie, își luă căciula din cap și aștepta.

— Da' cu ce treabă pe-aici, prietene?

— Apoi, crestam seminceri, să iertați.

— Ce seminceri, bre?

— Apoi, ii dat pe-aici parchetu 'n tăere și însămnăm copaci, care trebuie să rămână de sămânță.

— A!... înțeleg; și mulți copaci ai de crestat?

— Apoi toată pădurea dela Doamna și până la Calu-Iapa...

— Ce bâiguești tu, bre? Ce cal? Ce iapă?

— Apoi aşa se cheamă locurile pe-aici, cucoane.

— Și 'ncotro's caii și epele tale, bre?

— Apoi colo, hăt, departe, zise el arătând cu mâna spre stânga, se cheamă Calu-Iapa, iar aici, de unde staț dumilorvoastră, începe Doamna, aşa se cheamă locurile pe la noi.

— Fi-ți-ar caii și epele afurisite, da 'n altă parte nu-ți găseai de crestat copaci? Numai decât pe Calu-Iapa? Ai să sperii cu săcurea ta ghionoae și veverițele...

— Apoi, dă, dacă aşa avem poroncă, zise el sucindu-și căciula între mâini.

— Na, bre, zise Andrei, scoțând din pungă câțiva gollogani; na, du-te și bea și tu la crâsmă o garafă de vin, că-i fi ostenit.

— Foarte mulțămim, dumilorvoastre, cucoane, da n'om putea, că, uite, amu trebuie să cadă sivicultorul, și apoi vai de noi, dacă nu ne-a găsi la crestat copaci.

— Da' ce? Nu cumva are să vie și silvicultorul pe aici?...

— D'apoi?... L-am lăsat la cantină cu negustorul care-o luat pădurea.

— Să fii și tu și silvicultorul și negustorul tău afurisiți... haiti!... cară-te dinaintea mea.

— Apoi ne rugăm de iertare, cucoane; dă, dacă aşa avem poroncă!...

Gogerău plecă, dar rămase pe-aproape, ciocănind cu săcurea prin copaci.

Tăcut, posomorît, Andrei plecă capul în jos, fără să zică nimic.

Cucoana Marieta cu privirea pierdută în nesfârșit, își făcea repede vânt cu evantaliul.

— Doamna mea...

— Când plecați? îl întrerupse, întorcându-se aşa de repede spre Andrei, încât i se cutremură zulufii.

— Cred că o să mai stau câteva zile.

— Să mergem, zise ea, sculându-se sveltă și luându-l de braț, ca și cum ar fi voit să-l râdice de jos.

Plecară înapoi spre casă.

— Mâni mergem în altă parte, nu-i aşa? zise ea privindu-l gălaș în ochi.

— O!... da... răspunse el scurt și întunecat, căutând a da întregei sale stări sufletești o infățișare de desnădejde; da!... o să mergem în altă parte... oh!... când oare vom ajunge la capătul acestui nesfârșit?...

Și cel mai mare tragedian n'ar fi putut să dea o intonație mai desperată acestei ultime propozițiuni...

— Ei, lasă... se grăbi ea să zică, mergem mâni în altă parte; și...

Dar un « și » sub care se ascundea o nesfârșită comoară de negrăite fericiri...

— Mare mizerabil mai sănt!... cugetă el.
Sosiră acasă.

Spre seară, Andrei ceru dela mătușica un plíc și o hârtie de scrisori; ba găsi la ea și câteva picături de parfum; parfumă hârtia și începu:

Scumpa mea doamnă!

« Nimic nu e mai amăgitor și mai nestatornic decât fericirea... E mai ușor să prinzi cu mâna o rază de soare, « să oprești în loc o suflare de vânt, să întârzii, din zborul « eternei, pasul fatal al timpului, decât să poți hotărî pe

« această fantomă strălucită, ce se numește « Fericire », de « a zăbovi o clipă, spre a mângâia un suflet desmoștenit... « Aceasta e povestea eternă a celor mai mulți și, pentru « moment, propria noastră poveste. O depeșă grabnică mă « cheamă, pentru poimâni, la Buda-Pesta și trebuie să plec... « Plecând însă, duc cu mine cea mai plăcută amintire și « speranța, în același timp, că vă voi revedea curând la « Iași. Iar locurile, pe care le părăsesc cu altă părere de « rău, le veți zice din parte-mi din când în când:

*Qu'il soit dans ton repos qu'il soit dans tes orages
Beau lac et dans l'aspect de tes riants coteaux.
Et dans ces noirs sapins, et dans ces rocs sauvages
Qui pendent sur tes eaux !*

*Qu'il soit dans le zéphyr qui frémît et qui passe,
Dans les bruits de tes bords par tes bords répétés,
Dans l'astre au front d'argent qui blanchit ta surface
De ses molles clartés !*

*Que le vent qui gémit, le roseau qui soupire,
Que les parfums légers de ton air embaumé,
Que tout ce qu'on entend, l'on voit ou l'on respire,
Tout dise ! « Ils ont aimé ! »*

Era să subsemneze

« Un mizerabil »

Dar se răzgândi și subsemnă:

« Cu cea mai desăvârșită afecțiune »

« Andrei... »

Lipi frumușel și cu îngrijire plicul, scrise adresa:

D-nei Marieta B.

Loco.

— Lăsa mătușicăi scrisoarea spre înmânarea la destinație; iar a doua zi, în revârsatul zorilor, călare, precum venise, apucă fără țintă drumul printre munți.

CUCONUL IONIȚĂ HRISANTI

Vara, în revărsatul zorilor, glasul cucoșului s'auzea, nu s'auzea la ceas hotărît, dar glasul lui cuconu Ioniță Hrisanti niciodată nu dădea greș, de îndată ce începea să se îngâne ziua cu noaptea și când, încă, nu se afla pe drum nici țipenie de om...

— Ștefane!...

Și dintr'un bordei de pământ, tocmai din fundul ogrăzii largi, acoperite peste tot cu iarbă verde, măruntă și curată, Ștefan răsarea somnoros... Și scurt, gros, bătrân și îndesat, cum era, ai fi zis că mai degrabă se dă deadura, decât că aleargă iute spre cerdacul cu scări de piatră, de unde-l striga cuconul Ioniță Hrisanti.

— Ia dă drumul Gioenii, mă Ștefane și scoate-i apă proaspătă; vezi numai să fie teica curată.

Și până ce Ștefan să curețe teica, să scoată apă și să dea drumul Gioenii, fata din casă aducea cafeaua.

— Ia dute 'n poeată, fa Mariță, zicea cuconu Ioniță, fetei din casă, și vezi de nu cumva s'o ouat vr'o găină, și-mi adă ouăle 'ncoace.

Și până ce Mariță să se ducă 'n poeată, să vadă de s'o ouat vr'o găină și până ce să-i aducă toate ouăle pe număr, cuconu Ioniță își mântuia de sorbit cafeaua, stând jos, pe scara de sus a cerdacului și privind la îndeplinirea poruncilor sale.

— Ia vezi, măi Ștefane, de prindeți cu Mariță doi pui și-i dați Smărandei, să-mi facă astăzi bors și ciulama; numai

vedeți să nu cumva să-mi prindeți pe porumbacu ori vr'o puică boghetă, că vă spânzur, auzit-ați voi?

Și tot rostul gospodăriei, pentru ziua întreagă, îl regula cuconu Ioniță, de cu revărsatul zorilor; căci, peste zi, de dimineață până la prânz și de după prânz până la masă, ori se ducea la cafeneaua din ulița mare, unde avea partidă de concină cu domnul Ștefan, psalt vestit la strana cea mare dela Sf. Gheorghe, sau cu Manuc, armanul, cel cu barba neagră și lungă, ori, scurt, sărea pârlazul din fundul ogrăzii și trecea la Protopop, unde, de asemenea, juca concina cu cucoana Mărioara, protopopoaea, femei vestită pentru înțelepciunea, gospodăria și știința ei asupra jocului de concină....

Se jura, nu-i vorbă, se afurisea el, cuconu Ioniță, că n'are să mai joace concină cu cucoana Mărioara... Nu trecea un ceas, și numai ce-l vedea pe cuconu Ioniță Hrisanti, că sare pârlazul...

— Ia să vedem, cucoană Mărioară, ai să mă bați ș'acu? Și scotea din buzunar o păreche de cărți nouă și nejucate, aduse deacasă.

Degeaba!... Cucoana Mărioara parcă avea spiriduș; gâcea fără greș, când avea cuconu Ioniță în mână concina cea mare sau cea mică și aşa potrivea datul cărților, că totdeauna i le lua; cât despre spatii, cuconu Ioniță n'avea niciodată mai mult de șase, iar cucoana Mărioara niciodată mai puțin de șepte! Hazul cel mare, însă, era, când frații lui cuconu Ioniță rămâneau mofluji; și rămâneau mofluji mai totdeauna... La asemenea împrejurări, numai ce auzeai strigând pe Protopopul Gheorghe, bătrânul care stătea răsunat în fundul patului.

— Brava, Mărioară! Brava!... Să-l rămâi pe cuconu Ioniță, că tu ești mai meșteră decât Domnul Ștefan și decât Manuc Armanu...

Și bătând în spete, cu palma întreagă, tabacherea, o deschidea, înfigea două degete în ea și trăgea, cu vădită multămire, tabac pe nas, rădicând în sus sprâncenele-i cu

colțuri, deasupra ochilor lui mici, albaștri, blânzi, buni și plini de o nevinovată violenie...

— Anaftima și afurisit să fie, cucoană Mărioară, cine-a mai juca concina cu d-ta, zicea cuconu Ioniță sculându-se de pe scaun roș la față și mâños.

— Ia nu te mai afurisi atâta, cucoane Ioniță, zicea cucoana Mărioara, cu anume zâmbet pentru asemenea împrejurări, că parcă te văd acu, sărind părleazul iar înapoia cu altă păreche de cărți; ia vezi, mai bine, când ii veni de mai descarcă de greutate cel păr harbuzesc din fundul grădinii, c'are să cadă la pământ, săracul și-i pacat...

— Pere!.. ba și-i mai pune pofta 'n cui, cucoană Măriorică!..

Dar peste un ceas, numai ce-l vedea pe cuconu Ioniță că se întorcea cu altă păreche de cărți și cu buzunările doldora de pere harbuzeaști...

Chema pe cei șepte copii ai cucoanei Mărioarei și le dădea la fiecare câte o pară...

— Da' mie nu-mi dai, cucoane Ioniță? întreba cucoana Mărioara.

— Dumitale?... din gardu Răzoaiei!...

Cucona Marioara tăcea și nu zicea nimica...

— Iaca, aiste, zicea cuconu Ioniță, scoțând din buzunar încă două pere ce-i mai rămăsesese, am să le duc cocoanei Soltanei... Dar n'apuca cuconu Ioniță să sfârșească vorba, și cucoana Mărioara i le ștergea din mâna.

— Mi le șterpeliși, cucoană Mărioară, mi le șterpeliși? Frumooooos! tare frumos! Aferim!... coșcogea protopoae! zicea cuconu Ioniță cu o prefăcută supărare.

— Brava, Mărioară, brava! se auzea încuviințând protopopul Gheorghe, bătrânul din fundul patului, să i le iezi, că are o mulțime și-i sgârcit...

Și spre a da o mai mare tărie încuviințării, trăgea tabac, rădicând în sus sprincenele-i cu colțuri...

Și concina se sfârșea iar cu anaftime și cu afurisenii, iar cu cărți nouă și cu pere șterpelite, iar cu

brava și cu tabac, iar cu sprâncene în colțuri rădicate în sus...

Ba câteodată, cuconu Ioniță, ca să facă, chipurile în ciuda cucoanei Mărioarei, se poftea singur la masă; aceasta se întâmpla, de regulă, când, după miros, prindea de veste cuconu Ioniță, căre să fie la masă borș cu chitici de Bârlad, pe care cucoana Mărioara știa să-l pregătească cu deosebit meșteșug, în oală de lut și pentru care Protopopul Gheorghe, bătrânul, avea o adevărată patimă.

— Mărioară!... numai ce-l auzeai strigând dela poartă pe Protopopul Gheorghe, bătrânul, Mărioară!...

Și Mărioara știa atunci, că Ion, argatul, vine în urmă, din piață, cu chitici de Bârlad într'o basma roșie și mare.

Doamne, frate, iar chitici, pe care singură trebuia să-i stricnească cu multă migăleală, să-i spele în câteva ape și să-i aşeze la foc în oală de lut, după regula borșului cu chitici.

— Babă! striga Protopopul Gheorghe, cătră o țigancă bătrână, slujnică la el de vîro treizeci de ani; babă! du-te și spune lui cuconu Ioniță că avem la masă borș cu chitici... Și începând a se desbrăca dela poartă de giubea, de potcap și de colanul cel vișiniu de catifea cu paftale de argint, ajungea acasă numai în antereu și cu capul gol, ștergându-și sudoarea de pe frunte cu o basma de mătasă înflorită și mare...

De altfel, poftirea lui cuconu Ioniță era numai aşa de formă căci d-lui era, mai totdeauna, bob sositor la borșul cu chitici.

Avea, însă, și cuconu Ioniță Hrisanti un mare necaz, dar un necaz, cu care, mai la urmă, se deprinse și nu-i mai înnoura de multă vreme, acum, față lui veșnic senină.

Era, chipurile, cuconu Ioniță Hrisanti însurat, iar drept nevastă avea o femeie posomorită, scurtă, groasă, cu nasul lung și cu tulpanul veșnic adus peste gură.

Ce făcuse, ce dresese cucoana Catinca, legiuita lui cuconu Ioniță, că, dela o vreme, numai ce prinse de veste, că

legiuitorul d-sale, adică cuconul Ioniță Hrisanti, e un bătrân frumos în puterea cuvântului, înalt, drept, bine făcut și chipeș la trup, cu musteață albă dar puternică și cu îngrijire răscută, cuconu Ioniță deșteptase bănuelile cam târzii ale cucoanei Catincăi; iar când se mai uita cucoana Catinca în fața lui cuconu Ioniță și o vedea totdeauna proaspăt rasă și albă cum îi coala de hârtie; când se uita în ochii lui limpezi cu căutătura veșnic deschisă și veselă; când îl vedea îmbrăcat cu îngrijire și dichisit, că esă, dar, mai cu samă, că sare părleazul la Protopopul Gheorghe, bătrânul; și mai ales, se uita cucoana Catinca în oglindă și-și vedea nasu-i lung și tulpanu-i tras veșnic peste gură, atunci se încredința numai decât, că cuconul Ioniță e un mare berbant...

— Da', bine, Ioniță, îi zicea cucoana Catinca, în chip de mustrare, când ai să te mai strângi de prin cele măhălăli? Mai caută-ți și de casă, omule; nu vezi că ești bătrân? Ai să te faci de râsul lumii, Ioniță.

— Doamne, fa femee, îi răspundeau cuconu Ioniță amărît, ai ajuns în doaga cucoanei Uța a lui Gheorghe Mititelu, Dumnezeu să-i ierte pe amândoi; nu îți-e rușine să vorbești așa? Că doar ești femee bătrână și ai fecior însurat și fată măritată.

— Da' tu n'ai? Si dacă-s bătrână, cine m'o 'mbătrânit? Ia tu cu berbantlăcurile tale... Ce socoți că nu-ți știu eu cotloanele? Bătrână!... da tu nu ești bătrân? Berbant nerușinat!... și încă mai ai obraz?

— Fa femee, vino-ți în minti și nu vorbi în dodii, că râd slugile de tine...

— Slugile! A! slugile? Apoi da, că tu-ți tocmești numai slugi de care-ți vin ție la socoteală... Marițo!... adă-mi cafeaua; Marițo!... văcsește-mi ciobotele... Marițo!... șterge-mi stræle... Marițo!... dă-mi de spălat... Marițo 'n sus, Marițo 'n jos..., fără Marița nu poti nici zi...

— Nici noapte, o întrerupea cuconu Ioniță izbucnind într'un hohot de râs din toată inima... Fa Catincă, ia lasă gluma, ai înnebunit ori ești în toate mintile?

— Vra să zică, mă faci și nebună? spune, încai, berbant nerușinat, să mă lege și să mă ducă la Golia, ca să scapi odată de mine și să-ți faci, pe urmă, mendrele tale cum îi pofti...

— Ba să faci bine să te duci la dracu și mie să-mi dai pace, încheia cuconu Ioniță, luându-și bățul și pălăria și eșind sau pe poartă, sau sărind părleazul la Protopopul Gheorghe, bâtrânul.

Și cucoana Catinca nu se duse nici la dracu, nici la Golia, ci găsi de cuviință să se mute, mai bine, din casa cea mare într'un bordei, ce mai era tot în fundul ogrăzii, alătura cu bordeiul lui Ștefan; și într'o zi, când cuconul Ioniță Hrisanti veni acasă flămând ca un lup și strigă să pue masa, Smaranda, bucătăreasa, i se înfățișă și-i spuse, că i-a poruncit cucoana Catina să nu facă mâncare în ziua aceea.

— Cum aşa...? răcni furios cuconu Ioniță.

— Iaca aşa, răspunse cucoana Catinca tocmai din fundul ogrăzii, unde stătea în ușa bordeiului scurtă, groasă și culpanul tras peste gură; iaca aşa; du-te, că doar a hi având cine să te țină de mâncare prin cele măhălăli, berbantule și mangositule; du-te că te-a hi așteptând protopopoaea cu borș de chitici; ți-a hi făcut Petroviceoaea plăcinte; ți-a hi pregătit Mironeasca alivenci; ți-a hi fript Popoviceoaea vr'un purcel la tavă; du-te și te îndoapă la Soltana lui Ștefan cu rață pe curechi... du-te, ce mai cauți la mine, bivol nerușinat!...

Și în pomelnicul cucoanei Catincăi intrau toate femeile cele mai cinstite și mai gospodine ale târgului, dar care, toate, aveau marele cusur de-a fi, dacă nu tocmai tinere și frumoase, dar, cel puțin, femei, cu care cuconu Ioniță avea obiceiul de a juca pârdalnica de concină și cărora, din când în când, le ducea în buzunar, ca la niște copii, câte două-trei pere haruzești.

— Bine, bine, Catincă, dar, însfârșit, ce stai tu în ușa bordeiului...? Ce faci tu acolo? întreba cuconu Ioniță, amărît până 'n suflet.

— Ce fac?... Da, tu nu vezi ce fac? Ia, m'am mutat din casa ta și de azi înainte pâne și sare dintr'un talger cu tine nu mai mănânc.

— Da' ce are să zică lumea, fa femei?

— Ce are să zică!... Uite!... și încă mai are obraz să întrebe ce are să zică lumea!...

— Vino-ți în fire, fa femei, și nu te face de râsul lumii!...

— De râs? Eu?... Eu îs femei cinstită, mangositule, zicea cucoana Catinca, bătându-se mândră cu pumnul în piept și întocmindu-și mai bine tulpanul peste gură; mie nu mi-o scărțuiit nime ușa până 'n ziua de astăzi, cum o scărțuii tu la altele, berbantule! Eu îs femei cinstită, mă, s'o știi tu asta dela mine!...

Și, în mod solemn, și amenințător totodată, râdica în aer, spre întărire, arătătorul scurt și grăsuliu al dreptei sale de asemenea scurte și grăsului...

— O! mâncați-ar cânii cinstea și te-ar trăsni toaca sfântului Ilie din ceriu, viperă cu șepte limbi!...

Și cuconu Ioniță intra în casă, iar cucoana Catinca în bordei.

Și din ziua aceea, nime nu mai văzu pe cucoana Catinca; cel mult, dacă Ștefan ori Smaranda zăreau sara, prin întuneric, un fel de momâe, mototol în ușa bordeiului cucoanei Catincăi...

Era tocmai dumneaci, care tupilată și cu ochii când la poartă când la pârleaz, pândeau pe cuconu Ioniță când vine și de unde vine.

Și din ziua aceea, cuconu Ioniță își sorbea cafeaua regulat, de cum se crăpa de ziua, pe scara de sus a cerdacului, diriguind, pentru ziua întreagă rostul gospodăriei sale... Și gospodăria lui cuconu Ioniță Hrisanti era una din cele mai vestite ale târgului.

Și altfel nici nu putea să fie: pentru cuconu Ioniță tot ce-l înconjura avea suflet și simțire; cucoana Catinca știuse aşa de bine să-și crească copiii, cu atât venin ponegrise pe tata în ochii lor, încât se trezi cuconu Ioniță, într'o bună

dimineață străin în casa sa... Rămase omul înmărmurit și cu inima sfârâmată, iar cucoana Catinca, cu cât îl vedea mai doborât sub povara chinurilor sufletești, cu atât își simțea veninul mai indulcit... Decât, cuconu Ioniță era din acei oameni așezăți la minte și la simțire, care, pentru a potrivi măsura, aruncă tot ce găsesc în cumpăna amarurilor vieții; și cuconu Ioniță aruncase tot ce găsise: cafenea, concină, borș cu chitici, pere harbuzeșzi, părleaz, musteți răsucite, ciobote lustruite, pe Marița cu toate ouăle din poeată, cu toți porumbacii și cu toate boghetele și, pe deasupra tuturor, pe Ștefan cu Gioeana... Era o priveliște cu adevărat mișcătoare să fi văzut pe cuconu Ioniță cum vorbea cu vestitul său «porumbac», cum îl striga pe nume și cum venea cucoșul de i se suia în brațe, iar «boghetele», nu mai puțin vestite, ciupeau grăunțe din mâna lui... Când cuconu Ioniță curățea vreun trandafir de foile uscate, când tăia mlădițele netrebuitoare ale vreunui copac, fie cu foarfecete de grădină, fie cu cuțitașul său totdeauna nou și cu plăsele de sidef, cu atâtă gingăsie umbla pe lângă aceste ființe iubite lui, încât ai fi zis că le apără de vre'o durere...

Nu rare ori l-aузit pe cuconu Ioniță vorbind cu copacii din grădină, ca și cu niște buni și vechi prieteni... lăuda pe unul c'a înflorit frumos... mustre pe altul că l-a prins cu minciuna, deoarece i-a dat puțină roadă din multă floare...

— Să te mai prind eu, măi vere, și la anul cu oca mică, și numai să vezi tu ce mai scrijaleală am să-ți dau și ce ma săpătură la rădăcină!!

— Iar v'ati uscat? întrebă el pe o tufă de crăițe ori pe una de vinețele, cu glas mișcat; dă... dacă sunteți flori, cede făcut? și pe toate le curățea, cu dragoste, de uscături...

Dar dacă cuconu Ioniță avea o «gioeană» apoi, avea și un «nepot», pe Dumitru Dragoș...

Și cine știe dacă nu, în vederea Geoenii sau, mai larg, în vederea simțirii de milă ce avea el pentru toate ființele necuvântătoare, trimisese cuconu Ioniță pe nepotul său

Dumitru Dragoș în țara neamțului, ca să învețe doftoriceasca știință a dobitoacelor, după cum numea el veterinaria, sub cuvânt că în țara aceasta sănăt mai de preț și mai multe dobitoace de lecuit decât oameni...

Dar să te fi păzit sfântul să fi atins pe cuconu Ioniță în slăbiciunile lui... că atât îți trebuia; și aceasta cu atât mai mult, cu cât nenorocirile mari pot izvorî adesea din lucruri de nimic...

Iată pentru ce Dragoș era cât pe ce să-și piardă simbria ce-i dădea cuconu Ioniță pentru învățătură în țara neamțului, și să rămână, aşa, nici câne nici ogar.

Și aceasta numai din pricina Gioenei...

Mă rog, venise, chipurile, Dragoș, după doi ani de învățătură, să petreacă vacanța în țară, și stătea în târg la cuconu Ioniță. Invățase el, nu-i vorbă, multe lucruri de dobitoace de pe la Nemți, dar acum invățase dela cuconu Ioniță și concina; și nu rare ori i-ai fi văzut pe amândoi jucând concina în cerdac, cu cafelele dinainte. Ba se zice chiar, că Dragoș izbutia din când în când să-l rămâie pe cuconu Ioniță; dar atunci cuconu Ioniță, în loc de a se mânia și afurisi, după cum făcea cu cucoana Mărioara protopopoaea, dimpotrivă, se simțea mândru și se măgulea de știință temeinică a ucenicului său nepot asupra jocului de concină.

Numai cât fiecare gologan are turaua și izicul său; și de unde, până acum, căzuse gologanul tot cu turaua'n sus, se întâmplă, într'o zi, să cadă gologanul și cu izicu'n față!...

Și aceasta tocmai într'o dimineată, când, după obicei, Ștefan dăduse drumul Gioenei prin ograda; și curățise el teica, nu-i vorbă, și scosese apă proaspătă, dar Gioeana, în loc să bea apă ca alte dăți, acu, din potrivă, părea că se ferește de teică, și nici măcar botul nu vrea să și-l moaie; în schimb, însă, mugea înădușit, scurma pământul cu copitele de dinainte, punea capul în piept și, cu ochii încruntați, se repezea să ia în holiă când gardul, când fânarul din ograda, când vr'o găină ce-i trecea pe dinainte... Insuși

cuconu Ioniță, care se dusese până aproape de ea, ca s'o vadă mai bine ce are, deabia scăpă din coarnele ei, suind repede scările de piatră ale cerdacului.

— Ce are vaca, măi Ștefane, întrebă el pe argatul din ogradă; de când face ea marafeturi de-aistea?

— Dă, cucoane Ioniță, asară era liniștită; acu dimineață nu'ș ce i-o venit; știu eu ce să aibă?

— Ce iarbă i-ai dat asară, măi Ștefane?

— Ce iarbă să-i dau, cucoane Ioniță..? cositură din grădină, de care-i dau acu de-o bucată de vreme.

— Dumitre, strigă deodată cuconu Ioniță, măi Dumitre ia scoală-te, bre, și ești pân'afară.

— Ia vezi, măi Dumitre, ce n'aiba arc pârdalnica as' de vită?

Dragoș, dădu să scoboare scara, dar iute o sui înapoi, căci Geoiana era cât pe ce să-l umfle în coarne.

Stătu un moment în capul scării și cercetă cu ochiul omului de știință toate mișcările și apucăturile vacii.

— Ce are, măi Dumitre?

— Ce să aibă, moșule? hidrofobie...

— Ce are mă..? Ce spui tu că are vaca mea?

— Hidrofobie, moșule.

— Ce mâncare nemțească-i asta, măi Dumitre? Nu poți tu să-mi spui pe moldovenește ce are vaca mea?

— Ii turbătă, moșule.

— Apoi spune așa, bre, nu-mi vorbi mie păsărește; apăi ia vezi și-i dă ceva să-i treacă.

Dragoș se scărpină în creștetul capului și nu zise nimic.

— Ei, ce stai..? Hai, scrie ceva pe rețetă s'o trimet pe Ștefan la spițerie.

— Apoi, moșule, orice i-oi scri, îi degeaba, boala asta nu are leac...

— Ce spui tu, măi Dumitre..? Cum n'are leac? Adică vrai să zici că vaca mea are să moară?

— Apoi dă, moșule, ce-s eu de vină, dacă nici o doftorie nu-i vine de hac boalei aștia?

— Brava!... Aferim!... vra să zică eu să cheltuesc cu tine un amar de băni prin țara nemțească, ca să te fac doftor de dobitoace, și vaca mea să moară sub nasul tău?... Brava!... Aferim!... halal doftor!...

— Dă, moșule... dădu să întâmpine Dragoș.

— Ștefane!... răcni cuconu Ioniță furios și tăind lui Dragoș vorba din gură; Ștefane!... Acu să-mi scoți pe Gârneață din pământ și să te înfățoșezi cu dânsul aici, hai, cât te văd... venit-ai?...

Și Ștefan scurt, gros, gros și bătrân, cum era, începu să se dea dura spre poartă.

Cuconu Ioniță rămase plimbându-se posomorît prin cerdac, iar bietul Dragoș nu se pricepea ce să facă cu întreaga lui persoană.

— Brava!... Aferim! halal!... se auzea zicând cuconu Ioniță din când în când, ca și când și-ar fi vorbit lui însuși.

Și cu pași mari se plimba prin cerdac repede și mâños. Iar bietul Dragoș, deși era o matahală de om mare și lălăe, se făcuse, totuși, mic, numai cât un purece și stătea ghemuit pe scara de sus a cerdacului cu capul între mâni și cu nasul în pământ.

Și în mintea lui își făcea, poate, socoteală, bietul om, că tot viitorul îi atârna acum dela o pârdalnică de viață, căreia-i venise gustul să turbeze, iar doftoriceștei științi a dobitoacelor să nu fi descoperit până în ziua aceea vreun leac pentru pustia as' de boală nemțească, poreclită hidrofobie...

Dar mai la urmă, era vina lui?

Așa-i; decât, vezi d-ta, bătrânnii sănt nătângi; ei știu una și bună: «am eu odată nepot trimes pe socoteala mea în țara Neamțului, ca să învețe leacuri pentru dobitoace?... Am... Ei, apoi atunci, vra să zică, să moară vaca mea sub nasul lui de fel de fel de boale nemțești!... »

— Brava!... Aferim!... Halal de doftor!... Si cu pași mari se plimba cuconu Ioniță prin ceardac repede și mânos... .

Iar bietul Dragoș...

Și Ștefan intră pe poartă însotit de un moșneag lung și drept ca un briad. Opincele-i nouă din picioare, ițarii lui curați, cămeșa-i albă de bătea la genunchi, barba lui sură și puternică, pletele lui stufoase, ce-i cădeau resfirându-se pe umeri și pe spete de sub pălăria-i largă de Brașov, chimiru-i lat de o palmă domnească, de care atârnau tot felul de bricege, de stricnele, de suvace și de andrele, îi dădeau o înfățișare deosebită și, dela întâia ochire, prișepeai că e un om de o breaslă mai ceva decât cea hotărâtă țăranului în deobște.

Acesta e Gârneață, nalbar vestit pe vremea aceea până pe departe, în imprejurimi.

Când fu să străbată Gârneață ograda spre cerdac, unde nu se repede odată Geoeana și, cât pe ce să-l umfle în coarne...

— Ho! boală!... strigă Gârneață cu glas de tunet.

Și se feri într'o parte.

— Sărut mâna, cucoane Ioniță, zise Gârneață, apropiindu-se de cerdac și luându-și pălăria din cap.

— Să trăiești, Gârneață; ia vezi, bre, ce naiba are Gioiana iasta a mea.

Gârneață băgă de samă, cum se repede la gard, la fânar, la găini, cum răscolește pământul cu coarnele de dinainte; cum mugește înădușit; cum cată încrustat...

— Băut-a apă azi, cucoane Ioniță? întrebă Gârneață.

— De unde bre? Nici n' o atins-o măcar cu gura; ba, când vede teica, fuge de-și scoate ochii.

— Apoi îi turbată, cucoane Ioniță.

— Ei, și are vre'un leac, măi Gârneață?

— Da' cum să n'aibă, cucoane Ioniță? Ia să se răpadă iute Ștefan până la spițarie și să iee de zece parale putoarea dracului și o jumătate de ocă de vin alb; sare și un lighean mare cu jăratec s'a hi găsind la D-ta; și până s'a întoarce Ștefan, să-mi dai o frângchie lungă, numai să fie tare.

Dragoș se desmeticise și se uită nedumerit la Gârneață, măsurându-l cu privirea de sus până jos.

I se dădu lui Gârneață o frângchie. O meșteșugi el, cum o meșteșugi; ii făcu un laț la capăt și se luă cât colea după Gioeana; iar când ii veni la îndemână, ii aruncă lațul în coarne, se dădu iute după fânar, trase la el, Geoiana se dădu după frângchie, că n'avea încotro și, când o apropie cu capul de stâlpul fânarului, înfășură stâlpul repede cu frângchia și întui pe Gioeana cu capul lângă stâlp.

Mugea Gioeana înădușit, scurma ea pământul cu copitele, dădea ea să se răpeadă, dar toate opintelile ei erau zădarnice; Gârneață o cetluise de nădejde...

Sosi și Ștefan dela spătărie.

Se aduse sare, o oală nouă și un lighean mare cu jăratic. Iar când desfăcu Gârneață hârtia adusă de Ștefan dela spătărie, mahalaua întreagă strănută și iute își astupă nasul.

Turnă praful în oala cu vin și, desfăcând dela chimir trei andrele lungi și ascuțite la vârf, le vâri în ligheanul cu jăratec. Iar până ce să se înroșească andrelele în foc, desprinse, tot dela chimir, un căluș, il vâră Gioenii în gură, ii căscă gura, ii apucă puternic limba cu mâna stângă, i-o scoase afară până aproape de rădăcină și, luând pe rând andrelele înroșite în foc, ii fripse cățeii de turbă de pe dosul limbii; ii frecă limba cu sare, ii sucă capul în sus și-i turnă pe gât vinul amestecat cu... praful adus de Ștefan dela spătărie.

După vre-o zece minute deslegă pe Gioeana dela fânar și-i dete drumul. Gioeana scutură de câteva ori din cap, ca și cum ar fi voit să alunge o amețeală și, după alte câteva minute, începu a paște iarbă verde de prin ogradă.

— Ei, Gârneață, întrebă cuconu Ioniță, ce zici? are să-i treacă?...

— Ce să-i treacă? cucoane Ioniță, că doar i-o trecuț. Dă pace vitei că nu mai are nimic.

Cuconu Ioniță scoase două sferturi de îrmilic și le dădu lui Gârneață.

— Și cum zisești, Dumitru, că se cheamă pe nemțește pacostea as' de boală? întrebă cuconu Ioniță pe Dragoș, după ce plecă Gârneață.

— Dă, moșule, noi îi zicem hidrofobie.

— Ei, și, adică boala asta nu are leac pe acolo, pe la Nemții tăi?

— Dă, moșule, în medicina veterinară nu se cunoaște nici un mijloc de lecuit hidrofobia.

— Bine, Dumitru; iaca de-mi parea Gioeana, eram hotărît să-ți tai simbria și să nu mai cheltuiesc de geaba cu tine; da', fiindc'o scăpat, apoi ai să te duci iar înapoi să-ți mântui învățatura, dar cu o tocmeală: să stărui tu pe acolo pe la Nemții tăi cei învățați, să-l tocmească pe Gârneață dascăl mai mare pentru lecuirea dobitoacelor, acolo la școală, unde te procopsești tu...

— Mariță, strigă cuconu Ioniță, iar vesel ca totdeauna; Mariță!... două cafele!...

Și peste câteva minute, moșul și nepotul împăcați, jucau concina, sorbind din cafelele ferbinți cu căimac turcesc...

Iar sara la «butuc» Tudorica Maslină, mititel, spân, sbârcit, cu glas subțire și mucalit cum era, făcea pe toată boerimea strânsă împrejurul lui, să se tăvălească de râs pe socoteala Gioenei și a leacurilor de turbă, pe care le împărtea gratis la toată boerimea din jurul său...

«Butucul» era un butuc de stejar ca toți butucii, rătezat la înăltimea unui scaun; atâta numai, că nu se știa nici când, nici de cine, nici pentru ce trebuință fusese el înfipt pe marginea de pe dreapta a șoselei, cum mergeai la deal, dincolo de școala de fete a Cernătoacei și cam în fața caselor lui Gheorghe Bora, cel cu albeață pe un ochiu și fratele vestitei Mariță Borocea, care, în fiecare Duminică, se înființa spre închinare în fruntea lumii adunate la biserică Sf. Gheorghe, cu fustă verde, cu polcă roșie, cu pălărie albastră, cu cortel galbăn și cu zulufi lungi de jur împrejurul capului.

Acolo, la « Butuc » se străangea dimineața și peste zi toată boerimea târgului și numai Toderică Maslină avea dreptul să stea jos pe « butuc » și să spună ghidușii; acolo la « butuc » s'a închegat la 1857 sămburele Unirii, al căruia suflet a fost Protopopul Gheorghe, bătrânul, cu toate amenințările lui Nectarie Hermeziul, Episcopul de Roman, că-l dă afară din slujbă, precum l-a și dat.

— Iaca, mă Braune, zicea Toderică Maslină, adresându-se către o Tânjală de om lungă, slabă și cu niște favoriți roșii și mari; iacă, tu de ce nu chemi pe Gârneață să-ți frigă și tie cățeii de sub limbă? Ori du-te la Racoviță, la spătărie și mănâncă și tu, măcar de zece parale, ce-o mâncaș Gioeana lui cuconu Ioniță, că doar tu ești turbat măi Braune.

— Măi Toderică!...

— Ce, măi Toderică?... Da' alaltări, când alergai ca un paraleu în butca ta lustruită și cu harmasarii tăi cu hățuri de mătasă roșie, nu m'ai stropit de glod de sus până jos, de-o trebuit să dau lui Nuhăm doi fifirigi ca să-mi curețe straiele? Ce? măi Toderică. Fă mai bine cum te învăț eu și nu tot lua lumea în coarne ca Gioeana lui Hrisanti.

— Măi Toderică!...

— Da, da, cucoane Lascare, glăsuia deodată toată boerimea, cu Protopopul Gheorghe, bătrânul, în frunte; da, Toderică are dreptate, de ce l-ai făcut să cheltuiască doi fifirigi, că doar bietul Toderică-i om sarac.

Toderică Săndulescu, poreclit « maslină » după înfățișarea lui, era unul din bogășii sgârciți ai târgului.

— Da... da... să știți că-s om sărac; da' ce? mă videți voi pe mine cu butcă lustruită și cu harmasari de Misir, ca pe Lascar Braun? Am eu palate roșii și mari, cât un rateș, ca Petrea Anastasiu? Înșăl eu lumea cu burueni și cu leacuri băbești, cum o înșală Racoviță? Ce? sănt eu măcar Potropop, ca să mă înădușe găștele, curcanii și fel de fel de peșcheșuri?... Se înțelege că's om sărac; iaca, un rând

de străe am și eu mai curățel, și tânjala as' de Lascar Braun și pe acelea și-o pus ochiu...

— Da... da... încuviință toată boerimea într'un glas; Tudorică are dreptate, el îi om sarac...

— Se'nțelege că am dreptate; da' acu nu-i vorba de asta; vorba-i de cine dă aldămașul; că uite, cu doi fisirigi le-am făcut chiar nouă, și trebuesc udate numai decât.

— Popa dă adălmășul, popa plătește gloaba, strigau toți, care din cîtro.

Tudorică Maslină sărea că o țarcă de pe «butuc» și, în frunte, cu toată boerimea după el, o pleca pe șosea la vale, spre Protopopul Gheorghe, bătrânul.

— Sai, cucoană Mărioară, că-ți vin musafiri, striga cuconu Ioniță dela poartă de s'auzea la stânga până'n fundul ogrăzii la Vucitici și la dreapta până la Eni Șărban de-a-lăturea; sai de bate'n sită și 'n covată, că-ți sosesc musafiri.

Și cucoana Mărioara se ivea de după colțul casei cu mânicile răsfrânte și cu pestelcă curată pe dinnainte.

— Brava! Mărioară, strigă vesel Protopopul Gheorghe, bătrânul, cum o zărea; și, scoțându-și potcapiul, își ștergea fruntea de sudoare cu basmaua-i de mătasă înflorită și mare... Brava! Mărioară, tu ești cea mai harnică și mai frumoasă... Ia să ne dai ceva să mâncăm.

— Doamne, frate, numai de năzbâtii te-apuci, da', bine, ce demâncare să vă dau eu la un sat de oameni?

— Dă, dă, nu te mai face și d-fa atâta, cucoană Tudorică, că doar te cunoaștem noi; da' cozonaci lui Vodă cine i-o făcut? și nouă n'ai ce să ne dai demâncare?..

Cozonacii lui Vodă erau mândria cucoanei Mărioarei și una din rarele gloriei istorice ale târgului, care număra pe cucoana Mărioara între gospodinele sale.

Oricum, dar cucoana Mărioara, protopopoaea, trecea cu drept cuvânt, de cea mai gospodină și mai harnică femeie de pe meleagurile acelea, până'n depărtare; și când nouă Domn, în trecerea lui spre Iași, poposi, odată și stătu la masă la Ispravnicul Alexandrescu, cucoana Mărioara,

mai dinainte vestită, trimise câțiva cozonaci pentru masa domnească.

— Ma roc, ce astă? întrebă Vodă, când văzu înaintea tacâmului său un cozonac rumân-auriu și înalt de trei palme domnești.

— Cozonac, Măria Ta, pâne... zise ispravnicul Alexandrescu.

— Cossoneac... pâne?...

Și gustă din cozonac.

— A!... pun pâne la Tumnefostră... tare pun!... Asta una trimete la Pucurești... tare pun!...

Și cozonacii cocoanei Mărioarei ajunseră la București, pe masa domnească...

Și când cuconu Ioniță atinse pe cucoana Mărioara la cozonaci, asta însemna c' o atinsese la slăbiciune.

Asta-i trebuia cucoanei Mărioarei!...

Atunci s'o fi văzut pe baba Maria, măruntă, cu picioarele goale, cu fusta scurtă până la glezne și sprintenă cum era!..

Umflă o mâncă de grăunțe și ieșia afară...

— Pui... pui... pui... pui... puuiii! Tiiiiică, tică, tică.

Și puui veneau să ciupească grăunțe din mâna ei...

Haț... și prindea puiul.

— Pui, pui, pui, pui! Tiiiiică, tică, tică și haț... Si haț și haț și haț...

Așă că, după un sfert de ceas, o frigare lungă și plină de pui cu mânilor în solduri și cu măruntaele la subsiori se rumenea sfărâind, în preajma unei stamboale de jaratec, pe vatra cea mare din bucătărie.

Brânză, smântână și ouă proaspete, câte o învârtită de mere ori de nuci, avea mai totdeauna cucoana Mărioara la cămară; sardele, masline, păstrămuri, icre negre se găseau ele destule și oricând, fie la Bârlădeanu în capătul de jos al uliții spre Precista, fie la Ghiță Țigănescu, zis mai pe urmă Radovici, în capătul de sus, spre Sf. Neculai.

Masa se și punea în grădină sub o alee lungă de aluni despărțită în față, prin o cărare, de altă alee întunecoasă, dar de dracilă... Și fiindcă era spre sară, cucoana Mări-oara, spre mai multă lumină, lipea prin crângile alunilor o mulțime de lumânărele de ceară albă, afară de cele două lămpi mari, ce ardeau pe masă.

Dar lipsea cuconu Ioniță...

— Da' ce s'a făcut cu Hrisanti? întreba Protopopul Gheorghe, bătrânul.

Nu știa nimeni ce se făcuse.

Trimetea să-l caute acasă; cuconu Ioniță, pace!...

Se repezea Ion, argatul, până la cafeneaua din ulița mare... ia-l pe conu Ioniță, dacă ai de unde...

— Măăăă!... da' știi că nu-i șade frumos lui Hrisanti, bagă de seamă Protopopul Gheorghe, bătrânul, cam supărat.

— Dac'oi face și eu, unde, dracu, să fie cuconu Ioniță, adăoga, mirat, Costache Racoviță, spițerul.

— Ei, dați-i pace lui Hrisanti, zicea Neculai Vucitici; se vede că nu vrea să bee din aldămașul straelor lui Toderică, și pace bună!

— Nu te teme, Neculai, striga cu glas ascuțit Toderică Maslină din fundul divanului, unde stătea răsturnat; nu te teme, cuconu Ioniță are să vie tocmai la pont; voi nu cunoașteți pe Hrisanti.

— Mai Toderică, tu știi ceva; ai pus, se vede, vr'o drăcie la cale cu Hrisanti și taci chitic, blăstămatule, strigau toți, care din coto.

— Ba eu nu știu nimic; știu atâta că Hrisanti are să vie tocmai la pont, că, doar cunosc eu ce madea-i Hrisanti; vorba D-voastră, trebuie să plănuiască el vr'o drăcie.

In adevăr, când venea baba Maria să poftească la masă, numai iaca și cuconu Ioniță că intra pe ușă.

— Da' unde fusesi, cucoane Ioniță? — întrebau toți din toate părțile.

— Da' fusei până colea la hică-mea Savastiță, că uitasem să-i spun ceva.

Și se așezau toți la masă: Protopopul Gheorghe, bâtrânul, în capătul dela deal, cuconu Ioniță în cel dela vale... Racoviță, Leonida, Petrea, Anastasiu, Șendrea, Eni Șerban, Iosofescu, Vucitici, Lascăr Braun, Toderică Maslină, Juvava, Vasile Motăș, Petrache Ciucă...

Iar cucoana Mărioara cu pestelcă curată pe dinainte și cu părul în conciu, umbla împrejur și priveghea să nu lipsească nimănui nimic...

— Brava!... Mărioară, tot tu ești mai harnică și mai frumoasă, striga Protopopul Gheorghe, bâtrânul, tocmai din fundul alunilor, scoțându-și pe farfurie ochiuri cu mămăliguță caldă; brava!... da' tu nu mai mâncă, că ție nu ți-i foame; ia, vedeți boeri D-voastră, pe Mărioara asta a mea? ea nu mănâncă niciodată, deaceea-i aşa de harnică și de frumoasă.

— Doamne, frate, da' tacă-ți odată gura și caută-ți de mâncare, zicea cucoana Mărioara, căutând să arunce un văl de supărare peste un zâmbet de mulțumire.

— Brava!... Mărioară...

Și sub «brava» Protopopului Gheorghe, bâtrânul, se ascundea toată firea lui veselă și bună și toată nevinovata lui viclenie.

Cuconu Ioniță care gustase câteva masline, își turna un pahar de vin, îl rădica în dreptul luminii, îl cerceta în zare, gusta din el și aștepta o clipă ca să-i simtă aroma...

— Da' mare hatâr ai tu, mă Toderică, la Protopopu; uite, el știe că tu ești om sărac și, ca să nu-ți păteze straiele, ți le udă cu vin negru de Coasta-Lupii, din viile lui Meran, vechi de cinci ani; să trăiești, mă Toderică, și să portă straiele sănătos, zicea cuconul Ioniță rădicând paharul.

Toți își turnau vin și rădicau paharele.

— Să trăiești, Toderică...

Ca dela întâmplare, cuconu Ioniță tușea puternic...

In aceeași clipă, ca de sub apăsarea unui resort, izbucnea din fundul întunecos al aleii de dracilă «Marșul lui Iancu» cântat de un taraf întreg de lăutari...

— Brava!... Hrisanti, striga vesel Protopopul Gheorghe, bătrânul; tot tu ești mai şmecher; bine-ai făcut că n'ai uitat să spui Savastiții, ce'aveai de spus. Brava! Hrisanti; ia dă-te la față, Buruiană!...

Și taraful de lăutari, în frunte cu Buruiană, căpetenia lor, un țigan mărunt, îmbrăcat bine și curat, ciupit puțin de vărsat, dar frumos, se ivea de sub aleea de dracilă și intra sub aluni.

— Sarutam mâna, parinte, și la D-voastră cinstiți boieri, zicea Buruiană, luându-și căciula și ploconindu-se până la pământ.

— Da' bine, mă baragladină, de unde răsăriș și ce cauți tu aici? întreba Costache Racoviță, spiterul.

— Apoi să trăiți, cucoane spiterule, și sarutăm tălpile la Maria Voastră, ia, umblam și noi după leac de saracia și dacă nu-l găsim la spiteria, mai dam și noi pe la protopopia...

— Brava Racoviță; ia trage-i spiteriului un cântec, mă Buruiană; da' aşa, mai pe nemțește, știi, tu... poruncează protopopul Gheorghe, bătrânul, din capul mesei.

Buruiană dădea din scripcă câteva acorduri ușoare tarafului, făcea în aer la dreapta și la stânga semne cu arcușul, iar când îl scobora în jos, cădea drept pe struna trebuitoare a scripcii și tot taraful, ca un singur instrument, începea cunoscuta arie a valsului nemțesc în trei pași:

«*O du liber Augustin...*»

Se stârnea un hohot de râs colosal.

Tocmai atunci aducea baba Maria și punea pe masă două fațfurii rotunde și mari pline cu «minciuni»...

— Ia gioacă, babă, striga din capul mesei Protopopul Gheorghe, bătrânul...

— Aăăăăăăaa, părinte!...

— Gioacă, babă, pe nemțește!...

— Ia lasă, frate, femeia 'n pace să-și caute de treabă, zicea cucoana Mărioara, cu veșnicu-i zâmbet de supărare multămită...

— Gioacă, babă...

Baba Maria n'avea încotro, și măruntă, cu picioarele goale, cu fustă scurtă până la glesne și sprintenă cum era, punea mânilor 'n solduri și începea să se învârtească în legea ei, după tactul muzicii... juca, chipurile, pe nemțește.

— Braya, babă.

Paharele se umpleau și se deșertau, vântul bătea peste farfuriile pline, Buruiană trăgea de prăpădea pământul, clocotea grădina întreagă și mahalaua până'n depărtare de râs și de veselie...

— Cucoană Mărioară, da' nu ți-i somn, c'o bătut do-ușprezece la foiosor, întreba cuconu Ioniță pe cucoana Mărioara.

Cucoana Mărioara pricepea cum stă lucrul, se scula frumușel dela masă, îngrijea să se scoată din pivniță vin deajuns, aducea pe masă ce mai era de adus și pleca să se culce...

Cheful, cu toate dichisurile, ce i le dădea vinul vechi și negru de Coasta-Lupii și de Chiscu-Corbului, începea din minutul acela.

— Tine șleahu, măi țigane, și mai lasă cea cărare, că cele sfinte nu se spurcă, striga, aproape de sub masă, Toderică Maslină...

Era aşa de mititel, că numai capu îi răsărea pe deasupra... Si trăgea Buruiană de prăpădea pământul... Cânta lui Racoviță nemțește, lui Petrea Anastasiu grecește, lui Vucitici bulgărește, iar Protopopului și lui cuconu Ioniță, care fusese în zilele lui psalt de strana mare la biserică din Condrea, le trăgea câte un aghios, de-a fi crezut că pusese țiganul pe scripcă toată slujba bisericească.

— Pe șleah, măi țigane, striga din nou Toderică Maslină, nemulțămit...

Și unde numai n'o întorcea Buruiană pe una curat țigă-nească!!...

Iar Protopopul Gheorghe, bătrânul, care era de o casitate proverbială, tăcea și lăsa să-și meargă lucrurile cursu lor...

Numai câte un « hm » scotea din când în când și, bătând la spate tabacherea, cu palma întreagă, o deschidea, îngigea două degete în ea și trăgea tabac pe nas, rădicând sprânce-nele-i în colțuri deasupra ochilor săi mici, albaștri, buni și plini de o nevinovată violenie...

Iar dacă i-ar fi venit cuiva în minte să facă o revizie pe la gardul dela vale, ce despărțea grădina Protopopului Gheorghe, bătrânul, de a lui cuconu Ioniță ar fi zărit printre nucările o momă scurtă, grasă, cu nasul lung și cu tulpanul tras peste gură, stând tupilată și iscindind, cu ochi aprinși ce se petreceea de iastalaltă parte, sub aleea de aluni... Era cucoana Catinca, legiuind din bordei, a lui cuconu Ioniță...

Iar când începea să se crape de ziua, numai ce se înfățoșă ori Ileana dela Barcea, ori baba Maria cu un teanc de farfurii adânci și cu linguri de bacfong frecate curat, iar, în urmă, Ion, cu un castron mare plin cu borș de curcan...

Un ură îngrozitor sguduia din temelii mahalaua întreagă, scripcile somnoroase se deșteptau, naiul ciripea ca o mie de privighetori, cele trei strune ale cobzelor pânticoase scânteiau sub pana de gâscă a unor țigani cu degete osoase și lungi, iar trâmbițoiul cel mare rupea sgomotos aerul în răstimpuri scurte, dese și răgușite...

— Ciocârlia, Buruiană, se auzea strigând unul dintre meseni

Tot taraful amuțea.

Buruiană pleca urechea pe gâtul scripcei, ciupea cu unghea strunele pe rând, le urca glasul ori li-l cobora, slăbind ori întărind cuele, după cum îl povătuia meșteșugul, făcea în aer cu arcușul semnele reglementare cătră taraf...

Buruiană era vestit pentru cântecul ciocârliei.

Și arcușul îi cădea pe gâtul scripcei, pe struna cea subțire, drept la locul trebujitor...

De unde n'ai fi putut spune, dar din aer, din depărtare, de undeva, se râdica, domol, deocamdată, simfonia de pretutindeni a revărsatului zilei... Pe o cobză suna un clopot de biserică, pe alta talanga unei turme ce păsea greoae la păscut, de pe gâtul celorlalte scripce suflă în surdină, cu freamăt de frunze, vântul ușor al dimineții, iar undele fugătoare ale păraelor se îngânau în murmur depărtat cu pieptrele, peste care călcau; nici greerul cu ūer tremurător și ascuțit, nici cosașul răgușit nu lipsea din această simfonie colosală a dimineții... din trâmbițoiul cel mare ai fi zis că izvorăște mugetul unui taur sglobiu, clarinetul se schimbă în trișcă de cimpoi, flautul în bucium de munte; iar pe scripca lui Buruiană și de pe naiul lui Mâță, care împrumutau suflet din sufletul sfânt al cântătoarei zorilor, se desprindea, peste tot și peste toate, ciripitul ciocârliei pe mii de glasuri discordante și fantastice, dar totuși duioase și armonice... Apoi treptat simfonia se stârgea și glasul ciocârliei murea într'o singură notă gingășă și nesfărșit de dulce în înaltul tăriilor, în însuși sânul lui Dumnezeu.

Cântarea se sfârșea.

Taraful amuțea.

Buruiană era transfigurat...

.....
Insuși Tudorică Maslină scotea din tainele adânci ale buzunarelor sale o jumătate de sorcovăț și ii dădea drumul în scripca lui Buruiană... carboavele, irmilicii și galbănii celorlalți curgeau gârlă pe același drum...

— Na, măi baragladină, zicea Costache Racoviță, dând drumul cătorva galbeni în scripca lui Buruiană, na și nu mai umbla pe la spițaria după leac de saracia!

— Sî traеști, sî traеști, cucoane spițarule, și de unde dai înapoi sî nu mai iai; sarutam tălpile la Maria Voastră și să ne deă Dumnezeu sanatate și nouă și Mariei Dumitale...

Se sculau toți dela masă și eșeau din grădină cu lăutarii după dânsii, iar când treceau pe la fereastra cucoanei

Mărioarei, Buruiană, se oprea și, după porunca tuturor, îi mai trăgea un taxâm, în încchinarea paharelor și într'un năprasnic «ura» al tuturor.

*Bate vântul vălurele
Pe de-asupra casei mele....*

. . . . .

Și toți se împrăștiau...

. . . . .

Și vântul a bătut peste tot și peste toate... și sub valurile vremii toate s'au înmormântat...

Și sub țărna răce a pământului zace, pentru veșnicie o lume care a fost și care nu va fi!...

Și în locul unor oameni turnați dintr'o bucată pe calupuri gigantice, a răsărit o lume sfrijită de oameni mărunti cu suflete de mozaic și prin a căror alcătuire trupească te prevezi ca prin sticlă!...

Unde mai e Protopopul Gheorghe, bătrânul, cel cumpătat la fire și cântărit la minte, a cărui bunătate fără de margini și cinste fără prihană în zădar căuta să se ascundă sub privirea-i plină de o nevinovată viclenie?

Unde e cucoana Mărioara, protopopoaea, cea înțeleaptă « ca un proverb » și harnică ca o albină, cu mânecele veșnice răsfrânte, cu pestelca-i curată pe dinainte și cu părul în conci?...

Unde e cuconu Ioniță, cel care așeza vorba în sfat, cum așezi piatra în temelie și care, cu seninul veșnic pe față, și cu tăria de mucenic în suflet, știa să înfrunte cu piept biruitor amarurile vieții?...

Unde e Buruiană, țiganul cel mititel, cu două suflete: unul în trup și altul în scripcă?...

Baba Maria, măruntă, cu picioarele goale, cu fusta scurtă până la glezne și sprintenă cum era, a plecat, și ea pe lumea cealaltă...

Unde sunt toți și unde sunt toate?

Prin aleea de aluni, acum trece drumul mare...

« Butucul » a căzut jertfă dreptarului drumurilor.

Vânturi străine și de pretutindeni au suflat și pulsarea uitării s'a asternut groasă peste icoanele trecutului...

Și, totuși, multă vreme încă, trecătorul ce să ar fi mânecat pe drumul larg și drept, ce pleacă dela foișorul înfipt în inima târgului și tae de-acurmezișul spre gară, ar fi văzut de cum se crapă de ziua și la ceas hotărît, pe un bătrân, ce stătea gârbov și neclintit pe o bancă așezată de întâmplare tocmai pe locul, unde altă dată fusese aleea de aluni, privind, parecă mirat și străin, la lumea ce i se strecuera grăbită pe dinainte în sus și în jos...

Toți i se închinau, descoperindu-și capul, căci toți îl cunoșteau.

Răspundea și el tuturor cu o înclinare ușoară a trupului întreg răzămat cu ajutorul amânduror mânilor, pe capătul încovăet al unui baston roșietic de trestie de mare.

Și pe toți îi petrecu mirat cu privirea până departe, căci nu mai cunoștea pe nime.

Intr'o zi clopoțele din Precista, dela Sf. Gheorghe, dela Sf. Neculai și dela biserică lui Tudoran, din Bulgari, umpleau aerul cu glasul lor jalnic și tânguios...

Murise cineva....

Iar în dimineața următoare, pe banca, unde altădată, fusese aleea cu aluni, bătrânul gârbov și neclintit nu se mai văzu...

Cuconul Ioniță Hrisanti păsise către Domnul...

PĂRINTELE IOVINADIE

Dacă din zăplazul împrejmuitor numeri spre dreapta paisprezece scânduri, începând dela portița cu streșină a părintelui Savastian, apoi dai de o șfoară cu nod la capăt, ce esă dinlăuntru spre afară, prin o borticică dată cu pretcarul, după grosimea șforii, drept în mijlocul scândurii a cincisprezecea...

Tragi de șfoară, și, după ce pleci capul ca să nu te lovesti de sus, și, după ce rădici piciorul, ca să nu te înpiedici de jos, apoi, din câmpul neted și gol, intri deadreptul și cam lăturiș, prin o portiță îngustă, numai de lățimea a trei scânduri, în schivnicia părintelui Iovinadie. O punte de scânduri vechi, aşezate pe pământ, serpuiește fără sfârșit prin o mare de verdeață și-ți arată, dela capul locului, drumul tăinuit spre o aşezare omenească. În adevăr, după ce te strecori printre două ziduri de haragi țapeni, ce se încovoae, totuși, sub greutatea stufoasă a curpenilor puternici, fie de fasole urieșe cu frunza lată și verde, fie de mazăre încâlcită, cu foile mărunte și broticii, după ce lași în urmă și pe dreapta un codru întunecos de cartofe gigantice, iar pe stânga o pădure înaltă, străvezie și mirosoitoare de cimbru, mărar și petrenjel înflorit, trebue din nou să-ți pleci capul, spre a te furia pe sub bolta de crângi până la pământ a unui nuc centenar, ce gema sub greutatea roadelor sale, și, numai după ce ai scăpat la lumină, de ceia parte, răsare tupilată și sfioasă, din privazu-i de verdeață, chilia albă și curat văruită a părintelui Iovinadie; iar nucul ce

străjuește în preajma ei, privighează asupră-i cu puternica ocrotire a ramurilor sale urieșe răsfirate în toate părțile...

Puterile vântului înalt se cern prin frunzișul lui miro-sitor și ajung jos îmblânzite, domoale și numai potrivite, spre a clătina molatec și alene, oarecum, creștetele albe ale romanițelor sau spicile mlădioase ale sulcinelor aurii, ce alcătuesc pajiștea îngustă din fața chiliei... Arșița zilelor de vară nu străbate până la răcoarea vie a umbrelor lui și, prin negura frunzișului său posomorit, numai luna nopților fără de nouri dacă și mai trimite câteva din razele sale piezișe, nestatornice și argintii până pe păreții albi și tincniți ai locuinții de schivnic a părintelui Iovinadie. În cerdacul strâmt de sub streșina tupilată, pe o măsuță veche de brad, stă veșnic deschis ceaslovul și mai vechi încă, temeinic legat în piele groasă și cafenie și cu sfînțenie păstrat în curațenie de octogenarul călugăr; în el părințele Iovinadie își găsește zilnic și la oricare ceas liniștea și mângâerea sufletului său fără de pată, de multă vreme acum și pentru totdeauna despărțit de cele lumești. Înalt odată, greutatea anilor l-a îndoit sub povara lor și cu greu își mai poate urni părințele Iovinadie, de îci până colea, pe picioare fără de putere, trupul său slabănogit; barba-i albă și curată îi umple pieptul, iar privirea lui istovită și străină parcă de cele pământești, se pare veșnic atâtitudină spre zarea îndepărtată a unor alte lumi. Dimineața, când își spală, cu mâni tremurătoare, fața-i albă de sfânt, în lumina curată a răsăritului, însesi picăturile de apă străbătute de soare, ce cad mărunte pe pământ, au în ele ceva din nevinovăția picăturilor de rouă... Cu un pieptene străvechiu, din care numai câțiva dinți rari au mai rămas, își dă frumos și neted peste cap cele câteva suvițe de păr albe cruceate de vremuri, îmbracă rasa-i săracăcioasă dar curată, își pune comanacul și intră în chilie, pentru a-și face rugăciunea de dimineată... Drept pe picioarele lui slabe, cu capul descoperit, cu cruci smerite și largi își șoptește, în cuvinte numai de Cel a tot puternic auzite, rugăciunea sa fierbinte în fața icoanelor

Prea-Curatei cu pruncul în brațe și a coborîrei Duhului Sfânt, în care se vede străjuind de sus și peste toate ochiul mistic în trei colțuri al lui Dumnezeu... Apoi esă afară și, transfigurat oarecum, calcă mai cu temei pe picioarele sale slabe, se așează înaintea mesei cu ceaslovul, pe un scaun vechi, cu speteaza rotundă de lemn și, cu o mână mai puțin tremurătoare, deschide cu mare evlavie sfânta carte la zăloaga a treia, alcătuită, ca și celelalte, din o tasma îngustă de lână neagră. Vârsta i-a slăbit auzul și de aceea citește tare, pentru ca, înseși cu urechile sale, să audă dumnezeeștile cuvinte ale preamăritorilor și de Dumnezeu iubitorilor prooroci și mucenici... Si cine ar putea cu atâtă râvnă și osârdie ca părintele Iovinadie, să însuflețească cuvintele sfinte ale vechii cărti!!...

Și cu glas tare citește la zăloaga a treia:

« Domnul au împărățit și întru podoabă s'au îmbrăcat; « îmbrăcatu-s'au Domnul întru putere și s'au încins, pen- « trucă au întărit lumea, care nu se va clinti; gata este « scaunul său, Doamne, de atuncea și tu din veac ești; « rădicatu-s'au râurile, Doamne, rădicat-au râurile glasurile « sale; rădicat-au râurile valurile sale cu glasuri de ape multe; « minunate-s împărățiile mării, minunat este întru cele înalte « Domnul, mărturiile sale s'au încredințat foarte; casei tale, « Doamne, se cuvine sfințenie întru lungime de zile... »

Si lumini tainice, lumini din ceruri se pare că încing fața și capul întreg al părintelui Iovinadie... și, pentru o clipă, iluzia unei aureole... Si când toaca, cu glasul ei de otel ascuțit, sau clopotele cu glasul lor de tuci răsunător și greu, vestește pretutindeni credincioșilor ceasul de închinare, părintele Iovinadie, care, fiind prea bătrân, nu se poate duce la biserică, se adună, ori de unde ar fi, în sfânta sfintelor chiliei sale și, înaintea icoanelor și înaintea lui Dumnezeu unuia, fără mărturie străină, își face singuraticele sale rugăciuni de cuviință. Un lucru, totuși, te lasă nedumerit, când, anume, și ce mănâncă părintele Iovinadie?...»

Ai putea să-l pândești de dimineață până în seară și nicio îndeletnicire omenească n'ai fi în stare să prinzi la el... S-ar părea că are pudoarea lucrurilor pământești. Sunt zile, însă, când chiar părintele Iovinadie își aduce aminte, că trebuie, câte odată, să dea și el Chesarului ce este al Chesarului... E sfânta zi de Probajini, care dă deslegare de pește întregii suflări omenești, și părintele Iovinadie își aduce, de asemenea, aminte, cu prilejul acesta, că este om și el; numai că la dânsul lucrurile se petrec cu totul alt-mintrele... Cu ceva înainte de ceasul prânzului, părintele Iovinadie aşează cu chibzuială între filele cuminți ale ceaslovului zăloaga de tasma neagră, închide ceaslovul cu îngrijire, îl ia cu evlavie și îl duce pe măsuța din chilie; iar în loc, pe măsuța din ceardac, așterne o fetișoară de masă curată și groasă de cânepă în patru ițe, pune deasupra și unul peste altul două talgere de lut roș cu flori albastre de zmalț pe margini, scoate de undeva o furculiță cu trei dinți, un cuțit pătat de rugină și o linguriță veche de tisă roșie cu coada săpată în formă de șopârlă, le aşează pe toate cam în cruce la dreapta talgerelor și masa e gata. Sună clopotul de trapeză... Peste puțin, însă, pe puntea de scânduri, de printre zidurile de verdeață se aud apropiindu-se pași grăbiți de ciobote greoaie cu potcoave de fier la călcăe și, de sub bolta stufoasă a nucului se ivește, plecat înainte și cu câte o strachină în fiecare mână, Fratele Vavila, însărcinat la zile mari să aducă părintelui Iovinadie mâncare dela Arhondaric.

— Blagoslovește, părinte...

— Domnul!... răspunde grav părintele Iovinadie. Și Fratele Vavila, punând pe masă cele două străchină și a patra parte dintr-o pâne neagră, cu aceeași grabă dispără sub bolta nucului și aceiași pași se aud depărtându-se grăbiți pe puntea de scânduri vechi dintre zidurile de verdeață. În o strachină e borș de pește proaspăt, în alta ihnea de pește sărat, amăgită cu câteva măslinie... E sfânta zi de Probajini... Ca și cum s'ar pregăti pentru o faptă de mare

însemnatate, cu cinste și cu bună cuviință se aşează părintele Iovinadie la masă pe scaunul său vechi cu speteaza rotundă de lemn; își face cruce, își netezește mai frumos cu mâna părul peste cap, instinctiv, ba cu un fel chiar de sfințenie începe a lua din mâncările îngăduite de binecuvântata și sfânta zi a Probajinilor... Nu prea tae cuțitul, căci rugina și vechimea i-au ros ascuțisul; cu toate acestea părintele Iovinadie, ca și cum s'ar afla în fața unui act religios îngrădit de anumite regule, nu-și îngăduie de a rupe cu mâna din patrarul de pâne neagră; și cu aceiași băgare de seamă soarbe, cu mâna tremurătoare, borșul din lingura veche de tisă roșie, cu care ar sorbi din lingurița de argint sfânta împărtășanie; furculița nu poate prinde din pește mare lucru în vîrful celor trei coarne ale sale, cu toate acestea părintele Iovinadie nu împunge de două ori pentru odată... Privindu-l cum mănâncă, ai zice că-și face mai mult o datorie, decât că-și astâmpără foamea, care pentru dânsul se pare a fi un lucru necunoscut; iar după ce a gătit gustarea, râdică de pe masă, strânge pentru sara ce a mai rămas, își face către răsărit încinăciunea de mulțamire cătră Dumnezeu și, fiindcă masa a fost prea îmbelșugată, apoi părintele Iovinadie își îngăduie luxul neinvitat al unui scurt repaos... răzămat cu cotul pe masă și cu capul pe mâňă, rămâne câteva minute nemîscat și ochii lui, care de obiceiu se par a privi spre zări necunoscute, se pironesc de astădată asupra nucului străvechi, ce străjuește peste cuprinsul său întreg dela cer până la pământ...

— Trebuie să ții mult la nucul Sf.-tale, părinte Iovinadie? l-am întrebat într'o zi. Se uită la mine ca trezit dintr'un vis...

— Mi-i drag, fiule, mi-i drag... sub dânsul m'am trezit și sub dânsul am de gând să închid ochii, dacă a vrea Dumnezeu... Când bate vântul în frunzele lui mi se pare că aud glasuri din ceriu. După ce voi închide eu ochii, dea Dumnezeu să mângâie și pe alții cum m'a mângâiat pe

mine în calea grea a singurătății... Se sculă, se duse în chilie, își aduse ceaslovul și punându-l pe măsuță, îl deschise la zăloaga a...

Iar în miez de noapte, când părintele Iovinadie, din sfânta sfintelor chiliei sale, răspunde cu rugăciuni singurătice ceasului târziu de utrenie, chipul său se rădică deasupra înfățișării omenești; privindu-l prin geamul strâmt și însuflețit numai de lumina slabă a unei candele, cât de drept și de nemîșcat stă cu mânilor împreunate spre răsărit și cu ochii pironiți în sânul adânc al lui Dumnezeu, o taină neînțeleasă și se pare că aruncă peste întreaga lui ființă licăririle candelei mute și o putere peste fire ai zice că se desprinde din încremenirea estatică a trupului său... Cel ce n'a călcat în calea păcătoșilor îndreaptă către Atotputernicul, din inimă curată și suflet sdrobit, rugăciunea sa fierbințe pentru cei ce nu mai sănt, pentru cei de veacuri adormiți întru Domnul, pentru el și pentru toți cei ce ca și dânsul, în curând vor păși pe calea celor drepti...

Și rugăciunii sale, clopotul cel mare al mănăstirii îi răspunde din întuneric cu glas puternic și rar și se cutremură liniștea adâncă a văzduhului de noapte.

GHEORGHE PANU

— Bine, măi Guță, îi ziceam eu, pe când bărbile noastre erau aproape cărunte, bine, măi Guță, cum se face că noi toți, care mai trăim, am păstrat fiecare câte ceva din pecetea, pe care copilăria o pusese pe chipurile noastre, și numai tu singur, ca și cum ai lepăda o haină, te-ai desbrăcat de înfățișarea, pe care o aveai în Academie?

Mă uit la tine și nu te mai cunosc; uite, eu te țin minte cu picioarele drepte, țapene și cu mult mai lungi decât bustul; și aşa de otova erai tu pe la spate, încât ar fi zis cineva că ești bătut cu lopata. Cam ghebos, nu-i vorbă ești și astăzi, dar, în școală, aşa țineai tu capul îndesat între umere, aşa de plecat mergeai înainte, încât aveai aerul că vrai să dai năvală în fiecare moment; și, dacă mai pui la socoteală fața ta verde, de palidă ce era, privirile tale negre, ascuțite și veșnic cercetătoare ale ochilor tăi neastâmpărați, nasul tău aruncat cu lopata, și buzele tale groase, veșnic umede și senzuale; dar, mai cu samă, părul tău albastru, de negru ce era, și care veșnic sta a război, deși veșnic căutai să-l pui la ascultare cu mâna ta mare, groasă și cu degete ascuțite la vârf, apoi în zadar ar mai căuta cineva în Panu de astăzi, pe Guță Panu de acum patruzeci de ani.

— Ei, și, adică, tu momițoiule, n'ai putea să-mi spui, ce-ai făcut cu fruntea ta cea de două degete și cu părul

tău de pe tâmpale, care-și dădea mâna cu sprâncenele? De unde, dracu, ai găsit tu fața asta de arie, pe care ai spânzurat-o deasupra nasului, în loc de frunte?

... Și ceasuri întregi stăteam cu Panu adeseori și ne treceam în revistă viața de școală.

... Și ne-aduceam aminte de toate...

Ne aduceam aminte de Lambrior...

— Ori de ce, mă Guță îi zicea Columb lui Lambrior Scârliț-Basarab? Bine, că te poreclea pe tine « motan » și pe mine « momițoiu » asta o mai înțeleg; cel puțin tu aveai în figură ceva, care sămăna a măță, precum și eu ceva, care aducea a momiță sau a urangutan; tu mai cu samă — îți aduci aminte? — cum lăsai să-ți crească unghiile, ca arme de luptă?... măță în regulă!... Dar Lambrior, « Scârliț-Basarab »?... Mă rog, tu, care ești mai tare în istorie și în Basarabi, ce mâncare să fi fost oare, « Scârliț-Basarab »?

— Basarab... dă... Basarab; da « Scârliț » eu cred că trebuie să fi fost în mintea lui Columb un fel de onomatopee... « Scârliț »!... Nu îți-aduci tu aminte ce lung era Lambrior, ce subțire, ce mâni ciotoroase și ce picioare lungi și haitiș avea?... « Scârliț »!... Ar sămăna, parcă, a ceva sicut, haitiș, subțire, ciotoros și lung...

Și ne aduceam aminte de Dimitrescu, astăzi « Coco ».

— Da' Dimitrescu?... Îți aduci aminte ce lenș era? Cum umbla cu capul veșnic plin de puf; ce mititel, slab și gălbăcios era? și ce păr scurt și creț avea?...

Îți aduci aminte cum îl scula nebunul de Scheleti pe la miezul nopții din pat, de-l punea să facă șmotru ca la cazarmă, și cum bietul Dimitrescu făcea în crucea nopții șmotru de frică?...

Și râdeam, noi oameni bătrâni, pe socoteala lui Dimitrescu, ca și cum ne-am fi aflat în dormitor și am fi asistat la șmotrul lui Dimitrescu...

Și cu toate acestea, Dimitrescu cel mititel, slab, gălbăcios, cu capul plin de puf și cu părul creț și scurt, era,

de sigur, cel mai intelligent dintre noi toți... mai intelligent, chiar, decât Lambrior și decât Panu...

Oricând te-ai fi uitat la el, îți făcea impresia că doarme; un singur lucru, însă, nu dormea în el niciodată: ochii; avea, precum, de sigur, trebue să fi având și astăzi, niște ochi mici și cenușii de o strălucire stranie și de o intensitate de viață extraordinară; pe Dimitrescu rar îl vedea cu cartea 'n mâna, căci, mai la urmă, nici nu prea avea cărți de școală; totuși era între cei dintâi; era un mister cum, când și pe ce învăța el; iar în chestiune de matematici, era aproape genial... Cum de-a ajuns el Filozof și Pedagog, e de asemenea o mare taină...

Și stănd așa cu cafelele dinainte, fie la București, în casă la Panu, fie la Piatra, în casă la mine, ceasuri întregi și până noaptea târziu, răsfoiam viața noastră de școală... Și nu scăpa de sub revista amintirilor noastre nici Vaian cel mic, scurt, gros, murdar și gras, cu șuba lui albastră blănita cu oae și căruia Columb niciodată nu-i zicea pe nume...

— Măi « piftică » îi zicea Columb, când nu știa lecția la Latinește; măi piftică, am să-ți pun palium-ul în cap și am să te vâr cu capu 'n sobă...

Și, odată, când Vaian n'a știut lecția la latinește, Columb i-a pus palium-ul în cap și l-a vârît cu capu 'n sobă... Iar după aceia Vaian a știut lecția...

— Iiii... mă, magarule, cum face Deus la vocativ, mă întreba câteodată Panu fără de veste, uitându-se întă înainte, fără a privi la mine.

— Dee, răspundeam eu după un moment de trudă înadins a memoriei mele, cu scotocirea, parcă greoaie, prin calabălăcul săracăcios al latineștii mele.

— Iiii... mă Gheorghe... Gheorghe!... mă Gheorghe, răspundeau Panu furios, ia stăi mă Gheorghe... ia stăi... dă-te jos, magarule, dă-te jos... că-mi feștelești trăsura...

Adică ce era?

Stoica, profesorul de latinește dela cursul superior, stătea tocmai la Socola și, prin urmare, venea totdeauna la școală

cu trăsura; și avea Stoica o trăsură veche, jerpelită, mare și hârbuită!... Cea mai hârbuită, mai mare, mai veche și mai jerpelită trăsură de pe fața pământului... Si avea Stoica niște cai albi, înalți, bătrâni și slabî!... Cei mai slabî, mai înalți, mai bătrâni și mai albi din câți își poate cineva închipui. Cine nu cunoștea trăsura și caii lui Stoica, și cine nu stătea în loc să privească cât de înțelept mergeau totdeauna la pas caii cei slabî și înalți a lui Stoica!

Ei bine, într'o zi ploua strășnic și era o glodărie pân' la genunchi... Si Stoica venia, bine 'nțeles, cu trăsura la școală. Pe lângă nemărginîta lui bunătate de inimă, Stoica mai avea încă o însușire cu mult mai prețioasă și rară de tot: deși, adică, el niciodată nu privea decât drept înainte cu ochii lui mici, negri și neastâmpărați, era, totuși, în stare să vadă ce se petreceea la spatele lui... cu atât mai ușor ceea ce se petreceea la dreapta sau la stânga; și, cum mergea trăsura lui Stoica în pasul înțelept al cailor, pe ulița mare, mai sus de Petrea Bacalu, numai iaca și Dancu, cel Ghebos și lung dintr'a V-a, că ieșise de-acasă și venia la școală zgribulindu-se spre a se feri, oarecum, de biciuirea ploii și călcând pe note prin marea de glod... Si macar că Stoica privea țintă înainte, îl și zări, totuși, la stânga, pe marginea uliții.

— Iiii... mă Gheorghe... mă... mă... mă Gheorghe, ia stăi. Si Gheorghe opri caii.

— Mă... mă... mă, magarule, strigă Stoica cătră Dancu, scoțând capul de sub poclit; mă, magarule, vino 'ncoace și sui în trăsură; nu vezi că plouă?

Si Dancu se sui în trăsură, lângă Stoica. Trăsura porni, dar nu ajunse înălță pe drept Petrea Bacalu și, numai deodată, cum stătea Stoica în trăsură drept ca lumânarea și privind înainte, fără a întoarce capul:

— Iiii, mă, magarule, cum face Deus la vocativ? întrebă pe Dancu.

Bietul Dancu, care nu era prea tare în excepții latinești:

— Dee, răsunse el după o scurtă gândire.

— Iiiii... mă... mă... mă Gheorghe, strigă el către vezeteu; mă Gheorghe ia stai.

Și Gheorghe opri caii.

— Dă-te jos, magațule, dă-te jos că-mi feștelești trăsura, zise Stoica lui Dancu fără a se uita la el.

Și bietul Dancu se dete jos și tot prin glod veni până la școală; iar cel întâi lucru ce-l făcu întrând în clasă, fu să caute în Gramatică, tot a lui Stoica, cum face Deus la vocativ.

Și când eu, când Panu ne aduceam aminte de câte una...

Nu scăpa din amintirea noastră nici Corivan, căruia noi îi dedicasem două versuri:

*Măi moșcere Corivan
Parcă ești un rangotan!*

Nici Aroneanu « Rops », cel cu picioare lungi și cu cipicile totdeauna văcsuite de străluceau ca oglinda și pe straile căruia, să fi dat un galbău, n'ai fi găsit un gunoi cât un vârf de ac, macar. Singur Aroneanu a fost în stare să răstoarne din temelie toată logica lui Tit Maiorescu, director al Academiei pe acele vremuri.

Ne dusese, adică, Maiorescu, la un zintăi Mai, tocmai la Socola, la vie la Malgouverné; dar era o glodăraie pe uliți, de nu știai încotro s'apuci ca s'o nimerești; iar când intrărăm pe Podul-Lung, trebui să strabatem un adevărat ocean de glod aşa de supțire, încât și se părea că-i lapte acru bătut cu lingura. Ajunserăm cu chiu cu vai la vie, la Malgouverné; dar toti eram plini de glod până la urechi... Singur Aroneanu n'avea un strop fie pe ciobote, fie pe pantalonii.

— Da' pe unde-ai venit d-ta, Aronene? — îl întreba Maiorescu, privindu-l mirat de sus până jos.

— Pe drum, Domnule Director, cu băieții.

— Atunci se vede c'ai zburat pe deasupra glodului, de nu și-ai feștelit de loc nici botinele nici pantalonii.

— D'apoi, Domnule Director, interveni Alex. Enacovici dintr'a VII-a, unul din cei mai inteligenți și mai îndrăzneți elevi din Academie, puneti-l d-voastră să treacă pe jos peste Marea Mediterană, și eu pariez că n'are să-și ude nici măcar tălpile ciobotelor. Nu vedeți ce picioare lungi are?

— Ei, da, zise Maiorescu și uitându-se la picioarele lungi ale lui Aroneanu, în cazul acesta, lucrul se explică, — e, totuși, extraordinar.

— Rops!... Rops!... Rops!... strigărăm noi toți, care dincotro.

— Ce e asta « Rops »? întrebă Maiorescu în general pe băieții strânși împrejurul lui.

— Așa-l poreclesc băieții pe Aroneanu, Domnule Director, lămuri tot Enacovici.

Și Maiorescu care era foarte prietenos cu băieții, lăsă, de astădată, la o parte gravitatea filozofică și, potrivit prescripțiunilor pedagogice, râse din toată inima cu toți băieții în cor.

Iar când ne aminteam de isprăvile lui Moțăt dela Târgul-Ocnei, cel mai blăstămat dintre noi, ne tăvăleam de râs ca copiii.

— Iți aduci aminte, măi Guță, de Grigoriu « zero »?

Și de se întâmpla să fie Panu cu cafeaua 'n gură, mă împroșca, fără să vrea, de sus până jos.

— Al dracului de prost mai era, bre.

Cu alte cuvinte, Grigoriu « zero », era supleant de partea științifică; și fiindcă Pangrati, un excelent profesor de matematici, nu era, în același timp și un Hercule de sănătate, apoi absenta de multe ori, și Grigoriu, prin urmare, îi ținea locul; era totuși o mare deosebire între Grigoriu și Pangrati: aşa cum era Pangrati cu barbișonul lui mare și neîngrijit, cu mustețile lui uriașe și nepieptăname, cu paltonul lui blănuit cu bibire, îmbrăcat numai pe stânga, iar eu poala din dreapta veșnic tărându-se după dânsul; aşa cum era el de neîngrijit în îmbrăcămintă... chiar aşa cum Vodă-

Cuza, coleg de școală cu Pangrati, îl calificase cu prilejul unei vizite la Academie, unde Pangrati era și Șef Pedagog...

— Ce mai faci tu, măi bucătarule, strigă Cuza-Vodă văzându-l; și lepădând pentru o clipă oficialitatea și măreția domnească îl apucă pe Pangrati pe după gât; un moment Domnul țării și Șef-Pedagogul Academiei formară un grup în care nu știai ce să admiră mai mult: fireturile de aur ale lui Vodă-Cuza sau paltonul târâiș al lui Pangrati?...

Iar noi, care înlemniseem cu furculițele în vestita friptură cu sos a Academiei — căci ne aflam la masă — am învățat în o clipă lucruri, pe care într'o vieată întreagă nu le poți învăța...

Ei bine, aşa cum era Pangrati, dar ne era drag și sorbeam lecțiile lui; chiar eu, cel mai prost la matematici, îi urmăream explicările, și, lucru ne mai pomenit, mă trezeam câteodată că știam cum se înmulțesc între dânsii doi monomi, bine înțeles că fără coeficienți și fără exponenți...

Ei, Grigoriu era altă socoteală; el avea niște talente, de care Pangrati era lipsit: Grigoriu avea patima eșuatilor: scriea eșuația la capătul de sus din stânga al tabelei și lucra, și raționa și înmulțea și împărțea, până ce umplea toată tabela de cifre, litere, plusuri, minusuri și cu tot soiul de semne matematice; iar când ajungea jos, la colțul din dreapta tablei, numai ce trăgea un = cât se poate de gros și de mașcat și pe urmă un 0; deci toată lucrarea era egală cu zero; prin urmare și noi îl poreclisem « zero »; iar Moțăt se hotărî într'o zi să-i scrie diploma pe spete... și i-o scriese: se așeză cuminte și frumușel în capătul băncii, adică la locul, unde Grigoriu urma să stea întors cu spetele spre a lucra și, în timp ce Grigoriu era absorbit în soluțiunea eșuatiei sale, care numai decât trebuia să iasă egală cu zero, Moțăt începu și el să însiră cu ciudă, în rânduri foarte geometrice la « zero » pe spetele lui Grigoriu; și când Grigoriu puse la colțul din dreapta și de jos al tablei = 0, puse și Moțăt jos la poala paltonului lui Grigoriu = 0... Si ce

hohot de râs homeric nu se rădică în cancelaria profesorilor, când Grigoriu intră foarte grav cu spetele pline de « zero ».... O zi de carceră, oprire dela masa de seară... Dar ce-i păsa lui Moțăt de toate acestea? parcă nu conrupeam noi pe Conochi, țiganul dela sofagerie, cel cu capul mare și creț, de ne dădea friptură și pâne ca să ducem lui Moțăt?

Și când era vreo treabă grea de pus la cale, tot Moțăt rădica greul. A rămas pentru totdeauna clasic modul cum a izbutit Moțăt să alunge din dormitorul nostru pe pedagogul Gehini, cel c'un ochi, dar care vedea cu el mai bine decât Argus cu o sută, și să aducă în locul lui pe Petrăchel Crupenschi, care, când i se înegreau colțunii ori batistele, singur le spăla în dormitor, într'un lighean, ș'apoi le întindea pe paturile băieților ca să se usuce... N'aveai cap de Gehini să fumezi un capăt de țigară în secție, n'aveau cap băieții să aducă din târg câte ceva și să facă masă mare între ei, nu era chip să intre Lambrior în dormitor, să-și isbească căciula de pământ și să strige:

— Măi băieți, vroiti să intre veselia?

Și să înceapă el a spune ghidușii, în care era un adevarat maestru; ba n'aveam cap nici măcar să ne luăm la bătaie, în urma vreunei înflăcărate discuțiuni de principii, ce se încingea între noi... mă rog, nu puteai răsufla de Gehini; dar desperarea e inventivă și Moțăt îi găsi leacul... Intr'o Duminică se duse el la spătarie și se aprovizionă cu o mare cantitate de Asoa foetida, un praf, care în popor are un nume nici tocmai științific, nici tocmai literat, dar care în schimb, îți cárnește nasul din loc și te doboară la pământ... Iar seara, când veni Gehini să se culce, îl izbi în nas — nu-i vorbă — un miros cam neobișnuit, dar totuși se culcă și stinse lumânarea... Noi, cu oghealurile până peste nas și horcăind cor, deși eram cu toții treji, aşteptam desnodământul...

Se suci Gehini, se învârti, mai pufni, mai scuipă, iar se întoarse, iar se suci, iar pufni și, în cele din urmă aprinse

lumânarea... Se uită, cercetă sub pernă, râdică oghealul, râdică salteaua, se uită cu lumânarea sub pat, cercetă, tot, cu lumânarea, prin prejur... nimic... se culcă iar... și-ai găsit!... după două minute iar se sculă, iar aprinse lumânarea și reînvi cercetările mai cu deamănuntul... dar... trudă zădarnică! Iși luă deci papucii în picioare, paltonul în spete și plecă din secție... iar noi de sub oghealuri începurăm a pufni de râs pe înfundate, și, când crezurăm noi, că Gehini s'a depărtat, un imens hohot de râs sgudui secția întreagă... A doua sară, aşa, a treia deasemenea, iar a patra sară ne trezirăm cu pedagog nou, adică cu Petrăchel Crupenschi... Apoi, ca răsplată, puneam mâna dela mâna și cinsteam pe Moțăt cu bragă, alviță și simiță, trei lucruri după care el umbla lipcă.

Câteodată ne aduceam aminte și de partea serioasă a vieții noastre de școală, atât numai că această parte serioasă se alcătuia, mai toată din păruelile tot aşa de serioase ce se încingeau între noi pentru apărarea, din partea fiecăruia, a principiilor sale științifice, filozofice, dar mai cu samă religioase...

Nemurirea sufletului, existența lui Dumnezeu, autenticitatea minunilor, învierea morților erau atâtea subiecte a căror discuțiune se sfârșia mai totdeauna cu păruială.

Eu, spre pildă, care, încă din clasa IV-a cetisem pe Volney din scoarță în scoarță și o mare parte din Voltaire, eram adept al credinții că toate religiunile au la bază frica de necunoscut, că Crist e o simplă născocire, sau, cel mult, o copie sarbădă a lui Crișna și că Fecioara Maria nu e decât o Minervă oarecare; în schimb, însă, după o teorie a mea, eram partizan hotărît al înviierii morților, și eram în stare să dovedesc lucrul matematic este cum și pentrue; Lambrior era când pentru, când contra nemuririi sufletului; cât pentru existența lui Dumnezeu, Panu o contesta cu desăvârșire; destul că, dacă nu ne puteam convinge unu pe altul pe cale de argumente, apoi ne convingem, tot unul pe altul, prin păruială; și chiar acest soi de convingere

încă se schimba și el după împrejurări: de cumva izbutea Lambrior să te însfâce de mijloc în cleștele neînvins a mânilor lui ciotoroase și lungi, apoi se sfârșia cu toate argumentele date și erai silit să admiți numai decât sau eternitatea sau nimicirea sufletului după moarte. Panu era mai slab, dar ca chestie de prevedere, își lăsa să-i crească unghiile nemăsurat de lungi; și, când la unghiile lui mai adăoga și iuțeala extraordinară pe care o avea în toate mișcările, apoi trebuiai numai decât să tăgăduiescă existența lui Dumnezeu sau, cel puțin, să te duci la infirmerie, la baba Zoița, ca să te lecuiască cu ceva alifii de urmele argumentărilor lui Panu; cât despre mine eram tare în general și numai când nu era alt chip de convingere, numai atunci se punneau cu mine la argumentat pe terenul păruelii; decât, fie Lambrior, fie Panu eșeau din mâinile mele cu părul vâlvoiu și cu spetele darabană. Dimitrescu nu se amesteca niciodată în discuțiile noastre, nu că n'ar fi putut să ne țină piept pe terenul pur intelectual, dar, mic și slab cum era el, ce-ar fi făcut când treaba ar fi ajuns la păruială?

De aceea păzea el totdeauna o prudentă rezervă. Și doar știau pedagogii, știa directorul de toate păruelile noastre, dar nu ne pedepsia, fiindcă toate aveau la bază râvna salutară de a ne lumina unul pe altul!... De altfel Dimitrescu era cel mai inteligent dintre noi, Lambrior cel mai temeinic în cunoștință, iar Panu cel mai destoinic în literatură; cât despre mine, eu eram pur și simplu poetul clasei și făceam admirabile și admirate poezii, pe care, mai târziu, le-am aruncat în foc, ca fiind niște monumentale prostii... Și... drept să spun, îmi pare rău... mi-am aruncat în foc sufletul meu de altădată!...

Și... Și mi-aduc aminte și acum, parcări fost eri: stăteam într'o zi de vară și mă jucam cu copiii mei mici în cerdacul larg al caselor mele din Piatra, când văd pe cineva intrând pe poartă cu un geamandan în mâna... Era Guță Panu.

— Da ce vânt, măi Guță?

— Merg la București, răsunse el punând geamandanul jos în cerdac.

— Cum?... asupra examenelor? — Panu era profesor.

— Ei, ia nu mă mai descoase și tu atâta; hai mai bine în târg să-mi iau niște gulere, niște manșete, niște legători de gât, niște colțuni și o pereche de botine.

— Ce dracu, măi Guță, pleci la București fără colțuni și fără ciobote?...

— Haide, hai, nu mai lungi vorba, că n'am timp; ți-o spune pe drum.

Imi luai pălăria și ieșii cu Panu.

— Ei, ce e, măi Guță? Ce cauți tu la București?

— Ce să caut? O venit Brăteanu în Iași, o trimis după mine să mă cheme la dânsul și mi-o zis să-mi fac geamandanul numai decât și să plec cu el la București și, uite, am plecat, fără să-mi pot lua macar cele trebuincioase.

— Da' ce Brăteanu acum e'n Peatră?

— Am venit cu el, și peste două ceasuri plecăm.

Panu intra în luptă mare a vieții.

MUSTEȚILE ȘI POLITICA

Nici nu mai știi câți ani or fi de atunci...

Mulți, însă, sau puțini, Ștefan Vârgolici era totuși în floarea vârstei și, mai presus de toate, în puterea năzuințelor sale politice. Avea însă un mare cusur ca pentru vremea aceea: umbla ras peste tot și, prin urmare, n'avea mustețile. Dar aşa cum era el, scurt, rotofei, grăsuliu, fără musteți, rumân la față, cu ochii mici, negri și vioi, ciupit de vârsat și iute în mișcări, dulce la vorbă și la glas, te simțiai atras cătră dânsul de îndată ce intrai în vorbă cu el; era bunătatea și drăgălășia sub chip de om.

Imi era drag și drag și eram și eu lui. Atâtă numai că în politică, mai mult decât în orice, trebuie să fii puțin cam ezuit și să nu te depărtezi de cunoscuta maximă: «scopul scuză mijloacele»; și fiindcă pe vremea aceea făceam politică, apoi urma ca să fiu și eu puțin cam ezuit.

Mare luptă electorală la colegiul al 3-lea de Neamț. Noi, adică o mână de băieți cu capul aprins, alcătuită din: Adamescu, Văleanu, Negrea, Cantimir, Șoriceni și alții între care și eu, sprijineam la deputație pe Cost. Șoarec, mare comerciant de cherestea, om de treabă, rădicat din popor prin sine însuși; iar guvernul, fiindcă era vorba de colegiul al 3-lea, cea mai mare minciună a vremurilor de atunci, hotărîse candidatura oficială a lui St. Vârgolici dela Iași. Ne-am sucit noi, ne-am învărtit, am căutat noi, fiecare în câte o direcție deosebită, să pătrundem între țărani, pe unde erau găzduiți, după comuni... Cu neputință! Cum

să străbați tu prin zidul de străjeri a 4—5 suprefecți, a 50—60 de primari, a tot atâta perceptori? Cum să adormi tu poliția, cu toți sergenții, cu toți comisarii și cu toți epistarții ei?

Prindeam noi, nu-i vorbă, pe câte un țăran sau chiar primar răzleț, îi țineam noi câte un discurs înflăcărat, ca și cum ne-am fi aflat în fața întregii țărănimii; dar toate erau în zadar. Era destul să zărească bietul primar sau țăran oricât de departe o șapcă de poliție ori un tesac de sergent și, până a nu-ți da seama pentru ce, te și trezai vorbind singur, în fața vreunui stâlp de fânar.

Pierdusem toată nădejdea și toți ai noștri umblau în grup, cu capetele în jos, ca niște curci plouate. Incepuse chiar unii din sergenții mai îndrăzneți, a-și cam bate joc de noi, asigurându-ne că Cost. Șoarec esă *la sigur*. Îți venea să le cárpești câte o palmă; dar să te fi împins sfântul, că doar atâta așteptau și ei, spre a umplea gherghiurile poliției cu apărătorii drepturilor și a libertăților poporului...

Și a doua zi era alegerea; Cost. Șoarec își depusesese buletinele la birou, St. Vârgolici și le trimisese prin poștă sau le depusese prin delegație.

La 6 dimineața ne aflam, toți, ciotcă, în medeanul din fața primăriei; pe la 7 începu a curge țărănamea, din toate părțile și pe căprării, fiecare comună cu primarul său în frunte; în scurt, medeanul se umplu de căciuli negre, de ițari creți, de brâne verzi sau roșii, de sumane lăi sau de cojoace albe; iar eu, pe care totdeauna pitorescul m'a adenit, căutai un loc mai înalt, de unde să pot vedea mai bine — și găsii un trunchiu de căsăpie văduv. În o clipă dominai multimea.

Nu știi pentru ce, dar, când te vezi deasupra tuturor te simți mai mult decât ceea ce ești; și se poate prea bine ca, din prost ce te afli, să devii chiar om de duh... Eu făcui mai mult decât atâta: devenii aproape genial, dar tot pe atâta și de mizerabil; și cu atât mai genial și mai mizerabil, cu cât treceam, pe vremuri, de *mare orator*...

Lângă trunchiul meu de cășpie, era tocmai un primar dela Bistricioara, pe care-l cunoșteam și care-mi era chiar prieten.

— Bine, bre, îi zisei eu, tu primar, tu țăran, tu fruntaș între fruntașii satului tău; cum se poate, bre, să te lași pe tine și pe ai tăi, mânați din urmă de poliție, ca o turmă de boi? N'aveți voi, bre, niciun dram de simțire omenescă în sufletul vostru? Să-și bată joc niște nespălați de voi, care duceți greul și havalelele țării aiștia? Rușine, bre, rușine, de o mie de ori rușine!

Mă simțeam înflăcărat.

Cele din urmă cuvinte rostite, cu tot patosul și indignantarea reglementară, însotite de gestul teatral, mareț și larg, pe care îl cer sentimentele puternice și adânci, strânsese în jurul trunchiului meu de cășpie o mulțime de țărani și de primari. Poliția nu găsi de cuviință să se prea amestice, cu atât mai mult, cu cât ai noștri se hotărîseră să joace ultima carte și făceau o gură infernală, de îndată ce vedea vreo uniformă de polițist printre mulțime. Ș'apoșt Cost. Șoarec, oricât, dar avea și el oamenii lui printre alegători. Toate acestea îmi dădură curaj și, din genial ce fusesem până acum, mă hotărî să devin mizerabil.

Vârgolici trebuia să sosească dela Neamț cu diligența de 8 dimineață și să coboare în medean chiar în mijlocul țărănimii.

— Ia'n ascultați, măi, oameni buni, urmai eu. Fost-ati vreodată pe la iarmaroace, pe la comedii?

— Fost, cucoane, cum nu?

— Văzut-ati voi, bre, paianți de cei cu mustețile rase, care joacă pe frânghie și se dau de-a tumba?

— Văzut, cucoane, cum să nu vedem?

— Ei bine, măi, oameni buni, pe unul de-acை aveți să-l alegeți voi astăzi deputat! Si de-ar fi macar ceva mai chipș, dar i-o stârpitură de om, bre, numai de-o șchioapă, de-l cauți pe jos cu lumânarea și nu-l poți găsi; și ciupit, măi, de vărsat și cu niște ochi mici, bre, ca de tătar, de te

bufnește râsul când îl vezi. Și de-ar fi măcar român de-ai noștri, dar i-o liftă streină, un neamț de cei dela comedi, care cântă din caterincă, joacă pe frânghie, se dă de-a tumba și merge în două labe, cu picioarele în sus; frumos are să vă șadă vouă, când i-ți da votul, voi, din sudoarea cărora...

Și aici urma un potop, foarte artistic, alcătuit de toți termenii la modă, anume fabricați, pentru țărânimile în asemenea împrejurări de toți demagogii tuturor timpurilor: talpa țării, rărunchii națiunii, pământul strămoșesc, osemittele dela Valea Albă, Dumbrava Roșie, Ștefan cel Mare, pământul îngrășat cu sânge, mormintele eroilor, etc., etc...

— Iaca, bre, închei eu, aveți să-l vedeti acu; trebuie să sosească dela Neamț cu *dilijanca*...

N'apucasem bine să sfârșesc vorba și se și auziră pocnete de bice din dreptul *Trierarhilor*.

— Iaca, vine, bre!

Diligența se opri, în adevăr, în medean și Vârgolici sări, mic și sprinten, în fața țărânimii din jurul meu.

Un hohot de râs, colosal, salută apariția lui.

— Iaca, bre, aista-i; ia zicet-i că nu-l alegeti pân' nu s'a da de-a tumba și aveți să vedeti că merge pe palme cu picioarele 'n sus.

Un alt hohot de râs, formidabil, zgudui mulțimea.

Vârgolici mă văzu pe trunchiul de căsăpie și înțelese totul.

— D'apoi că nu-l alegem noi pe-aista, măcar să ne tae mânila, zise un țăran mai țanțoș de lângă mine.

— Uite, mă, adaogă un altul, ce dihanie de om; d'apoi, doar, n'am ajuns noi de râsul chioarei s'alegem noi pe toate liftele *dipotați*.

Un murmur surd străbătu mulțimea; poliția înțelese, dar n'avu ce face; ai noștri furnicau printre țărânimile și speculau, într'un mod infam, mustețile și ochii mici de tătar ai bietului Vârgolici...

Vârgolici încercă să adreseze câteva cuvinte mulțimei din jurul lui.

— Costantin Șoarec, Costantin Șoarec! urlără ai noștri, fiecare de pe unde se afla.

— Costantin Șoarec! se auzi strigând mai multe glasuri din mulțime...

— Costantin Șoarec! răsună zguduitor în tot medeanul.

→ Scrie la Eși să-ți trimată mustețile pe poștă!... se auzi un singur glas din mulțime.

Un hohot de râs cutremură împrejurimile.

Cauza era căștigată.

Vârgolici înțelege cum stă lucrul și indignat se duse la primărie unde era biroul electoral, și, cu toate insistențele prefectului, își retrase buletinele.

Costantin Șoarec rămase singur candidat și eși cu unanimitate.

— Da' frumoasă mi-o făcuși, Domnule, îmi zise Ștefan Vârgolici, întâlnindu-mă, mai pe urmă, în tren!

— Dă, domnule Vârgolici, politica-i politică; ș'apoi, fără glumă, cine te pune și pe d-ta să vii la alegeri fără musteți?

Drept răspuns, Vârgolici, râse din toată inima, și-mi rămase prieten ca și mai înainte.

SIMPLĂ AMINTIRE

Tocmai mulți ani n'or fi de-atunci...

Mare sindrofie la cucoana Savastiță; cu lăutari, cu dans, cu ceai, cu cărți, dar mai cu samă cu fasoane, cu priviri galiose și cu guri spăsite de duduci și de cucoane și mai aşa și mai altmintrelea.

Or fi însă mulți, foarte mulți ani, de când cucoana Savastiță, nici nălțuță, nici scurtuță, subțirică, de-ai fi crezut că-i poți frânge mijlocul în două, cu nasu-i fin, drept și puțin înaripat, cu glasul dumisale dulce, plin și mlădios și, mai ales, cu ochii săi mari și căprii de șerpoaică, pu-se se asupra lui Vrânceanu un soi de aspră epitropie, de sub care nu putuse scăpa nici atuncea, când cu cale ar fi, să cam scape omul de toate.

Avea cucoana Savastiță socotelile dumisale. Si, fiindcă le avea, apoi aşa din senin și fără cuvânt, față de cum stăteau lucrările, se mânia foc pentru toată nimica. Si, mai ales, să te fi păzit sfântu, să te zăpsească stând de vorbă cu vr'o femeie ceva mai Tânără, că numai decât găsia ea vr'un chip și-i tăia cheful și de vorbă și de toate.

— Bine, cucoană Savastiță, ii zicea Vrânceanu de multe ori, ce dracu! cred c'ar fi timpul să mă mai slăbești din cea epitropie, că... dă!... la vârsta, la care am ajuns amândoi...

Săria arsă, ca mușcată de șerpe.

— Vârsta?... ii tăia dumneei vorba, roșie de mânie; vârsta? Ia te poftesc să mă slăbești cu prefăcătorii de-aistea, că doar ne cunoaștem, slavă domnului!

Și niciodată n'o puteai scoate la capăt cu dânsa; și n'o puteai scoate pentru cuvântul, că jalea rămâne veșnică în sufletul femeii, întocmai ca speranța în fundul ulciorului Pandorei. Și eu cred că, de-ar muri o femeie și ar învia, ne-ar aduce de pe lumea cealaltă știrea, că sufletul ei moare, dar că jalea n'o părăsește nici chiar în mijlocul flăcărilor Ghehenei.

Astfel, cu oricât de curate gânduri legase Vrânceanu vorba ceva mai de-o parte, cu o văduvă tinerică, a căreia batistă, nu-i vorbă, își lepădase marginile de doliu, ba care *mirozia* chiar a un soi de parfum la modă, se trezi, totuși, deodată, lângă dânsul cu cucoana Savastița ca răsărită din pământ.

— N'ai să te superi, Maricel dragă, zise ea cu zâmbet de miere și strângând ușor de bărbie pe Tânăra femeie, n'ai să te superi dacă o să-ți curm pentru câteva minute plăcerea de a sta de vorbă cu d-l Vrânceanu; cucoana Liza Damian dorește numai decât să-i facă cunoștință și m'a trimis în solie.

Ai să fii, prin urmare, aşa de bună și n'ai să tai solului capul.

— Mă rog,... mă rog, cucoană Savastiță, zise Tânăra femeie, introșindu-se puțin și îndreptându-se pe scaun cu o mișcare cam stângace, spre a-și găsi, parcă, un nou echilibru — nicio supărare, mă rog...

Și fără să mai întrebe nici voința și nici dorința lui Vrânceanu, cucoana Savastiță își furișă pe sub brațul lui stâng și aproape de subțioară mânușita dumisale, fină de-alțimetrelea și îscusită și îl rădică de pe scaun, cu deasila, oarecum; și, cu o tremurătură nervoasă de mânie, pe care, însă, se stăpânise de a și-o vădi fie pe față sa veselă, fie în glasul dumisale mlădios și statornic, îl târî aproape după dânsa.

— Cucoană Savastiță, zise Vrânceanu cam burzuluit, după ce se depărtără puțin; cucoană Savastiță, mi se pare că trezem cam dincolo de măsură. O să înceapă a râde lumea de noi.

— Nu, zău, fără glumă, îți jur pe ce am mai scump, că o prietenă a mea din Focșani dorește să-ți aibă cunoștință; ai să vezi; și te încredințez că schimbul are să-ți priiască; și apoi nu știu ce gust la d-ta pentru nasul cel lung și pentru ochii cei mititei ai bietei Maricicăi?

— Aferim, cucoană Savastiță, se grăbi el a o întrerupse indignat, aferim! Pe cât văd, le-ai sfârșit pe toate și acum te-ai făcut negustoresă de nasuri și de ochi, bravo!... Aferim!...

Și rări pasul, ca și cum ar fi voit să se opreasă din mers.

— Haide, hai și lasă fleacurile, zise ea, silindu-l să meargă.

Haide, și, mai ales, caută să nu fii mojic cu noua cunoștință ce ai să faci; e o femeie cam subțirică și din lume aleasă.

— Vr'o babă cu pretenții, fără îndoială... întrerupse el; e boită, cel puțin, pe obraz cu suliman și cu frunzișoară?

— Da' ce? Nu-ți mai plac babele?

— De loc; babele în general și cele sulemenite în special.

Nu răspunse nimic; numai cât mâna-i tremura sub brațul lui Vrânceanu, ca prinșă de spazmuri.

Și, deși știa bietul Vrânceanu că o să-l ție destul de scump năzuința spre o foarte vremelnică neatârnare, nu se putu, totuși, opri de a gusta deplin scurta plăcere a răzbunării.

Vrânceanu nu fusese tocmai prooroc. Cucoana Liza Damian nu era babă de loc și cu atât mai puțin zugrăvită cu frunzișoară și cu suliman; în schimb, însă, era o femeie cam măruntă, mai mult Tânără decât bătrână, cum, adică, î se sede mai bine unei femei, după socotința destul de temeinică a multor cunoscători.

Și, dacă mai pui la număr, că, cu toată gingășia făpturii sale, cucoana Liza avea, totuși, pline și desăvârșit lămurite formele sale trupești, că ochii săi negri și mari ardeau încă de văpăi pătimășe, că ovalul fetii sale de o albeață mată își păstrase, neatins, frăgezimea unor vremuri trecute și că

un genunchi, mai ales, al cucoanei Lizei își arăta, cu o meșteșugită nebăgare de samă, de sub lustrinul subțire și cam întins al unei rochii negre, primejdioasa-i rotunzime, apoi nevoit erai să împărtășești părerile cucoanei Savastiței și să găsești numaidecât, că nasul bietei Maricicăi era prea lung și ochii prea mititei; ba s'o erți chiar că se făcuse, întrucâtva, negustoreasă de nasuri și de ochi.

Că era cucoana Liza din lume subțire și aleasă, iarăși se putea ușor înțelege, după mâniloale catifelate și mici, a căror albeață se măria în lupta cu negrul mânicilor de sub care răsăriau; și poate, chiar, după un diamant de o strălucire obraznică și de o și mai obraznică bogătie, ce scânteia în umbră pe unul dintre degetele sale lungi, subțiri și cu unghii trandafirii...

Când fură la câțiva pași de dumneei, cucoana Liza rădică și-și opri cu o melancolică încetineală ochii săi negri și mari asupra lui Vrânceanu, iar pe fața-i albă de crin insuflăt, păru că înflorește, trecător și iute, o ușoară rumeneală trandafirie. Si nu-și putu da samă Vrânceanu, dacă între înfățișarea lui și toate acestea putea fi vr'o legătură; simți, însă, că ființa lui întreagă e zguduită, la vederea ei, ca sub atingerea unei puternice scântei electrice. Unde oare și când mai întâlnise el acești ochi?

— Curios, se gândi Vrânceanu, răsfoind fără folos de cărțile sale amintiri; curios... foarte curios!

Erau lângă dânsa.

— Doamna Liza Damian, zise cucoana Savastița, recomandând-o; cea mai bună și mai veche prietenă a mea.

— Nicu Vrânceanu, zise acesta, plecându-se și sărutând mâna cucoanei Liza.

Mâna îi tremura...

— Ia șezi colea, zise aceasta, arătând lui Vrânceanu un scaun lângă fotoliul imens, în care se părea înormântată; ia șezi colea și te rog să nu iezi în nume de rău îndrăzneala ce am avut de a te zmulge, aşa fără cuvânt, din societatea plăcută a unei femei tinere și drăguțe...

— Doamna mea, cred că de astă dată...

— Te rog, îl întrerupse ea, apucându-l ușor și foarte prietenește de braț, te rog să nu cumva să-mi spui vr'o linguisire; urăsc grozav pe linguisitori...

— Cu toate acestea...

— Cu toate acestea, fiindcă ai să-mi ții, în astă sară, câteva minute de urît, apoi n'aș voi să ne facem dușmani chiar dela capul locului; mai pe urmă... cine știe?... Vezi, urmă ea, schimbând tonul vorbirii — după o scurtă pauză — vezi Savastița asta? Parc'ar fi amorezată, aşa face ea lucrurile; viu tocmai dela Focşani numai pentru dânsa; mâne, cel mult poimâne, poate să plec; face petrecere în cinstea mea și, uite, mă înmormântează într'un jâlț cât toate zilele de mare și se duce pe ici în colo, lăsându-mă, cuc, în mijlocul unei lumi streine, fără să aibă, cel puțin, grija de a-mi înglesni și mie vreo plăcere oricât de mică. Nu-i vorbă, aşa zăpăcită am cunoscut-o de când sănt; cu toate acestea o iubesc; e un suflet de aur și mi-e cea mai bună prietenă.

— Și n'o să-mi îngăduiți, prin urmare, nici îndrăzneala de a mă simți foarte măgulit, că, din toată lumea câtă se află aici, norocul a căzut pe mine, ca să vă țin de urît în astă sară?

— Uite, la asta se poate chiar să mă socot puțin îndatorată, deoarece eu singură am dorit să vă am cunoștință.

— Atunci îmi pare bine, doamna mea.

— Zi-mi « cucoană Liză », îl întrerupse ea, apucându-l de braț cu aceeași firească prietenie; zi-mi « cucoană Liză »; « doamnă », e prea răce, prea nu știu cum; « cucoană », « cuconiță », e, par că mai cald, mai prietenos; zi-mi, în sfârșit, « cucoană Liză ».

— O!... dacă e vorba de termeni calzi și prietenosi...

— O începi rău, ți-am spus că urăsc grozav pe linguisitori; dar, în sfârșit, ziceai că-ți pare bine...

— Imi pare bine, că, de astădată, cel puțin, știu cărei zeități să mă închin și să aduc prinosul meu de mulțamire.

— Pe cât văd, ești puțin politeist, zise ea zâmbind ușor și privindu-l cu înțeles. Te cam încurci în zeități de tot soiul, fără să știi lămurit, căteodată, căreia dintre ele urmează să i te încagini și să-i aduci jertfa d-tale de multămire; aceasta de altfel, o cam știam; Savastița mi-a făcut oarecare destăinuiri.

— Cucoana Savastița... v'a făcut... destăinuiri? zise el mirat peste măsură. Pe cât văd, dumnei își îngăduie prea mult față de mine.

— Te rog să nu zici și nici chiar să gândești ceva jignitor pentru Savastița. O iubesc și mi-e cea mai bună prietenă.

— Dacă-i vorba, frumoasa mea cuconică Liza, că o luăti sub puternica și ocrotitoarea d-voastră pavăză, atunci mă voi sili să pun pază gurii mele și ușă de îngrădire împrejurul buzelor mele și mă voi multămi, numai, să mai adaog încă o fericire pe lângă cele nouă, ce mai sănt la Evanghelie și să zic: «fericit e acela ce se bucură de dragostea d-voastră»!

— Zi tot ce vrei, numai cât să nu mă jignești în prietenia mea pentru Savastița; sunt lucruri sfinte, care nu trebuie să pângărite.

— Curios, cuconică dragă, foarte curios!... Dela o aşă depărtare cum e cea dintre Iași și Focșani, să păstreze cineva o prietenie aşa de nestrămutată, cum e prietenia d-voastră pentru cucoana Savastița, e, în tot cazul, un lucru pe cât de rar, pe atâta și de neobișnuit. Trebuie, cel puțin, să vă vedeti des una cu alta.

— Te înșeli; ne vedem destul de rar. Sânt însă inimi păcătoase, uite, cum este a mea, în care, dacă o simțire se înrădăcinează, apoi înrădăcinată rămâne pentru veșnicie. Si prietenia mea pentru Savastița e una din acele simțiri, pe care nici timpul, nici depărtarea n'au putut-o nimici.

— Și d-voastră numiți păcătoase astfel de inimi, cucoană Liză?

— Le numesc aşa, fiindcă nu găsesc un alt cuvânt mai tare spre a le deosebi de altele.

— Fie și cum zici mata. Oricum, însă, cred că prietenia adâncă ce simțiți pentru cucoana Savastița, nu alcătuște, după cum s'ar părea; o slăbiciune de care să vă căiți.

— După cum nu se căește pustiul de floarea singură-te că crește în mijlocul lui, după cum noianul de întuneric nu se căește de raza de lumină curată ce l-ar străbate.

— Frumoasă, foarte frumoasă asemănare, mult mai frumoasa mea cuconiță Liză, aşa de frumoasă, încât de n'ați lua-o drept o lingurișire, aş socoti-o vrednică chiar de gura ce o rostește; are, totuși, un mare cusur...

— Și care, mă rog?

— Că dă mult de gândit.

— Da?... Se poate; în tot cazul, gândirile pe care le-ar deștepta, nu cred să vă poată interesa pe D-voastră întru ceva.

— Să zicem că ar fi aşa, deși ar putea prea bine să fie altmintrelea. Trebuie, totuși, scumpa mea cuconiță, să îngăduiți curiozității omenești dreptul de a punе un punct de întrebare și pustiului și noianului de întuneric ce stăpânește sufletul unei femei, în care s'ar cuveni să nu răsară decât flori și să nu străbată decât raze de lumină.

— Nu sănt obișnuită, scumpul meu domn, de a risipi curiozitățile nimănuia, oricât de omenești ar fi ele. În schimb, însă, adăogă ea, privindu-l cam de sus, v'ăș putea întreba, de unde aflați așa iute, că în sufletul meu lucrurile n'ar trebui să se petreacă, decât aşa cum le bănuiți d-voastră?

— La această întrebare, frumoasa mea cuconiță **Liză**, îmi e cu neputință să răspund.

— Și pentru ce?

— Fiindcă ar trebui să mă schimb, fără să vreau, în ceea ce D-voastră numiți « un lingurișitor ».

— Ei bine, îți dau voie să mă lingușești puțin, cu condiția numai, ca să fii pe cât se poate de entuziasmat, de inspirat și de poetic, cu alte cuvinte, pe cât se poate de banal. Ce vrai? Sânt femeie, și, câteodată, îmi plac banalitățile.

— Nu, scumpa mea cuconiță Liză, n'am să mă folosesc intru nimic de învoeala ce-mi dați și n'am să fiu, prin urmare, nici poetic, nici inspirat, nici entuziast, cu alte cuvinte, nici banal. Am să mă mulțămesc, numai, cu prilejul acesta de a găsi cusur puternicului plăzmuitor a toată făptura văzută și nevăzută, că s'a prea abătut câteodată dela vestita și aşa numita sa nemărginită înțelepciune, când a săvârșit unele lucruri, că prea s'a lăsat în voea unei ironii câteodată crude, alte ori hazlie, când a hotărît menirea celor mai multe din alcătuirile mânilor sale.

— Știi, zisea ea, râzând din toată inima și punându-i iarăși prieteneste mâna pe braț. Știi că-mi place grozav stilul d-tale pestriț? Imbraci gândurile d-tale într'o haină cu totul originală, croită din stofa cea mai la modă, dar cărpită pe unde s'a rupt cu petici vechi de stofă biblică. Trebuie, precum vezi, să-ți mai fac o mărturisire: mă 'nebunesc după lucrurile pestrițe; dar, în sfârșit, să auzim. Erai pe la ironie, pe la menire, pe la niște alcătuiri... nu uita...

— Nu uit; și nu uit, neîndurata și totuși frumoasa mea cuconiță Liză, nici că în dosul celui mai molatec și dulce vânt de primăvară stă tupilată vijălia cea mai cumplită, nici că în sânul nourului alb și străveziu, ce plutește pe aripi ușoare și depărtate de cer albastru și de lumină, se ascund tunetele, sub a căror urgie se clatină pământul pe temeliile sale eterne, cum s'ar clătina o frunză ușoară la suflarea vântului, nici că spinul veninos și negru stă la pândă la subțioara celei mai gingăse flori...

— Și nici că?... îl întrerupse ea nerăbdătoare.

— Și nici că Panaghia Ceahlăului, oricât de strălucită ar fi ea sub lumina razelor răsăritului trandafiriu și cu oricâtă mândreță virginală și farmec de poveste ar fi dăruit-o Firea din mânila căreia a răsărit, ea nu rămâne, totuși, decât o răce stâncă de piatră, fără suflet și fără inimă.

— Cu o singură deosebire, entuziaștule închinător de o clipă la altarul divinității mele, zise ea c'un zâmbet, ce

se silea să fie răutăcios, că Panaghia n'a fost totdeauna o stâncă de piatră răce, fără inimă și fără suflet.

Nu cunoști, se vede, legenda Panaghiei.

— Legenda Panaghiei?... Am suit de douăzeci de ori Ceahlăul și de douăzeci de ori am dat ochi cu Panaghia; n'am aflat, totuși, că Panaghia ar fi având vreo legendă.

— Eu l-am suit o singură dată și o singură dată am dat ochi cu Panaghia și, uite, știu că are o legendă.

— Ați suit Ceahlăul?

— Da; o singură dată... e mult de-atunci... or fi aproape douăzeci și trei de ani...

— Douăzeci și trei de ani... atunci erați, de sigur, un copil.

— Eram de șeptesprezece ani, răsunse ea zâmbind cu tristețe și înfășurând pe Vrânceanu în privirea-i plină, parcă, de-o adâncă melancolie.

Și, deși această privire răscolea întreaga fință a lui Vrânceanu până în cele mai de pe urmă adâncuri ale ei, deși acești ochi pătrundeau în sufletul lui ca două săgeți eaprinse, memoria lui îndărătnică nu-i ajută, totuși, să calc pe urma — fie a timpului, când, fie a locului, unde, i-ar fi întâlnit.

— Și legenda? întrebă el cu gândul, parcă, aiurea.

— O legendă foarte frumoasă și foarte tristă; răsunse ea cu glas meditativ și urmărand cu privirea în văzduh o viziune înormântată, parcă, de mult în zarea depărtată a unor vremuri trecute.

— Da, urmă ea după o clipă de cugetare; o legendă foarte tristă și cu atât mai tristă, cu cât povestea Panaghiei e adeseori povestea vieții celor mai mulți.

— Și, poate, chiar a vieții d-voastre însesi?

— Mai cu samă a vieții mele însesi...

— Atunci, draga mea cuconiță, fără să mă luati drept un iscoditor de vieți și de suflete omenești și fără să fi atins încă vârsta duhovnicească, cred că n'as păsi dincolo de marginea niciunei bunecuvînți, dacă aş dori să știu, nu

povestea tristă a vieții d-voastră, ci povestea tristă, dar frumoasă, a Panaghiei.

Il privi lung și dureros. Apoi, cu o mișcare nehotărîtă, voi, parcă, să-l apuce pe Vrânceanu iarăși de braț; dar iute pără că se răsgândește și îndreptându-și ochii aiurea...

— Oh!... de-aș fi știut... zise ea cu glas mișcat și lăsându-și mâna să-i cadă molatec pe brațul jâlțului.

— De-ați fi știut ce? cuconică dragă, întrebă Vrânceanu, atingându-i, sfios și aproape fără voie, dosul rotund și catifelat al mâinii sale albe și mici, ce atârna molatec în afară de brațul jâlțului.

Il privi cam mirată, și fără grabă, își feri mâna într'o parte.

— De-aș fi știut că morții învie așa de ușor! repetă ea cu același glas mișcat.

— Că morții... învie... așa de ușor?... Iată-ne, în sfârșit, cuconică dragă, sosiți și la a doua venire. Totuși, fiindcă pentru mine lucrul acesta e o adevărată cimilitură, n'ai putea mata să-mi ușurezi puțin sarcina de a odezlegă? Să-mi lămurești, cu alte cuvinte, cine a murit și cine a putut împușca așa de iute?

— Uite, zise ea cam jignită de tonul glumeț al vorbelor lui Vrânceanu, uite, ai putea să-ți închipui că acel cineva ești chiar d-ta însuți.

— Chiar eu însuși? Să-mi închipui?... Dar cum să-mi închipui? Eu, cuconică dragă, nu țiu minte să fi murit vreodată și, prin urmare, cu atât mai puțin să fi învietit; și dacă aceasta nu e o glumă, apoi atunci...

— Apoi atunci, îl întrerupse ea, e lucru serios; cred că aceasta era să zici, nu-i așa?

— De loc... voiam, dimpotrivă, să zic...

— Bine, bine; ai să zici mai pe urmă ce ai de zis, până atunci ascultă: Panaghia era o fată frumoasă, dar frumoasă cum numai poveștile își pot închipui. Se zice că ursitoarele, când au dăruit-o la naștere, una a luat întunericul din întunerecul cel mai nepătruns al unei nopți fără de lună,

adânc din adâncurile mărilor fără de fund, foc și lumină din lumina și focul luceferilor celor mai strălucitori, duioșie și blândeță din ochii îngerilor ce stau la dreapta lui Dumnezeu și le-a pus pe toate în privirile ei; alta a rupt crinilor frăgezimea și albeața, iar trandafirilor rumeneala lor și le-a pus pe fața ei; a treia i-a tors din caere de neguri fire subțiri de umbră neprihănita și i-a pus pe cap podoabă de păr negru și bogat; iar Dumnezeu a rupt din inima și suflul său părticica cea mai aleasă și i-a dat Panaghiei suflet și inimă.

Și, pentru ca să nu fie pângărită de priviri muritoare, au dus-o ursitoarele pe înălțimile cele mai de sus ale Ceahlăului, dincolo de împărăția norilor și au așezat-o în peștera pusnicului Ghedeon; și albinele din Sihăstria au hrănit-o cu mierea lor, iar nopțile senine au scăldat-o în rouă de flori mirosoitoare.

Și Panaghia a crescut mare și s'a făcut fată frumoasă, dar frumoasă, cum numai poveștile își pot închipui. Și din înălțimile cele mai de pe urmă ale cerului, Soarele a văzut-o și, de pe culmile cele mai de sus ale pământului, Panaghia a văzut pe Soare. Și amândoi s'au îndrăgit; și ceasuri întregi se opria soarele din calea lui, în răscrucile cerurilor ca s'o privească, înfășurând-o în razele sale.

Și până într'atâta s'a mărit ziua și noaptea aşa de tare s'a scurtat, că, mai pe ce să-și dea amurgul mâna cu zorile... Și s'a tânguit noaptea lui Dumnezeu; și Dumnezeu s'a mânișat și a pedepsit pe soare să nu mai răsară de acum înainte decât împodobit de neguri, spre a nu mai ispiti cu farmecul tinereții sale sufletele slabe ale muritoarelor și nici să mai zădărnicească, după voia patimilor lui, ceresteștile și neclintitele întocmiri de veacuri ale mânilor sale.

Și s'a împlinit porunca lui Dumnezeu, iar Panaghia n'a mai văzut, de aici înainte, pe soare în puterea tinereții și în floarea cereștii lui frumuseți. Jalea și aleanul a cuprins sufletul și inima ei și, zile întregi și nopți întregi, fără de somn, lacrimile nu i se mai uscău de pe obraji... Și dela

o vremă i s'a făcut lui Dumnezeu milă de ea și a trimis poruncă răsăritului și apusului iarăși i-a trimis poruncă să mâne în grabă pe cele mai usoare și mai dulci dintre vânjurile lor spre culmile înalte ale Ceahlăului și spre codrii ce umplu, ca o negură, prăpăstiile lui adânci.

Și deodată glasuri dumnezeești se urcară din văi până la Panaghia și-i îmbătară auzul. Și mângâieri domoale și îmbălsămate, ca niște sărutări calde și nevăzute, ii atinseră față și-i uscară lacrimile... Erau șoaptele vântului cu frunzele, erau adierile răsăritului și ale apusului, ce veniau încărcate de mirezmele depărtate ale câmpilor înflorite....

. . . . .

Dumnezeu ii împlini voea... Iar când dădu să coboare înapoi spre peștera pusnicului Ghedeon, simți că picioarele ei prinseaseră rădăcină în pământ și nu se mai putu urni. Dădu să plece... trupul ii era răce și împietrit. Voi să rădice mânilor... mânilor ei rămaseră lipite de trup, cuprinse și ele însesi de răcea lui încremenire de stâncă. Se încercă să strige... încercarea ei rămase zădarnică. Iar, când voi să îndrepte iarăși ochii ei spre ceruri, pleoapele ii căzură grele peste luminile lor și un întuneric nemărginit o cuprinse... Panaghia se prefăcuse în stâncă de piatră. Se zice, însă, că inima ei nu s'a împietrit și că — împietrită cum este și acum — se îmbată, totuși, de razele soarelui, de strălucirea florilor, de luncarea norilor pe aripile lor albe, de vânjurile dulci și mângâioase ale răsăritului și ale apusului...

Precum vezi, Panaghia n'a fost totdeauna o stâncă de piatră, răce, fără inimă, fără suflet... Atâtă numai că îndurarea dumnezeească n'a mers până la sfârșit. De ce adică nu i-a împetrit, încai, și inima ei?

— Dacă această legendă, pe cât de frumoasă pe atât și de dureroasă, e povestea celor mai mulți, m'aș mera, scumpa mea cuconiță Liză, să fie și povestea vieții unei femei pentru care nici soarele n'a putut să apună, nici florile să se veștejească, nici norii cu aripi albe să plece spre alte lumi

și nici cele mai mângâioase adieri din răsărit și din apus să înceteze de a desmerda cu suflările lor îmbălsămate și dulci.

— La șese August viitor se împlinesc tocmai douăzeci și trei de ani, de când toate acestea s'au...

— La șese August viitor... douăzeci și trei de ani... curios!

O amintire depărtată străbătu, ca un fulger, sufletul lui Vrânceanu.

— Curios? Și pentru ce? îl întrebă cucoana Liza, privindu-l adânc în ochi.

— Fiindcă tocmai la șese August viitor se împlinesc douăzeci și trei de ani de când o altă privire, ca și privirea d-voastră de astăzi, mi-a zguduit ființa până în cele de pe urmă adâncuri ale ei și fiindcă alții ochi, ca și ochii d-voastră de astăzi, s'au înfipt, ca două săgeți aprinse, în sufletul meu...

— Și, scumpul meu lingușitor și entuziaștule închinător de-o clipă la altarul divinității mele, ești bine încredințat, că ochii de astăzi sunt alții decât cei de acum douăzeci și trei de ani?...

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

... La urma urmei tot e mai bine să scrii despre ale tale decât despre ale altora; căci dacă, mai cu samă, ai condei cinstiit, apoi, în loc de o dată îți trăești viața de două ori; și tot e mai bine să îți-o trăești de două ori decât o dată. Căci viața asta oricât ar fi ca de amărîtă și de zbuciumată, dar tot se chiamă că te-ai încălzit la lumina soarelui, te-ai răcorit în suflarea vântului, te-ai răsfățat în verdețea și în florile primăverilor, te-ai îmbătat de șoaptele păraelor și ai visat sub umbra pădurilor... Cu atât mai rău pentru cel ce și-a trecut viața ca culbecul! Ce voiți să vă spună unul ca acela? că și-a dus casa 'n spate dela naștere până la mormânt? Asta n'ar plăti nici două parale... Eu, însă, am de gând să scriu cum am umblat pe picioarele mele, mai întâi pe lumea asta și, de va fi să mai trăesc și după ce voiu muri, apoi făgăduesc să-mi scriu isprăvile și de pe lumea cealaltă, de cum voi intra în ea și până la a doua venire, când m'am hotărît să nu mai iau parte la înviearea morților și să mă astâmpăr binișor acolo unde mă voi afla.

Astfel, deși multe lucruri îmi stau lipite de suflet, totuși, fiindcă nu ajută prea mult la icoana timpului, le las la o parte. Trec peste Maria nebuna, o femeie foarte cu minte, care toată ziua scărmăna lână pe pat în bucătărie și la care maică-mea ținea mai mult decât la toate celelalte slugi; fiindcă lână ca dânsa nu mai scărmăna nimeni, nici lelea Enuța, mama Călinei celei fudule cu buzele subțiri, cu nasul lung și galbenă ca o alămâe, nici Ileana dela Borcea, nici Velca lui Enciu, bulgarca de peste drum;

prin lâna scărmănată de Maria nebuna, cu lumânarea să fi căutat, că n'ai fi găsit un nod nici măcar cât o gămălie de bold; avea ea, însă, un dușman nevăzut, cu care toată ziua se sfădea în gura mare, și fiindcă acel dușman i se părea ei că-i stă veșnic la spate, apoi și ea veșnic aşa se izbea cu coatele înapoi, încât maică-mea n'o lăsa niciodată să stea rezămată cu spetele de cuptor, cum îi plăcea ei, căci, de-ar fi lăsat-o, l-ar fi dărâmat. Iar dacă cineva s'ar fi apropiat de dânsa pe din față, îl scuipa, putea să fi fost el și Vodă. Si s'o fi pus pe jăratec, că, afară de scărmănat, altă treabă nu făcea.

Ba țin minte și pe Zoița, fata din casă, care, într'o zi, mânca cucută în loc de baraboi, iar ca urmare spărie pe maică-mea spunându-i că c.c. Petrache, fratele tată-mio, a belit bivolița și că vine cu pielea ei în spinare. Moș Petrache avea o manta de aba roșie de ploaie și tocmai venia la noi cu dânsa 'n spete fiindcă ploua; iar pe mine, care oi fi fost pe atunci de vr'o patru ani, mă prinse, luă oala cu dohot de sub capra trăsuriilor, mă duse în grădină cu deasila, mă desbrăcă până la pele, mă murui cū dohot de sus până jos, mă tăvăli prin țărna și apoi îmi dete drumul... Si ce chin pe capul bietei maică-mea până să mă scoată din halul în care mă adusese Zoița!... și tot același lucru voi să-l facă și cu Iftimi, argatul din ograda, dar Iftimi prinse de veste numaidecăt cum stă treaba, o însfăcă în brațe, o duse în grajdul-i, o cetylui zdravăn cu o frângchie și o trânti în fân... ca să se liniștească și se liniști... Iar la luna, Iftimi o luă pe Zoița de nevastă.

Si țin minte și cum biata Calița, care ținea spiterie în ulița mare, stând în mijlocul drumului cu mânila 'n șolduri, răcnea de strânsese toată ulița împrejurul ei și bat-jocorea cum îi venea la gură și scuipa de departe în urma unui «cazac», care din fuga calului înfipsese sulița în pânila ei de pe tejghea, însirase pe ea vr'o cinci-șase cum se însiră mărgelele pe ată și tot în goana calului se făcuse nevăzut tocmai la marginea din sus a târgului. Ba țin minte

și când ajunsese lucrul de n'ai fi găsit în tot Tecuciul o singură măță, un galbău să fi dat pe una. Adică ce era? Intraseră Nemții în Moldova, când cu războiul Crimeei; și veniseră, de pe unde-ot fi fost venit, niște spurcăciuni de Nemți care mâncau șerpi, broaște, șoareci și mățe; și, când Velca de peste drum, care avea și ea vr'o câțiva Nemți în cvartir, întrebă pe unul din ei pentru ce i-au mâncat măța,

— Ce muța, madama Velca? îi răspunse neamțul. Asta nu muța, asta epure de iobrută.

— O! pârli-te-ar para focului, spurcăciune, cu epurele tău de iobrută cu tot!

— Mai auzit-ai poznă, Cucoană Marioară, zicea Velca, tânguindu-se cătră maică-mea, cică-i epure de iobrută.

— Dă, Velco, parcă pe-a mele nu mi le-au mâncat, spurcații, pe toate?

— Că bine zici, Cucoană Marioară, doar pelea mății matale celei roșii îi la mine pe gard. Cică-s *Talieni*, ucigă-i întunericu de spurcăciuni să-i ucigă!

Iar băltoaga de din dosul viei de peste Bârlad a tatălui meu, vestită până pe departe în imprejurimi pentru broaștele și broscioii săi cei verzi și cu ochii holbați și mari, rămasă văduvă și stingheră de cântăreții săi de noapte, căci cum tăbărise lăcustele pe holde, aşa tăbărau spurcăciunile pe băltoagă de făceau pârjol în broaște și multă vreme după aceea Malai Roș, singurul și marele poet al Tecuciului din veacul acela — căci eu sănăt din veacul următor — nu mai alină, cu versurile sale, suferințile de dragoste ale Demoazelei Ciobotă (tot) roșie, deoarece el nu-și scria nemuritoarele sale ode, decât pe malul băltoagei în nețarmurita fantasmagorie a nopții și sub farmecul *simfoniei dumnezești* cu care imensul cor de broaște umplea văzduhurile deșerte dela cer până la pământ... Rămăseseră ele, nu-i vorbă, broaștele cele mici, dar cu atâta ce putea face geniul inflăcărat al lui Malai Roș? Trebuia să aștepte — și aștepta și el, sărmănatul — noua prăsilă de broaște, care se

rădică — ce-i drept — dar asta tocmai după ce biata Moldova se curăță de spurcăciunile de nemți.

Pe atunci tatăl meu ținea școala de catiheti, un fel de școală în care se învăță cântările bisericești și ceva az-buche ca pregătire mai înaltă pentru citirea ceaslovului și psaltilrei, iar încolo nimic. Și fiindcă tatăl meu, cu slujba sa de protopop, n'avea destulă vreme ca să ducă singur toate greutățile școalei, apoi își lua totdeauna pe căte un seminarist adus din Socola cu îndreptări în regulă. Aduse mai întâi pe popa Nastase, dar iute îl schimbă, fiindcă popa Nastase pe lângă giubea, antereu și potcap mai avea și cal de călărie și pușcă de vânătoare și când îl căutai, îl găseai îmbrăcat nemetește ori în pădurea dela Drăgănești după vulpi și după alte dihăni, ori în părloagele dinspre Tigănești după epuri, ori mai departe tocmai spre « gârle » peste Siret după rațe sălbatece și după sitari; și toate acestea numai fiindcă tatăl meu n'asculta niciodată de sfaturile maică-mea...

— Bine, frate, da' de unde găsiși d-ta pe popa aista? întrebăse maică-mea pe tată-mio, după ce popa Nastase se așezase în odaia anume hotărâtă pentru dânsul.

— Da' de ce mă 'ntrebi tu, Marioară, de unde l-am găsit? Ia dela Socola; s'o fi făcut preot chiar acumă și, până și-o găsi biserică, l-am luat eu pentru școală.

— Apoi ai să faci școală cu popa Nastase, cum ai să faci liturghie cu mine; da' d-ta nu vezi c'aista trebuie să fie un spânzurat?

— Ia caută-ți, Marioară, de treabă și nu te amesteca tu unde nu-ți fierbe oala.

— Bine, bine; ai să vezi.

Și nu mai departe decât peste două săptămâni tată-mio văzu că Marioara avusese dreptate și trimese pe popa Nastase de unde venise.

Iar peste altă săptămână, numai că se înființă tată-mio cu alt seminarist — tot cu îndreptări în regulă, adus tot dela Iași, dar de felul lui din Piatră și care încă nu se

preotise; nalt, voinic, frumos, oacheș, mlădios, îl prindeau foarte bine straile nemțești în care venise și tot chipeș rămăsesese când înlocui surtucul cu antereul; acesta era Domnul Vasile.

— Maică-mea, cum îl văzu, se uită la dânsul lung și cercetător.

Iar după ce se așeză și el în odaia golită de popa Năstase...

— Bine, frate, da' ce pacate-s cu d-ta? întrebă iarăși maică-mea pe tată-mio; da' scula asta unde o mai găsiși?

Tată-mio era un om de o bunătate îngerească, dar de iute n'avea pereche...

— Marioară!...

— Mânie-te cât vrai, da' să știi dela mine c'aista are să-ți spargă casa ș'are să te prade; aista-i un hoț.

— Nu ți-i rușine obrazului, Marioară, să vorbești aşa despre un seminarist?

— De, seminarist a fi el, da' să știi dela mine c'aista-i un hoț.

— Să lipsești de-aici.

Și în ziua aceea, tată-mio nici nu mâncă la masă cu maică-mea.

Asta era prin postul Crăciunului și se apropiau Paștele fără ca d-l Vasile să fi dat cel mai mic semn de îndreptărire pronosticurilor maică-mea; dimpotrivă, era de o aşa hărnicie și pricepere în școală, de o aşa cumințenie și bună cuviință în toate apucăturile lui, încât dela o vreme tată-mio începu să facă zile fripte maică-mea...

Rătăcia maică-mea cheile...

— Ia vezi că ți le-a fi furat d-l Vasile.

Nu găsea maică-mea după socoteală ouăle prin cui-bare...

— Ia vezi că ți le-a fi mâncat d-l Vasile.

Dimineața, când se pieptăna maică-mea și nu-și găsea spelcile după număr...

— Ia du-te Zoiță la d-l Vasile, de vezi nu-i găsi spelcile Marioarei?

Maică-mea se multămea să arunce o pereche de ochi care tăia scurt glumele tată-mio.

Sosi și Sâmbăta Paștelui...

Erau alte vremuri pe atunci.

Încă din Vinerea patimilor, Marcu adusese rochițele fetelor și Nuhăm straiele mele, iar Neculai Pălitu adusese încă mai dinainte sucaltori nouă pentru tată-mio, făcute de poronceală din peile de vacă pentru tălpi și de vițel pentru căpute, pe care tată-mio le cumpăra de crude, dar le dădea la dubit lui Ioniță Cârlig cel mai vestit dubălar de pe vremea aceea, care stetea cu locuința și cu mesteșug cu tot pe malul Bârladului și de dubălăria căruia nu te-ai fi putut aprobia cale de-o poștă căci îți cărnia nasul din loc și te dobora duhoarea la pământ; iar când sufla vântul din spre răsărit, toată mahalaua din calea vântului iute închidea ușile și ferestrele. Lumânări de ceară albă neîncepute se găseau, ele, de ajuns și de rămas ca la orice protopopie de pe vremea aceea... Cum începea să se însereze, noi, copiii, iute mâncam, iute ne culcam și încă și mai iute adormeam numai ca să ne putem trezi la vreme spre a merge cu maică-mea la Inviere.

Fetele erau mai somnoroase și nu le era lor atât de Inviere pe cât le era ca să se poată fuduli cu rochițele cele nouă ale lui Marcu și cu cordelile de matasă cu care maică-mea le gătea frumos pe cap și pe la gât. Ciuboțelele nu le prea veneau lor la socoteală și căutau chioriș și cam strâmbau ele din nas când se uitau la picioare, dar n'aveau ce face; căci, ce-i drept, Neculai Pălitu era el ciobotar vestit, dar numai pentru încălțămintă groasă, pentru iminei țărănești, pentru ciobote cu tureatca de iuft și cepi de teletin, și era în același timp și singurul meșter, care știa să facă pentru tată-mio ciobote de vacă blănite cu vulpe pe dinlăuntru; dar atât și nimic mai mult. Pentru încăl-

țămintire mai subțire femeiească era, el, Ciobotă roșie; decât tată-mio avea slăbiciunile lui originale și nu l-ar fi schimbat pe Neculai Pălitu pentru toate ciobotele din lume oricât de roșii ar fi fost ele...

Eu, însă, pentru care și astăzi după aproape trei pătrare de veac, îmi e tot una dacă nodul legăturii îmi stă sub bărbie ori la ceafă, mă trezeam cel dintâi și, cât eram eu de mic, mă îmbrăcam singur și iute în legea mea, iar când venia maică-mea să scoale pe fete, eu eram gata; și astă numai ca să nu scap Invierea. Așteptam eu nu-i vorbă — și Crăciunul cu mare nerăbdare, dar astă numai în hatârul turtelor rupte cu nucă sau cu julfă de cânipă, a răciturilor, a cărăbușilor, a chiștelor, a gâlbășilor și mai cu samă a vestitelor sarmale de porc sau de gâscă, pe care maică-mea le făcea de azi pe mâni și le ferbea cu mare socoteală în oala de lut și numai la jăratec și aşa le potrivea ea în toate celea, încât eu socot că sarmale ca maică-mea nici n'a făcut, nici nu cred să mai facă vreo femeie pe fața pământului; și mai cred că astă e poate și singura pricină, pentru care eu și până în ziua de astăzi am rămas cu patima sarmalelor, aş putea zice că pentru mine Crăciunul era sărbătoarea pântecului. Paștele însă erau altă vorbă, și nu Paștele cu cozonacii, cu ouăle roșii și cu scrânciobele lor, ci Paștele cu Invierea lor de Sâmbătă noaptea spre Duminică.

. . . . .

DOCUMENT OMENESC

A avut țara aceasta Miniștri și mai aşa și mai altmintrelea și mai lungi și mai scurți și mai pleșuvi și mai păroși, în sfârșit de toată mâna: a venit însă vremea când departamentul dreptății să fie cărmuit de un răzaș de baștină, care, când cu împărțirea de musteți și sprincene de cătră D-zeu oamenilor de pe pământ, zice-se, că el, cel întâiu, s'a înfățișat cu cerere către milostivirea celui prea înalt și că milostivirea celui prea înalt l-a dăruit, prin urmare, cu o păreche de sprincene dese și negre și cu o păreche de musteți stufoase și imense, cum nu s'a mai pomenit să fi avut, după aceea, vreo ființă muritoare de pe fața pământului... Si cine știe dacă nu tocmai din pricina dărniciiei prea fără cum-păneală a împărțitorului a toate, n'au rămas fără musteți și spânii și femeile!... Dar ce-i păsa răzașului nostru și de spâni și de femei: destul că era el nici una nici alta... Cum se făcu, cum se drese că, după el, îndată cu aproape întocmai aceleași podoabe ale feței se căpăta și un nălbar, sau, cum s'ar zice pe limbă mai subțire, un doftor de dobitoace. Cât răzașul nostru rămase simplu răzaș, lucrurile se petrecură după cursul lor firesc și nu prinseră de veste nici răzașul că samănă la musteți și la sprincene cu nălbarul și nici nălbarul că samănă, în privința acelorași podoabe, cu răzașul. Când însă răzașul veni în fruntea departamentului dreptății, lucrurile se schimbară, bine înțeles, în folosul nălbarului și în paguba răzașului... Si deși nu se spune, noi totuși credem că de multe ori se va fi întâmplat logofătului dreptății

să-l apuce cineva de mâne că pe drum și să-l pofteașă la vr'un cal bolnav, și, dimpotrivă și tot pe drum, mulți vor fi îndreptat cătră nălbar vreo stăruință verbală pentru vr'o durere judecătorească... Destul că nălbarul se luase pe gânduri; de unde, până acum, purta o pălărie nouă ani, de astă dată se trezise cu pălăria ponosită după o săptămână... la atâtea ploconeli necunoscute trebuia să răspundă el zilnic: ba îi scăzuse și clientela-i de pe drum; nu-l va mai lua nimeni la vr'o vită bolnavă, căci se temea fiecare să nu nimerească pe Ministrul în loc de nălbar.

— Asta și-i vorba, domnule Ministru? Ei, lasă că și-o fac eu! se gândi nălbarul într'o zi.

Și i-o făcu.

Se rase frumos ca Ministrul, își făcu straie din aceeași materie și la același croitor ca Ministrul, își cumpără legătoare roșie, ba își punea câteodată la cheotoarea surtucului și câte o floare roșie ca și Ministrul: și din minutul acela incurcătura deveni de nedescurcat... Și unde nu pășea nălbarul nostru mărunt pe drum întocmai ca Ministrul, și unde nu-și schimba el munteasca lui pe o moldovenească de cele mai dialectale ca și Ministrul! ba prinse și un «tic» de vorbă al acestuia: astfel, când era să cuvânteze ceva, făcea o adevărată risipă de adverbul «în sfârșit»... Mă rog, leit Ministrul!...

Iar când vre un împricinat îl întâlnea și-i cerea ceva:

— Vino, dragă, la mine acasă, strada..., numărul..., îi zicea nălbarul cu glas dulce și bland ca și Ministrul, — asemenea lucruri nu se regulează în mijlocul drumului...

Și împricinatul se ducea acasă la nălbar, strada..., numărul...

Il poftea pe scaun, îl asculta cu mare luare aminte, îi vorbea prietenește și îi promitea tot ce vrea: ba îi hotără și data anumită, când cererea îi va fi satisfăcută... Popular, în sfârșit, întocmai ca Ministrul.

Și sute de făgăduințe de soiul acesta se strângneau pe socoteala adevăratului Ministru...

Iar când termenul fatal de satisfacere a vreunei cereri trecea și împriținatul nu-și vedea dorința îndeplinită încă, adevăratul Ministrul se trezea cu o cerere formală scrisă și timbrată, în care i se amintea, cu cel mai profund respect, bine înțeles, despre făgăduința dată...

Azi una, mâni alta, ... și Ministrul nu pricepea ce poate însemna aceasta.

Dela o vreme însă lucrul se descoperi.

— Bine măi nălbarule — Ministrul era bun prieten cu nălbarul — ce te-ai apucat să-mi faci?... îi zise Ministrul într'o zi.

— Ș'am să-ți mai fac. Din pricina musteților și sprincenelor mele care samănă cu ale dumitale, mi-am pierdut clientela și m'ām hotărît să mă despăgubesc pe altă cale...

— Pe ce cale, nălbarule?

— Ori îmi plătești o pensie echivalentă cu venitul clienței mele de dobitoace, ori facem socoteală cât prețuiesc mustețile și sprincenele mele, ca să le rad.

— Măi nălbarule, tu ești nebun!

— De loc: și de nu cădem la învoială, te dau în judecată: ori dăți demisia din Ministrul, ca să nu mă mai ia lumea drept d-ta și să-mi pierd clientela. Te asigur că am să câștig procesul dela cea întâi instanță...

Ministrul râse deocamdată: dar cum în legile țării nu se găsește niciun articol despre daunele ce ar izvorî din asemănarea a două părechi de sprincene sau de musteți: și cum, prin urmare, lucrul ar putea să rămâie la chibzuiala judecătorului: ș'apoi fiindcă urmarea nălbarului i se păru Ministrului de tot nouă și originală, lucru pentru care simte o adevărată slăbiciune,

— Bine, nălbarule, îi zise Ministrul, am să propun Corpurilor legiuitoare o lege privitoare la musteți și la sprâncene: până atunci, și fiindcă mă tem să nu mă rămâi la judecată, apoi să știi că, începând de astăzi, vei avea pensia cerută și ca arvună vino la masă la mine.

Și de aici înainte nălbarul n'a mai făcut *sua sponte* pe Ministrul: a fost totuși silit să-l mai facă o singură dată *se invito*.

...Se duse la Fălticeni cu de-ale meșteșugului său, tocmai în timpul iarmarocului. Se dădu jos din tren, luă o trăsură și plecă în oraș. N'apucă bine să iasă din zona gării, și un șuierat se auzi în dreptul lui; întoarse capul: era un sergent, care dădu un semnal; lucrul trecu neobservat; când trecu prin dreptul altui sergent, alt șuierat; apoi un al treilea și al patrulea; și, lucru neobișnuit, sergentul șuiera tocmai când nălbarul trecea prin dreptul sergentului.

— Ce dracu, gândi nălbarul: nespălații aceștia au aerul de a șuiera la vederea mea.

Iși făcu nălbarul examenul amănunțit de conștiință și n'o găsi împovărată cu nimic: și cu toate acestea, fiece sergent, prin dreptul căruia trece, se grăbea să șuiere cât mai lung și mai ascuțit...

— Să fi făcut cineva vreo glumă proastă? se gândi iarăși nălbarul: — te-i trezi numai că sănt urmărit pentru cine știe ce... sănt mișei care-și trec vremea și cu de-acestea...

Se dădu jos la un birt ca să mânânce ceva: cum îl zări sergentul din post, ii făcu smirna la comandă și stătu țapăن până ce nălbarul intră în birt: și n'apucă să pășească bine pragul și un șuierat mai disperat decât toate spintecă aerul în urma lui...

Cu toată nevinovăția lui, începu a se neliniști... lucru, însă, curios, cum îl zărira, birtașul și chelnerii, toți începură a se îngrămădi, care mai de care, ca să-l slujească. Ii puseră îndată o masă deosebită, tacâmul cel mai curat, furculiță și lingură de argint, salatiera, solnița, pahar de cristal... Se uită nălbarul nedumerit și nu-și putea da samă ce înseamnă toate acestea: și cu atât mai mult nu-și putea da samă, cu cât toate acestea nu se prea potriveau cu șuierăturile sergenților care îl urmăriseră până în ușa birtului ca pe un făcător de răle...

Dar, în sfârșit, mâncă, plăti și se sculă să plece după treburile lui.

Când la ieșire, aproape să se izbească piept în piept cu un comisar.

— Do... do... do — comisarul era bâlbâit — do... do... mnul Pre... pre.. prefect do... rește să... să... să... să... știe la... la... la ce... ce otel... a... a... ti tras? izbuti cu mai mare trudă să întrebe comisarul.

NOROC FĂRĂ MINTE

...Când Romano intră în cafenea și porunci dela ușă;

— Băiete! o dulceață și o cafea,
toată lumea întoarse capul: chiar d-l Ștefan, pisalt la strana
cea mare dela Sf. Gheorghe — lucru ne mai pomenit — își
întrerupse socotelile unei concine pe care o juca cu Iancu
Şendrea dela Nicorești, tocmai când se trudea cu chibzuiala
cum să-i lase acestuia din urmă un fante mosfluz și să-și
împlinească cu aceasta numărul de șepte spatii.

— Să știi mă, zise Balai, cel mai îndesat și mai spătos om
din târg, adresându-se lui Țară-Lungă din fața lui, cea mai
lungă și mai subțire tânjală din toată țara: să știi c'o dat
vr'un chilipir peste Romano, de unde dracu să aibă el
parale ca să-și plătească cafeaua, ba încă și dulceața?...

— Ei, chilipir, i-o fi dat cucoana Lisaveta vreun sorcovăț,
doi să ducă demâncare la femeie și la copil, și el, păcătosul
îi toacă la cafenea.

— Se poate, bre, se poate... Ș'apoi, ia te uită că, doar,
doar, s'o și ras.

— Da' nu bagi de samă că și-o tăiet unghiile și și-o spalat
gulerul și dinaințile surtucului cu zamă de fasole? Ia pri-
vește-l mă, ce galant îi!

— Aşa-i, bre. Ș'apoi cum se uită!... parcă n'ar fi chior
de loc: și să fiu eu al dracului, dacă vede el macar la o
șchioapă înaintea lui...

Mă rog, chior-nechior, șchioapă-neșchioapă, destul că
Romano cu un fel de aer biruitor străbătu cafeneaua dea-

lungul, se aşeză la o masă slobodă tocmai din fund și, deși scurt de vedere și cu ochii, de jur împrejur, îmbujorați de un cerc roș, aproape de carne vie, ca la epuroii de mosc, luă totuși o gazetă și, până să-i aducă dulceața și cafeaua, se prefăcu că citește; și după cum urmărea el rândurile cu ochii, tot așa și nasul i se ținea pe gazetă când dela stânga spre dreapta, când dela dreapta spre stânga...

— Ei, măi Romano, strigă Țară-Lungă de departe, ia vezi bre, c'avem să cetim și noi gazetă aici: ce dracu, nu te-i fi apucat tu să-ți faci basma dintr'însa...

Se stârni un hohot de râs în toată cafeneaua.

— Și voi, bre, ce nu-i dați pace, strigă Ionică Frâncu din alt fund de cafenea: ce dracu, tot nu știți că el, dimineața, când iesă deacasă, își sufără nasul odată și bine, și după aceea toată ziua nu mai are nevoie de batistă?

Același hohot de râs...

Și bietul Romano, care era deprins cu de-acesta, tăcea: și tăcea, fiindcă nu prea știa, adică nu prea vedea pe cel ce se leagă de dânsul: câteodată însă, când îl prea răzbeau cu gluma, arunca și el peste cafeneaua întreagă, câte un *p...* sau câte un *m...* la vocativul plural și își căuta înainte de sorbit cafeaua, pe care de regulă i-o plătea ori Ghilt, ori Motăș, ori Udrea, ori Ciuhureanu.

De astă dată însă, când fu la plată, Romano, cu un soi de veche obișnuință, pe care n'o avusese niciodată, sgârci pe sub masă piciorul stâng, întinse pe cel drept, vârî mâna în buzunar și scoase o pungă, iar din pungă un galbăn: apoi bătând cu lingurița în pahar, care țipă ascuțit;

— Băiete! strigă el.

Bietul se înfățișă numai decât.

— Ado cusurul, zise Romano, aruncând cu galanterie galbănul pe masă.

— Mă Codrene, se auzi strigând tocmai din fundul cafenelei, cătră polițai, Țuchel dela Burdusaci, mă Codrene, aflat-ai tu, bre, cine va fi spart casa lui popa Toader Pohrib

din Bulgari? Mi se pare că încep să-și arate vârful urechilor cei două sute de galbăni care i s-au șterpelit din ladă.

— Că bine zici tu măi Tuchel, zise Codreanu: uite, acu mi-aduc aminte că, în noaptea cu pricina, am întâlnit pe Romano pe sub zaplazul lui Tudoran, venind pe furș nu știu de unde.

— Ei, zise Udrea din altă parte a cafenelei, vă faceți și voi că nu știți! d'apoi că doar tot pe-acolo stă și Velca lui Enciu cu care tratează amor Romano.

Velca lui Enciu era o bulgarcă bătrână și cea mai slătă femeie din târg.

— Nu vi-i rușine obrazului, marțofoilor, vă numărăți și voi în rândul oamenilor, păcătoșilor: ia să-mi dați pace că, pe crucea mea dacă nu vă sparg capul cu ce-oii apuca.

Așa era pe vremea aceea: și, la prânz, se împărteau toți pe la casele lor cu voie bună și fără dușmanie.

Și cum, pe vremea aceea, lumea fără multe griji se ținea mai mult de ghidușii, într'o zi ce trăzni prin cap la vreo 10—15, tot oameni de samă, și numai unde se hotărîră ei să se ducă la Romano acasă « ca să-i tragă la mașină în tablou ». Am uitat să spun, că Romano, așa chiar cum era el, avea un hârb de aparat fotografic, tip « Daguerre » cu care, pentru un leu și opt, trăgea la mașină pe cine prindea... bine înțeles că cel tras la mașină trebuia după aceea să scrie pe dosul fotografiei; « aista's eu » și să iscălească cîteț de desubt...

Și cei 10—15 se aşezără după cum știa Romano regula meșteșugului său: iar când comandă Romano; « acumă, nu mai mișcați » și trase capacul dela lentilă, toți se mișcară care încotro, se strămbătă, scoaseră limba, căscară fără ca Romano habar să aibă de ce făcea ei.

— Brava! Romano, zicea protopopul, iaca eu îți plătesc mai dinainte.

Și-i dădea o carboavă.

Care un irmilic, care doi, trei beșligi, care câțiva sorcovetii... Racoviță și Petrache Anastasiu, mai cu dare de

mână, și dădea câte un galbă... Numai Alexe Anastasiu, cel mai bogat dintre toți ii dădea o jumtate de sfanțig. Iar Toderică Maslină nu-i dădea nimic, sub cuvânt că fără mutra lui tabloul n'ar plăti nici două parale.

Peste trei zile Romano se trezi tras la judecată după toate formele de către cei 10—15, pentru pagube bănești și bătăie de joc de persoana lor, cu anume lămurire; ba că Șendrea a fost tras la mașină cu gura căscată, ba că Miron a ieșit fără nas, ba că Ghilț are numai un ochiu, ba că Motăș îi cu două nasuri și a ieșit cu potcapiul protopopului în cap și protopopul cu pălăria lui Ghiță Tifănescu... și alăturau la jalbă și un tablou...

Și procesul se judecă la ziua hotărîtă după toate regulile, cu advocați, cu experți, cu fel de fel de martori, toți aleși pe sprânceană, bine înțeles... Iar judecătorul care era și el pe tablou cu cine știe a cui căiulă sau nas, ascultă foarte serios amândouă părțile, apoi retrăgându-se în « prezusfie» (?) cu cei doi « asesori » spre a râde tustrei, ieși ca după o scurtă, dar adâncă și dreaptă chibzuință și osândi pe Romano la dauna și cheltueli de câteva sute de galbeni...

Bietul Romano o vârî pe mâncă și ieși opărit dela judecătorie... să plătească sute de galbeni el, care n'avea cu ce-și plăti dulceața la cafenea!!...

Iar când se duse la Romano acasă și se uită de aproape la placă și văzu blăstămâția de pe dânsa, se înfurie grozav: se duse a doua zi la « butuc » și las' pe dânsul că le dădea el bani pe miere celor ce-și bătuse joc de meșteșugul lui.

— Iacă, măi Romano, și zicea protopopul, chișcătura ias' de Toderică și cu Tânjala cea de Braun ți-o făcut șotia: dar lasă c'ai să ne scoți tu mai bine altădată.

— Ba să te scoată, părinte, scaraoschi din fundul tartarului, că doar Sfinția ta ești capul tuturor răutăților.

Și cam avea dreptate bietul Romano: protopopul era capul tuturor ghidușilor, el le ticluia cel mai bine dintre toți.

Și câte altele!...

A D A O S

D I V E R S E

DESPRE DESVOLTAREA ȘI CONSERVAREA NAȚIONALĂ LA ROMANI

(REZUMAT)

Naționalitatea este un patriotism pe care orice popor e dator a-l conserva cu sfîntenie, dacă voiește a-și conserva unitatea și existența, față cu atâtea împrejurări exterioare, care tind a-l cotropi și a-l nimici. Toate popoarele, de sigur, au întreprins, pentru conservarea naționalității lor, lupte crâncene și îndelungate, dar poate niciun alt popor n'a avut a înfrunta, ca Români atât de variate și de grele lupte pentru conservarea naționalității lor. Vechii coloniști ai Daciei, smulși din Italia, și poate din întreg Imperiul roman și transplantați, ca să zicem astfel, pe un nou pământ, ei fură obligați, de a-l conserva deocamdată și a-l recuceri mai în urmă, pas cu pas dela barbarii năvălitori. Cât timp coloniștii aduși de Traian stătură sub protecție și în legătură cu patria mamă, ei nu făcură alta decât se desprinderă și se lipiră de noua lor patrie și, învățând a o iubi, putu mai târziu ca s'o și apere. În acest timp, care ține aproape doi secoli, nicio împrejurare exterioară nu veni ca să atenteze la puritatea moravurilor și la sfîntenia tradițiunilor, cei doi factori principali ai naționalității oricărui popor. Acest veac de aur însă trebuie să aibă și el sfârșitul lui, și acest sfârșit începea odată cu năvălirea barbarilor; și Aurelian, fie că voia să intunece pe Traian, înființând o Dacie Aureliană, fie că din considerente politice voia să mai restrângă confinele Imperiului, strămută pe o mare parte din coloniștii Daciei lui Traian deadreapta Dunării, înființând Dacia Aureliană.

Din acest moment elementul roman al coloniștilor se despărți în două părți bine distinse: cei ce trecură deadreapta Dunării fură, de sigur, acei care nu au vră nici casă nici masă și care se găseau bine oriunde; nu fură tot astfel și cei ce rămaseră în Dacia Traiană, adică în Țările noastre: aceștia nu putură să se despărți, de casa lor, de pământul pe care il lucrase și care

hrănise pe părinții și strămoșii lor, nu putură în fine a părăsi mormintele fințelor lor iubite, pentru a merge în o nouă patrie.

Poate că e ceva providențial în acest fapt, cu totul simplu de alțim-trieala: cine știe dacă partea bolnavă a coloniștilor, rămânând în Dacia Traiană, nu s'ar fi întâmplat cu aceasta ceea ce s'a întâmplat cu cea Aureliană: slabii, fără energie, fără respectul moravurilor și a tradițiunilor, cei ce treceră în Dacia Aureliană curând se pierdă și nu fură în stare nicăieri numele lor să și-l păstreze; și dacă din când în când, față cu barbarii năvălitori, ei dau căte un semn de viață, aceasta e, de sigur, semnul de viață al candelei care se stinge. Cei din Dacia Traiană purificăți, ca să zicem astfel; ținând cu o sfîntenie la trecutul lor și având o speranță nesfârșită în viitor, știură a se strecura prin toate vicisitudinile timpurilor cu credințele, moravurile și naționalitatea lor intactă. Iată pentruce istoria Românilor este istoria Daciei lui Traian și nici nu se putea altfel de vreme ce numai aceasta și-a conservat individualitatea sa. Din momentul când Dacia Traiană fu părăsită sau aproape părăsită de către împărații dela Roma și dela Constantinopol, ea trebui să-și apere singură independență, instituțiunile și naționalitatea sa, și luptele pe care le întreprinse pentru aceasta, sunt din acele ce constituie mărirea trecutului nostru și pot cu mândrie împodobi paginile istoriei universale.

Dacia lui Traian expusă și deschisă, intr'un mod excepțional, spre partea de răsărit care fu drumul bătut și mare al năvălirilor, bogată în pășune și productivă în cereale, formă de timpuriu, dacă nu tocmai ținta dar locul de popas mai tuturor semiținților venite din răsărit și nord. Goții sunt primii năvălitori care ne calcă Tările noastre către secolul al IV-lea. Poate că acești barbari de viață germană ar fi rămas pentru totdeauna aici, dacă Constantin cel Mare nu i-ar fi alungat, și aceasta a făcut-o el nu pentru că iubea pe Romanii din Dacia Traiană, dar fiindcă era deja creștinată și Constantin cel Mare deci a fost împins la aceasta de simțul său religios. Această întâmplare uni încă pentru un moment, provincia lui Traian, cu imperiul de orient. Pe la începutul secolului al VII-lea o altă năvălire cu efecte mai pronunțate fu năvălirea popoarelor slave. Dacia lui Traian însă nu avu deocamdată a suferi nimic dela aceasta până mai târziu, când intră în resbele serioase cu Polonii. Deocamdată Slavii năvălitori se despărțiră în două ramuri: unii treceră pe la nordul țărilor noastre și ocupă provinții slave de astăzi: Galitia, Polonia, Boemia, etc., alții însă treceră deacurmezișul țărilor noastre peste Dunăre, atrași fiind de slăbiciunea și decadența imperiului Bizantin: vulturii se aruncau asupra unui corp în agonie; și de astădată deci un fapt exterior, slăbiciunea imperiului Bizantin, scapă pe Dacia lui Traian de urgia năvălitorilor.

Una însă din năvălirile care însipse groaza în inima tuturor popoarelor pe unde a trecut fu năvălirea Hunilor, conduși de către Atila. Hunii devastau și pustiau totul înaintea lor. Tările noastre însă au suferit puțină de

această năvălire, căci ei îndreptându-se spre Nord, trecură pe din susul țărilor noastre, devastără, supuseră și se așezară în Ungaria de astăzi. După ce cutreraseră și prădase întreaga Europă, Ungurii ce vin mai târziu supun Transilvania, și Leșii din Galitia încep a năvăli asupra Moldovei, cuprinzând mai toată țara până la Bârlad. Bogdan, domnul de atunci, se adresă la Constantinopol și căptă ajutor cu care alungă pe Leși și apoi pe Unguri de a se intinde și asupra celorlalte părți din Dacia Traiană. Tot pe acest timp Genovezii, veniți cu Bizantinii, se pun în contact cu Moldovenii și se așează prin orașe sudice de pe malul Dunării; din acest timp datează de sigur, cei doi delfini pe stema țării noastre; timpul acesta este însemnat și prin tendința catolicilor de a aduce pe Români sub biserică occidentală, dar țaria credinței noastre fu mai mare decât indemnările, și această țarie de credință ne păstra încă odată unitatea și naționalitatea noastră. Toate năvălirile venise și se strecurase peste Români, dar ei rămăsese pe loc; năvălirea Tătarilor, la jumătatea secolului XII-lea, ii silise să se adăpostească în munți; după ce Tătarii trecură, ei se întoarseră fie care la căminul lor sub capiteenile lor; atunci se formează și cele două principate Moldova și Muntenia, aceasta din urmă compusă din unirea banatului Olteniei și Munteniei care se făcu mai târziu. De aici înație încep luptele acestor două țeri cu Ungurii, Leșii și mai târziu cu Turcii, lupte de existență și independență din care Români, prin înțelepciunea lor și vitejia domnilor lor, au ieșit totdeauna victorioși. Mircea al Munteniei, Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare al Moldovei, port cu mândrie și victorioși standardul naționalității noastre, și rădică țara lor la un însemnat grad de putere în lăuntru și de considerație în afară. Învinși sau învingători, Români scăpară cu naționalitatea, obiceiurile și credințele lor din toate luptele crâncene care le avuseser cu Turcii, Ungurii, Leșii. Mircea și fiul lui Ștefan închinase țările lor Turcilor tocmai pentru a salva naționalitatea, existența și credințele poporului lor; veni însă un timp când aceste comori al poporului nostru fură serios amenințate, nu prin arme, dar prin corupțiune și tâmpire. Încă dela căderea Constantinopolului sub Turci, Grecii din Bizanț începuse a se împrăștie în diferite părți; țările noastre avură și ele partea lor; acești Greci se introduce în cîntul cu încretul neobservați și începură a mină moraturile curate ale poporului, începură a-l stoarce de avutul său, așa încât, pe când Domni valoroși ca Mihai Bravul luptau pentru rădicare românismului, în sănul țărei acest românism era ros de un vierme activ și neobosit. Căderea lui Mihai fu semnalul încreșterii luptelor și din afară, și începutul luptelor intestine pe de o parte, iar pe de alta sfârșarea unor valoroși domni de a rădica moralul țărei. Vasile Lupu și Matei Basarab fură reprezentanții acestei faze a vieții noastre istorice, dar și ei căzură și din momentul acesta, fanarioi întăriți se aruncă flămânzi asupra corpului lângăzit al țărei noastre. Români fură desarmați, tributuri noui și ne mai auzite fură aruncate în spetele poporului; demnități noi și ridicolă se creară; portul și obiceiurile se schimbă și limba fu alungată din biserici.

In acest timp de restrîște numai tăria înăscută a românului putu să re-siste și să păstreze, măcar prin sate și prin munți paladiul național, limba, obiceiurile și credința; numai acolo naționalitatea noastră avu un refugiu mai sigur. Dar ca toate trecu și aceasta, și revoluția franceză suflă puternic peste popoare, împărtășind norii groși ai ignoranței; sămăl demnităței începuse a se desvolta în noi, și bărbați, putem a-i numi martiri ai românilor se însărcinără de a ne scoate și deștepta din letargie. Petru Maior, Șincai, în Transilvania, Veniamin Costache, Asachi în Moldova, Lazăr în Muntenia, dădură semnul de deșteptare. După dânsii veniră oamenii de acțiune a lui 1848 care cu o persistență nemăsurată pregătiră și aduseră pe 1859. Dela unire, drumul cel mare al reformelor e deschis și unitatea noastră națională pentru totdeauna asigurată.

CÂTEVA CUVINTE ASUPRA PSICOLOGIEI ȘI CARACTERULUI POPULAR LA ROMANI

Onorată adunare,

Dacă nu mi-ar fi teamă, că încep conferința mea cu o expresie prea cunoscută, ca să nu zic banală, aş afirma, că în viața popoarălor ca și în viața indivizilor, sunt faze, sau mai în special, momente psicoligice, menite să umplea de grija sufletele celor mai drept cugetători; dacă se iea, apoi, ca premisă, pesimismul acut, de care zac societățile moderne, ajungem, în definitiv, la concluziuni, care, cu drept cuyaț, ar trebui să ne pună pe gânduri nu numai asupra prezentului, dar chiar și asupra viitorului poporului nostru. Si s'au desfășurat înaintea d-voastră aceste lucruri cu atâtă eloquență, vervă și colorit, în cât ni s'a smuls furtuni de aplause; sper, însă, că aplausele entuziaste, cu care am subliniat unele momente ale conferințelor anterioare s'au referit mai cu seamă la tehnica oratorică a vorbitorilor, și că nu au fost, de loc, expresia mulțumirii sufletești, pe care noi am fi simtit-o în fața tabloului desnădăjduit al miseriilor poporului român, tablou executat cu atâtă artă de maeștrii penelului oratoric.

Orice s'ar zice, rămâne, totuși, constant, că sunt diferite moduri de a vedea lucrurile; și dacă jelim cu nu știu care Profet, care și-a atârnat lăuta în ramurile unei sălcii de pe malurile Iordanului nu peirea Sionului, dar zădărnicia lucrurilor omenești, de ce, adică, împreună cu adâncii noștri sociologi, nu ne-am întrista măcar de prezentul, în care trăim și mai cu seamă de viitorul, ce ne pândește? Suntem de perfect acord și mergem pe aceeași cărare cu toți acei, care semnalează miseriile, de care suferă poporul român și cu acei, mai cu seamă, care ne propun mijloacele de îndreptare; e un punct, însă, unde drumul nostru se bifurcă și, de aici încolo, mergem pe căi difierite. Punctul acesta, punct eminentan esențial pentru completa înțelegere a lucrului, constă în faptul, că, stăpâniți de pesimism, ne-am deprins a privi faptele numai pe partea lor cea rea și spiritul nostru s'a îndrumat, astfel, dacă nu pe o cărare cu totul greșită, dar cel puțin nu tocmai pe urmele adevărului. În esență, voi să zic, că, de multe ori, înnotăm la suprafață, unde furtuna prinde, unde valurile se formează cresc, și devin talazuri amenință-

toare și unde spiritul nostru nu vede, și nu poate vedea decât o peire sigură și apropiată; nu ne-am scoborit însă cu ochiul mintii în adâncimile oceanului popular și n'am cercetat fundul său, cu o expresie consacrată, fundul acestui ocean; numai cu chipul acesta, cunoscând, adică, lucrul în întregime, am putea trage concluziuni sigure, de ce este și de ce poate fi; și când afirm aceasta, îmi vine în minte paradoxul metafisic al nu știu căruia mare spălit, care pretinde, că *nu e real și nu există, decât numai ceea ce nu se vede*; și, de și cu oare care teamă, trebuie totuși să mă unesc, pentru moment cu această părere. Scopul conferinței de față e tocmai acela de a se pune în evidență ceea ce nu se vede sau, mai bine zis, faptele peste care se trece cu prea mare ușurință, de a ne scobori adică în fundul intunecos și părăsit al poporului român, de a trăi un moment din adâncul vieții lui, de a-i surprinde firea lui intimă, de a cugeta și a simți cu el, de a ne identifica, măcar cu această ocasiune, cu țaranul, între noi și între care s-au interpus atâtea stavile, în cât s'ar părea că țara aceasta e locuită de două popoare cu totul deosebite: cel dela orașe și cel de la sate. Si când zic aceasta, să nu credeți că țintesc la gloria de a fi autorul unui sărman joc de idei. O! Nu! ținta noastră e să dăm a se înțelege că nu numai formele exterioare, dar și modul de a cugeta și a simți al târgoveștii și altul decât acel al autohtonului din câmpii și munții noștri. Nu se cere, în adevăr, un prea adânc spirit de observație, spre a pricepe, că e fundamentală deosebire între carul cu boi al țăranului, de exemplu, și între tramvaiul electric; între mulțimea de sori artificiali însipți cu o profusie pe picioarele lor de fontă și la lumina căroror ne mișcăm alene importantele noastre personalități și între unica lampă de noapte, aprinsă de mâna lui D-zeu în adâncul cerurilor, spre a lumina slab și misterios cărările goale și pustii ale satelor noastre; cel puțin dacă, din cauza scumpetei petroleului ceresc, nu s'ar merge cu economia până acolo, încât să se aprindă această lampă numai 15 zile pe lună, și dacă, cel puțin, sburdalnicii de nori nu ar avea fantasia să o mai stângă și ei din când în când! Apoi ce deosebire prăpăstioasă, încă, de la surtuc la suman, de la ițari la pantaloni! Si fiindcă trebuie să se dea fie cui partea ce i se cuvine, ce deosebire, încă, între zevelca și catrința de la țară și între rochea scumpă și elegant tăiată de la târg, între clasicul conci moștenit de țărancă româncă de la matroanele române, strămoșele sale, și între babilonia cosmopolită, care a transformat, în o pădure virgină din nou l continent, capul femeii din lumea întreagă; e de prisos, credem, să mai amintim, că corpul chiar a contractat forme convenționale, înaintea cărora Natura creațoare rămâne adânc jignită de îndrăzneala omului, care a avut pretenția, să corijeze cu rău gust pe cea mai strălucită din creaturile sale. Depărtatul și cultul Apus a aruncat, peste corpul poporului din orașele noastre, podoabele sale exotice, iar în sufletul lui a infiltrat simțiri și cugetări mercantile. Vorbim franțuzește, mânăcam franțuzește, iubim și urâm franțuzește; și dacă fetele noastre, crescute la *Dames de Sion*, nu execută, cu toată grația, indispensabila reveransă,

dacă n'au eşit, din oficina esuită, complet transformate, dacă nu ştiu a ţese iute și cu două degete crucea pe piept și, dacă, după un anume manual, nu ştiu a ţine ochii în pământ și a-și modula gama vocală, apoi, noi părinții, rămâneam desperați și săntem în stare a considera pe copiii noștri ca buni de împălat și de aşezat în rafturile unui muzeu de quadrumană. Vârtejul unui realism rafinat și disnervant ne răpește într'un danț infernal: alergăm amețiti, cădem, ne rădicăm răpede cu sufletul în gât, pornim înainte, forțând ultima picătură de vigoare, ce mai circulă în vinele noastre, săngele aleargă furtunos în arterele noastre și inima, acest minutar al vieții, bate iute și violent până la punctul de a ne sdrobi piepturile... apoi, istoviți, ne oprim! inima și plămânul, în stilul lor fisiologic, fac o sincopă și fisia galopantă sau anevrismul fulgerător încheie cu un punct negru fraza scurtă a vieții. Tineretul nostru, subred și diafan, prezintă psicolog lui exmpl. și mai din de studiat: intrat, și el, prea de timpuriu, cu alcătuirea lui etică pe căile arzătoare ale vieții moderne, are, de multe ori, soarta fluturului, care, doritor de prea multă lumină, și împins de năzuinți imprudente, moare hipnotizat în flacără unei lumânări.

De și reprezentanți ai unei generații, care se stinge, nu săntem, totuși, dintre acei, care apoteozează trecutul nostru idilic; suntem însă dintre acei, care condamnă, din toate puterile, direcțiunea progresului nostru aparent; căci, afară de progresul nostru real, pe care, cu toate sforțările noastre supraomenești, nu-l putem îndeplini decât conform legilor de desvoltare socială, există la noi, ca la toate popoarele cu cultură de împrumut, un progres aparent. Am putea să ilustrăm această teză cu o sumă de exemple, care de cât care mai dureroase; renunțăm, însă, la un catalog prea amănunțit al miseriilor noastre. Unul, însă, dintre cele multe și care, mi se pare, că ar da măsura generală a lucrului, ar fi și cel următor: sănț o persoană sau, spre a fi mai limpezi, sănț un străin, care nu prea e în curent cu oamenii și lucrurile orașelor noastre; după o lungă călătorie prin orașele mari ale Apusului, sosesc în București, de exemplu; eu străinul, care cunosc pe deget, minunele culturii și vieții occidentale, mă simt la București ca și la Paris, Berlin sau Viena, căci formele oamenilor și lucrușilor sunt aceleași, de și pe o scară mai restrânsă; și, în entuziasmul meu pentru ceea ce văd, îmi scot pălăria și salut cu căldură pe acest popor mic, dar harnic și intelligent, care a știut, în 40 de ani, să atingă progrese, pentru care bătrânele popoare ale occidentului au asudat peste o mie de ani, și eu, străinul, plec, ducând cu mine admirarea cea mai sinceră pentru Tânărul popor, făclia orientului. Vă întreb, însă, și aceasta în mod foarte discret, ce s'ar fi întâmplat, dacă străinului în cestiune i-ar fi venit fantasia, să ieală o parte pe cel întâi trecător și să-și sgârde puțin cu unghia peliță strălucită, cu care era acoperit? Ce ziceți? N'ar fi rădicat sprâncenile, n'ar fi făcut ochii mari și, permiteți-mi o expresie nu tocmai la modă, dar foarte potrivită, n'ar fi rămas cu gura căscată? Pentru ce? răspunsul îl las pe sama fie căruia dintre d-voastră.

Lucrurile stănd astfel — și lucrurile stau așa — care ar fi sinteza prin imaginație a poporului, care insuflătă ca un furnicar orașele noastre? degenerarea, care roade cu dinți ascuțiti și veninoși în formele sculpturale și clasice ale populației românești, dacă nu a redus încă, dar e pe punctul de a reduce aceste forme și proporțiuni la dimensiunea unei statuete de gueridon, ale unei jucării de Nuremberg; dacă mai puneți că, peste această statuetă, străinătatea a aruncat toate panglicările sale multicolore, am căptă o figurină foarte potrivită, pentru a constitui vre una din podoabele unui Crist-baum, pe care vre un Congres european și-ar propune să-l rădice în ajunul vre unui crăciun politic. Aș diseca, înaintea d-voastră și crierul microscopic al acestui figurant, dar mă tem de o decepție și mai mare; mă tem, anume ca nu cumva să-l găsesc prea neted și fără circumvoluții; iar în compartimentele închipuite de vechii Frenologi, mă tem să nu găsesc pe toți romanticii tuturor popoarelor disputându-și primul loc; mă tem să nu găsesc vre o expresie franțuzească luând la bătaie și alungând pe una românească, pe Ștefan cel Mare sau Mircea Cel Bătrân, umflați de după ceafă de vre un oare care Monte-Cristo sau Tartarin de Tarascon; pe legendara mumă a eroului Moldovei imbrăcată în matineul vre unei Nana sau Sora Ana; iar pe vechii noștri cronicari mă tem să nu-i găsesc văcuind ciobotele lui Zola sau Daudet; și de multe, de multe altele mă tem; de aceea, încheem acest paragraf al conferinței noastre, rezervându-ne dreptul, bine înțeles, de a ne sprăjini capul pe mâna și de a medita cu îngrijire la deslegarea problemei viitorului.

Trecem, onorată adunare, la a doua și ultima parte a subiectului nostru; credem că e și timpul de a mai ești din aerul confinat și greoi al orașului, spre a merge să respirăm un moment aerul larg și liber al câmpilor și munților noștri; să lăsăm duruitul sgomotos al trăsurilor pentru scărtățitul carului neuns al țăranului; să ne lipsim, pentru puțin, de muzicele și orhestrelle omenești și să mergem să ne îmbătăm de melodiile văzduhului, de colosală simfonie a Naturii; să ne mai bată inima și la glasul tainic al păraelor noastre limpezi, să ne mai plutească sufletul și pe aripile vântului dulce de apus, care suspină, tăindu-se în fruntea ascuțită a bradului; să plângem cu roua câmpului de vară și să lăsăm întreaga noastră ființă să mai lunece și pe povârnișul unei dulci melancolii, în fata unei flori răsărite pe margini de abis. Poate că în câmpile noastre largi și mănoase, în munții noștri plini de umbră și de răcoare, în mijlocul nepeptănatului și sburlitului popor dela țară, vom găsi un minut de odihnă și de dulce reculegere pentru sufletele noastre sbuciumate de vijăliile arzătoare ale vieții de oraș. În adevară, onorată Adunare, noi târgovești, noi oamenii subțiri, noi cei cu idei înaintate și — aș putea zice — și înalte, noi micii despota, care, cu foarfeca cu vântului și a condeiului, croim soarta popoarelor, noi care luăm visul drept viață și viață drept vis, noi al căror presbitism sau miopism se uită cu despreț, prin stecla ochelarilor, la broasca țistoasă din picioarele țăranului, noi

în fine, aşa cum săntem şi cum ne-a creat, nu plăsmuitorul a toate, ci ultimul jurnal de modă din Paris, noi, zic, am chemat pe tăran înaintea tribunalului nostru înmănuşat şi i-am cerut socoteală, pentru ce nu bea bere în loc de vin, pentru ce stărue în a-şi păstra clasicul lui nas roman şi nu-l schimbă pentru nasul alcoholic al occidentalui? pentru ce ține numai de cât să moară de bolile, pe care bunul D-zeu le-a pus să străjuiască echilibrul omenesc şi nu mai moare puţin şi de delirium-tremens? pentru ce să duce la crâşmă şi nu la Club, pentru ce tot joacă hora şi bătuta şi n'o mai schimbă pe țarina, boston sau pas-de-quatre? Pentru ce nu-şi schimbă barba şi pletele lui dacice pentru cotletele englezesti sau Henri IV franțuzesc? Pentru ce tot mormăeşte un jargon nesuferit şi sălbatec, care turbează urechea fină şi muzicală a mult mai finului şi muzicalului târgoveş? Pentru ce nu-şi schimbă şezătoarea în matinele şi vergelul în revelion? Ce tot ii dă cu frunza verde şi n'o mai dă şi pe:

Doi ochi am iubit în viaţă,
Luceau ca stele printre nori,

sau

Angel de iubire, angel ce ador,
Pentru tine dragă văd că am să mor!...

Pentru ce nu mai rimează ceapă cu apă şi pâne cu câne, după cum s'ar părea că reclamă ultimul stadiu evolutiv, realizat de barzii, care fac deliciul mahalalelor? Şi ar trebui un supliment de conferinţă, ca să enumere numai învinuirile ce s'au adus tăranului de noi, tiranii şi asprii lui judecători. Şi tăranul, care nici o dată nu-şi dă inima pe faţă către târgoveş, ci, din contra, caută să-l însăle şi să-l amâgească, pe cât poate, drept răspuns la toate crimele ei î se impută, îşi succede stângaci căciula în mâni, se scarpină cu toate cele 5 unghii netăiate ale dreptei în creştetul capului, semn că cheamă o idee în cercul târziei sale conştienţii, şi, după o pausă, în care a rumegat bine răspunsul, zice şi el: « Apoi, dă, boeri D-voastră, ce să facem, dacă aşa am apucat? ». Şi dacă cineva, şi, în cazul de faţă, noi, asprii judecători ai tăranului, am şti că întăles şi căte învăştăminte se cuprind în aceste trei cuvinte « Aşa am apucat » de sigur, că am pronunţat un verdict de achitare pentru toate crimele de les-modernitate comise de inculpat. Dar vor întreba, poate, scepticii şi cei cu despreţul pe buze, pentru tot ce ne-a trecut prin vama de la Ițcani sau Predeal: « Ei, şi ce a apucat acest mojic de ține şi nu lasă cu atâtă îndărătnicie? Iată, Moncher, ar continua el să zică, un argument, care s'ar mai putea întâlni la Canaci, Somali, Bogesmani sau la mânătorii de foc din Australia; iată ce va să zică a fi incult, iată ce va să zică a nu fi cetit pe Germinal, Debâcle, Bête humaine şi alte atâtea opere, care fac gloria literaturii moderne ». Şi modernul nostru, contractând o mâna

îngrijită, s'ar perde în reflecțuni de compătimire pentru acest sărman popor, care s'a născut, a trăit și va muri sălbatec, fără să guste din cupa delicioasă, din care el, modernul, s'a îmbătat și a atins idealul culturii intelectuale și morale hotărîte omului pe pământ. « Rien à faire, moncher » va zice el terminând și clătinând capul cu desnădejde. — Si, de altă parte, credeți că mintea țăranului a rămas neactivă și că el nu și-a făcut reflexiunile și concluziunile sale? O! să nu credeți aceasta. Țăranul are la îndemâna atâtea săgeți pregătite pentru orice ocasiune, în cât vai de acel, ce și-ar pune în minte să înfrunte vreuna din ele: șoacăță, liftă, latină, pantalonar, surtucar, albăstrime sunt atâtea epitete grațioase, pe care țăranul le pune la îndemâna tuturor acelor, care ar pofti să se atingă de patrimoniul lui strămoșesc, de paladiul național, pe care el l-a păstrat cu atâtea jertfe și cu atâtă sfîntenie, dealungul veacurilor și restrîștelor de tot felul, prin care a trecut; și să nu credeți că, prin sita deasă, prin care el vede lucrurile, nu-și dă și el samă de adeverata lor valoare; și să nu credeți, de asemenea, că el nu răspunde la compătimire prin compătimire și că dacă noi îl găsim pe el sălbatec, apoi el nu ne găsește pe noi niște stricați și lepădați de lege. Fondul lucrului nu stă însă aici. Alt ordin de idei îmi propun să devolț în această a doua și ultimă parte a conferinței mele, ordin de idei cu mult mai important și care va da măsura modului, cum înțălegem noi lucrurile în mult discutata cestiune a poporului român. Pentru acest sfârșit să dăm pînă în imaginațiunii noastre și, pe ariplele ei, să ne transportăm, pentru un moment, în depărtările mărețe și de atâtea ori nefericite ale Istoriei noastre, în epopeea colosală, care s'a desfășurat în câmpii largi ale Dunării și în văile strâmte ale Carpaților, dela Tisa până la Nistru, din Carpați și până la Mare. Nu-mi propun să fac o lecție de Istorie, căci n'ar permite-o subiectul nostru; voi să zic numai, că ne-am deprins a ne făli cu numele de scoborîtori direcți și nemijlociți ai vechilor Romani; se poate; și n'o să venim noi să răsturnăm teorii cu drept de cetătenie; mie însă îmi place să cred că de la capul locului, am fost mai mult o sintesa a lumii romane, și când zic lumea romană, înțăleg nesfârșitul furnicar de popoare, ce alcătuiau vasta, ca să nu zic nesfârșita, dominație romană; după năvălirile barbarilor, adică actualul popor român, s'o fi mai hultuit cu sânge nou importat din fundurile lumii, și trecut la noi pe căile larg deschise ale porților Caspice. Cel puțin prezența rămășiștelor din viața morală și religioasă a tuturor popoarelor pământului, în legendele, poveștile, credințele, superstițiile și tradițiile noastre, par a confirma aserțiunea de mai sus; dacă, pe lângă aceasta, mai considerăm nemărginita putere de rezistență a poporului român, putere capată prin o largă încrucișare, apoi săntem cu atât mai mult împinși a crede afirmarea noastră. Că Românul e înzestrat cu o neasemănătă putere de rezistență, se constată din faptul că el s'a strecurat dealungul veacurilor cu individualitatea lui neatinsă; și, când zic neatinsă, înțăleg prin aceasta acea nesfârșită comoară de obiceiuri, de credință, de datine și, mai presus de

toate de simțiri, de cugetări și de aspirațiuni, care, toate, formează caracterul fundamental al unui popor și, în cazul de față, al poporului român. Când însă discutăm, onorată Adunare, asemenea cestiuni, nu trebuie să luncăm cu privirea la suprafața lucrurilor, ci trebuie să pătrundem cu ochiul minții în miezul lor intim, de oare ce știu e, că, în procesul de evoluție istorică al unui popor, se pun și se suprapun la suprafață, întocmai ca în fenomenele geologice,¹⁾ straturi, pături străine și de împrumut; și se suprapun acele pături în cantitate și grosime până la punctul de a acoperi, a întuneca și a face să se creadă că pătura primitivă, fondul, s'a nimicit și că nu mai există. Dacă, deci, în cestiuni ca cea, de care ne ocupăm, am privi lucrul numai la suprafață, apoi, de sigur, că ar trebui cu toții să ne întrebăm cu îngrijire, unde e poporul român? L-am căuta în toate părțile și n'am mai putea găsi pe acest mic popor sub groaza de pangligării și inovațiuni, sub care străinătatea l-a înmormântat; l-am crede prăpădit, și noi însine ne-am îndoi de propria noastră existență reală; căci numai numele de român nu e încă o dovedă că există un popor român. Cum însă, în puternicele comoziuni geologice, pătura adâncă și primitivă esă la suprafață, tot astfel și în viața popoarălor, puternicele comoziuni istorice ne putem da seama, dacă, în adevăr, existăm sa nu, ca popor. Voiți un exemplu? el e ușor și la îndemâna tuturor: dacă fiecare am răscoli puțin bagajul nostru științific, am da, unii mai ușor, alții mai cu greu, de figurile colbăite ale eroilor trecutului nostru, și fie care, după gradul său de sensibilitate, față cu mărețile noastre suveniri istorice, am rămânea mai mult sau mai puțin cuprinși de admirație și respect înaintea acelor cete de voinici, care, cu pieptul în soare și cu pletele în vânt, sburau pe caii lor iuți și mici când la Dunăre, când la Nistru, când la Carpați, ca să-și apere patrimoniul strămoșesc de liftele păgâne; și în fruntea lor boerimea iar în fruntea boerimii Domnul țării mergeau deavâlma, însuflețiți de același gând, de același dor, cătră aceeași țintă; iar de aceste cete, mâname, nu de biciul despotului, ci de iubirea de țară se sfârâmau valurile prăpăditoare de Turci, de Leși și de Unguri. Si când ni se spun sau când cetim aseminea lucruri, noi, micii urmași ai unor strămoși mari, luăm drept basme sau înflorituri șoviniste Istoria dureroasă dar măreță a trecutului nostru.

S'a ajuns, spre rușinea noastră, de a se face din marii noștri Domni niște căpitani de hoți, niște capi de bandă, niște voinici de codru; ei bine fie, dar să fie, în același timp și bine constatat, că acești Condotieri ne-au păstrat Tara și neamul. A trecut de atunci veacuri peste veacuri și undele timpului a așternut peste ființa poporului român straturi de suferință, de umiliri și de restrîște; nu e vorbă, din vreme în vreme, și când i-a venit bine, căci aşa e Românul, a mai pus pe Leah la jug, a mai părlit pe Ungur ca în ajunul

¹⁾ I. Paul, «Țăranul român și ungur» conferință ținută în Aula Universității din Iași.

Crăciunului, a mai tăiat nasuri și urechi tătărești, a mai înțepenit cu cue turbanele Turcilor pe cap, a mai amestecat gluma cu cruzimea, după cum e firea Românului; dar aceste momente semănau mai mult a iuți și trecătoare semne de viață, pe care, în ceasul de pe urmă, le are ori ce muribund; la urmă, însă, a venit timpul greu, timpul de restrîște; și nu m'am mirat nic n'am urit pe Turc; el ne-a făcut și bine și rău și, la drept vorbind, poate că binele, ce l-am avut de pe urma lui, cântărește, în cumpăna Istoriei noastre, mai mult de cât aurul, mierea și caii, cu care l'am dăruit; ceea ce însă a fost, pe cât de trist, pe atât și de hazliu, a fost întunericul Domniei și năzuinților fanariote; atunci, după noi, a fost în cumpăna existența noastră ca popor. Turcul a năzuit la pungile noastre: am tăiat punga dela brâu, i-am asvârlit-o și am rămas saraci, dar ne-am păstrat limba și neamul; când a venit Fanariotul, după ce ni s'a luat punga de la brâu, ni s'a cerut limba din gură și săngele din vine; și a fost un moment când gravii și serioșii scoboritori ai lui Traian umblau cu tava de plăcinte aninată de gât, când vorbiau, ca paserile, numai din vârful limbei, când începusem să înhămăm capre la plug, când cireșii noștri începuseră a produce masline și când copiilor, dimineața li se frecău măselele cu coajă de alărmăie, ca să se poată face economie de mâncare. Si oricât respect și admirație am avea pentru grecii lui Miltiade, și Temistocle, nu putem, totuși, admite, ca cel de pe urmă sdrențe ros, care murea de foame sub clasicul soare al Atenei și care-și adăpostea contracțiunile spasmodice ale stomacului la umbra Propileelor sau Acropolei, să plece lihnit și pe brânci din clasica Atena sau decadentul Tânăr, iar când ajungea aici, să se ridice drept în picioare și, cu frnutea sus, să se dea drept strănepot al lui Ahile și scoboritor în linie dreaptă a lui Pericles; noi nu contestăm nici unui grec dreptul de a fi strănepotul ori cui poftește, dar îi contestăm dreptul de a-și echivala titlurile grecești în țara românească. Si mi se pare mie, ca, în sacul, în care am vîrât pe toți străinii, și pe care săntem pe punctul de a-l lega la gură și a-l asvârli în mare, ar trebui să-i poftim să intre și iluștrii scoboritori ai eroilor Iliadei și Odiseii. Trec peste domnia rusească și peste toate miseriile menite a întuneca tot mai mult fondul curat românesc al poporului. În numai să constat că, la un moment dat, acest fond era atât de copleșit, atât de înormântat sub păturile străine suprapuse, în cât cu greu am fi putut recunoaște pe românul lui Ștefan sau al lui Mircea. Imprejurările însă, istorice, acele comoziuni puternice, pe care înlănțuirea faptelor le provoacă în viață popoarelor, au venit în ultima jumătate a secolului, să dovedească că acea pătură adâncă există, mai mult încă, a făcut-o să apară la suprafață; și mi se pare mie, ca cel întâi, care a dat semnalul, a fost un român de neuitată memorie, care, la vizita de investitură făcută Sultanului, a îmbrâncit cu piciorul papucii oficiali și, în loc de a săruta poala, după tradițiile fanariote, a strâns verde și românește mâna a tot puternică a Padișahului. Momentul, însă, culminant, când esă la iveală adevărata natură, adevărul fond întunecat al

Românului, e, de sigur, războiul de Independență. Aproape cu toții îl cunoaștem, căci e istorie pur contemporană. O reflexiune, totuși, îmi voi permite: cine ar fi crezut, ca greoil tăran, cu mersul împrumutat dela animalele lui de muncă, istovit de lipsă, încărcat de angarele, demoralizat de asupririle trecutului, desconsiderat și necunoscut de toată lumea va putea să înfrunte botezul săngelui și al focului? Rușii, puternicii ruși, ne oferea ca o distinsă onoare, posturile de bucătari și de rândăși ai strălucitei armate a nordului; căci la ce puteau fi buni, cugetau ei, niște opincari cu căciula dintr'un berbec, și la căciulă, cu o pana de curcan lungă cât toate zilele? Ei bine, acești opincari, cu pana de curcan la căciulele lor dintr'un berbec, au arătat Rușilor drumul către victorie, și fundul de azur al cerului pe înălțimile aeriene ale Plevnei nu era tăiat de șepcile late ale Rușilor, ci de penele ascuțite ale curcanilor. Precum vedeti, Românul cu toate împrejurările disolvante, și-a păstrat dealungul veacurilor vechia lui bărbătie, și n'a trebuit decât să fie cerută, spre a eși la iveală. Noi târgovești, însă, să nu ne prea mândrim, căci, pe înălțimile Plevnei și ale Griviței, tocmai multe jobenuri nu s-au prea văzut. Să lăsăm, deci, tăranului gloria de a fi cucerit Plevna externă, căci și pe noi ne aşteaptă o glorie, tot atât de mare, poate, aceea de a cucerii Plevna internă. Acestea din punctul de vedere al bărbătiei strămoșești. Sunt, însă, alte puncte, care, dacă nu sunt menite a pune în relief valoarea unui popor din punctul de vedere politic și militar, au însă o importanță imensă din punctul de vedere al continuității neamului, al păstrării firului, care constituie individualitatea lui; și nu cunoaștem pe suprafața pământului un popor, care să fi păstrat cu mai multă sfîrșenie, mai neatins și mai curat patrimoniul strămoșesc, decât poporul român; și, în această privință, mergem până acolo, încât afirmăm, fără teamă de a fi desmintiți, că orice manifestare a vieții noastre a fost bastardă, dacă n'a avut la temelie cugetarea și simțirea curat românească. Din nenumăratele exemple cu care s'ar putea ilustra această teză, prindem unul în treacăt: cine contestă de exemplu, că Tânărul cutare, cu îmbrăcămintea într'o neregulă studiată, cu pletele pe spate, cu fața palidă și interesantă de veghere și rătăcind alene și fără țintă, departe de privirile supărătoare ale restului muritorilor, nu e poet sau, cel puțin, amorezat? Nimeni, de sigur, nu va îndrăsnii să cugete altfel; și noi mergem până acolo, încât îi permitem, în mod serios, de a fi poet, ba în mod încă și mai serios de a fi chiar amorezat; ceia ce însă nu ne place e, că toată această afectare exterioară nu miroase a lucru curat românesc; chiar simțirile și gândurile ce frâmantă pe individul nostru sănăt, ca multe altele, o mafă de import: Romeo visează la Julieta sa sau Leandru la Hero; și mie, care-mi place mai mult miroslul de busuioc decât de violete de Parma, sunt necesariamente forțat să admir mai mult simțirile curate, drepte, limpezi și adeverat adânci ale tăranului, transmise nouă în poezia lui populară decât toate elucubrațiunile sentimentale nemțești, pline de pesimism și de misticism, care duc deadreptul la otravă sau la pumnal; și noi care nu ad-

mitem, ca cineva să-și curme firul zilelor pentru toate lucrurile, sănem
în tot dreptul să găsim perfect, și ca frumos, și ca idee și ca adâncime de
simțire, modul cum își varsă țăranul focul înimei sale. Voiți un exemplu?
Iată-l:

Floricică albăstrea
Mândră, mândrulița mea!
Feții tale cea de zână
Toată lumea se închină
Râsu-ți lumea 'nveselește,
Plânsu-ți lumea amărăște,
Și de dragul dumitale
Știe chiar și sfântul soare,
Că la tine, când privește,
Stă și nu mai asfințește.
Sfântul soare, dacă-i soare,
Și tot după tine moare;
Dară eu fecior sărac,
Cum să nu mor de-al tău drag?
Hei! Dragoste, dragoste,
Tu 'usci mândra păiște;
Tu o usci, tu o înverzești,
Și iar lumea 'nveselești!

Cu o atenție nu tocmai încordată, am putea distinge în poezia po-
porului simplicitatea ca formă, adâncimea ca sentiment, naturalul ca mod
de simțire și cugetare. Ce deosebire între literatura poporului și între o mare
parte din literatura, așa zisă cultă! Noi gândim întreaga natură spre a o face
părțea sentimentelor noastre artificiale; torturăm limba, schilodim fraza,
închidem ideia în cuvinte, întocmai cum se închideau, în vîngina de fer,
vinovații din evul mediu și ne alegem, la urmă, cu niște forme de cugetare
și de simțire seci, fără cultură, grele de mistuit și care nu se pot lipi de inima
și de sufletul nostru; în timp ce țăranul implică în viața sufletului și înimei
lui, cel mult, pe sfântul soare, cerescul lui tovarăș de toate zilele, și pe pa-
jiștea înflorită, pe care își odihnește, câte odată, visurile și viața sa idilică;
și zic în adins idilică, deoarece un alt gen, care predomină în literatura
sentimentală a poporului e și cel idilic; dacă nu v'as obosi cu prea multe
exemplu, v'as mai cita și următoarele câteva versuri:

Frunzuliță rug de mure,
Ce-mi e drag mie pe lume?
Cărărușa din pădure
Pardosită cu alune,

Pe de lături cu căpsune,
Unde strâng fetele mure;
Noi cântând tăiem, nucle,
Doar ne-om întâlni cu ele!

Aș putea să înmulțesc la nesfârșit citatele; dar din cele de până acum, și care sănt prototipul marii multimi a poezilor populare de dragoste se poate vedea că tărâmul nu se suie nici în regiunile eterice ale idealismului răce și rafinat, nici nu se scoboařă în sentinile infecte ale realismului otrăvitor; pudic în dorințele sale, el nu exprimă decât ceeace convine simțului literar și se mulțumește cu o floare, cu o rază de soare sau cu o privire din ochii mândrei lui; câte învățăminte ne-ar trebui să luăm dela anonimii barzi ai poporului, noi gătuitorii de muze, care ne luăm în serios, îndată ce am descoperit două rime, care se uită una la alta ca mâța la câne. Noroc, numai, că molii și șoareci au și ei cuvântul lor și că acel ce a creiat aceste mici jivine, în cap avut-a minte și'n minte socoteală, a știut el, adică, că va trebui, odată, pus frâu talentului literar pe pământ; și să nu credeți că poporul român, în lunga lui viață istorică, s'a învrednicit numai cu dragostea; pentru fiecare simțire, pentru fiecare bătaie a inimii lui, pentru fiecare nemulțumire, durere sau bucurie, pentru întreaga lui viață sufletească, în fine, el are modul lui particular de a se exprima; mai presus de toate, Românul e satiric și mușcător; nu cunosc în toată literatura cultă o bucătă, care să valoreze, din toate punctele de vedere, cât următoarele cinci versuri:

Sue lelea pe colnic,
Răsucind la borangic
Și pe fus n'are nimic,
Pe cer cătând dup' un nor!...
Bătă-te pustia dor!...

S'a tot zis că Românul e leneș, dar știți cum biciuiește el lenea, și mai cu sămă la femeie? Vă rog să ascultați următoarele versuri:

Asta-i mândra mândrelor,
Țesătoarea pâncelor,
Bârbata bârbaților!
Până țese-un cot de pânză
Codrul nu mai are frunză
    Țese-un cot
    Și fugă 'n pod
    Țese-o nartă
    Rupe-o spătă
Printre ițe și fuștei
'Paște-o turmă de purcei,
Intre ițe și 'ntre spătă
Paște roaiba 'mpiedecată!

Fetelor mari și leneșe le cântă, cum s'ar zice, pe departe:

Omu 'n lume multe vede
 La o casă șapte fete
 Și fântâna sub perete...
 Moare cânele de sete.

Nurorile trăesc rău cu soacrele și nu le îngrijesc; și pentru ele are Românul cântec:

Frunză verde doi bujori
 Soacra-i cu două nurori:
 Una merge la fântâna
 Cu cămeșă soacri 'n mână,
 Ș'o afundă 'n apă-o dată,
 Na-ți-o mamă că-i spălată,
 Și-o acață pe-o nuea,
 Câinii hărâe la ea.

Citind și reflectând puțin și în treacăt asupra celor câteva versuri de mai sus, n'am avut deloc intențiunea să vă fac cunoscută poezia populară cu tot ce s'ar putea zice despre ea. O! Nu! aceasta ar forma subiectul bogat și interesant, nu al uneia, ci al unui șir de conferințe; am voit numai să vă arăt, că, sub scoarța grosolană a țăranului, se ascund calități, pe care noi, chiar noi subțirii și eleganții târgoveți, am putea, cu drept cuvânt, să le pisămuim; și, spre a pune în legătură începutul cu sfârșitul v'asi rugă să conveniți, împreună cu mine, că poporul român, mai mult de cât orice popor de pe lume, are, în păturile lui adânci, comori neprețuite. A le avea, însă, n'ar fi de ajuns; și noi, târgoveții le-am avut, și vechii noștri boieri învârtneau cu jupânelelor lor, hora în bătătură; și lor le cânta cioara de țigan de înimă albastră, și ei frământau pământul sub un brâu sau o bătută nebună, cu poalele antereelor aninate în brâu, și își măritau fetele cu vornicei, cu conacari și cu toate formele tradiționale; aceleași obiceiuri, aceleași moravuri, aceleași credință, aceleași aspiraționi se întindeau ca o apă fără valuri pe larga suprafață a țării; dar veni un timp când vântul începu să bată dela cele patru puncte cardinale, și totul se turbură; străinismul străbătu prin toți porii ființei noastre, și astăzi noi, orășenii, ne căutăm peste tot locul și nu ne putem găsi nicăieri; și de unde, mai înainte, trăsătura de unire dintre oraș și sat turburată, poate, numai de antereul de cutnie al boerului, astăzi nu știm de a mai rămas un singur lucru, care să o poată restabili. Și noi am avut o comoară neprețuită moștenită dela strămoșii noștri, dar am pierdut-o; țăranul a avut-o, a păstrat-o, o are și o va păstra și iarăși, onorată Adunare, nu în acest sentiment de avariție stă meritul poporului dela sate; săntem departe de a rădica la rangul de icoană tipul moral al lui Hagi-Petcu; ade-

văratul merit stă aiurea: se știe că caracterul unui popor e modul original și propriu lui, de a-și manifesta prin fapte impresiile lumii exterioare, amăsurat alcăturii lui fizice și morale; și se mai știe că acest caracter se moșenește și se păstrează din generație în generație; nu urmează de aici, însă, că acest caracter nu se poate schimba; e de ajuns o picătură de apă să cadă regulat, neîntrerupt și în delung timp spre a măcina și stânca cea de cremene; și va fi de ajuns ca influențe exterioare să sape îndelung la baza moravurilor unui popor, spre a le dărâma și a le reduce în pulbere; și cu toate acestea, de câte veacuri și câte picături de apă străină n'a căzut de stânca de granit a poporului român! Câte influențe exterioare n'a săpat la baza moravurilor lui, și, cu toate acestea, el a ieșit neatins până astăzi; sărac nu e vorbă, desprețuit, dar cu neatinsa comoară a patrimoniului strămoșesc. El, și numai el, a păstrat neîntrerupt firul caracterului național și dacă istoricește există un popor român — și acest popor există — apoi aceasta a dovedit-o și o dovedește românul dela țară. În legătură nu tocmai depărtată cu cele ce preced și ca concluziune, asupra căreia s-ar putea cu folos medita, mă refer la un lucru cunoscut tuturor: strigăm pe toate tonurile că străinii ne mănâncă; și eu strig împreună cu d-voastră, decât nu ne potrivim la cuvinte; e vorba de un simplu părdalnic de sufix: d-voastră strigați Străinii! eu strig, Străinismul! D-voastră vă uitați în jurul d-voastră, eu mă uit, în sufletul și inima mea; d-voastră credeți că ați rezolvit marea problemă, ce ne frământă, dând pașapoarte pentru America, eu cred că acea problemă se va resolvi numai atunci, când vom da pașaport pentru toate țările pământului ideilor și simțirilor peregrine, cărora le-am dat dreptul de cetățenie în sufletul și inima noastră; d-voastră vroiuți să ucideți Hidra lovind-o la extremități, eu vroiesc să o ucid, lovind-o în inimă. Să îndrumăm pe alte căi desvoltarea națională, să nu mai aruncăm sufletul și inima copiilor noștri în cumpăna falsă a unei educațiuni de comerț, să-i învățăm a cugeta și simți românește, să restabilim vechea trăsătură de unire între oraș și sat și să facem ca același suflet și inimă să se miște și să bată în întreg organismul românesc. O! Dacă astfel s-ar face — și astfel va trebui să se facă — vă asigur, Onor. Adunare, că nu va mai fi nevoie de nici o foarfecă, spre a occidentaliza pe orientalii fii ai lui Israel; iar țaranului, aşa de aspru judecat de noi, să-i iertăm micile păcate, căci el, și numai el ne-a dat dreptul să zicem: « Românul nu pierde ».

PETRECERILE LA ȚARĂ

Toți, sau aproape mai toți, conferențiarii, care, de pe această tribună v'au procurat plăcute desfătări intelectuale, au început cuvântările lor, prin a mulțumi societății literare și științifice «Arhiva», pentru căutare sau cutare motiv; eu însă, mă văd silit să încep prin a bănui aceleiași societăți, care, cu delă sine putere, ca să nu zic samavolnic, m'a însărcinat să obosesc în delung răbdătoarea d-voastră atențione, cu un subiect asupra căruia încă nu mă gândisem. De astă dată, aș fi voit, de exemplu, ca, împreună cu d-voastră, să mă strămut în o lume cu totul alta, rumpând cercul strâmt și prozaic, care astăzi îngrädește și mintea și inima noastră, să îndrumăm sborul Închipuirii noastre către sfere mai senine, către lumi mai fericite, către vremuri ce nu mai sănt și să vă fac, dacă puțință ar fi fost, să trăim o clipă măcar din viața Elenelor Cosinzene, a Feților Frumoși, a Zânei pădurilor, să ne alinăm setea în izvorul veșnicei tinereți, să gustăm din merele de aur ce cresc în grădinile fermecate, păzite de zmei și de balauri, să vorbim cu Fata din dafin și să ne scăldăm mintea înghețată de gerul zilei de astăzi, în undele calde de lumină și Tânără poezie din lumea basmelor; aș fi voit, cu alte cuvinte, să vă fac să jertfiți pe altarul vremilor de demult, o mică părere de rău măcar, că morții nu mai reînvie. Aș fi voit să mă înalț cu d-voastră în lumea zeilor; «Arhiva» însă a avut grija să pună frâu apucăturilor mele prea ruginiate și să mă înhidă ca într'un cerc al lui Popilius, din care nevoit să mă văd a nu ieși. Nădăduind însă ca, pe viitorime, «Arhiva» va fi mai milostivă cu mine, mă opresc, cu părere de rău, chiar la începutul povârnișului pe care plecasem... Si deși prolegomenele îmi pricinuesc o sfântă teroare sunt totuși nevoit să constat, că, în stratul oricât de superficial ar fi el, al unei părți din ființa sufletească a unui popor, sunt generalități care se impun și peste care nu se poate trece, fără pagubă pentru însuși studiul subiectului. Nu știu cum vor fi definind marii filozofi și istoricii încă și mai mari, ființa sufletească a unui popor, întrucât însă mă atinge pe mine, eu cred că acea ființă, dacă nu e, ar trebui să fie, cel puțin, un tot armonic

și variat de aptitudini, aspirațiuni și calități sufletești, care să se precumănească și să propășească în stare normală și dintre care nici una să n'o iecă la goană înaintea celeilalte; suprimați acest echilibru, sau, spre a mă servi de o comparație luată dintr'un câmp cu prisosință cunoscut tuturor, rupeți, rândurile, care, cu un moment mai înainte, mergeau în front și cu pas reglementar, și precum armata și-ar pierde unitatea și forma ei geometrică, tot astfel ființa sufletească a unui popor și-ar pierde unitatea ei etică și intelectuală, de îndată ce, între elementele ce o alcătuesc, echilibrul ar fi rupt; această ființă s'ar distrugе și s'ar evapora; iar din poporul, pe care odinioară il insuflăcea, ar rămânea cel mult, numele, asupra căruia istorică s'ar arunca, spre autopsie, cu scalpelul lor neindurat... Vai de poporul, care ar considera progresul ca o luptă de Ipodrom și care ar aplauda frenetic pe Margot, Flèche sau Peronne, ce a atins semnul înaintea lui Mircea, Criveț sau Tintilă... Si apoi, onorată Adunare, de ce am arunca, adeca, o haină de sărbătoare peste sdrențele miseriilor noastre; de ce am scrâșni din dinți spre a stăpâni durerea arzătoarelor noastre răni; de ce am zvârli din ochii lumii ca semn de sănătate și vigoare, trandafirii pe care oftiga sau frigurile i-au înflorit pe obrajii noștri? Aceasta ar fi și necinstit și periculos: necinstit, fiindcă am minti; periculos, fiindcă ne-am lăsa legănați de desmierdările unui vis strălucit, a cărui deșteptare ar fi crudă și plină de desnădejdi. Iată de ce, în conferința de azi, îmi propun a arunca o răpede privire asupra uneia din diferitele manifestări de viață sufletească a poporului român, spre a vedea de nu cumva la coada peștelui a mai rămas ceva bun; căci despre cap... O să ne întreținem, deci câteva momente, asupra petrecerilor dela țară.

Poate că intelligentul și mult indulgentul meu auditor, să se simtă cam jignit, că n'am dat precădere petrecerilor dela oraș și că n'am căutat să apoteozez mai întâi elegantele serate dansante, șarmantele matinele și alte delicioase five-o'klocuri menite a revârsa în sufletul celor ce le gustă o beatitudine dumnezească... se poate; dar, ce poftiți? Ar fi trebuit, pentru aceasta, să-mi înghemuesc apătudinea, cu care m'a înzestrat cel prea Inalt, sub pielea lungă transparentă și îngustă a unui etic reporter de gazetă, sau cel puțin sub pielea parfumată a unui Cegisbeu universal atins de un nou soi de daltonism în virtutea căruia vede pe dos întreaga fire a lucrurilor. Ș'apoi, unde mai puneti că, pentru aceasta, ar fi trebuit să înjghebez niște aripi miraculoase închipuirei mele, spre a o face să străbată până la depărtatele puncte cardinale ale tuturor universurilor reale și închipuite, spre a culege termini de comparație, pentru gingeșele muritoare... Si de ar fi fost numai atât! Dar ar fi trebuit să gătuesc întreaga natură vie și moartă, spre a stoarce tributul ei, de asemănări între o cordea și o dantelă, între o șuvită de păr sau dantură, între doi ochi sau o gură, între o mâna catifelată sau un picior fin și între cerutele, ascunsele și eternele frumuseți... Si de-ar fi fost numai atât!.. Dar m'am temut să nu făptuesc o dare de seamă, sau, termini mult mai bine cunoscuți, un *compte-rendu*, de care să rădeți cu lacrimile în ochi și

eu și d-voastră; m'am temut, adică, să transform pe d-ra X într'o gazelă cu ochii de stele, precum m'ashi teme să transform o sală de petrecere într'un parc de vânătoare; și cu atât mai mult, cu cât piesele de vânăt au ochii lor destul de frumoși și cu cât depărtatele stele au menirea lor hotărîtă de a mai îndulci ororile nopței cu dulcea lumină trimisă din adâncimile cerurilor. M'am temut să nu reduc pe d-ra Y. la proporțiunile infinitezimale ale unui crin de primăvară, de oarece iarăși, n'ashi fi voit să fac botanică acolo unde, m'am temut să fac zoologie. Ș'apoi, n'ash fi voit să îmbrac pe d-ra Z. în *vert-Nii*, de frica crocodililor, nici pe d-na B *en brique*, de teamă să nu se îsce vre-o neînțelegere între mine și meșterul Manole, și cu atât mai puțin pe d-na C. în *gris de souris effrayée* de oarece s'ar fi rădicat cu fel de fel de pretenții toată șoricărimea lui Senaherib! și mai presus de toate n'ashi fi voit să mă fac complicele unui gen de literatură tăiat pe niște clivagii necunoscute în ziaristica literară. Dar iarăși mă întorc și zic, că, dacă «Arhivei» îi va veni fantasia să-mi impună, pentru altă dată, petrecerile dela oraș, voi căuta să mă execut, și știe cel de sus, cu câtă frică și strângere de inimă mă gândesc la aşa ceva.

După toate acestea, dați-mi voie, vă rog, să vă poftesc după toate regulile ultimului manual de *bon ton*, la o horă țărănească.

Ei ce voiți? Oricât de pagână și barbară vi s'ar părea urmarea *mea*, am să vă rog, totuși, să sacrificați pentru moment, dar numai pentru un moment — și — *Tarina și pas-de quatre și bastonul și cotilionul* pe altarul rustic și antic al petrecerilor țărănești; știi mai dinainte că și ochiul și gustul nostru peste măsură de subțire și modernizat, se va simți adânc jignit de noua pri-veliște; și nici n'ar putea fi altfel: a părăsi spațiul confinat a patru pereti pentru vastele saloane ale cercurilor răzămate pe margini de pământ; a respira, în locul parfumurilor de artificială proveniență, mirosul naturii curat adus pe aripi de vânturi din depărtări îmbălsămate; a fi silit să-ți oprești ochiul fermecat pe Florica lui Gheorghe a Catrinei sau pe Măriuca lui Popărțac, două creațiuni cum numai geniul mitologic a știut să plăsmuiască; a te perde în ochii lor ca într'o lume de visuri și de povești; a nu-ți luneca privirea decât pe colorii împrumutate dela simpla și simpatica natură, e de-sigur tot ce poate fi mai obositor pentru ochiul și sufletul nostru, turnat în nouile și strâmtorele tipare ale apusului... Si cu toate acestea ia priviți cu câtă măestrie și îndemânare bătrânul țigan lăutar își încordează scripca, cu câtă gravitate și convingere un dansi mai mic, cu căciula spartă'n fund, își cearcă cobza, cel puțin pe jumătate de mare cât el, și cum amândoi inspi-rați și împrumutând lemnului și coardelor sufletul lor natural artistic, tâl-măcesc prin sunete nesupuse, poate, scărei musicale, simțirele de veacuri ale unui întreg popor. De sigur că anticul Orfeu n'avea nici scripca nici căciula spartă în fund, și nu știi dacă pietrele zidurilor Tebei s'au clădit ele singure după cadența lirei lui, dar știi că bătrânele păduri de stejari ale Pindului, Heliconului și Hemului jucau, cât erau ele de bătrâne, și se le-

gănu molatec după fantasia lirei mitologicului cântăreț, iar undele repezi și zgomotoase ale râurilor Traciei tăceau și se opreau din cale ca să-l asculte; și noi am avut Orfei noștri; și dacă acești orfei n'au avut fericirea să fie tocmai așa de blonzi ca mitologicul lor străbun, au avut, însă, ca și el, darul de a tări după fantezia scripcii și cobzei lor, nu podurile și râurile Traciei, dar sufletul și inima unui întreg popor; și dacă Orfeu a îmblânzit pe Pluton și Cerber în hatârul frumoasei Euridice fiți încredințați că Bursuc sau Cioplan vor îmblânzi, și ei, pe Scaraoschi și în hatârul oricui poftiți. Dar hora s'a încheiat deși blândelete fice ale munțiilor și câmpiilor n'au inventat încă corsajul peint à la main s'au pieptănătura à la belle femme au moștenit, cel puțin, mult mai frumoasele cingători înguste bătute în fluturi strălucitori, iar pe cap concilul tradițional. Ițarul și opinca sunt reprezentate prin Florea Popei, prin Stan a Murgului, prin Toader Carpin, prin Vasile a Vădanii și mai cu seamă prin Gavrilă Tonțoroi, care, dacă și-ar descreți ițarii în toată lungimea lor, ar umplea de groază și de friguri pe însuși Mohamet al II-lea și dacă și ei n'au inventat încă fracul și batistele de mătase parfumate, au păstrat, cel puțin, cămeșile lungi și albe ca floarea, cu chenaruri de fluturi și arnici pe poale și pe la mâneci, iar de brâul lor de lână verde sau roșu poartă cu mândrie, și pe jumătate atârnate afară, basmale cu horbote late pe margini furate de pe la fete; și trebuie să știți, onorată adunare, că la țară, o basma furată e de multe ori, o făgăduință dată. Dar hora de fete și neveste tinere s'a încheiat și, legănat și molatec, se mișcă după sunetul lor tot așa de dulce, de legănat și de molatec al scripcii. Cine n'a văzut, și mai cu seamă, cine n'a gustat și n'a simțit o horă țărănească, acela nu va ști, de sigur, niciodată, câtă castitate, câtă grație și cât farmec poate să cuprindă o petrecere nevinovată unde flăcăul sau fata, bărbatul sau nevasta, și chiar moșneagul sau baba merg să-și mai uite din cele necazuri; numai hora, pe care Cytera, strălucita zeișă a frumuseții, o încheia, sub lumina razelor de lună, cu nimfele și grațiile sale, ar putea să ne dea măsura de farmec și de nevinovată poezie a horelor țărănești; frumos o fi și valsul și, dacă ar trebui să ne lăum după diversi și celebri autori de compte-renduuri, bine înțeles, unele mai celebre decât altele, ar trebui să admitem ca Jupiter și Junona, Marte și Venerea, Hebe și Ganimed, Cleopatra și Antoniu, Hero și Leandru, n'au învărtit întreaga lor viață, decât valsul îmbătător și plin de extaziuni dumnezeești, în care două suflete se intensifică și două inimi bat aceeași notă; și ar mai trebui să admitem că D-zeu însuși înainte de a creia meschinul său univers, a frequentat mai multe cercuri și serate dansante, și numai la urmă s'a hotărît să rânduiască mersul lumilor sale într'un etern vals universal. Dar hora s'a spart și Gavrilă Tonțoroiu, cel mai meșter în chiusuri, ia cărma unui brâu sau bătute; cine n'a văzut șiragul de flăcăi cu față lor rumenă și veselă, cu căciulile cam pe ceară, cu cămeșile lor albe și înflorite, cu brâiele lor roșii, frământând pământul sub o bătută nebună, nu-și poate face idee de jocul cel mai mare și mai sugestiv din căte există;

de astă dată arcușul lui Ciolpan scânteează pe strune și cobza lui Ciurumus, cel cu căciula spartă-n fund, varsă sudori, căci trebuie să se ție în trupul fulgerător de iute al picioarelor lungi ale lui Gavrilă Tonțoroi; și vaiș de lăutarul fără meșteșug sau de flăcăul nevoieș, care n'ar păzi, cu arcușul sau cu piciorul, cadența chiuiturei lui Tonțoroi.

Chiuiturile sunt versuri zise în timpul jocului și după cadență căreia se urmează el. Prind câteva din fuga memoriei:

Cine joacă și nu strigă
 Face-i-s-ar gura strâmbă,
 C'așa-i jocul românesc;
 Când l'aud mă 'nveselesc!..
 Zică cine ce va vrea
 Eu tot joc pe voea mea;
 Ori urâtă, ori frumoasă,
 Că e tot din viața noastră.
 Strigă, strigă să se strîngă
 Fetele din valea lungă
 Ca oîtele la strungă
 Dragele mele nepoate,
 Nu vă pot juca pe toate
 Faceți bine și iertați
 Că pe rând o să jucați
 Ul iu, iu! pînă sănt viu,
 Dac-oiu muri, mort să fiu;
 Ul iu, iu! că și 'n mormânt
 Eu tot trebuie să cânt!..

Și iuțeala jocului atinge paroxismul... Și credeți d-voastră, că chiuiturile constituie o literatură aparte? Credeți că corectitudinea cadenței și măestria versului e vre-o moștenire literară a țaranului? O! nu; Gavrilă Tonțoroi e poet născut, pur și simplu; el improvizează la minut după îmboldirile inimii și a imprejurărilor în care se află; la el versul răsare nesilit sub căldura gândului ce-l insuflă și a simțirei ce-i frământă inima... și căți!... și căți din noi n'am da o împărătie, ca să avem o scânteie măcar din focu sacru al lui Gavrilă Tonțoroi...

Și căți din noi ne'ntrecem în veșnice prostii.
 Scriind, la miezul noptii, spre pildă poezii,
 Și satire și ode, epistole în versuri
 Ghiveciuri literare cu fel de fel de dresuri,
 Erotice, de arde hârtia sub condei
 Sau epigrame scurte și iuți ca un ardei?
 Dar pentru toate-acestea, se cere, de rigoare,
 Să stai cu ochii țintă, stâlpiți în lumânare,

Ca, versul când ne vine prin aer schiopătând,
 În gât să-i punem lațul, să-l aşezăm la rând;
 Ș-apoi te-apuci de muncă, ș-apoi te-apuci de dres
 Picioarul ce lipsește sărmanului tău vers;
 Iar, când am pus, în fine, lucrării noastre coadă,
 Putem s-o dăm, din capăt, guzganilor s-o roadă!..
 Ce taină sunt guzganii, și molile, încă,
 De căt guzganii însuși, o taină mai adâncă!..
 Și cel ce-a dat aceste jivine la iveală,
 În cap avut-o minte și'n minte socoteală;
 Căci gingășele molii, așa de moi cum sunt,
 Eroic dat-au pieptul prostiei pe pământ!..

Dar mai la o parte se învărtește scrânciobul, și vă rog să credeți, că, dacă bunul D-zeu m'ar fi ales pe mine să hotărasc numirele lucrurilor, departe de a-l fi numit dulap, din mai multe și temeinice motive, l-ași fi numit din contră o horă aeriană; și încă vă rog să mă credeți că e un semn de corupțiune a gusturilor de oraș, când vezi copii nebunatici și oameni în toată mintea călări pe caii, cânii, leii, tigrii, ba chiar mâtele și peștii de lemn ai caruselelor, cu care niște Nemți ferfeniți au inundat iarmaroacele noastre. Loc de geaba! strigă scrânciobarul, atârnându-se de fofeză și oprind scrânciobul pe loc; și un flăcău țanțoș se aşeză cel întâi pe scaun și poruncește să-i aducă pe fata cutare, pe care de sigur, a ochit-o el mai din nainte; și fata, care recunoaște autoritatea flăcăului, spăsă și cu ochii în pământ urmează fără împotrivire acest soi de poftire și aceasta fiindcă simpatiile dintre flăcăi și fete sunt statornice și mai din înainte plăsmuite. Și scrânciobul se învărtește; iar în aer, deasupra pământului, sub mărturia adierilor de vânt și a razelor de soare, sub ochii depărtați ai florilor câmpului, cine știe, dacă Măriuca sau Florica, nu se fac a-și uita mâna lor mică și bronzată sub strânsoarea caldă și vîguroasă a flăcăului? Și cine știe, dacă Faunul nu strecoară o vorbă de dragoste șagalnică în urechea sperioasă a Nimfei pădurilor? În tot cazul, aerul e așa de limpede, soarele e atât de luminos, adierea vântului e atât de dulce, florile câmpului atât de frumoase și părechea din scrânciob atât de Tânără și de izolată în înăltime, încât ar fi păcat și criminal să pună cineva zăbranic înimei atunci, când întreaga natură nu respiră decât dragoste și poezie. Mai de-o parte stau bărbății cu nevestele și moșnegii cu babele și sfătuesc și în timp ce tineretul e numai inimă și nevinovăție, bărbatul și bătrânul e numai minte și înțelepciune. Aceasta însă nu-i împiedică nici pe unul nici pe altul de a-și răsuci musteață sau de a-și netezi barba, în fața icoanei tinere și drăgălașe a unei vieți prin care ei însuși au trecut. Dar...

Târzie toamna e acum
 Se scutură frunzele pe drum....
 S'așterne brumă pe câmpii...

Și iarna a înlăntuit în cătușe de diamant și a oprit din calea lor pribegieă râurile, care o vară întreagă au șoptit glume de dragoste florilor, stâncilor și pădurilor. În depărtările albe, câmpia doarme sub linșoliu ei de zăpadă, munții ca prin farmec îmbătrâniți, se înalță scăpitori în spațiul răce și fără fund; satul e una cu câmpul și, cel mult, dacă cățiva arbori cu barba de promoroacă sau o cumpănă de făntână, care tăie deacurmezișul o dungă înaltă și subțire pe albastrul adânc al cerului, mai dau de veste trecătorului că acolo e satul; dar noaptea a sosit și lumini răslețe răsar pe pământ, întocmai cum, în amurg, răzlețe răsar stelele pe cer; și, dacă aceste lumini nu sunt tocmai ochii flămânzi ai lupilor sunt, cel puțin, luminile satului...

— Un-te duci Măriucă? Întrebă Florica lui Bușilă pe Măriuca lui Gheorghe Cloanță, oprind-o în drum.

— Da'ce, tu nu știi, îi răspunse Măriuca, că în ia-sără avem șezătoare la lelea Catrina? Hai și tu.

— Hai fa; las că i-oi face-o eu lui Toader, arză-mi-l para focului, auzi? Să știe el că-i șezătoare și să nu-mi spue nimic? Las că i-oi face-o eu.

— Ei, îi răspunse Măriuca, nu mai face și tu venin la inimă în mijlocul drumului; poate că nici Toader n'o știut.

— N'o știut? hoțu! Da' scapă ceva să nu știe el? las că i-oi face-o eu.

Și peste câteva minute amândouă fetele intră la lelea Catrina. Șezătoarea e n'cheinătată...

Nu știi dacă astăzi vor mai fi regate de răsturnat și republici de înființat; nu știi de nu cumva se va fi stâns cu desăvârșire viața lui Sextus Tarquinius și a tuturor Lucrețiilor Colatine; știu însă positiv, că nici unul din marii istorici ai tuturor ținuturilor n'a fost la șezătoare la lelea Catrina și nici n'a putut, prin urmare, să prindă adeverata pricină pentru care dela 509 î. de Hr. față lumei s'a schimbat... și vă rog să nu zâmbiți, de oarece trebuie să conveniți, împreună cu mine, că, de nu i-ar fi venit Lucreției Colatine fantasia să facă la ea o șezătoare de scărmănat lână, nici Sextus Tarquiniu n'ar fi înebunit, nici Lucreția nu și-ar fi curmat firul zilelor sale, nici Brutus și Colatinus, regatul nu i-ar fi răsturnat, și, prin urmare, nici față lumei nu s'ar fi schimbat. Să nu ne batem capul să aflăm dacă toată această dramă istorică a folosit sau nu omenirei; istoricilor în carteau vremurilor vor cerceta și vor răspunde; noi trecem numai la catastih împrejurarea, că cel întâi soi de petrecere al strămoșilor noștri, Adam și Eva a fost șezătoarea; și iarăși nu-mi bat capul să știu, dacă șerpele biblic a făcut vre-un serviciu strămoșei noastre Eva, rădicându-i de jos fusul scăpat sau ajutându-i la depănatul vre-unui scul de ată sau bumbac, îmi bat capul, însă, gândindu-mă că tot la vre-o șezătoare trebuie să fi gustat nefericitul nostru strămoș din primul măr al creațiunei iar noi, depărtatii lui strănepoți, purtăm de mii de veacuri pe umerii noștri slabii, greutatea primei greșeli. Precum vedeti și din punctul de vedere biblic și din punctul de vedere istoric, șezătorile au fost o curată pacoste pe capul bietei omeniri, și istoricii, cari mai deunăzi

neavând ce face, se apucaseră de înjghebat barba lui Ștefan cel Mare, ar nimeri-o mult mai bine dacă ne-ar lămuri asupra acestor lucruri de o mult mai vădită însemnatate. Am spus însă, toate acestea cu ținta de-a constata că în șezătoarele noastre țărănești nici nu se mănâncă mere, nici nu se răstoarnă regate, ci, pur și simplu, nevestele torc, babei impleteșc, fetele coasă sau deapăna ată sau bumbac, flăcăii le ajută și le spun glume, bărbății sfătuesc, iar moșnegii spun povești; în nici un caz, însă, nu se joacă pocher sau maus și, prin urmare, cu atât mai puțin, se observă în șezătoarele dela țară, acele figuri congestionate, cei ochi aprinși, acele inimi tremurătoare sub electrismul unui careu sau al unei quinte regale și, mai presus de toate, cu atât mai puțin, se poate observa acele desperări ucigătoare ale perderii, acea bucurie sălbatecă a căstigului și acele străngeri anevrice de inimă, care, ca o a doua Atropos, tae cu foarfeca fatală firul vieții.

In șezătoarea dela țară e total cald și senin, precum castă și senină e și înfățișarea țărănuilui, deoarece, pe figura lui, sbuciumul patimilor și furturele inimei n'au tras încă brazda lor hidosa; în timp ce noi, noi târgoviștii, cu toate bricele, cu toate sopoanele, cu toate cosmeticurile și corecțiunile de tualetă, nu putem distrage sau acoperi *un nu stiu ce*, pe care vârtejul arzător al vieții ni-l întipărește pe seninul fețelor noastre, și, dacă, cel puțin, acest *nu stiu ce* n'ar fi stigmatul decadenței noastre!...

Ce nod cu gura se 'noadă
Și cu mâna nu se desnoadă?

Intreabă Toader pe Florica lui Bușilă, ținându-i sculul de depănat.

— Intreabă pe Mariuca lui Gheorghe Clanță ș'o să-ți spue că-i cununa, ii răspunse Florica înțepată.

— Fa Florico, nu te face al dracului, că mă jur pe labele mâței lui Popa Cristea, că nu te mai joc la horă.

— Ei, parcă Gavrilă Tonțoroi ce-așteaptă? să te mâñii, tu; ș'apoi ce mare pagubă!..

— Fa Florico...

— Florică, neflorică, ia vezi să nu scapi sculul;
Gâci gâcitoarea mea:

Frigare de carne
Și carne de fer.

— Inelul de logodnă din degetul tău, răspunde iute Toader.

— Numai nu dela tine.

— Fa Florico...

— Florică, neflorică, ia râdică ghemuł, că, uite, l-am scăpat; și bietul Toader, încurcat cu mâñile'n scul, aleargă să prindă ghemuł, care se duce de-a dura, înadins scăpat.

— Cine-a zis că femeea-i făcută din coadă de mătă, n'a greșit, zice Toader dând ghemul Floricăi.

— Și voi, de-ați fi făcuți măcar din coadă de câne, tot ați fi mai a cătărei.

Nu ștui, însă, ce-a făcut, ce-a dres Toader, că, la spartul șezațorii, nici Florica nu mai era mătă, nici Toader câne; ea a rămas tot Florica cea cu ochii ca albastrul cerului, iar el tot Toader cel mlădios ca o trestie, cu sprâncenile negre ca până corbului și cu fața albă ca spuma laptelui, și, mai presus de toate, nu s'a gândit Toader, de loc, să arunce mănușa lui Gavrilă Tonțoroi pentru simplul rezon că Toader, mai întâi, n'are mănuși, și al doilea fiindcă, în incintul popor dela țară, n'au străbătut încă cultele apucături medievale, dar, mai la o parte, între umbră și lumină, cu barba lui patriarhală și ninsă de vreme, răzămat și plecat înainte pe rusticul lui băt de corn, cu fruntea largă și spulberată de restrîște, cu ochii umbriți de sprâncene stufoase și cărunte, dus pe gânduri, stă octogenarul satului, și nemîșcat, își odihnește privirile obosite pe acest tineret vioi și plin de viață; iar pe față lui olimpiană zâmbiri trecătoare se nasc și dispar aşa cum, de multe ori, un fulger rătăcit se aprinde și se stârge pe un cer senin de noapte. Ai zice că e sfînțul pustiului, înamorat de misterioasa Isis, și care e surd pentru întreaga fire însuflețită și cu ochii nemîșcat ațintiți spre deșerturi, aşteaptă răsăritul lunei, spre a-și încălzi cu puțin, la razele ei sufletul său întunecat...

Și la razele și lumina și focul dragostei tinere își încălzește octogenarul inima lui înghețată de vremi; și pe cursul sgomotos și limpede al veseliei tinere lasă el să-i lunece sufletul amortit și cine ar putea spune dacă lacrima sfioasă, ce se învârte la hotărale ploapelor lui, e o lacrimă de bucurie sau de părere de rău? Și cine știe, dacă simțiri trandafirii nu bat la poarta inimii lui, de mult închisă ca un mormânt peste nimicnicia lucrurilor acestei vieți... Și totuși octogenarul satului, cu înfățișarea lui olimpiană stă nemîșcat și privește cu drag nebunia nevinovată a tineretului, răzămat pe bățul său de corn.

Dar anul nou bate la ușă și, fiindcă pentru țaran eternitatea nu trăește decât un an, iar sufletul și inima lui se îndoiește și reînvie odată cu iarbă și florile cîmpului, odată cu mugurul pădurilor, de aceea are și el felul său de a saluta pe anul nou. Vergelul țăranului, cel puțin la urechea mea cam rustică, sună mult mai dulce decât revelionul franțuzesc al orașului, mai întâi pentru rezonul că ochii și urechile mele privesc și ascultă cu mult mai mare drag tot ce e românesc și al doilea fiindcă sunt dușmanul hotărît al pișcoturilor, șampaniei, zălatinelor și a altor vinograduri, al treilea fiindcă înțelegerea mea nu s'a subțiat încă până la gradul de a înțelege înalta literatură a biletelor de plăcintă și, mai presus de toate, fiindcă eu sunt obisnuit a urmări în petreceri de soiul acesta, înțălesul simbolic al lucrului, iar nu o simplă delectare gastronomică; și vergelul moștenit, poate, de țaran și păstrat cu tenacitatea proprie lui, dela strămoșii neamului românesc,

е о petrecere simplă, nevinovată și plină de înțeles, în care simbolismul poetic cu tot naturalul lui nemeteșugit se străvede la fiecare pas. Cu câteva zile mai înainte de anul nou, crainicul vestește *urbi et orbi* adică satului, că în sara despre anul nou, vergelul se va face de Ilie Costoroabă; moșnegii și băbeli, bărbații și nevestele, flăcăii și fetele, copii și toată suflarea satului așteaptă seara hotărâtă. De cum încep a muri ultimele raze ale lui 31 Dec., toți prind a se îndrepta către locuința lui Ilie Costoroabă; e de prisos să mai spunem că Ciopan scripcaru și Ciurumuș cel mic cu căciula spartă în fund, sunt la tact. Flăcăii poartă grija de lăutari, iar lelea Catrina — iertați-mă că nu-i zic madam Costoroabă — a avut grija să înveselească masa din mijlocul casei cu o față albă ca zăpada; până să mai spună unul o glumă, altul o prujitură, până ce flăcăii să-și mai facă de șuguit cu fetele, până ce deavolii de copii să se mai ghiontească pe sub masă și supaturi a trecut o mare parte din noapte și se apropie de cântători, sau, cum am zice noi pe limba mai subțire, de 12 oare sau chiar *minuit*; și iată că Ilie Costoroabă intră cu un vas nou de brad miroitor plin cu apă neîncepută, pe care îl așeză pe masă, și când chitește el, care știe mai bine măsura timpului decât un clesidru sau un cronometru nemțesc, sau când, din poiata de lângă casă, se aude întâiul cântat al cucoșului, acest ceasornic viu și fără greș al poporului român, face semn tuturor celor de față că vergelul s'a început; și, deși pe la țară nu se știe ce sunt gajurile, totuși fiecare aruncă în vasul cu apă câte un semn: bătrâni un gologan, bărbații un briceag, flăcăii un inel, fetele un șirag de mărgele, iar dracii de copii se acașă de marginea mesei și, cu ochii mari și nebunatici, cu fețe rotunde și înflorite se uită spre vas țintă și nemîșcați, ca îngerii plăsmuiți de Rafael la picioarele Madonei. Se face loc, și un Român bun de gură și de glume, purtând în fiecare mâna câte o ramură verde, se apropie de vasul cu apă, însoțit de un copil ca de 8 ani, încălat cu opinci noi, îmbrăcat cu ițari și cu cămeșă până la genunchi, curată că floarea și abă ca zăpada; e anul nou închipuit de Români, nu că părul torturat și convulsionat de niște cărlioniță friptă cu fierul înroșit, nu că față suptă și constelață de înaltele principii ale educației moderne și nici cu vre-o beretă oarecare peste părul lui, care, în șuvițe de lumină și de raze de soare, îi cad în mod natural, pe gâțul și pe umerii lui nevinovați, ci aşa cum a putut răsări din idilitatea clasică a închipuirii Românilui și cum numai țărani știe să plăsmuiască, în mult disprețuita lui simplicitate, dar în mult mai multă lui cumpenire de minte sănătoasă, neatinsă încă de suflarea bolnăvicioasă a noului chip de a socoti și a cugeta. Si vergelatorul începe a toca cu ramurile verzi pe marginea vasului, recitând o urare, care ar fi prea lungă să o amestec aici, dar care, în tot cuprinsul ei, se referă la viața agricolă, la sfârșitul anului vechi și la începutul celui nou, la veselia generală și la nădejdea ce toți pun în viitorul an cu bine. După ce termină urarea, copilul, anul nou, începe să scoată din vas norocul fiecaruia. Dintru'ntâi, lucrul e serios: se scoate gologanul lui moș Marin: « După Paști ai să ai

nuntă în casă, moș Marine, noroc bun», îi zice vergelatorul, dându-i golonganul. Se scoate briceagul lui Gheorghe a Uței: « Spicul cât vrabia și știuletele cât purcelul, măi Gheorghe», îi proorocește iar vergelatorul — Es din apă mărgelele Metronicăi:

« Căte mărgele
Atâtea drăgoste! »

« Fa Metronico, ochi de dac, ai înebunit pe toți flăcăii din sat, ia sama să nu scoți din minți și pe sfintii din biserică, cei cu barba de un cot; du-te de-ți ispășește păcatele la popa Cârța, că de nu, înfunzi tartarul». — Ese inelul lui Ion a Lungului:

« Ion lung, fetele scurte
Nu poate să le sărute;
Tae-ți cotonoagele
Să te-ajungă fetele
Că de nu îi le-i tăia
Fete nu-i mai săruta».

Și fiecăruia vergelatorul, bun de gură și de glume, îi face câte o urare sau îi alcătuiește câte o păcălitură; dar anul nou și-a măntuit prorocirile și vasul cu apă e înlocuit prin altul cu vin; toți beau și închină; lăutarii cântă, flăcăii și fetele joacă și petrecerea ține până despre ziua, când toți se împăștie, în bună regulă pe la casele lor, ducând fiecare cu sine jalea anului trecut și nădejdea în cel viitor.

Și aș putea onorată adunare, să vă întrețin ore întregi cu lucruri de acestea, dacă neinduratul Cronos n'ar zbura aşa de repede. Nu mă pot, totuși, despărți de d-voastră fără a adăuga o simplă propoziție, menită a rotunzi conținutul celei de mai sus și a scoate mai la iveală nenorocita îndrumare, ce se dă desvoltării noastre naționale, îndrumare care ne împinge tot mai mult pe căi străine și firei neamului și ființei pe care hotărît e s'o atingă poporul român.

E de prisos să mai spunem că educația în sferele înalte e greșită; e de prisos să ne încercăm a alunga de prin saloanele noastre o franțuzească stropșită și o nemțească glodoasă, e de prisos să ne războim în contra atât orășocirii, care, ca un vânt rău, au atins, ard, usucă și distrug corpul fiinde-siècle al orașelor noastre, și multe alte lucruri sunt de prisos, de oarece acel ce și-ar propune să cenzureze asemenea apucături, dacă nu s'ar alege cu o statuie ca bătrânlul Catone, s'ar alege, cel puțin, cu un zâmbet de compătimire din partea ascultătorilor săi, sau un caz extrem, cu o frângie de legat, spre a fi transportat fără pericol în saloanele d-rului Şuțu, unde mintea și înțelepciunea se cumpără cu bani, ca orice marfă de magazin.

Departate deci, foarte departe de mine îndrăsneala de a profana ascunzătoarea lucruri; cel mult dacă îmi voi permite să vărs o lacrimă foarte discretă pe mormântul educației naționale și să mă rădic cu cea din urmă sfor-

țare desnădăjduită — *in petto*, bine înțeles, — contra tuturor acelor capete desechilibrate, care voesc să împueze sufletul și inima rebelă a Românlui cu toate năzdrăvăniile nemțești și franțuzești; și uite, fără să știu pentru ce și fără să-mi dau cu socoteala cam în ce legătură ar sta cu subiectul nostru mi se răspândesc în minte și, în mod decisiv, se înfiripează în cadrul inchipuiriei mele, cu gravitatea lor pedantă, toți acei croitori de o nouă specie, care, cu foarfeca lui Pestalozzi sau cu scalpelul lui Spencer, tăie din sufletele tinere și sapă modele pentru viitor. Și eu care căte odată imi permit luxul unei zămbiri răutăcioase față de lucruri de o supremă importanță pentru tot restul omenirii, rămân totuși petrificat de o estetică admirătunie în fața ultra-savantismului pedagogic; și nici nu s'ar putea altfel: Edison ne-a dat puțină să bem ciubuc și cafea pe meridiana Parisului și să ne înduioșăm, în același timp, la ultimul suspin de agonie al Desdemonei, care are fantasia să moară gătuță de ghiarele zuliare ale Maurului dela Venetia, pe vre-o scenă oarecare de pe meridiana New-Yorkului; Alan Kardec a reușit să ne facă a gusta cu Ramses II, din delicioasele gulii ale Egiptului, cu Don Chixotte usturoiul Iberiei, cu Esau linteasă sacră a Palestinei și eu nu știu mai care sfânt, din merele pădurete și din lăcustele fripte ale pustiului Iudeei. Toate acestea sunt însă curate jucării. Pedagogul modern, transformat ca o balanță psihologică de o ideală preciziune, a făcut ceva mai mult; a drămuit sufletul omenesc, a descoperit și matematicește a demonstrat că d. e., pentru un copil de 10 ani, maximum de continuă încordare intelectuală nu poate și nu trebuie să dureze mai mult de 42 minute și $15\frac{1}{2}$ secunde în timp ce pentru cel de 15 ani, 44 minute 11 secunde și $\frac{3}{4}$ din secundă iar pentru tot ce trece peste acest maximum de tensiune cerebrală s'a inventat un termen tot de proveniență franțuzească, bine înțeles, surmenaj intelectual, ca și cum corpul Românlui ar fi o marfă de import trecută prin ramă cu surmenaj cu tot. Și să nu credeți d-voastră că e indiferent din punctul de vedere educativ, ca copilul să plece de acasă spre școală și să meargă pe drum cum i-ar veni mai îndemnă; O! vă îneșălați; pentru aceasta o întreagă știință, aşa numită locomoțiune pedagogică, care cere ca mișcarea să se facă după anumite reguli. Trecem sub tăcere $3\frac{1}{2}$ minute de inspecțiune higienică, trecem peste cele clasice și de o supremă importanță lecțiuni asupra rolului, ce au jucat d. e., ciupercile în desvoltarea morală și intelectuală a omenirii; trecem peste acele demne de memorie lecțiuni după metoda intuitivă, în virtutea căreia dacălul e ținut să urle ca lupul sau să zbere ca oile, spre a întipări în mintea copilului un biet *a* sau un biet *b* și ne oprim tocmai la faptul că, deși toate aceste lucruri constituiesc gloria psihologică a pedagogiei moderne, dat fiind că vechea pedagogie de sub obiaduirea căreia au răsărit Cogălnicenii, Lambriorei, Eminescu, Cobălcescu, Conta, Creangă, nu dădeau societății de cât niște mediocrități, totuși ar fi locul — credem — să întrebăm: oare această știință, pe care unii o numesc pedagogie, n'ar putea să se scoboare, din sferile eterice ale universalității, în sferile mai strâmte ale naționalismului?

Oare nu s'ar putea ca direcția educativă să radieze dela un centru pur românesc? Eu cred că da; și lăsăm, pentru aceasta câmp liber și deschis tuturor capetelor speciale în care, de altămintre, avem o sinceră și nefățarnică încredere. Până atunci însă, onorată adunare, trebuie să conveniți împreună cu mine, că tot poporul dela țară — și numai el — e păstrătorul credincios al firului neîntrerupt, care constituie naționalitatea noastră; tot el e temelia și cheia de boltă a întregului edificiu românesc; tot el e aurora prevestitoare a unei zile strălucite ce va lumina, oare când peste neamul nostru; lui, deci, să-mi permiti a-i trimite de pe această tribună salutările și nețărurările mea dragoste nemeșteșugită.

F R A G M E N T

(DIN « LA PÂNGĂRĂȚI »)

Un coleg al meu de dăscălie, subred de felul lui, căzuse bolnav la pat și murise mai pe urmă de supărarea și rușinea unor lovitură ce le primise în grădina publică din partea unui puternic al zilei; cu prilejul înmormântării îmi pusesem în gând să desvăluiesc printre o cuvântare lucrul acesta și să înfierez după cuviință pe înaltul personaj.

Prefectul Curtozzi simți și mă pofti la dejun în ziua înmormântării; eu mă dusei fără să bănuesc ceva, dar intrat odată în lăuntru, puse doi sergenți la ușă, sucii cheia în broască, o puse în buzunar și mă declară arestat « în numele legii». Rămăsei deocamdată nedumerit.

— Dar asta ce înseamnă, domnule Curtozzi? întrebai eu, desmeticindu-mă în sfârșit.

— Asta înseamnă că astăzi nu se țin discursuri funebre...

Rămăsei ca trăsnit.

— Domnule Prefect, răspunsei eu, în fine, cu glasul tremurând de mânie, ceea ce faceți d-voastră e abuz de putere și nu m'ăș fi așteptat la aşa ceva din partea unui om înalt și intelligent ca d-ta.

— Politica, dragă X., e mai presus decât orice înălțime și decât orice inteligență; ia gustă mai bine din iastă maioneză, e de lostrișă, un pește foarte rar, chiar astăzi mi-a trimis-o vie Primarul dela Tarcău.

— Domnule Curtozzi...

— Uite, aista-i vin negru de Nicorești din patria d-tale; gustă te rog, e excelent...

— Domnule Curtozzi, d-ta îți bați joc de mine...

— Ești absolut nerecunoscător, dragă X., aș voi și eu să-și bată cineva joc de mine, cu maioneză de lostrișă, cu bujaniță de căprioară, cu mușchi de iepure împănat, cu brânzeturi străine, cu vin negru de Nicorești, cu Cotnari din viile roznovănești și pe deasupra cu cea mai fină șampanie de care beau numai regii și împărații; ești absolut nerecunoscător, dragă X....

Cortegiul înmormântării plecase și marșul funebru se auzea din depărtare...

— Domnule Prefect, de ce nu-mi dai drumul? Sparg ușa și fac un scăndă de care ai să te căiești...

— Ușa e destul de tare și ferestrele, precum le vezi, sunt cu gratii de fier, de strigat știu că n'ai să strigi, aceasta o fac numai femeile de mahala; și apoi printre doi sergenți dela ușă și alți doi aleși tot pe sprânceană, cari stau la poartă cu polițaiul în frunte, cu greu ai să poți străbate, și cu atât mai greu, cu cât la cea mai mică încercare de evadare, au ordin să te lege burduf și să te aducă la urmă pe răspunderea mea... Tot ce ai mai bun de făcut, prin urmare, e să mă gătui pe mine; știu însă că ești foarte bine crescut și că n'ai să încerci așa ceva chiar asupra amfitrionului d-tale.

— Să știi, domnule Curtozzi, că după ce scap de aici, te dau în judecată.

— Mă dai în judecată?... Serios?... Ei bine, astă, dragă X., că chiar aș dori aceasta, deoarece nu-mi închipui să se fi tratat vr'odată înaintea vreunei instanțe judecătoarești un lucru mai hazliu... Mai întâi, n'ai să poți dovedi secfestrarea, că doar n'ai să iezi de martori pe subalternii și pe oamenii mei de casă, cari or să jure pe sfânta cruce că nici nu te-au zărit astăzi pe la mine; în schimb însă, va fi foarte ușor să dovedesc cu toți sergenții, cu toți comisarii, cu toți polițaii și cu toți fanaragii mei că în ziua de..., la ora 1 p. m., ai fost văzut în mahalaua... intrând la casa cu numărul... cred că știi ce fel de lume stă acolo?... Ascultă-mă pe mine, lasă judecata dracului...

— Domnule Prefect, aceasta e o infamie...

— De sigur că e o infamie, decât în cestiuni de ordine publică miciile infamii devin, de multe ori, adevărate virtuți politice... Ascultă-mă pe mine, lasă judecata dracului; și mănâncă; mie unuia, drept să-ți spun, îmi scăpară ochii de foame...

— Domnule Curtozzi, n'am știut că puteți căteodată amesteca ironia cu cinismul, sunteți pur și simplu cinic.

— Nici aceasta n'o contest, numai că și cinismul e căteodată o mare virtute politică... Profiră!...

O femeie Tânără cu înfățișare de menajeră se arăta în pragul unei uși lăturalnice.

— Profiră, du-te la poartă și spune Polițaiului să caute o frângie sdra-vă și să vie încoace cu doi sergenți.

Femeia ieși zâmbind.

— Am să te leg burduf și am să-ți dau mâncare cu deasila.

Și pe cât îl cunoșteam eu, era în stare să facă și gluma aceasta.

Curtozzi însă era un om de o veselie proverbială, de o bunătate de inimă fără păreche, de o inteligență și de o cultură aleasă și era vestit pentru farsele și ghidușii lui; de aceea nu avea nici dușmani. Mie, cu deosebire, îmi era drag și eram chiar prieten cu el.

La ideea că are să mă lege burduf și avea să-mi deie mâncare cu deasila, mă bufni un râs nebun... Fără să mai zic ceva, scosei din maioneză și începui să mănânc.

— Ei, aşa mai vii de-acasă, scumpul meu; acumă văd și eu că ești om de ordine; m'aș fi mirat mult să rămâi până în cele din urmă nerecunosător și rău crescut... Mâni, plec în inspecție; mergi cu mine.

— Ei, da... am să las eu școala pentru gustul inspecțiilor d-tale. Și a doua zi plecarăm în inspecție... dar mai întâi la popa Nichita, unde se găseau de toate.

Așa se petreceau lucrurile pe vremea aceea.

* * *

«MOLDOVENISMÈ»

De o bucată de vreme, de când centrul de gravitate al literaturii s'a mutat la Bucureşti, și de când centralizarea — și efectul ei: botoşanizarea Iaşului — s'a desăvârşit, Moldovenii sunt tot mai des învinuiti, că ar scrie dialectal, cu moldovenisme. Şi nu e vorba de Moldovenii cari scriu acuma, ci de toți, și de cei ce au scris vreodată.

Ceialalti, Muntenii și Ardelenii — chiar Ardelenii! — nu sunt învinuiti pe căt știm, de «muntenisme», ori «ardelenisme»... Să fie pentru că scriitorii munteni și ardeleni, din veacul al XIX-lea, ar fi scris, ei numai, în limba curat literară? Să fie incultura moldovenească de vină, ori un fel de dulce îndărânicie patriotică moldovenizantă, aşa ceva, de care vorbea mai dăunăzi un scriitor din Ardeal? Ori poate că învinuirea e nedreaptă și atunci *care* este explicația ei?

Mai întâi, limba literară românească nu e limbă din Muntenia — asta cred că n'o poate crede decât un sergeant-major. La noi nu s'a întâmplat, ca în Italia de pildă, ca un dialect, grație unor împrejurări culturale, să ajunga limbă literară. Limba noastră literară s'a format *în toate părțile locuite de Români* și e limba cărților bisericești. Limba românească a fost odată mai puțin deosebită, în provinciile românești, decât azi. Acea limbă, scrisă în vechile cărți bisericești, și rămasă mai staționară — pentru că în exprimarea cuvântului Domnului schimbarea limbii e aproape un sacrilegiu — a rămas limba noastră literară dela începutul veacului al XIX-lea. În ea a scris un Beldiman, până la un punct Conache, etc. Încă odată, această limbă s'a format și s'a păstrat pretutindene, și dacă ar fi vorba să dăm precădere unei regiuni, apoi această precădere s'ar cuveni Moldovei, care, din pricina influenței culturii polone și altele, a avut mai multe idei de exprimat și, deci, a avut prilejul să aplique această limbă la o disciplinare mai mare.

Din faptul însă că graiul din Muntenia a rămas mai staționar, nesuferind câteva schimbări fonetice, pe care graiul moldovenesc le-a suferit în plus (schimbarea labialelor b, p, v, f, a lui m, transformarea lui e, i după spirante, etc.) mulți cred că limba literară e cea mai muntenescă. Ca dovdă că nu e aşa, e că ceea ce nu se potrivește cu limba cărților bisericești, e «muntenism». Asta, aia, etc. nu-s *literare*, deși sunt munteniști, pentru că în cărțile bisericești e *acesta, aceea*, etc.

Să ne oprim deocamdată aici, și să vedem ce poate fi un « moldovenism ». Un moldovenism va fi chicior, ghine, dzăci și altele (după cum muntenism ar fi picere, făcutără, etc.). Ei bine, pe căt știu, Moldovenii nu scriu aşa, nu se îndepărtează dela limba tradițională.

Accastă limbă veche, literară la 1800, n'a fost suficientă pentru a exprima bogăția de idei, cu care susținutul românesc a fost înzestrat odată cu introducerea civilizației apusene. Atunci s'au primit cuvinte nouă, străine, pentru ideile nouă, străine. *Forma neologismelor*, a fost o chestie foarte delicată. După multe și multe încercări și șovăiri, scriitorii au ajuns de acord; simțul lor estetic i-a călăuzit spre forma cea mai potrivită geniului limbii românești. Si pretandarisesc și pretendez și altele au murit și a rămas mai potrivitul cu firea limbii: *pretind*. La această mare românizare de cuvinte străine — care corespunde cu marea românizare de forme străine, unde însă n'a fost tot atât noroc și bun simț — luat-au parte și Moldovenii? Nu, ci în cea mai mare parte: C. Negruzz, Alecsandri, Cogălniceanu, etc. — pe lângă, de sigur, Alexandrescu, Bălcescu, Eliade... Poate fi aici vorba de forme, pe care Moldovenii trebuie să le învețe?

Dar limba noastră literară mai e formată încă din două elemente: elementul otășenesc, mai ales limba clăesi boierești (care apare des în Alecsandri, și în care e, de pildă, Robinson Crusoe, tradus de V. Drăghici) și elementul popular. Acesta din urmă mai ales e absolut important. El a dat *estetica* limbii românești de azi. C. Negruzz i-a înțeles importanța (studiu său din Dacia Literară, 1840; Scrisoarea..., Negruzz, I). Nu mai vorbesc de Alecsandri și Alecu Russo: colecțiilor lor, *Cugetările* lui A. Russo (R. Literară), limba și tonul din *Doine, Lăcrămioare* și celealte, sunt lucruri știute de țotă lumea. Despre Cogălniceanu, vezi Revista literară și alte publicații. În Muntenia, importanța lucrului a scăpat la început chiar lui Eliade (vezi scrisoarea către C. Negruzz dela începutul *Mariei Tudor*, Negruzz, III).

Așa dar, Moldovenii au lucrat, cel puțin căt și ceilalți Români, la formarea limbii literare. Si n'ar fi curios ca ei să n'o știe, căci toți, și Alecsandri și Negruzz și Creangă și Eminescu, ci-că, ar suferi de acel dulce spirit particularist — se concede că ar avea ceva poetic acest spirit? — Dacă limba literară e vechea limbă bisericescă plus adausurile, de care am vorbit, și dacă această limbă a fost *creată*, între alții, și de scriitorii Moldoveni, dacă adecaț *au scris într'însă*, atunci cum chiar această limbă e dialectală?

Cred că aș putea isprăvi aici.

Dar mi se va spune poate că Moldovenii au luat *alte* elemente, decât Muntenii, din limba boierească și cea populară; că chiar în vechea limbă, în Moldova, erau... ce? forme ori cuvinte?, care nu se întrebuințau în Muntenia...

Să ne înțelegem.

Forme gramaticale și sunete, n'au fost deosebite în limba veche: bine, picior, fier, zece, țiu, vin, și etc., în limba veche au fost aşa și nu ghine,

chicior, hier, ghin, dzăci, tân, etc. și toate cuvintele, neologisme ori populare, au intrat în limbă cu respectarea sunetelor din limba literară. Nișă învinuiri scriitorii moldoveni de astă, și afară de Alecsandri, toți scriu bine, chiar dela C. Negrucci, care, în Alexandru Lăpușneanu (1840) chiar merge prea departe, când, temându-se de *i* din *i* prin influența lui *r* precedent, scrie *risipitorul*.

Ceea, de ce sunt învinuiri Moldovenii, e întrebuițarea cuvintelor moldoveniști, acolo unde sunt dublete (curechiu — varză, ogradă — curte, etc.). și mai sunt învinuiri și atunci, când, cum e Creangă, întrebuițează idiosisme, ori neexistente în Muntenia, ori, adesea, necunoscute de Bucureșteni, și deci presupuse a fi anume în Moldova numai și deci moldovenisme.

Dubletele. Pentru ce cuvântul muntenesc ar fi literar? Dacă dialectul muntenesc ar fi cel literar, ca cel toscan în Italia, atunci da, am fi datori să întrebuițăm pe de-a'ntregul acel dialect; dar aşă? Pentru ce din cele două variante ale limbii literare (variante intru că ne gândim la dublete) varianta muntenă ar fi literară? Sau, mai bine zis, *trebue* să fie literară? Căci, dacă ar fi, *ar fi*, și ne-am avea nimic de zis.

Idiotismele. Fie chiar întrebuițate numai în Moldova. De ce se pun cele la index și cele din Muntenia nu? și apoi, ar fi cuminte lucru ca, răpindu-i tocmai acele expresii, care îi dau coloarea particulară și în care, adesea, sunt înmagazinate experiența și estetica poporului român.

Dar va trebui, e absolut necesar, să avem odată o limbă literară unitară, una, ca orice popor cult. Da, dar acea limbă, ca orice limbă, va trebui să fie un product natural, spontaneu. Din aceste două nuanțe — poate din trei: și cea ardeleană — va ieși o limbă, una și anume: ori va învinge una, ori — ceea ce se să întâmplat până acum — se va face o selecție din ambele —adică din tustrele — și în acea limbă viitoare se vor găsi expresii și forme din toate părțile. Ca și în trecut, tot scriitorii artiști vor fi aceia, cari o vor forma și toți, din toate părțile vor da căte ceva.

Probabil că nuanța muntenescă — *de aci înainte* — va precumpăni, cu toată agitația Ardeleanilor, căci pe lângă alte multe, faptul că Capitala e în Muntenia, e precumpărător. Chiar cred că atunci, când ni se impune nuanța muntenescă, inconștient domnii din București simt imboldul și sprijinul în cele opt ministere de pe malurile Dâmboviței. Un singur lucru s-ar putea opune acestei forțe de ordin neliterar: o puternică literatură scrisă de Moldoveni și anume literatură poetică, pentru că în literatura poetică, unde personalitatea adâncă joacă tot rolul, se exprimă prin nuanță dialectală a regiunii de unde e autorul; istoriograful, mai ales Ministrul, etc., odată în București, repede împrumută nuanța de acolo, căci lucrurile inteligenței nu ies din acel ceva ce ni-l lăsa că «părinții din părinți»... Dar literatura scrisă de Moldoveni, mai ales în Moldova, deci în atmosfera «moldovenismului» e nulă. Toată tinerimea, care se prolifică în romane, drame și poezie lirică, n'are, din nefericire talent și d-l Iorga a avut perfectă dreptate, când, astă

vară, s'a rădicat împotriva pretenției de a însrcie în registrele stării civile ale literaturii românești o «Școală dela Iași»... Și atunci rămâne, ca în lupta pentru trai a celor două nuanțe, să iasă pe arenă, din partea noastră, tot Alecsandri, Creangă și mai ales Eminescu. Și zic mai ales Eminescu, nu numai pentru că e cel mai mare, dar e și cel mai cetit și *asimilat* și asimilarea lui atrage după sine și întărenirea în mintea țării culte a expresiilor lui. Un scriitor, care ar face să intre multe «moldovenisme» în limba literară, ar fi, de sigur Creangă. Dar el e prea superior, ca să poată fi înțăles de obștea așa numitei lumi culte — și, nefiind cetit, căci nu e, nu poate avea nicio influență.

Până atunci, nu se poate. Nu se poate prin constrângere. Când d-l I. Bogdan face raport la Minister, că candidații din Moldova la examenele de capacitate, scriu «rău», cu «moldovenisme» (proastă rasă Moldovenii acestia, căci numai ei sunt incapabili să învețe odată limba oamenilor culți! Căci de «muntenisme» și «ardelenisme» ale candidaților munteni și moldoveni nu vorbește d-l I. Bogdan) — atunci de sigur că viitorii candidați, pentru cei 256 franci, vor căuta să-și însușească un vocabular de *muntenisme* (da! căci contrarul moldovenismului, cum am arătat, e muntenismul); tot așa, când un autor de cărți didactice, doritor a mai adăuga ceva la cei 256, va scrie carte, va consulta pe un amic din București asupra unor cuvinte, unde sunt dublete — asta de frică, dar niciodată un scriitor nu va scrie așa sau altfel de frică, căci, mai întâi, scriitorul nu va fi sub... președinția d-lui I. Bogdan și al doilea, că însușirea unei limbi e un proces psihic, care nu se comandă. Cei ce voiesc să ne intimideze, cad în greșala vechilor școli: latinistă, pumnistă și cum le mai ziceau. Voiesc să *creeze* limbi. Aceia, încaltea, au, pentru noi o scuză: concepția raționalistă de atunci, vorba căntecului: așa era veacul, nu e vina lor. Dar azi, în toiu, dacă mi se iartă vorba, concepției fenomenaliste — importată la noi intern prin Convorbiri, al căror director e d-l I. Bogdan — să vrai să impui limbi!!

De ce însă, numai de «moldovenisme» e vorba. Să fie *numai* Moldovenii așa de groși la cap, încât, cum am mai spus, să nu-și poată însuși limba cultă? — De ce, adică, *consecvenții cu sistemul lor*, domnii din București să nu se rădice și împotriva muntenismelor și ardelenismelor, care se întrebunțează de scriitorii și... candidații respectivi? (La examenul de capacitate nu era voie să spui *ista*, dar *asta* căt poftești!)... Astă în alt număr.

CULTURA IN MOLDOVA

De câtăva vremuri se observă un curent cam curios: un fel de anti-moldovenism literar, care se manifestează mai cu seamă în privința limbii. Se pare că unii ar voi să pună la index graiul de dincoace de Milcov, dând un drept de prioritate graiurilor din alte părți ale Daciei. Cu un cuvânt mai tranșant, e o tendință de a ne intimida. D-nii Chendi și Iosif, în prefața ediției Minerva a lui Creangă, admiră, firește, marele talent al acestui țăran din inima Moldovei — geograficește și psihicește — numai căt, o dulce imputare, îi bănuiesc prea multele moldovenisme. Probabil din dorința de a-l literariza, l-au pieptănat în volum, desfigurându-l. D-l I. Bogdan, într'un raport adresat d-lui Haret, în chestia examenelor de capacitate, afirmă că Moldovenii nu știu să scrie — și cum nu poate fi chestia de prostie congenitală a rasei de dincoace de Milcov, evident că acea «neștiință» însamnă: *moldovenisme!* Cu ocazia aprobării cărților didactice, unii autori au fost învinuiti de *moldovenisme...* Nu mai înșir: existența curentului, de care vorbeam mai sus, e vădită. Cineva ar putea să-mi răspundă că e firesc și fatal ca în țara noastră, să se găsească provincialism în scriitori, și că această învinuire n-ar avea nimic curios, poate ofensator. Că ar fi chiar necesară, spre a ne desbăra de vorbirile dialectale. De sigur, *asa ar putea fi*, dar vedeti, că învinuirile de *muntenism*, *oltenism*, nici chiar de *transilvănișm*, nu se fac și atunci una din două: ori Moldovenii sunt atât de neculturali, de prosti la gust, încât *numai ei* întrebuiuțează provincialism, ori... e o *nedreptate*, care li se face și cerem — permisiune să fim de părere că în Moldova, nefiind în genere oamenii mai înapoiați, învinuirea e o *nedreptate*. Cum și pentru ce această *nedreptate*, vom vedea mai pe urmă.

Ce este limba literară românească? E, cum fiecare trebuie să știe, limba veche a cărților bisericicești, pe care s'au altoit neologisme, intrate fatal în limbă odată cu importarea de noiuni nouă, și elementele populare, datorite curentului poporan, început de școala Alecsandri-Cogălniceanu-Alecu Russo-C. Negrucci-Bălcescu etc. Nu e, deci graiul muntenesc sau moldovenesc sau ardelenesc. Dacă graiul muntenesc sămănă mai bine cu limba literară, aceasta vine de acolo că graiul muntenesc e mai arhaic decât în Moldova, unde limba a mai suferit încă câteva schimbări fonetice, pe care graiul muntenesc nu le-a suferit.

Dar această limbă literară de care vorbesc mai sus, adecă suma de mai sus de limbă bisericească, neologisme și element poporan, nu putea fi absolut comună în Muntenia și Moldova. Dacă limba veche era aproape aceeași, neologismele aproape aceleași, apoi elementul popular trebuia să se deosebească. El trebuia să fie, și a fost, un element de diferențiere. Mai departe. În orașe se vorbea o limbă deosebită de cea populară; această limbă a orașelor a influențat și ea asupra limbii literare, *mai ales limba clasei boierești* (în care avem chiar scirerii: Robinson Crusoe, tradus de Vasile Drăghici, 1836, etc.) și cum limba orașenească, în special a clasei boierești din Iași se deosebea de acea din București — s'a produs încă un element de diferențiere. Din această pricină limba scriitorilor Moldoveni s'a deosebit și se deosebește întru câtva de acea a scriitorilor Munteni. Nu numai a scriitorilor adică, a tuturor oamenilor culti.

Când domnul din comisiunea pentru aprobarea cărților de fizică își pune batista la nas în fața cuvintelor *mâl*, *colb*, *leică*, etc., dovedește că n'are nicio idee de ce este și ce trebuie să fie o limbă literară. Pentru ce *praf* și nu *colb*, *varză* și nu *curechiu*, *ciorapi* și nu *colțuni*, *curte* și nu *ogradă*? Pentru că d-sa din București, spune *praf*, *varză*, *ciorapi* și *curte*? Si pentrucă d-sa e cu pânea (pardon, *pâinea*) și cuțitul în mână?

Este, adică, vorba a se *decreta* din oficiu o limbă literară? Mai întâi că limbă literară, ca orice limbă, este un organism viu, care nu se decretează, ci devine, se face, fără intervenirea elementului voință. Apoi, chiar dacă s-ar *decreta* care e limbă literară, s'o știm și noi. Dacă e vorba pe legiuire, încaltea să se promulge legea, altmintrele nu putem fi învinuiri, că am căcat-o.

Limba literară e un organism, care se formează natural. Limba bisericească s'a format în sute de ani, din limba vorbită, din influențarea textelor de pe care se făceau traducerile. Altoarea neologismelor a fost fatală, deci naturală, cum fatală a fost importarea noțiunilor odată cu fatala civilizare. Influența curentului poporan a fost iarăș un fapt natural, căci tinerii *liberali* și *romantici* dela 1848 trebuiau să se îndrepte spre popor: și ideile politice și cele literare îi mânau într'acolo. Influența limbii orașenești n'o mai discut.

Cum că limbă literară trebuie să devină absolut uniformă, nu mai începe indoială. Dar ea nu poate deveni decât tot pe calea naturală, fenomenală, nu pe calea rațională, prin impunere voită și conștientă, în definitiv două: a Moldovenilor și a Muntenilor. E poate *oîsif* să precizăm ce va fi, dar cred că nu e mare lucru, dacă vom... profetiza că viitoarea *unică* limbă literară va fi un compromis între actualele două. Deja procesul s'a început. Va învinge, din elementul popular și orașenesc, pe alocurea moldovenismele și pe alocurea muntenismele. Care provincie va fi dat literaturii mai mulți și mai buni scriitori, acea provincie va da mai mult limbii literare. Nu-i vorbă că Muntenia are un avantaj, străin de literatură, dar foarte însemnat: are capitala țării, care, prin multe și multe căi, poate să precumpără nească

influența, în această chestie, a lui Eminescu și Creangă la un loc. O cale, din acele multe, poate fi și un membru în o comisiune de cărți de fizică, care impune unui autor cuvinte. Bietul autor, ce să facă, va scrie *prof* și și va desface cartea. Paris vaut une messe!... mai ales când abjurarea nu vine în conflict cu cine știe ce... imperativ categoric...

Dar poate că domnii dela București, cari ne tot scot ochii cu sărmânele noastre « moldovenisme » (care, nu-i vorbă, sunt în *Pastelurile* lui Alecsandri, în *Poeziile* lui Eminescu și în *Amintirile* lui Creangă), cred că suntem prea refractari, că ar fi trebuit deja să ne dăm bătuți, căci literatura din Moldova e aşa de neînsemnată, că nu poate ținea piept celei muntenesti, și nici limba, în care e scrisă această literatură, n'are, deci, dreptul să pretindă a da și ea ceva limbii literare. Aceasta o spun mai ales, pentru că *acuma*, în acest moment, Moldova e săracă, e lipsită, se poate zice absolutamente, de beletriști — și beletriștii formează limba literară. Așa numita școală dela Iași — s'a deschis o sucursală la Bot oșani, aud — orice-a zice d-l Xenopol, nu există... Sunt o sumă de tineri, cari își sacrifică lipsa de talent pe altarul literaturii. Va trece. În lupta pentru trai, al cărei rezultat va fi limba literară unică, va intra întreaga literatură muntenescă și moldovenească.

Și fiindcă, cum am spus, unii sunt impacientați de refractarismul nostru, să vedem, cultura moldovenească a fost ea aşa de slabă, ca să le explice nerăbdarea, de care vorbeam.

Se va da, cu acest prilej, și un răspuns acelor, cari cred că această parte din pământul românesc e sterp.

Cea întâi rază de cultură a venit din Transilvania și se datorează tendinței Sașilor de a converti pe Români la protestantism.

A doua mișcare culturală a fost în Moldova în veacul al XVII-lea, reprezentată strălucit de Ureche, Miron și Neculai Costin, D. Cantemir, etc. Multi boieri moldoveni se adapă la cultura polonă . . . . .

**VERIFICAT
2017**

TABLA DE MATERII
RĂZLEȚE ȘI DIVERSE

	Pag.
La Pangărați	1
La Călugărie	42
Cucoana Marieta	65
Cuconul Ioniță Hrisanti	87
Părintele Iovinadie	112
Gheorghe Panu	118
Mustețile și politica	129
Simplă amintire	134
Amintiri din copilărie	147
Document omenesc	154
Noroc fără minte	159

ADAOS

Despre desvoltarea și conservarea națională la Români	165
Câteva cuvinte asupra psicologieei și caracterului popular la Români	169
Petrecerile la țară	182
Fragment	195
« Moldovenisme »	198
Cultura în Moldova	202

MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI, — 1947